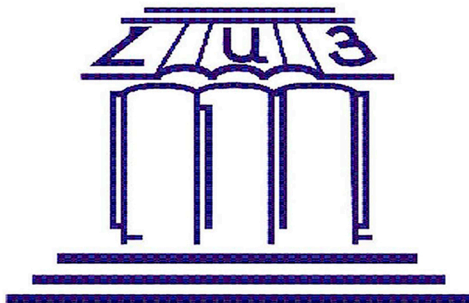

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2872

437

86

h-43

no 20 03

2011

1985

ԳՐԱԲԱՐ

ሀገራችን ሀገርና ሀገራችን

Դուէր Մամկանց, Տպ. 1897	1
Դաստիարակութիւն ամօնին. — Ժօն Պէքի,	
Տպ. 1902	2
Ղիպակներ, Տպ. 1909	2
Թ. Վանանդեցոյն ոսկեղարեան սխալները.	
Դաստիարակութիւն երկու թարգմանիչները.	
Կ. Պոլիս	
Երգիծարանութիւն Արուստի անկման	
վրպի. Զ. Ռ. Գամմէլ. (ընկերոյ). Տպ.	
1923	3
Ֆրանսուս Գորէ. — Գորբիններու Գոր-	
ծարդուր. Բ տիպ.	1

ԻՄ ՍԻՏԻ ԵՐԳԸ

909

1770

36
7-43
218

ԻՄ ՍԻՏԻ ԵՐԳԸ

ԹԱՐԳԱՆԵՑ

Հ. ԱՐՍԷՆ ՂԱԶԱՐՈՍ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ս. ՂԱԶԱՐ. ՏՊ. ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ

1925

9/659

319-7/1538

31031- 42

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Իմ Սիրտի սոյն քերթուածը ամենահին յիշատակարանն է Սպանիական դիւցազներգութեան: Միջին դարերու մէջ Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Անգղիոյ քերթողներուն հռչակած դիւցազները աշեղի առասպելներու կը պատկանին քան պատմութեան. եւ երբ նոյն իսկ, իրենց անունները իրական անձեր նշանակեն, անոնց շահատակութիւնները սակայն բոլորովին առասպելական են: Ասոնց քիչեւ դուրս պիտոք է հանել Կաստիլեան Սիրտ: Քերթողները անոր անձին հաւար զարմանալի դէպքեր ստեղծագործելու կարօտ չեն. արդէն գտած են զանոնք պատմութեան մէջ, եւ իրենց երեւակայութիւնը՝ առանց հնարելու, ընտրութիւն միայն պիտի ընէ քերթողական խանդով յեղուն վարքի մը նշանաւոր դէպքերուն: Ոչստի պիտոք չէ զարմանալ երբ սպանիական հին քերթութեան ամբողջութիւնը բովանդակուած տեսնենք Սիրտի փառքերուն ընծայուած երգերուն մէջ:

14184-58

g.

Սիտի սոյն հռչակաւ քերքոռածը գրուած է շուրջ 1140-ին, դիւցազին մահէն 40 տարի միայն յետոյ. որուն մէջ Սիտ կը ներկայանայ անյեղիօրէն հաշտարիմ հանդէպ իր անարդար քաղաւորին: Քերքոռածը կոչուած է Իմ Սիտի երգը, որովհետեւ դիւցազը հոն ստեղծ կը նշանակուի Իմ Սիտ տիտղոսով, որուն մէջ ստացական ածականը արտայայտիչը կը դառնայ գորովայի մեծարանքի մը:

Քերքոռածը մէկ ձեռագիր միայն ունի, սկիզբը քերի, ինչպէս եւ մէջը. բայց զանոնք ամբողջացուցած է Մենենդէս Պիդալ սպանիացի մեծանուն բանասերը, «Քրոնիկ Կաստիլեան քսան քաղաւորներուն» գործին. ոչը քերքոռածը արձակի վերածուած պահուած է. որմէ առնելով՝ մենք ալ կը բարգմանենք՝ սկիզբը արձակ, բայց մէջի երկուք բոշոր պակասը՝ ոտանաւորով: Անտարակոյս է որ Քերքոռածին ամբողջ առաջին մասը կը պակսի. մեր ունեցածը ձիւղ Սիտի Աքսոբէն կը սկսի: Կամ կորսուած է ան, եւ կամ քերքոռը դիւցազին վերջին տարիներուն քաջութիւնները միայն ուզած է հաշտել: Յայտնի չէ նաեւ քե՞նք է քերքոռը. Մենենդէս կը համարի քե՛ կրնայ քերքոռը նոյն իսկ՝ լեզուին ինչ ինչ յատկութիւններէն դատելով՝ Մեդիւնացի Ալար մ'ըրդալ:

Իմ Սիտի սոյն վաւերական Քերքոռածէն զատ կան Ռոմաններ, եւ Զրոյցներ Ռոտրիկի անունով: Ասոնց մէջ ներկայացուած Սիտը՝ ամբարտաւան, արիւննոշտ մէկն է, բոլորովին

տարրեր բուն Սիտի նկարագրէն: Այս գրոյցները բուն ընդարձակ քերքոռածէն աւելի ժողովրդականութիւն են ստացած, որովհետեւ երգողնոր համար յօրինուած են. մայրերը կը ստիպեցնէին զանոնք իրենց զաւակներուն, եւ զինուորները զանոնք երգելով կ'երթային պատերազմերու: Ասոնց հեղինակը բովանդակ Սպանիան է: Քերքոռներէն ոչ մին չորսը իր անունը անոնց տակ, երկրին մէջ ծնան, ինչպէս պտուղ մը հողէն:

Երկար ատեն բոլոր Սպանիոյ մէջ երգողներ չէ յետոյ, Յովհաննէս Լարպար անուն մէկը զանոնք ի մի հաւաքեց, որոնք եօթնասուն են բունով, բայց անշուշտ անոնցմէ դոշա ուրիշներ ալ պիտի ըլլան: Պատուական սկոշերներու կը նմանին, զորս շիւղէն ու մարքէն զգոշանայուն է. կամ հին մետաղներու՝ որոնց ժանգն անգամ պիտի չէ սրբել, որպէս զի բուն իրենց յարգը չկորսնցնեն:

Բուն քերքոռածին կը կցեմ՝ իրը Յաւերուած՝ նաեւ այդ երգերուն հաւարածուն՝ քարգմանելով Alexandre Arnoux-ի «La légende du Cid Campeador d'après les textes de l'Espagne Ancienne» հատորը: Նախասկս՝ դեռ բուն քերքոռածը չգտած՝ սխառ էի սոյն հատորը քարգմանել. յետոյ Սպանիայէն իրական քերքոռածը երբ ստացայ՝ միշտ բողբով՝ ան քարգմանեցի: Բայց գործին ամբողջութեանը համար շուր համարեցի Զրոյցներ մնացած մեծագոյն մասը քարգմանել արձակ, եւ նախասկս կատարած

նոսանաւոր քարգմանոշքեանս կցել արձակ շարունակութիւնը: Arnout-ի հատորն ալ արդէն արձակ է. ես սխաժ էի նոսանաւորի վերածել:

Թե՛ իրական եւ թե՛ գրուցային Սիտին շատ կատար ուսումնասիրութեան փափագողները կրնան դիմել վերեւ յիշուած Մենենդես Պիդալի հոշակաւ գործին. «Իմ Սիտի երգրնագիր, քերականութիւն եւ բառարան» Մարիտ, 1909-1911, երեք հատոր. եւ կամ նոյն բանասէրին «L'Epopée Castillane à travers la Littérature Espagnole trad. de Henri Mérimée»... Paris. յիշակ 81-156:

Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ.

ԻՄ ՍԻՏԻ ԵՐԳԸ

Տո՛ւ Ալֆոնսոյ թագաւորը մարդ զրկեց Ռուի Տիագ իմ Սիտի՝ հարկին համար, զոր իրեն կու տային ամէն տարի կորդովայի եւ Սելիլիոյ թագաւորները: Ամուտամիզ Սելիլիոյ թագաւորը եւ Ամուղաֆար Գրանատայի թագաւորը նոյն ժամանակ շատ թշնամի էին իրարու եւ կը ջանային իրար սպաննել: Եւ այն տոնն Գրանատայի Ամուղաֆար թագաւորը իրեն օգնական ունէր այս հարուստ մարդերը. կոմս տոն Գարսիա Որդոնէզ, եւ Ֆորտուն Սանչէզ՝ փեսայ Նաւարրայի տոն Գարսիա թագաւորին, եւ Լոպէ Սանչէզ... եւ այս հարուստ մարդոց իւրաքանչիւրը իր զօրքերով կ'օգնէր Ամուղաֆարին, եւ Սելիլիոյ Ամուտամիզ թագաւորին վրայ յարձակեցան:

Ռուի Տիագ Սիտ երբ իմացաւ թէ այն կերպով Սելիլիոյ թագաւորին վրայ կ'երթային, որ ճորտ էր եւ հարկատու իր տիրոջ՝ տոն Ալֆոնսոյ թագաւորին, նեղուեցաւ սաստիկ, եւ ամէնուն աղաչական նամակներ գրեց, որ Սելիլիոյ թագաւորին վրայ չքալեն եւ չաւերեն ա-

նոր երկիրը, այն պարտքին համար զոր ունէին տոն Ալֆոնսոյ թագաւորին. եւ եթէ ուզէին այնպէս ընել, գիտնային որ տոն Ալֆոնսոյ թագաւորը պիտի չկարենար կենալ՝ առանց օգնելու իր ճորտին, որովհետեւ իրեն հարկատու էր: Գրանատայի թագաւորը եւ հարուստ մարդերը կարեւորութիւն չտուին Սիտի նամակներուն, եւ ամէնքը միանալով մոլեգնօրէն աւերեցին Սեւիլիոյ թագաւորին ամբողջ երկիրը, մինչեւ կաբրայի ամրոցը:

Ռուի Տիագ Սիտ եղածն իմանալով՝ հաւաքեց բոլոր ուժերը որ կրնար ունենալ քրիստոնեաներէ եւ մուղրիններէ, եւ Գրանատայի թագաւորին դէմ քալեց՝ զանի Սեւիլիոյ թագաւորին երկրէն վտարելու համար: Եւ Գրանատայի թագաւորն ու հարուստ մարդերը որ անոր հետ էին, երբ իմացան թէ այն կերպով իրենց վրայ կը քալէր, մարդ ղրկեցին իրեն ըսելու՝ թէ պիտի դուրս չելլէին երկրէն՝ իրեն համար: Ռուի Տիագ Սիտ երբ աս լսեց, համարեց թէ լաւ պիտի չըլլար իրեն եթէ չերթար չյարձակէր վրանին. գնաց, կոռեցաւ անոնց դէմ դաշտին մէջ, եւ պատերազմը տեւեց երրորդ ժամէն մինչեւ կէսօր, եւ Գրանատայի թագաւորին կողմէն շատ քրիստոնեաներ եւ մուղրիններ տապաւոտ ինկան, եւ յաղթեց անոնց Սիտ, եւ փախցուց պատերազմին դաշտէն: Եւ բռնեց Սիտ այս պատերազմին մէջ կոմս տոն Գարսիա Որդոնէզը, եւ մօրուքէն մաս մը փրցուց, եւ ուրիշ շատ ասպետներու, եւ այնչափ ուրիշ մարդերու, որոնց

հաշիւը չկար. եւ զանոնք Սիտ երեք օր գերի պահեց, այսպէս զանոնք ամէնքը բռնեց: Երբ այսպէս բռնեց զանոնք, ղրկեց իրենները որ երթան թալանեն անոնց ինչքերն ու հարստութիւնները որ մնացած էին դաշտին մէջ. այսպէս դարձաւ Սիտ իր ամբողջ ընկերներով եւ անոնց բոլոր հարստութիւններով Սեւիլիոյ Ալմուտամիզ թագաւորին, եւ տուաւ անոր եւ իր բոլոր մուղրիններուն, որոնք գիտէին թէ իրենց հետ էին, եւ նաեւ անկէ որ ուզեցին առնել: Եւ անկէ յետոյ մուղրիններն ու քրիստոնեաները Բիւարի Ռուի Տիագը յորջորջեցին Սիտ կամպէսդոր, որ ըսել է ռազմաբեկ:

Ալմուտամիզ տուաւ այն ատեն անոր շատ ընտիր պարգեւներ եւ հարկերը որպէս զի երթայ... Եւ Սիտ դարձաւ բոլոր հարկերով իր տիրոջ՝ տոն Ալֆոնսոյի: Թագաւորը զինքը շատ սիրով ընդունեց, եւ իրեն շատ ուրախակցու թիւններ ըրաւ, եւ իր ըրածին համար մեծապէս վարձատրուեցաւ:

Ասոր համար վրան շատ նախանձեցան, զորպարտութիւններ ըրին եւ թագաւորին աչքէն հանեցին... թագաւորը՝ իր դէմ կատղած եւ զայրացած ըլլալով՝ հաւատաց անմիջապէս... եւ անմիջապէս նամակով իմացուց Սիտին թէ պէտք է դուրս ելլէ իր ամբողջ տէրութենէն: Սիտ երբ նամակը կարդաց, որովհետեւ սաստիկ վշտացած էր, չէր գիտեր ինչ ընէ, վասն զի բոլոր տէրութենէն դուրս ելլելու համար իննօրէ աւելի ժամանակ չունէր:

Ա. ԱՔՍՈՐԸ

1

Կանչել տուաւ իր ազգականներն ու ճորտերը, ըսաւ անոնց թէ թագաւորն իրեն կը հրամայէր որ իր երկրէն դուրս ելլէ, եւ թէ ինն օրուան միայն ժամանակ կու տար, եւ թէ կ'ուզէր գիտնալ թէ իրենցմէ որոնք կ'ուզէին ընկերանալ իրեն, եւ որոնք կ'ուզէին մնալ, եւ «անոնք որ հետս պիտի գան Աստուած իրենց վարձահատոյց ըլլայ, եւ անոնք որ պիտի մնան, կ'ուզեմ աւստնց հետ հաճ եւ հաւան ըլլալ: Այն ատեն խօսեցաւ Աբար Ֆանէզ՝ իր զարմիկը. Զեզի հետ պիտի գանք, Սիւս, դէպ ի անապատներն ու երկիրները, եւ երբեք պիտի չպակսինք ձեռնէ որչափ ատեն որ ապրինք. ձեզի հետ պիտի գործածենք ջորիներն ու ձիերը, ինչքերն ու կերպասները, միշտ ձեզի պիտի ծառայենք իբր օրինաւոր ճորտեր »:

Այն ատեն ամէնքը ծափեցին տոն Աբարի խօսքերը, եւ շատ գոհ մնաց նաեւ իմ Սիւս:

Իմ Սիւս Բիւարէն ելաւ ճամբայ ուղղուելով դէպ ի Բուրգոս, այսպէս կը թողու իր պալատները ամայի եւ անբնակ:

(Բնագիր)

Կը դարձնէր զըլուխն իմ Սիւս, արտասուքն
✓ Հեղեղօրէն բղխելով իր աչքերէն,

Ու կը նայէր: Տեսաւ դրոները տան բաց, թառերն առանց մուշտակներու, կրկնոցի, Բազէներէ եւ թեպրփոխ ցիներէ
Բոլորովին դատարկ: Եւ զի ունէր Սիւս խորունկ ցաւ՝ մեծ մը հառաչեց: Խօսեցաւ Սիւս բարութեամբ եւ համակամ զգուշութեամբ.
«Շնորհակալ եմ քեզի, ո՞վ Տէր իմ Աստուած, Որ երկինքն եւս: Ասոնք բոլոր նիւթած են ինծի դէմ իմ թշնամիներս ապիրատ»:

2

Իր ընկերները կը խորհին այն ատեն
Աջէն ձախէն երիվարները խթել,
Ազատ արձակ թողլով սանձերն ու ճիւղերն:
Երբ Բիւարէն ելան՝ որին ունէին
Աջակողմին, սակայն Բուրգոս մտնելուն
Ունէին զայն ձախ կողմն իրենց: Այն ատեն
Յնցեց ուտերն իմ Սիւս եւ զլուխը վերցուց.
«Հապա, Աբար Ֆանէզ, սիրտ առ, քաջ եղիր,
«Մենք վըտարուած ենք հայրենի մեր երկրէն»:

3

Սիւս, Ռոտրիկոյ Տիագ մըտաւ ի Բուրգոս.
Կը տանէր հետը վաթսուն տէգ դրօշազարդ:
Մարդեր՝ կիներ կ'ելլէին զայն տեսնելու
Եւ պատուհան էին կեցած քաղքենիք,
Եւ աշուրներն իրենց արցունք կու տային
Մեծ կօկիծէն որ իրենց սիրտը կ'այրէր:
Եւ կ'ելլէին ամէն բերնէ այս խօսքերն.

«Ո՛վ Աստուած, ի՛նչքան բարի ճորտ մըն է ան,
Ո՛ւր էր թէ նոյնքան բարի տէր մ'ունենար»:

4

Ո՛րքան սիրով զայն պիտի ներս առնէին,
Ոչ ոք սակայն կը յանդգնէր այդ բանին.
Զի տոն Ալֆոնս թագաւորին բարկութիւնն
Ահաւոր էր: Մըթընշաղին՝ արքային
Մէկ նամակն էր բերուել բուրգոս, մեծամեծ
Ըզգուշութեամբ եւ հաստաբետ կնիքներով.
Որ Ռոտրիկոյ Տիագ Սիտին չըլլայ մէկն
Ասպնշական, եւ մէկն յանկարծ եթէ 'լլայ,
Ըստոյզ գիտնայ որ իր ինչքերը բոլոր
Կորսընցընէ պիտի, եւ դեռ աւելի
Երկու աչքերն, եւ հուսկ՝ մարմինն ու հոգին:
Արդ մեծ էր ցաւը քրիստոնեայ մարդերուն,
Որոնք Սիտի հանդիպումէն կու տային
Խոյս, զի չէին համարձակիր եւ ոչ իսկ
Խօսք ուղղելու անոր: Իր տունը դիմեց
Կամպէադոր Սիտը. բայց հոն հասնելուն՝
Գըտաւ անոր դուռն ամրափակ, զի Ալֆոնս
Թագաւորին վախէն՝ անոնք որոշում
Էին տրուել որ եթէ ան բռնութեամբ
Չընտրտակէ՝ պէտք չէ որ մէկը բանայ:
Արդ ընկերները Սիտի բարձր ձայնով
Կը կանչէին, բայց անոնք որ տունն էին
Չէին ուզեր պատասխանել. որուն վրայ
Սիտ մտրակեց ձին եւ դըրան մօտեցաւ.
Դուրս հանեց ոտքն ասպանդակէն, եւ անոր

Տըւաւ հարուած մը զուր, զի դուռը մընաց
Անխախտելի, զի պնդութեամբ էր փակուած:
Եւ աղջնակ մ'աւաստիկ ինը տարու
Առաջ անցաւ եւ այս խօսքերը զուրցեց.
«Ահադ ինձ, ո՛վ Կամպէադոր, ժամն ուր դուն
Կապեցիր սուրդ՝ բարի եղաւ: Թագաւորն
Արգիլեց քեզ ընդունելու. հասաւ մեզ
Գիշերուան դէմ՝ գրուած հրամանն անոր՝ մեծ
Ըզգուշութեամբ եւ պինդ կնքուած նամակով:
Անխարհի վրայ ոչ մէկ բանի համար մենք
Բանալ ու քեզ ընդունիլ չենք յանդըգնիր.
Թէ ոչ՝ պիտի կորսընցընենք մեր ինչքերն,
Ու մեր տուներն, եւ նաեւ զոյգ աչքերնիս.
Ի՛մ Սիտ, ձեզի ի՛նչ շահ մերին աղէտէն:
Ուրեմըն մի՛ պնդեր, եւ թող ինքն Աստուած
Բոլոր իր սուրբ Զօրութիւնքով օգնէ ձեզ»:
Այսպէս ըսաւ աղջնակն ու ներս քաշուեցաւ:
Համոզուեցաւ արդ Սիտ որ ալ չէր կրնար
Թագաւորէն թողութեան յոյս ունենալ.
Դըրան քովէն հեռանալով քըչեց ձին
Դէպ ի Բուրգոս, հասաւ ի Սուրբ Մարիամ.
Թամբէն ցատկեց իսկոյն, ծունկերը ծալեց
Գետնի վրայ, եւ սրտագին աղօթեց:
Աղօթքէն վերջ թըռաւ շալակը ձիուն,
Եւ ելլելով քաղքին դռնէն՝ Արլանտոն
Վըտակն անցաւ: Բուրգոսի մօտ կանգ առաւ
Խըճուտ գետինի վրայ, տընկեց վըրանն հոն
Եւ հոն տեղուկ բանակեցաւ: Եւ այսպէս
Իմ Սիտ, Տիագ Ռոտրիկոյ՝ ան որ կապեց
Սուրն երջանիկ ժամու մէջ՝ ոչ իսկ մէկէն

Ընդունուելով՝ ըստիպուեցաւ իջնել վար
Խիճերու վրայ, եւ իր չորս կողմը ունէր
Քաջ ընկերներ: Բանակեցաւ հոն՝ ինչպէս
Թէ՛ լլար լերան վրայ. իրեն արգելք դրին
Բուրգոսի մէջ բընակարան գտնելու,
Եւ հոն ոչ ոք համարձակէր պիտի 'րեն
Ծախել ոչ իսկ ամենափոքրը վաճառքն
Այն բաներէն որ ուտելու համար են:

5

Բայց Բուրգոսի ազնիւ բնակիչ մը՝ Մարտին
Անտոլինէզ, գտաւ սակայն հացն ու գինին
Սիտի եւ իր բարեկամացը համար,
Առանց գնելու, զի հետն ունէր պաշարներ,
Ու տուաւ անոնց լայն միջոցներ ապրելու:
Ուրախացաւ Կամպէադոր Սիտի սիրտն,
Ուրախացան նոյն նըման իր ընկերներն:
Այն ատեն խօսք առաւ Մարտին Անտոլին:
Մըտիկ ըրէք ինչ որ ըսաւ անիկա.
«Կամպէադոր, բարի ժամու մէջ ծընար:
Հանգչինք գիշերս եւ առաւօտը մեկնինք:
Մեկնինք, քանզի ամբաստանուիմ պիտի ես
Ձեզի պարէն տալու համար, եւ ելլեմ
Աչքէն Ալֆոնս թագաւորին: Ձեզի հետ
Եթէ փախչիմ ողջ եւ առողջ, այն ատեն,
Ուշ կամ կանուխ, նոյն ինքն արքայն պիտի՝ ուզէ
Ձիս բարեկամ իրեն: Թէ՛ ոչ՝ գիտցէք դուք՝
Բոլոր թողածըս չեմ դընել բանի տեղ»:

6

Պատասխանեց Սիտ՝ որ իր սուրը կապեց
Բարի ժամու մէջ. «Անտոլին Մարտին, դուք
Ֆանդուզըն տէգ՝ մըն էք: Պրծիմ եթէ ես,
Պիտի կրկնեմ թռչակը ձեր: Ծախսեցի
Բոլոր ոսկիս, արծաթըս, լաւ կը տեսնէք
Որ հետըս ես դրամ չեմ տանիր, եւ անոր
Անտարակոյս ունենայի պիտի պէտք
Այս իմ բոլոր ընկերութեանըս համար:
Բայց յամենայն դէպըս հոգամ պէտք է զայն,
Առանց ուժի գործածութեան՝ բան մըն ալ
Հընար չըլլայ պիտի ինծի ձեռք ձրգել:
Կ'ուզեմ շինել հետըդ երկու հատ արկղեր.
Լեցնենք զանոնք աւազով, (այսպէս պիտի
Շատ ծանր ըլլան): Եւ այս արկղերը մորթով
Պիտի ծածկուին եւ պիտի լաւ մը զամուխն:

7

«Թող մորթն ըլլայ կարմիր զարդով՝ ոսկեզամ:
Շուտ Հռաքելին ու Վիդասին գացէք դուք,
Ըսէք անոնց՝ որ զի արգելք դրին ինձ
Որ Բուրգոսի մէջ զընումներ ընէի,
Եւ թագաւորը բարկացած է իմ դէմ,
Ես չեմ կրնար ունեցածս հետըս տանիլ,
Ձի շատ ծանր է: Կ'ուզեմ գրբաւ դընել զայն,
Եւ փոխարէն առնել գումար մը պատշաճ:
Թող անոնք զայն առնեն զիշեր ժամանակ
Որ Քրիստոնեայք չըտեսնէին: Թող տեսնէ
Իմ Սիտի երգը

Ձայն Արարիչն իր համօրէն սուրբերով:
Շարունակել այսպէս ալ չեմ կրնար ես,
Բոլոր ասոնք կ'ընեմ կամբիս հակառակ»:

8

Անտոլինէզ Մարտին ժրացաւ, եւ փութով
Գնաց Հոաքէլի եւ Վիդասի ի խնդիր:
Կտրեց Բուրգոսն ու Հրէից թաղը մըտաւ.
Եւ հոն Հոաքէլը եւ Վիդասը հարցուց:

9

Հոաքէլ՝ Վիդաս իրենց շահած դրամներն
Համբելու հետ էին. հասաւ Անտոլին
Մարտին՝ եւ գերդ հընարիմաց մարդ՝ ըսաւ.
«Ո՛ւր էք, Հոաքէլ՝ Վիդաս, ո՛ւր էք, սիրելի
Բարեկամներս: Գաղտուկ խօսիլ կ'ուզեմ ձեզ»:
Փութով երեքը մէկ մէկդի քաշուեցան:
«Հոաքէլ՝ Վիդաս՝ տըւէք ինծի ձեռքերնիդ՝
Իբըր գըրաւ վտահաւթեան, եւ ինծի
Խոստում տըւէք որ չըմտանէք պիտի զիս
Քրիստոնէից կամ՝ Սեւրուն: Չեզ պիտի
Հարըտացնեմ ընդմիջտ, այնպէս որ երբեք
Ոչ մէկ բանէ պակասութիւն չունենաք:
Կամպէագորն հարկերն հաներ է մարտի,
Իրարու քով է բերեր մեծ գումարներ
Եւ կարի շատ նըշանաւոր, եւ յետոյ
Երեւելի մաս մ'ալ իրեն է պահեր:
Որուն համար ամբատանուեր է նաեւ:

Ունի երկու արկըղ լեցուն գուռ ոսկեով:
Դուք կը տեսնէք ահա ինչո՛ւ թագաւորն
Իր դէմ՝ սաստիկ ունի զայրոյթ: Թողեր է
Ժառանգութիւն տուներ՝ շքեղ պալատներ:
Ան չի կրնար արկղերը հետը տանիլ.
Վախնալով մի գուցէ ճամբան յայտնուի:
Կամպէագորը զանոնք գրաւ պիտի դնէ
Ձեր ձեռքերուն մէջ. դուք միայն թէ իրեն
Պէտք է դրամի պատշաճ գումար մը փոխ տաք:
Առէք արկղերն ու պահեցէք իբըր գրաւ:
Սուրբ երդումով մը դուք պիտի հաւատնէք
Որ այս տարին ամբողջ պիտի չըբանաք»:
Հոաքէլ՝ Վիդաս նստած խորհուրդ ըրին հոն.
✓ «Ամէն բանի մէջ պէտք է շահ մ'ունենանք:
Աղէկ գիտենք որ ան շատ բան շահեցաւ
Արշաւելով Մուղրիներուն երկրին մէջ:
✓ Չունի հանգիստ քուն տունը դրամ ունեցողն:
Կ'առնենք երկու արկղերն եւ տեղ մը կը դնենք
Ուր կարենան մընալ անյայտ՝ աներեւ:
Բայց ըսէք մեզ. Սիտին ուզածն ինչքան է:
Եւ ի՞նչ շահ տայ պիտի ամբողջ այս տարին»:
Տըւաւ Մարտին Անտոլինէզ պատասխան
Իբր իմաստուն մարդ. «Սիտ չ'ուզեր բայց եթէ
Բանաւոր բան մը. ձենէ քիչ պիտ' ուզէ՝
Ապահով տեղ դնելու համար իր դրամն:
Ամէն կողմէ կու գան իրեն աղքատներ,
Եւ անի վեց հարիւր մարքի պէտք ունի»:
Հոաքէլ՝ Վիդաս խոստացան տալ զայն սիրով:
«Ահաւասիկ գիշեր կ'ըլլայ կը տեսնէք.
Աճապարանք ունի Սիտ, պէտք ունինք մենք

Որ տայիք մեզ մարքերն»։ Ըսին այն երկուքն.
«Այսպէս չ'ըլլար սակարկութիւնն. այլ կ'առնեն
Նախ եւ յետոյ կու տան»։ Ըսաւ Անտոլին.
«Ես ատոր գոհ եմ. երկուքնիդ գացէք դուք
Նըշանաւոր Սիտին եւ ձեզ պիտ' օգնենք
Որ դուք արկղերն առնէք տանիք ու զանոնք
Դընէք ձեր մօտ իբրեւ զըրաւ, եւ ընէք
Այնպէս որ ոչ քրիստոնեայք, ոչ Մուղրիներն
Առնեն անոր հոտը»։ Հոռքէլ եւ Վիդաս
Ըսին. «Ատոր հաճ եւ հաւան ենք։ Արկղերն
Երբ հոս բերուին՝ պիտ' ունենաք դուք գումարն»։

Փութանակի հեծաւ Մարտին Անտոլին՝
Լի ցնծութեամբ եւ փափագով, Հոռքէլի
Եւ Վիդասի հետ՝ ոչ սակայն կամուրջէն
Այլ ջրին մէջէ անցնելով. մի գուցէ մին
Բնակիչներէն Բուրգոսի բան մը կ'առնէր։
Հոգականուն Սիտի վըրանն են ահա։
Երբ ներս մըտան՝ Սիտի ձեռքերը պագին։
Աս ժպտեցաւ, եւ սկըսաւ այսպէս խօսիլ.
«Ահ, տէր Հոռքէլ եւ Վիդաս, զիս մոռցաք դուք։
Ահա երկրէն դուրս կ'ելլեմ ես, զի ինկայ
Թագաւորին աչքէն։ Բաներ մ'ինչքերէս
Կը մըտածեմ որ ձեզ մընան, եւ որչափ
Տեւէ ձեր կեանքն՝ աղքատ չըլլաք բնաւ երբեք»։
Հոռքէլ՝ Վիդաս Սիտի ձեռքերը պագին։
Անտոլինէզ Մարտին պայմանն հաստատեց.
Անոնք պիտի վեց հարիւր մարք վճարէին
Այն արկղերուն վրայ, եւ զանոնք պահէին
Մինչեւ տարւոյն վերջը։ Ուզեց որ ասի
Խոստանային եւ այսպէս ալ երդնուին,

Այնպէս որ նախ քան տրուած ժամն աւարտիլն
Եթէ արկղերը բանային, երդմնասուտ
Պիտի 'լլային։ Եւ այդ դէպքին՝ Սիտ անոնց
Դրամ մ' իսկ պիտի չըտար բոլոր աւարէն։
Ըսաւ Մարտին Անտոլինէզ. «Ատանձնեցէք
Փութով արկղերն, Հոռքէլ, Վիդաս, եւ առէք
Տարէք, ու դրէք մէկ կողմ՝ իբրեւ երաշխիք։
Ես պիտի գամ ձեր հետ՝ մարքերն առնելու.
Որովհետեւ պէտք է ճամբայ ելլէ Սիտ
Հաւախօսէն առաջ»։ Շատ գոհ մընացին
Երբոր արկղերը շալակնին կ'առնէին։
Ուժով թէեւ՝ չէին կրնար վերցընել։
«Հոռքէլ՝ Վիդաս ուրախութեան մէջ էին
Ըստանալնուն համար այնքան հնչուն դրամ,
Զի այն կերպով՝ իրենց կեանքին մէջ ամբողջ
Կը դառնային կ'ըլլային մեծ հարուստներ։

10

Հոռքէլ Սիտի ձեռքն համբուրեց. «Կապեցիք,
Կամպէադոր, բարի ժամու մէջ ձեր սուրն։
Դուք մեկնելով կ'ատիլեայէն՝ կը մտնէք
Օտարասեռ մարդոց մէջ. այդ՝ վիճակնիդ.
Կը կապտէք մեծ մեծ աւարներ։ Ես ձեռն
Ունենայի՝ ձօն, ով Սիտ – ձեռքըդ պագնեմ –
Մաւրիտանեան աղուոր մուշտակ մը կ'արմուկ»։
Ըսաւ Սիտ. «Շատ սիրով. ձեզի այս օրէն
Շնորհուած ըլլայ։ Պիտ' ուզէի կարենալ
Գացած տեղէս բերել ուզածըդ. թէ ոչ՝
Զոյգ արկղերուն դրամին վրայէն բռնեցէք»։

Փըռեցին գորգ մը պալատին մէջտեղով,
 Եւ գորգին վրայ կերպաս մը նուրբ՝ ջինջ վուշէ:
 Երեք հարիւր արծաթ մարք հոն թափեցին
 Մէկ անգամէն. համրեց զանոնք տէր Մարտին,
 Առաւ՝ առանց իսկ կշռելու: Մընացած
 Երեք հարիւր մարքն ոսկիով վճարեցին:
 Մարտին՝ որ հետն ունէր հինգ հատ զինակիր՝
 Անոնց բեռցուց: Յետոյ լսեցէք ինչ ըսաւ.
 «Արդ, տէր Հռաքէլ, Վիդաս, արկղերը ահա
 Զեր ձեռքն են. ես, որ ձեզ այս գործը զըտայ,
 Արժանի եմ կարծեմ բանի մ'իրաւամբ»:

Հռաքէլ՝ Վիդաս իրարու մէջ մեկուսի՝
 «Աղուոր պարգեւ մը տանք, ըսին, զի իրեն
 Կը պարտինք այս շահը»: «Մարտին Անտոլին,
 Բուրգոսի պերճ քաղաքացի, իրաւամբ
 Արժանի էք բանի մ', ու մենք կ'ուզենք տալ
 Զեզի աղուոր պարգեւ մ', որ դուք կարենաք
 Հայթայթել ձեզ գուլպայ, մուշտակ մը հարուստ
 Եւ վերարկու մ'ընտիր: Կու տանք ձեզ՝ պարգեւ՝
 Երեսուն մարք: Դուք ձեզ պիտի արժանի
 Յուցնէք անոնց, ինչպէս արդար է, եւ մեզ
 Տալ տաք Սիտէն ինչ որ պայման դրուեցաւ»:

Մարտին մարքերն ընդունեց մեծ գոհութեամբ.
 Պատշաճ դատեց իր հեռանալն եւ առաւ
 Այն երկուքէն հրաժեշտ: Բուրգոսը թողլով
 Եւ Արլանսոնն անցնելով՝ վրանը եկաւ
 Կամպէադոր Սիտին՝ բարի ժամու ծնած:

Սիտ գրկաբաց ընդունեց զինքը. «Եկէք
 Հաւատարիմ՝ ճորտըս, Մարտին Անտոլին:
 Ո՛ր էր փութով տեսնէի օրն ուր ինչ
 Վարձատրութիւն մ'ունենայիք: — Կու գամ ես,
 Կամպէադոր, դըրամի լաւ նըպաստով.
 Դուք շահեցաք վեց հարիւր մարք, ես՝ երսուն:
 Հրամայեցէք որ վըրանները քակեն
 Եւ շուտ մեկնինք: Հաւախօսին գտնուինք
 Կարդենայի Սուրբ Պետրոսին մէջ: Մենք հոն
 Պիտի տեսնենք կինը ձեր, կի՛ն գերագին.
 Հոն պիտ' առնենք քիչ մը դադար, եւ ապա
 Պիտի թողունք երկիրը. պէտք է շտապել.
 Պայմանաժամն աւարտելու վըրայ է»:

Ըսաւ, վըրանը վերցուեցաւ փութապէս:
 Մեծ ըշտապով իրենց ձիերը հետան
 Սիտ եւ ընկերք. Սիտ դէպ ի Սուրբ Մարիամ
 Շրջեց ձիուն զըլուխն. աջ ձեռքը վերցուց
 Խաչակնքեց երեսն. «Աստուած, գոհութիւն
 Քեզի, վարիչըդ երկնքի ու երկրի:
 Լաւութիւններդ թող օգնեն ինձի, ո՞վ
 Փառաւորեալ Սուրբ Մարիամ: Կը թողում
 Այս վայրկեանէս Կաստիլիան, զի արքայն
 Հանեց զիս իր աչքէն. ամբողջ կեանքիս մէջ
 Պիտի կրնամ դարձեալ մտնել՝ չեմ գիտեր:
 Զօրութիւնդ, ո՞վ փառաւորեալ, պաշտպանէ՝
 Թող զիս, օգնէ ինձի զիշեր ու ցերեկ
 Աքսորանքիս մէջ. եթէ ինձ հասնիք դուք

Եւ իմ բարի բաստըս գտնէ կատարում,
Պիտի ղրկեմ Զեր սեղանին ընծաներ
Ճոխ եւ ընտիր. պիտի նկատեմ ինծի պարտք
Երգել տալ ձեզ համար հազար պատարագ»:

13

Իմ Սիւս, մտքով ու կամքով մարդ կատարեալ,
Աս ըսելով՝ մեկնեցաւ. թոյլ թողուցին
Զիերուն սանձն, եւ խըթեցին փութադուռով:
Ըսաւ Մարտին. «Կ'ուզեմ ես կինըս տեսնել.
(Եւ աս ինծի պիտի առթէ մեծ հաճոյք),
Որպէս զի տամ հըրահանգներ կարեւոր
Թէ ինչպէս պէտք է որ վարուի: Փոյթըս չէ
Արքայն ուզէ թէ ոչ ինչքերըս զրաւել:
Արեւծագէն առաջ ձեր մօտը կ'ըլլամ»:

14

Անտղինէզ դէպ ի Բուրգոս քաշուեցաւ,
Եւ Սիւս սրբան մեծագոյն ոյժ որ ունէր՝
Մարակեց դէպ ի Սուրբ Պետրոս կարդենեան,
Ասպետներուն հետ միասին, որ էին
Մըտաղիւր իր ծառայութեան մէջ: Ընդհուպ
Աքաղաղները խօսեցան եւ սկըսաւ
Այգը ծայր տալ: Կամպէագորն երբ արի
Ի Սուրբ Պետրոս հասաւ, ահա քրիստոնեայն
Աստուծոյ՝ Տէր Սանշոյ աբբայն կը զուրցէր
Առաւօտեան պաշտօնն՝ այգուն ցոլքերով:
Եւ Քսիմենա տիկինը հոն ներկայ էր

Հինգ հատ ագնիւ տիկիններով, կ'աղօթէր
Սուրբ Պետրոսին եւ Արարչին. «Գուն, վարիչ
Մեզ ամէնուս՝ եղիր Սիւսին ձեռնառու»:

15

Տէր Տանշոն դուռ կանչընեցաւ, նորութիւնն
Յայտնի եղաւ: Աստուած իմ, ինչպէս մընաց
Գոհ քահանայն: Կերոններով, լոյսերով
Խուժեցին դէպ ի մուտք, որ մեծ ցնծութեամբ
Ընդունին Սիւս կամպէագորն՝ որ ծնաւ
Բարի ժամու մէջ: Խօսեցաւ Տէր Սանշոյ.
«Ո՛վ Սիւս, ըլլանք շընորհակալ Աստուծոյ:
Այս վայրկեանէս որ ըզձեզ հոս կը տեսնեմ՝
Ընդունեցէք իմ սէրս, հիւրոյթո՛ւ»: Ըսաւ Սիւս.
«Շնորհակալ եմ, տէր աբբայ, գոհ եմ ձենէ:
Պիտի հոգամ ես ուտելիք ինձ համար
Եւ ճորտերուս. բայց զի արտոր կ'երթամ ես,
Քեզ յիսուն մարք կու տամ: Եթէ ապրիմ դեռ,
Ատոնք պիտի կրկնապատկուին: Զեմ ուզեր
Ընել վանքին ամենափոքր իսկ վընասն:
Ահա. տիկին Քսիմենայի համար ձեզ
Կու տամ հարիւր մարք: Անոր այս տարի դուք
Դառայեցէք եւ դուստրերուն ու կանանց:
Երկու աղջիկ կը ձրգեմ ես. դուք զանոնք
Զեր հովանւոյն ներքեւ առէք. կը յանձնեմ
Զանոնք ձեզի, Տէր Սանշոյ. հոգ ու խընամբ
Պակաս չընէք անոնց վըրայ եւ կընոջս:
Եթէ ձեզի տուածըս չըլլայ բաւական
Եւ դուք ձենէ աւելցընէք, կ'աղաչեմ,

Անոնց ամէն ինչն հոգացէք. ձեր ծախսած
Ամէն մարքին՝ վանքին չորս մարք պիտի տամ»:
Աբբան անոր սիրալոժար խոստացաւ:
Ահա տիկին Քսիմենա իր դուստրերով
Կը ժամանէ. կ'առաջնորդուի դէպ առաջ
Ամէն մին մէկ կիսնէ: Տիկին Քսիմենա
Կը ծնրադրէ Սիտին առջեւ. կ'արտասուէր
Նէ աչքերէն. ուզեց ձեռքերն համբուրել:
«Գըթութիւն, ո՛վ կամպէադոր, բարեբաստ
Ժամու ծընաք. արքողրանքի կը զրկուիք,
Սաղրանքով չար եւ խառնակիչ մարդերու:

16

«Գըթութիւն, ի՛մ Սիտ, մօրուք անքան յարգոյ:
Ահա ես ձեր առջեւը՝ ձեր դուստրերով,
Որ աղջնակներ են տակաւին եւ մատաղ,
Եւ այս իմին տիկիներով, որ ինծի
Կը սպասարկեն: Լաւ կը տեսնեմ որ ահա
Մեկնելու վրայ էք դուք, եւ թէ մենք պիտի
Ամբողջ կեանքով ալ բաժնուինք իրարմէ:
Օգնեցէք մեզ, սիրովը Սուրբ Մարեամու»:
Ան մատներուն մէջ սահեցուց պերճ մօրուքն.
Ողջագուրեց զոյգ դստրիկներն ու սեղմեց
Սրտին, զանոնք վասըն զի շատ կը սիրէր:
Լացաւ եւ խոր հառաչեց. «Ո՛վ Քսիմենա,
Իմ կատարեալ կիներս, ես ձեզ սիրեցի
(Եւ կը սիրեմ) հոգիիս պէս: Կը տեսնէք
Ահա որ մենք պէտք է կեանքով բաժնուինք:
Ես պիտի երթամ ու դուք մընաք անտէրունչ:

✓ Ուզէ՛ր Աստուած, Սուրբ Մարիամ, որ ձեռքովս
Կարենայի ամուսնացնել աղջիկներս,
Եւ ինձ շնորհուէր երջանկութիւն մը՝ հանդերձ
Կեանքի քանի մը օրերով, եւ դուք դեռ
Կարենայիք ինչ պաշտուիլ, արգոյ կին»:

17

Պատրաստուեցաւ սեղան մը՝ քաջասիրտ
Սիտին համար: Սուրբ Պետրոսի վանքին մէջ
Անդուլ անհատ ղօղանջեցին զանգակներն:
Կաստիլիոյ մէջ լըսուեցան քարոզներն
Որ բարձրաձայն հռչակեցին թէ կ'երթար
Կամպէադոր Սիտը արքոր: Թողուցին
Ոմանք տուններն, եւ ուրիշներ՝ կալուածնին:
Արլանտոնի կամուրջին վրայ խմբուեցան
Այն օրն հարիւր եւ տասնհինգ ասպետներ
Կամպէադոր Սիտին վրայ լուր առնելու:
Անոնց խումբին հետ միացաւ Անտոլին:
Դիմեցին դէպ ի Սուրբ Պետրոս, ուր էր Սիտ,
Ան որ ծընաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ:

18

Երբ Բիււարի Սիտին ականջը հասաւ
Թէ 'նկերութիւնը կ'աւելնար երթալով
Եւ աւելի հըզօր պիտի դառնար ինք,
Հեծաւ սլացաւ նորեկներուն ընդ առաջ:
Ան ժպտեցաւ. ամէնքն անոր մօտեցան
Եւ փութացին համբուրելու իր ձեռքերն:

Այն ատեն Սիւս բոլոր սրտով խօսեցաւ.
 «Աստուծոյ, իմ հոգեւոր հօրս կ'աղօթեմ,
 Որ մահուընէս առաջ՝ ձեզի կարենամ
 Օր մը բանիկ մ'ընել, ձեզի՝ որ տուներն
 Ու ձեր ինչքերը կը թողուք: Ո՛ւր էր սերկ
 Կորուսածնիդ կրկնապատիկ դառնար ձեզ»:
 Գոհ եղաւ Սիւս, որովհետեւ մարդերու
 Այս յաւելմամբ իր զօրութիւնը կ'աճէր.
 Եւ գոհ եղան իր հետինները բոլոր:
 Առաջին վեց օրերն անցան, կը մնային
 Երեք օրեր արօտրելոց, գիտցէք զայն,
 Ոչ աւելի: Արքայն Սիւսին հրամայեց
 Որ ունենայ առջեւը միշտ, որ յանկարծ
 Ժամանակուած կէտն անցնելուն՝ եթէ զինք
 Իր երկրին մէջ բռնէր՝ ոչ մէկ ազատոււմ
 Չըկար իրեն ոչ ոսկւով, ոչ արծաթով:
 Օրը անցեր՝ մօտ էր գիշեր ըլլալու,
 Հրաման տրւաւ Սիւս որ բոլոր ասպետներն
 Համախմբուին. «Մըտիկ ըրէք, պարոններ,
 Եւ իցիւ աս չըպատճառէր ձեզի ցաւ:
 Կը բերեմ հետքս քիչ դըրամ. եւ սակայն
 Կ'ուզեմ ձեր մասը տալ ձեզի: Յիշեցէք
 Ինչ որ ընէք պիտի. առտուն կանուխկեկ՝
 Երբոր խօսին հաւերը՝ մի՛ դանդաղիք,
 Թող պատրաստէ փութով ամէն ոք իր ձին:
 Սուրբ Պետրոսի մէջ բարեպաշտ քահանայն
 Առաւօտին ժամը պիտի կատարէ
 Եւ ըսէ Սուրբ Երրորդութեան պատարագ:
 Պատարագէն վերջ մըտածենք հեծնելու,
 Որովհետեւ պայմանաժամը մօտ է,

Եւ մենք ունինք շատ ճանապարհ քալելու»:
 Կ'անցնի գիշերը, ծայր կու տայ առաւօտն:
 Հաւուն երկրորդ կանչին պատրաստ են ձիերն:
 Հնալ ըշտապով կը հնչէ ժամն առաւօտան,
 Եւ Սիւս ու կինն եկեղեցի կը փութան:
 Խոնարհ գետին ինկած տիկին Գոթմենա
 Աստիճանաց վրայ խորանին առջեւ ճիշդ,
 Բոլոր սրտովը կ'աղօթէ Արարչին
 Որ Սիւսն ամէն չարէ պահէ պահպանէ.
 «Փառաւորեալ Տէր, Հայր որ ես վեր երկինքն,
 Ըտեղծեցիր երկինք՝ երկիր, երրորդ ծով.
 Ըտեղծեցիր աստղեր, լուսինն ու արփին
 Տաքցնելու համար. մարմին ըզգեցար
 Սրբուհի Մայր Մարիամու ծոցին մէջ:
 Ըստ քու կամքիդ Բեթլէհէմի մէջ ծընար.
 Քեզ հովիւները գովեցին՝ փառք տըլին:
 Արաբ երեք Արքայ եկան պագնելու
 Քեզի երկիր, Մելքոն, Գասպար, Պաղտասար.
 Քեզ ձօնեցին ոսկի՝ կնդրուկ եւ զըմուռս:
 Ազատեցիր Յովնանն երբ ծովը ինկաւ.
 Եւ Դանիէլն՝ երբ ահռելի գուբին մէջ
 Առիւծներու հետ էր. ի Հոռոմ փրկեցիր
 Սեբաստիանը սուրբ, Շուշան սրբուհին
 Ազատեցիր բամբասանքէն սըտայօդ.
 Երսուն երեք տարի մնացիր երկրի վրայ,
 Ո՛վ հոգեւոր Տէր, ընելով ցուցնելով
 Արուեստ՝ նըշան, որոնց վրայ շատ կը խօսինք.
 Չուրը գինւոյ, քարերն հացի փոխեցիր.
 Ըստ քու կամքիդ՝ Ղազարու տուիր յարութիւն.
 Հրեաներուն թոյլ տըլիր քեզ բռնելու.

Գագաթ կոչուած լերան վրայ քեզ խաչեցին,
Տեղ մը որուն Գողգոթ անուն կու տային,
Եւ հետդ երկու աւագակներ՝ երկու դիդ,
Եւ անոնցմէ մէկն է միայն Դրախտին մէջ,
Վասն զի միւսը չըկրցաւ հոն մտնել:
Խաչին վրայէն մեծ ապացոյց մը տըւիր
Քու զօրութեանդ. կոյր էր Լոնգին, եւ երբեք
Բան չէր տեսած. տէգովը կողմը ծակեց
Ուրկէ ելաւ արին. արիւնը վազեց
Գեղարդն ի վար եւ իր ձեռքերը ներկեց.
Վերցուց զանոնք եւ տարաւ իր երեսին,
Բացաւ աչքերն եւ ան տեսաւ անթերի:
Հաւատաց այն ատեն քեզի, գտնելով
Քենէ ցաւին բշտը կուտին կատարեալ:
Գերեզմանէն յառնելով՝ դժոխք իջար վար,
Ըստ քու կամբքիդ, դռներն անոր փշրեցիր,
Եւ Սուրբ Հայրերը կորզեցիր անկէ դուրս:
Դուն թագաւոր թագաւորաց եւ հանուր
Աշխարհի Հայր, քեզ իմ սրտովըս բոլոր
Կ'երկրպագեմ, կը հաւատամ եւ քեզի,
Եւ կ'աղաչեմ Սուրբ Պետրոսի որ օգնէ
Ինծի եւ ես մատուցանեմ աղօթքներ
Կամայեալոր Սիտին համար, որ Աստուած
Զինքը ամէն չարէ պահէ պահպանէ:
Եթէ այսօր կը բաժնուինք, դէհ, դուն մեզ
Մեր մահունէն առաջ նորէն միացուր»:
Պատարագին հետ լըրացաւ այս աղօթքն:
Եւան ժամէն դուրս մարտիկներն՝ ըղձակաթ
Զիսխըրոխտ արշաւանքի: Գրնաց Սիտ
Տիկին Քսիմէնը գրկելու, եւ ասի

Պագաւ Սիտի ձեռքերը ծով արցունքով,
Յաւն ելած բոլորովին ինք իրմէ:
Եւ նայեցաւ Սիտ տակաւին դուստրերուն.
«Իմ աղջիկներս, ձեզ կը յանձնեմ Աստուծոյ
Եւ իմ կընտշո ու Աբբային: Աւասիկ
Կը բաժնուինք, Աստուած գիտէ թէ մենք երբ
Պիտի գտնենք զիրար»: Այսպէս թափելով
Ծով արցունքներ, որոնց նըմանը երբեք
Ոչ ոք տեսաւ, բաժնուցան իրարմէ
Ինչպէս եղունգը միտէն: Սիտ մըտածեց
Իր ճորտերով ճամբայ ելլել: Կը սպասէր
Մինչդեռ անոնց՝ կը դարձընէր գլուխը ետ:
Այն ատեն մեծ պատեհնութեամբ Մինայա
Աբբայ Ֆանէզ խօսեցաւ. «Սիտ, քաջութիւնն
Ո՞ւր է ձեր. դուք բարի ժամու մէջ ծընար.
Մըտածենք մենք մեր ճանապարհը բռնել:
Յուզուիլը լաւ է՝ բայց ատեն երբ ըլլայ:
Պիտի փոխուին հուսկ բոլոր այս կսկիծներն՝
Ուրախութեան: Աստուած որ տուաւ մեզ հոգի՝
Մեզի օգնէ պիտի»: Դարձան հրահանգներ
Տալու աբբայ տոն Սանչոյի. թող պահէ
Տիկին Քսիմէնն ու աղջիկներն եւ կիներն
Որ կը տանին անոնց ըսպաս: Գիտնայ թող
Աբբան որ վարձք պիտ' ընդունի առատ՝ ճոխ:
Երբոր նորէն ներկայացաւ Տոն Սանչոյ,
Աբբայ Ֆանէզ ըսաւ. «Աբբայ, երբ տեսնէք
Որ մարդիկ զան միանալու մեզի հետ,
Ըսէք որ մեր հետքին վրայէն յառաջեն,
Մեզ պիտ' հասնին ամայի տեղ մը կամ շէն»:
Սանձերը թոյլ թողին ճամբայ ելլելու:

Պայմանաժամը հատնելու վերայ էր:

Գիշերեց Սիւսը Սպինազի մէջ կանի:
Հետեւեալ օրն՝ արշալոյսին ցաթելուն՝
Մտածեց նորէն արշաւանքի: Բազմաթիւ
Գունդեր եկեր էին գիշեր ժամանակ
Միանալու իրեններուն: Օրինի
կամպէտը Սիւս ելաւ երկրէն դուրս:
Ահաւսիկ դէպ ի ձախ Սուրբ Ստեփանոս,
կտրիճ քաղաք. եւ դէպ ի աջ՝ աւասիկ
Ալիոն - Լաս - Տորրէս, որուն կ'իշխէին
Մուրրիք. անցաւ Ալկորելլան, հուսկ սահման
կաստիլիոյ, կուինայի մեծ ուղին
կտրեց, անցաւ Գուերոյէն՝ քերելով
Մօտէն հաւաս Պալոսի: Կանգ առաւ հուսկ
Ֆիգուերելա: Ամէն կողմէ կու գային
✓ Խմբուելու իր շուրջը քաջ քաջ մարտիկներ:

19

Կամպէտըն՝ յետ ընթրելու՝ պառկեցաւ:
Անուշ քնակ մը զինքն առաւ, քնացաւ
Մեղմ եւ յուշիկ: Երազին մէջ Գաբրիէլ
Հրեշտակն իրեն ներկայացաւ. «Սիւս, բարի
կամպէտը, արշաւեցէք, զի երբեք
Ոչ մէկ պարոն չարշաւեց այսքան բաւարիկ:
Բարեփոխուի պիտի վիճակդ՝ ատենով»:
Երբ արթնցաւ՝ խաչակնքեց դէմքը Սիւս:

20

Խաչակնքեց, ինքզինքն յանձնեց Աստուծոյ:

Ուրախացած էր շատ տեսած երազէն:
Յաջորդ առտուն պատրաստուեցան արշաւի:
Աքսորանքի որոշուած օրն էր. գիտցէք
Չունի ուրիշ պայմանաժամ գոյութիւն:
Գացին հանգչիլ ի Սիեռա - տէ - Միտէս:

21

Դեռ օր կար՝ չէր արեւը մարը մըտած
Երբոր ուզեց Սիւս իր մարգիկը տեսնել:
Հետեւակներն ու քաջ մարդերը թողլով՝
Որ հոն էին, համրեց երեք հարիւր տէգ,
Որոնց ամէն մին ծայրը դրօշ մը կը կրէր:

22

«Ջիւերուն շուտ գարի տըւէք, եւ Աստուած
Օգնէ ձեզի: Ուտել ուզողն՝ ուտէ՛ թող.
Եւ ո՛վ չունի փափաք՝ հեծնէ՛ քըշէ ձին:
Մենք պիտ' անցնինք Սիեռան մեծ եւ դժնէ:
Մենք այս գիշեր իսկ կարող ենք թողլըքել
Երկիրն Ալֆոնս թագաւորին: Եւ յետոյ
Թող մեզ գտնէ ո՛վ որ ըզմեզ կը փնտռէ»:

Սիեռայի յայնկոյսն անցան գիշերով:
Առտու եղած էր երբ իջնել ըսկըստ
Զառիվայրէն: Սիւս հրաշալի՝ լայնանիւստ
Լեռան մը մէջ դադար տըւաւ արշաւին
Եւ հրամայեց որ ձիերուն գարի տան:
Գիշերային արշաւանքի մ'իր փափագն
Յայտնեց ամէն մէկին: Անշուշտ կը խորհէր

Թէ այսպիսի քաջակորով պարոններ
Նըման Սիտի ճորտերուն՝ պարտք կը սեպեն
Իրենց տիրոջն հըրամայածն ընելու։
Գիշեր չեղած պատրաստուեցան արշաւի։
Այնպէս մ'ըրաւ Սիտ որ ոչ ոք կըռահէր։
Առանց դադար տալու գացին գիշերով
Հենարէսի վրայ կաստէյոն կոչուած տեղն։
Դարան մըտաւ Սիտ իր տարած մարդերով։

Դարանի մէջ անցուց գիշերը բոլոր
Ան որ ծընաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ,
Իրեն այսպէս խորհուրդ կու տար Մինայա
Աւբար Ֆանէզ. «Ո՛վ Սիտ, բարի ժամու մէջ
կապեցիք սուր։ Դուք պիտի հոս տեղ մընար
Մերիններէն հարիւր մարդով, զի պիտի
Մենք կաստէյոնը զըրաւենք դարանով.
Տըւէք ինծի երկու հարիւր ձիաւոր [կում]»։
Որպէսզի գրոհ տանք, դուրս գործենք յարձա-
կամպէադորն ըսաւ. «Երկու հարիւրով
Դուք ասպատակ մը սփռեցէք երկրին մէջ։
Երթան Աւբար թող Աւբարէզ եւ Աւբար
Սալուատորէզ՝ անվրէպ, Գալին Գարսիա՝
Յանդուգն աշտէն, քաջ ասպետներ մին թէ միւսն,
Որոնք պարտին Մինայայի 'նկերանաւ։
Անցէք երկրէն յանդըգնօրէն, վախերնէդ
Չըլլայ թէ բան մը թողուք. վար անցնելով
Գուադալֆայարը եւ Ֆիտան՝ հասնին թող
Ասպատակովն իրենց մինչեւ Ալկալա։

Եւ թող ամբողջ կապուտը լաւ կուտակեն,
Մուղրիներուն վախէն առանց բան թողու։
Եւ ես պիտի մնամ վերջապահ՝ հարիւրովս։
Պիտի գրաւեմ ես կաստէյոնն, ուր մենք լաւ
Պատըսպարուինք պիտի. եթէ որեւէ
Վըտանգ մ' հասնի ձեզ արշաւի միջոցին,
Վերջապահի գունդին զեկոյց տըւէք շուտ։
Պիտ' այս գործին վրայ խօսի ողջ Սպանիա»։
Որոշուեցան յետոյ անոնք որ պիտի
Մասնակցէին գործին, եւ նոյնպէս անոնք
Որ Սիտի հետ պիտի 'լլային վերջապահ։
✓ Ծայր կու տայ այգն եւ կը ծագի առաւօտն։
Արփին կ'ելլէ. ո՛հ, ինչ աղուոր կ'երեւայ։
Կաստէյոնի մէջ ալ ամէնքը կ'ելլեն.
Ամէն ոք դժուր կը բանայ եւ կ'երթայ
Զբաղելու իր գործին, կալուածն հոգալու։
Դոները բաց թողով ամէնքն ելած են
Ալլեւս, քիչեր են մընացած կաստէյոն։
Մարդիկը՝ դուրսն՝ ազատօրէն ցրուեցան։
Սիտ այն ատեն իր թագըստոցը թողուց
Եւ փութաց դէպ ի կաստէյոն՝ անվեհեր։
Սարակինուք՝ ուհիք գերի վարուեցան,
Շուրջի հօտերն եղան մարտի կողոպուտ։
Սիտ տոն Ռոտրիկ ուղղուեցաւ դէպ ի դուռ։
Պահապաններն երբոր աղմուկը առին՝
Սարսափահար թողլըքեցին ու փախան։
Մըտաւ ներս Սիտ Ռոտրիկ Տիագ, սուրն իր մերկ
Զեռքը բռնած։ Յանկարծ փրթաւ՝ ըսպաննեց
Տասնըհինգ հատ մուղրի. գրաւեց կաստէյոնն,
Իր ոսկիի եւ արծաթի գանձերով։

Կը հասնէին իր ասպետներն աւարով
 Կը թողուին Սիտի՝ անփոյթ եւ անհոգ:
 Երկու հարիւր երեքն երկիրն արդ ահա
 Կ'ասպատակեն, եւ կ'արշաւեն անվարան:
 Մինայայի դրօշն հասաւ մինչ Աւկալա:
 Անկէ դարձան Հենարէսի վըրայէն
 Եւ անցնելով Գուադալֆայարն՝ աւարով:
 Ուրքան աւար փոխադրեցին, ինչ կապուտ:
 Շատ ոչխարներ, կովեր եւ շատ այլեւայլ
 Բաներ եւ մեծ հարըստութիւն ու գանձեր:
 Մինայայի դըրօշն ուղիղ դարձաւ ետ:
 Յանդըգնեցաւ ոչ ոք գործել յարձակում
 Վերջապահին վըրայ. գունդն իր աւարով
 Կը դառնար. հուսկ՝ ահաւասիկ Կաստէյոն
 Ուր կը կենար Կամպէադորը: Թողով
 Ամրոցն որ ալ իր ձեռքն էր, ձին մտրակեց
 Սիտն իր գունդով ընդունելու եկողներն:
 Գըրկատարած ընդունեցաւ Մինայան.
 «Եկէք, Աւբար Ֆանէզ, յանդուգըն նիգակ:
 Ես ո՛ր որ ալ ըզձեզ զրկած ըլլայի,
 Յաջող եւքի այդպիսի՛ յոյս մ'իրաւամբ
 Պիտի վրանիդ ունենայի: Զեր աւարն
 Աւելցըւի թող իմինիս. կու տամ ձեզ
 Հինգերորդ մասն՝ եթէ ուզէք, Մինայա»:

«Հռչականուն Կամպէադոր, ձեզի շատ
 Շնորհակալ եմ ձեր ինձ շնորհած հինգերորդ
 Մասին համար. Կաստիլիոյ Ալֆոնսն իսկ

Գոհ պիտի մնար հինգերորդէ մ'այդպիսի:
 Զայն ես ձեզի կը թողում, ձեզ գըրելով
 Անպարտ հանդէպ ինձի. յանուն Աստուծոյ
 Որ երկիրն է՝ կ'երդնում. ցորչափ ես ինձի
 Բաւ եմ ընտիր ձիուս վըրայ՝ կոռելով
 Մուղրիներուն դէմ գուպարի դաշտին մէջ,
 Ըլլայ թէ տէգ գործածելով՝ ըլլայ սուր,
 Արիւնն արմուկս ի վար շիթ շիթ ծորելով,
 Կ'երդնում ձեզի՝ Ռոտրիկ Տիագ հոյանուն
 Մարտկին առջեւ, պիտի չառնեմ ես ձենէ
 Ամենափոքր իսկ խերեւէչն: Ես ինքնին
 Պիտի գիտնամ հարըստութիւն շահիլ ինձ,
 Բոլոր մնացածը կը թողում ես ձեզի»:

Աւարը նոր աւելցուեցաւ նախկինին:
 Մըտածեց Սիտ, բարի ժամու մէջ ծընած,
 Թէ կրնային զօրքերն հասնիլ Ալֆոնսոյ
 Թագաւորին, եւ թէ անոնք կրնային
 Իրեն եւ իր ընկերներուն պատճառել
 Մեծ տաղտուկներ ու նեղութիւն: Ուզեց ան
 Որ բաժնըւէր ամբողջ աւարն, եւ տային
 Բաժանումին գլուխ կեցողները համար
 Իրեն՝ իրենց գործին գրուած հրահանգով:
 Իր ասպետներն ընդունուեցան բաժանման,
 Եւ ամէնուն ինկաւ հարիւր արծաթ մարք,
 Հետիներուն՝ կէսը, առանց վըրիպման:
 Հինգերորդ մասն ամբողջ Սիտին կը մընար:
 Բայց այս աւարն հընար չէր հոն վաճառել,

Եւ ոչ պարգեւ տալ զայն: Զուգեց ան բռնել
 Ոչ գերի, ոչ ալ գերունի: Մըտաւ ան
 Բանակցութեան կաստէյոնի, Ֆիտայի,
 Գուադալֆայրի բնակիչներուն հետ՝ անոնց
 Հարցընելով թէ հինգերորդ մասին ի՞նչ
 Պիտի տային, փափագելով որ անոնք՝
 Յամենայն դէպըս՝ մեծ վաստակ մ'ընէին
 Անոր վըրայ՝ զոր պիտի տալ ուզէին:
 Տուին մուղրիներն երեք հազար արծաթ մարք:
 Կամպէադորն այս նըւէրէն գոհ մընաց:
 Երրորդ օրուան մէջ տրուեցան անվըրէպ:
 Մըտածեց Սիտ որ իր բոլոր մարդերով
 Հնար չէր երկար ատեն ամբողջ մընալ.
 Ոչ թէ զի չէր կրնար ինքզինք պաշտպանել,
 Այլ կրնային նեղուիլ ջուրի պակասէն:
 Կրնան, ըսաւ ան, Մուղրիներն հանգիստ մնալ
 Զի պայմանները կնքուած՝ գրուած են:
 Բայց Ալֆոնսոյ արքայն կրնար գալ հասնիլ
 Մեզ ի խնդիր իր համօրէն զօրքերով:
 Կ'ուզեմ ուրեմըն թողլըքել կաստէյոնն:
 Լըսեցէք, ո՞վ գէնքի մարդեր, Մինայա:

«Դուք իմ խօսքերս գէշ իմաստի մի տանիք:
 Կաստէյոնի մէջ անշուշտ չենք կրնար մնալ:
 Ալֆոնս արքայն հեռու չէ, գայ պիտի ան
 Ըզմեզ հանել ասկէ. բայց չեմ ուզեր ես
 Ամբողջ ասով դատարկ թողուլ: Ազատել
 Կ'ուզեմ հարիւր Սարակինոս եւ հարիւր

Ուհի, որպէս զի չեպերուիմ չափազանց
 Անոնց ամբողջ զորաւած ըլլալուս:
 Դուք ամէնքնիդ կարծեմ թէ գոհ մընացիք:
 Եւ չըկայ մարդ զոր հարկ ըլլայ գոհացնել:
 Վաղ առաւօտ արշաւանքի պատրաստուինք,
 Որովհետեւ Ալֆոնսի՝ իմ տիրոջ դէմ
 Պատերազմիլ երեք պիտի չուզէի»:
 Սիտի խօսքերն անցան հաճոյ ամէնուն:
 Զուեցին հարուստ իրենց առած ամբողջն:
 Սարակինոսք եւ ուհիք հոն մընացին,
 Իրենց վըրայ օրհնութիւններ կարդալով:
 Սլացան գացին Հենարէսի վըրայէն.
 Անցան յայնկոյս Ակարիայց, եւ տարին
 Իրենց ուղին յառաջ. անցան այրերէն
 Անկուիտայի. անցնելով վտակը՝ մըտան
 Տարանգի դաշտն, եւ դէպ ի վար այս երկրէն
 Գացին սրբան կրնային չուտ սրբանալ:
 Ֆարիզայի՝ Սետինայի միջեւ Սիտ
 Բանակեցաւ. մեծ եղաւ առն եւ ապուռն
 Որ գերիեց այն երկիրներէն զորս անցաւ:
 Սարակինոսք չէին զիտեր թէ որքան
 Յանդըզնութեամբ լի էր Սիտի այրուծին:
 Բիւարի Սիտն ելաւ ճամբայ յաջորդ օրն
 Եւ անցնելով Ալֆաման՝ գնաց դէպի Ֆոզ.
 Կտրեց անցաւ Բուիերկան եւ Տեկան,
 Որ աւելի եւս է առաջ, եւ բանակն
 Աւկոսերի վըրայ դըրաւ՝ բոլորակ
 Բլրի մը մէջ՝ մեծ եւ հըզօր: Քիչ հեռու
 Սալոնը ճոխ իր ջըրերով կը հոսի:
 Սիտ մըտածեց Աւկոսերի տիրանալ:

Բլուրը գրաւեց, դիրքերն առաւ վճռակի.
Սիւռայի ոմանք, ոմանք՝ գետին դէմ.
✓ Կամպէադորն որ ծնաւ բարի ժամու մէջ,
Հրամայեց իր պարոններուն համօրէն
Որ բլուրին ետեւը փոս մը փորեն,
Գետին մօտիկ որպէս զի ոչ ցերեկով
Եւ ոչ ցայգով յարձակումներ չըկըրէր,
Եւ լաւ գիտնան թէ բանակած էր հոն Սիւռ:

Այն երկիրները բոլոր լուրը վազեց
Թէ հաստատուած էր այն կողմերը իմ Սիւռն.
Եւ թէ թողլով քրիստոնէից պետութիւնն,
Մուղրիներուն մէջ էր եկած: Իր մօտերն՝
Եւել՝ դաշտի աշխատանքի երթալու
Չէին ըներ սիրտ: Սիւռ արթուն էր կեցած
Իր համօրէն ճորտերուն հետ միասին:
Արդէն մարդիկն Աւկոսերի ամրոցին
Կ'որոճային հարկ մը տալու գաղափարն:

Եւ ոչ միայն Աւկոսերի բնակիչներն,
Այլ Տեկայի եւ Տերրերի՝ մըտադիր
Վըճարեցին պատերազմի տուրք մ'անոր.
Կալատայութ քաղաքը մինչ դժգոհ էր:

Հոն տասնըհինգ շաբաթ ամբողջ մընաց Սիւռ:
Երբ Սիւռ տեսաւ որ Աւկոսերն անձնատուր
Չ'ըլլար իրեն, վարպետութիւն մը գրեաւ,
Ձոր չուշացաւ երկար ի գործ դնելէ: [մէջ.
Վերցուց վրաններն՝ հատ մը թողլով դաշտին
Իր պարզւած դրօշով իջաւ Սալոն գետն,
Հագած գրահները, եւ սուրերը կապած.
Ատոնք բոլոր ըրաւ իբրեւ ճարտար մարդ՝
Թշնամիները դարանի քաշելու:
Աւկոսերի մարդիկը աս տեսնելով
Կը հրճուէին, եւ կ'ըսէին. «Պակսեր է
Հացը Սիւռին համար, գարին՝ ձիերուն:
Վերցուցեր է վրանները հատ մը թողլով:
Կ'երթայ Սիւռ, իբրը թէ մատնած ըլլային [տենք
Ձինք փախուստի: Վրան յարձակինք, եւ կապ-
Աւար մը մեծ, Տերրերցիները վըրան
Չըյարձակած, զի անոնք յանձըն պիտի
Չուզեն առնել զայն մեզի հետ բաժնելու:
Կրկնապատիկ պիտի դարձնէ առած հարկն»:
Աւկոսերէն ելան շտապով մ'անսովոր:

Սիւռ երբ տեսաւ ելլելն անոնց քաղքէն դուրս,
Շարունակեց իր չուն իբրեւ թէ փախչէր:
Սալոնն իջած՝ իրեններովը կ'երթար:
Աւկոսերցիք կ'ըսէին. «Վաղ աւարնիս
Կը կորսնցնենք»: Դէպ ի առաջ խուժեցին
Մեծ ու պզտիկ. տնէջն զանոնք բռնելու՝
Չըմտածեցին ուրիշ ոչինչ: Մինչեւ իսկ
Դռներն առանց պահապանի բաց թողին:
Դարձաւ բարի Կամպէադորն, ու տեսաւ
Որ ամրոցէն ալ շատ էին հեռացած.

Հրաման տրւաւ դրօշով դառնալ դէպ ի ետ,
 Փայլակնօրէն տրւաւ մտրակը ձիուն.
 «Ջարկէք ամէնն, ո՞վ ասպետներ, անվարան:
 Մերն է շնորհիւ Աստուծոյ, մերն յաղթութիւնն»:
 Հետը մարգին մէջտեղ դարձան մարտիկներն:
 Ո՛հ, այն առտուն ինչ ցնծութիւն նւնեցան:
 Սիտ եւ Աբար կը քալէին առջեւէն:
 Եւ ունէին անոնք, գիտցէ՛ք, լաւ ձիեր
 Եւ կ'երթային ինչպէս իրենք կ'ուզէին.
 Այսպէս մըտան Մուղրիներուն ուամրոցին
 Միջեւ եղած յատակն: Առանց զբթութեան
 Կը զարնէին Սիտի ճորտերը. շատ քիչ
 Ժամանակի մէջ դիտապատ տիրեցին
 Երեք հարիւր Մուղրի: Անոնք որ դարան
 Էին մըտած՝ արձակելով մեծ խօշիւն
 Եւ զանոնք ետ թողնով՝ յառաջ դիմեցին
 Դէպ ի ամրոց. սուսերամերկ երեւցան
 Դըրան առջեւ. հասան նաեւ վաղընդփոյթ
 Իրենց մարդիկն, հալածուֆն ալ դադրեր էր:
 Եւ այս կերպով եւ այսպիսի հնարքներով
 Գիտցէք որ իմ Սիտը գրաւեց Աւկոսերն:

Հասաւ Պերոյ վերմուղ, բռնած դրօշն՝ ուղիղ,
 Եւ ամրոցին բարձրագոյն տեղը տնկեց:
 Այն ատեն Սիտ՝ որ ծնաւ բարի ժամու մէջ՝
 Խօսեցաւ այսպէս. «Գոհութիւն Աստուծոյ
 Եւ համօրէն իր սուրբերուն, արդ պիտի
 Ունենան լաւ պանդոկ ձիերն ու տէրերն»:

«Մըտիկ ըրէք ինծի, Աւբար Ֆանէզ դու,
 Եւ դուք բոլոր ասպետներ: Մենք գրաւեցինք
 Այս ամրոցին մէջ շատ գանձեր մեծածոխ:
 Դի ցուրտ տապաստ են Մուղրիներն, եւ քիչեր
 Ես կը տեսնեմ անոնցմէ ողջ՝ կենդանի:
 Հնար չէ մեզի ծախել այրերն ու կիներն:
 Գլխատելէն ալ մեզ օգուտ մը չըկայ:
 Պարիսպէն ներս առնենք զանոնք, եւ զի արդ
 Տէրը մենք ենք, կ'իջեւանինք տուներին,
 Կը գործածենք զիրենք ալ մեր պէտքերուն»:

Այս աւարով Սիտը կեցաւ Աւկոսեր:
 Դաշտը թողած վրանը բերել հրամայեց:
 Տեկա, Տերրեր, Կալատայութ քաղաքաց
 Բընակիչները վշտացած էին շատ:
 Լուր դրկեցին վալենցայի արքային
 Թէ մէկն՝ որ Սիտ՝ Ռոտրիկ Տիագ Բիւարի
 Կը յորջորջուի, «ատուած Ալֆոնս արքայէն
 Եւ ասորմէ դատապարտուած արքորի՝
 Աւկոսերի վըրայ եկեր ու բանակ
 Էր կազմեր, շատ ռազմայարմար կէտի վրայ:
 Զիրենք ծուղակը ձրգելով՝ գրաւեր էր
 Այսպէս ամրոցն»:
 — «Եթէ չօգնես դուն մեզի —
 Ըսել տըւին իրեն — պիտի կորսնցնես
 Տեկա, Տերրեր, Կալատայութն ալ մէկտեղ,

Որ չի կրնար պրծիլ անկէ, եւ ամբողջ
Սալոնի ափը պիտ' իյնայ ձեռքն անոր:
Սիւղկան ալ պիտի նոյն բախտն ունենայ,
Որ գետին միւս ափին վըրայ կը հանգչի»:
Տամին արքայն երբոր այս գոյժը լըսեց՝
Շատ վշտացաւ. «Կը տեսնեմ հոս իմ չորս դիտ
Երեք Մուղրի թագաւորներ: Մի՛ սպուժէք,
Դուք երկուքնիդ հոն գացէք շուտ, տանելով
Երեք հազար զինուած Մուղրի հետերնիդ,
Որ մարտ մղէք միասին այն զօրքերուն
Որ սահմանին վրայ են, ձեզի պիտ' օգնեն:
Ողջ բռնեցէք զայն, եւ բերէք իմ առջեւ:
Ան ինծի պէտք է համար տայ, թէ ինչո՞ւ
Եկեր է իմ կալուածներուս մէջ մըտեր»:
Երեք հազար Մուղրի հեծան ու չուեցին:
Գացին գիշերն անցընելու Սոգորուէ:
Հետեւեալ օրն ինկան ճամբայ, եւ գիշերն
Հանգիստ ըրին Կելֆա. եւ հոն մտածեցին
Կանչել զօրքերը սահմանէն. անդանդադ
Անոնք եկան ամէն կողմէ: Ելան դուրս
Կանալ կոչուած Կելֆայէն. օ՛րն ի գըլուխ
Քալեցին բնաւ դադար ու կանգ չառնելով,
Եւ գիշերնին կալատայութ անցուցին:
Ղրկեցին այս երկիրներուն մէջ բոլոր
Քարոզիչներ. անհրնարին բազմութեամբ
Մարդիկ եկան հաւաքուեցան, եւ երկու
Աքբաներու հրամանին տակ, մին Ֆարիզ՝
Միւսը Գալուէ կոչուած՝ բարի Սիրտ անոնք
Վաշարեցին Աւոսերի մէջ մօտէն:

Շուտ կանգնեցին վրաննին՝ առին դերքերնին,
Զերդ մարտի մէջ ճարտար ու քաջ մարտիկներ:
Պարեկապանք՝ զոր Մուղրիներն էին դրեր՝
Գիշեր ցերեկ կեցան իրենց զէնքին տակ:
Բանակն էր մեծ, պարեկապանք՝ անհամար:
Սիտի մարդոց ջուրը կտրեր էին վաղ,
Որով անոնք ելլել կոռիլ կ'ուզէին:
Բայց անիկա՝ որ ծնաւ բարի ժամու մէջ՝
Պնդապէս դէմ կեցաւ. երեք ողջ շաբաթ
Թշնամիները պահեցին պաշարումն:

Երեք շաբաթն անցեր — չորրորդը ահա
Պիտի սկըսէր — խորհուրդ ըրաւ նորէն Սիտ
Իրեններուն հետ. «Կտրեցին ջուրերնիս,
Հացի պակասն ալ կը սկըսի. եւ ուզենք
Եթէ գիշեր ատեն ելլել ու երթալ,
Կարող չըլլանք պիտի, արգելք պիտի դնեն:
Չափազանց շատ է զօրութիւնը անոնց,
Եւ անոնց դէմ կոռիլը վտանգ մ'է յայտնի:
Ի՞նչ կը խորհիք ընել, ըսէք, ասպետներ»:
Նախ պերճ ասպետը խօսեցաւ Մինայա.
«Ազնւական կատարեալայէն եկանք հոս:
Մուղրիներուն դէմ եթէ մենք չըկուրինք,
Անոնցմէ չենք կրնար գտնել ուտելիք:
Վեց հարիւր ենք, մանաւանդ քիչ մըն ալ շատ:

Գանունն Հաստէին՝ ըսածէս դուրս բան չըլլայ.
 Վաղը երթանք մարտնչելու անոնց դէմ»:
 Կամպէադորն ըսաւ. «Փափագս յայտնեցիր:
 Ասի պատիւ կ'ընէ ձեզ, ո՞վ Մինայա,
 Վասն զի ձեզ ալ կ'իյնայ 'նեւ ըսածնիդ»:
 Հեռացընել տըւաւ բոլոր Մուղրիներն
 Եւ ուհիներն, որպէս զի ոչ ոք գիտնայ
 Գաղտնախորհուրդ այս որոշումն: Հետեւեալ
 Օրն ու գիշերը խորհեցան պատրաստուիլ,
 Արեւն յաջորդ օրը ծագիլ կը սկըսէր
 Եւ Սիտ արդէն իր համօրէն մարդերով
 Զինուած էր կազմ պատրաստ: Եւ Սիտ կը խօսէր
 Այսպէս ինչպէս պիտի լըսէք. «Ամէնքնիս
 Ելլենք, եւ թող ոչ ոք մընայ, բայց միայն
 Զոյգ հետիններ՝ իբրը դըրան պահապան:
 Եթէ մեռնինք դաշտին մէջ՝ գրոհ պիտի տան
 Դէպ ի ամրոց. եթէ յաղթենք կըռիւին,
 Պիտի շահինք նոր գանձեր: Դուք, Պիերոյ
 Վերմուզող դըռս առէք. իբրեւ կտրիճ մարդ՝
 Ինչպէս էք՝ զայն պիտի բերէք հաւատով:
 Բայց դուք անով դէպ ի առաջ մի՛ նետուիք,
 Եթէ ձեզի յայտնի հրաման չըտամ ես»:
 Ան Սիտի ձեռքն համբուրելով դըռն առաւ:
 Բացին դռներն եւ խուժեցին թափով դուրս:
 Մուղրիներուն պահապաններն իմացան
 Եւ վազեցին ամէնքը դէպ ի բանակ:
 Մուղրիներուն վըրայ հապճեալ տիրեց.
 Կը վազէին զէնք հագնելու: Դափիւնէն
 Թմբուկներու՝ կարծես երկիրը պատռէր:
 Տեսնելու բան էր այն ատեն Մուղրիներն

Որ զէնք առած շուտափոյթ գունդ կ'ըլլային:
 Մուղրիներուն կողմէն երկու հատ էին
 Դըռօշակները գլխաւոր: Կազմեցին
 Հետիներու երկու գունդեր կուռ եւ խիտ:
 Եւ ո՞վ պիտի զանոնք թընել կարենար:
 Մուղրի գունդերն ահա յառաջ կը մղուին
 Ընդհարուելու Սիտին եւ իր մարդերուն:
 «Անշարժ, հոս այս տեղոյն մէջ, ո՞վ ընկերներ.
 Ոչ ոք կարգէն ելլէ առանց հրամանիս»:
 Բայց քաջասիրտ այն Պիերոյ Վերմուզողն
 Հանդարտ կենալ չըկրցաւ տեղն, եւ դըռօշն
 Ափն ըսկըսաւ մըտրակադողթ վարել ձին.
 «Կամպէադոր Սիտ, Աստուած ձեզ պաշտպանէ:
 Ես պիտի ձեր դըռօշը տանիմ զօրագոյն
 Այն գունդին մէջ. դուք որ անոր պարտքն ունիք՝
 Տեսնեմ ինչպէս պիտի հասնիք օգնութեան»:
 Կամպէադորն ըսաւ. «Ի սէր Աստուծոյ,
 Զըլլայ թէ 'նէք»:
 Պատասխանեց Վերմուզող.
 «Պիտի չըլլայ ուրիշ կերպ»:
 Զին խըթեց պինդ
 Եւ զայն մըղեց ներս զօրագոյն շոկատէն:
 Զայն պատեցին շուրջ Մուղրիներն, որ շուպեն
 Դըռօշ ձեռքէն. տուին անոր մեծ հարուածներ.
 Բայց չըկրցան խոցել զանի: Ըսաւ Սիտ.
 «Օ՛ն, օգնեցէք անոր, ի սէր Աստուծոյ»:

Կուրծքերնուն դէմ հաստատեցին վահաններն,
 Իշեցուցին տէգերն իրենց վառերով,
 Եւ գլխահակ գունտին վըրայ թամբերուն՝

Խիզախ սրտով խառնուրդին մէջ նետուեցան։
Եւ ահա ան որ ծնաւ բարի ժամու մէջ
Կ'աղաղակէր մեծածայն. «Ոն, ապետներ,
Զարկէք անոնց ի սէր բարձրեալ Աստուծոյ։
Բիւարի Սիւս Կամպէադորը՝ Տիագ
Ռոտրիկն եմ ես»։ Պաշարեցին գունդը շուրջ.
Ըրին ահեղ հարուածներու զայն թիրախ.
Որուն մէջտեղն էր Պիերոյ վերմուդոգ։
Երեք հարիւր տէգ կար՝ ամէն մին վառով։
Սպաննեց Մուղրի մ' ամէն ուր մէկ հարուածով։
Երկրորդ գրոհին՝ նոյնչափ եղան ինկողներն։

Հոն պիտի դուք տեսնէիք այն ժամանակ
Որ շատ տէգեր կ'իջնէին՝ վեր կ'ելէին,
Կը ծակէին կ'անցնէին շատ վահաններ,
✓ Շատ զըրահներ կը փշրէին, ըսպիտակ
Անթիւ դրօշներ հարուածներէն ետք՝ կարմիր
Արիւներանգ կ'երեւային, եւ աշխոյժ
Առոյգ ձիեր կը փախչէին անտէրունչ,
Մուղրիք՝ Մահմէտ կը գոչէին, Քրիստոնեայք՝
Սուրբ Յակոբ. քիչ ժամանակի մէջ ինկան
Հազար երեք հարիւր Մուղրի դիտապատտ։

Իր ոսկէգօծ թամբին վըրայ ինչպէս լաւ
Կը կռուի իմ Սիւս Ռոտրիկոյ Տիագ՝ քաջ
Պատերազմիկն։ Աւար Գանէգ Մինայա,

Որ Զորիտան կառավարեց, եւ Մարտին
Անտոլինէզ՝ կտրիճ որդին Բուրգոսի,
Մունոյ Գուստոգ՝ որ եղաւ իր աշակերտն,
Մարտին Մունոգ, անի որ էր հրամատար
Մոն Մայորի, նոյն եւ Աւար Աւարէզ,
Եւ Սալուադոր Աւար, Գալին Գարսիագ՝
Քաջ արագոնը, եւ Ֆելէզը Մունոգ՝
Թոռը Սիւտին, եւ տակաւին ամէն ուր
Որ հոն էին, Կամպէադոր իմ Սիւտին
Եւ իր դրօշին թըռան հասան օգնութեան։

Դի ցուրտ ինկաւ Մինայայի ձին տապատ,
Բայց քրիստոնեայ գունդերն հասան օգնութեան։
Կտրած էր տէգն, ան սուրը ձեռքը առաւ,
Եւ հետի իսկ՝ կը կռէր լաւ հարուածներ։
Տեսաւ զայն Սիւս Ռոտրիկ Տիագ Կաստիլեան,
Ագուազիլի մը մօտեցաւ՝ որ ունէր
Նըժոյգ մ' ընտիր, եւ բազուկովը տըլաւ
Սուրի անանկ հարուած մ'որ զայն իր մէջքէն
Երկուք ըրաւ եւ տապալեց դաշտին մէջ։
Յետոյ տըլաւ ձին Մինայա Ֆանէզի.
«Մինայա, ձի հեծէք. դուք ալ բազուկս էք։
Այսօր ձենէ կը սպասեմ մեծ օգնութիւն։
Կը յամառին դեռ Մուղրիք՝ չեն թողուր դաշտն»։
Հեծնելով ձին՝ Մինայա սուրը ձեռքին՝
Խառնուրդին մէջ արիաբար կը կռուէր,
Կը խողխողէր ուժ որ իր ձեռքը իյնար։
Սիւս Ռոտրիկոյ Տիագ՝ բարի ժամու ծնած,
Իմ Սիւտի երգը

Երեք հարուած իջեցուցեր էր Ֆարիզ
Թագաւորին. երկուքն էին վըրիպեր,
Բայց մէկը զայն խոցեց, այնպէս որ արիւնն
իւր զըրահէն վար կը հոսէր: Շրջեց ան
Երասանակը դաշտէն դուրս ելլելու:
✓ Այս հարուածին վըրայ բանակն ռիսերիմ
Մատնըեցաւ թիկնադարձոյց փախուստի:

39

Անտիլինէզ Մարտին հարուած մ'իջեցուց
Եւ Գալուէի ահանակուռ կորդակին
Իւրաքանչիւր պալարը դուրս ցատկեցուց,
Մանաւանդ թէ ճեղքեց կորդակը, եւ սուրն
Հասաւ անոր միտը մինչեւ: Մ'ունենաք
Շուշտ չըսպասեց անի երկրորդ հարուածի:

Արքայն Ֆարիզ՝ Գալուէ այսպէս պարտուեւ
Ինչ բարի օր էր քրիստոնէայ կըրօնքին, [ցան:
Տազնապափոյթ երբ Մուղրիները փախան:
Սիւս եւ ընկերք կը հալածեն՝ կը խոցեն:
Ֆարիզ արքայն մըտաւ Տերրեր. բայց Գալուէն
Չընդունուեցաւ հոն. ան դիմեց կըցածին
Չափով արագ կալատայութ: Զանիկա
✓ Կը հալածէր կամպէագոր, եւ տեւեց
Հետապնդումն անոր մինչեւ այդ քաղաքն:

40

Ալբար Ֆանէզը Մինայա՝ որուն ձին
Լաւ կը քալէր՝ երսունըջորս Մուղրիներ

Փըռեց տապաստ: Կտրող սուր, ան արիւնոտ
Ունի բազուկ, արիւնը վար կը հոսի
Իւր արմուկէն: Կ'ըսէ Ալբար. «Գոհ եմ արդ,
Զի լաւ լուրեր պիտի երթան կատարեալ,
Թէ դաշտային մարտին յաղթող եղաւ Սիւս»:
Մուղրիներէն ամենաշատ զրաւուեցան:
Գիշեր մնացին ողջ՝ զի փախած ատեննին
Սիւտի մարդիկն ըսպաննեցին անվարան:
Յետոյ ապա վերադարձան ասպետներն
Անոր որ ծնաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ:
Սաղուարտաճօճ կու գար ձիովը իմ Սիւս —
Աստուած իմ ինչ մօրուք ունէր լայնասփիւռ —
Կողերն ի վար կախ կնգուղով, ձեռքը՝ սուր:
Իրեններուն ան խըմբըւիլը տեսաւ
Հալածելէ իրենց դարձին. «Աստուծոյ՝
Որ երկինքն է՝ փառք, գոհութիւն, արդ որ մենք
✓ Այսպիսի մեծ պատերազմի մ'յաղթեցինք»:
Գաշտին վըրայ Սիւտի մարդիկն ապուեցին
Սպարներ, զէնքեր եւ ուրիշ շատ մեծ կապուտ:
Երբոր դարձան, հինգ հարիւր տասը մուղրի
Զիւր զըտան. մեծ ցնծութիւն մը տիրեց
Քրիստոնէից միջեւ, որոնք իրենցմէ
✓ Չըկորուսին տասնըհինգէ աւելի:
Ունեցան այնչափ ոսկի, այնչափ արծաթ,
Որոնց չէին կարող արժէքն իսկ հաշուել:
Հարըստացան Քրիստոնեաները բոլոր
Շընորհիւ այս կողոպուտին: Դարձուցին
Իրենց ամբողջ Մուղրիները, եւ Սիւս
Հըրամայեց որ անոնց բան մը տրուի.
Սիւս համօրէն իւր ճորտերով զագաթն էր

Բերկրապատար ուրախութեան: Բաժնել տուաւ
Գրամն ու ինչքերը զոր անոնք գերիեցին
Խելքէ՝ մաքէ վեր անսովոր քանակով:
Սիտի հարիւր ձի ինկաւ՝ իր հինգերորդ
Մասին համար: Ո՛հ, ինչպէս ան գոհացուց
Բոլոր ճորտերն, հետեւակներն, այրուծին.
Պարզեւեց շատ առատօրէն ան որ ծնաւ
Բարի ժամու. բոլոր անոնք՝ զոր ունէր
Իր հետ՝ անկէ մընացին գոհ եւ ուրախ:
« Մինայա, ինձ մըտիկ ըրէք, դուք իմ աջ
Բազուկս էք. այս ճոխութենէն զոր Աստուած
Մեզ տուաւ՝ առէք ուզածնուդ չափ՝ ձեր ձեռքով:
Այս մեր յաղթած պատերազմին լուրերով
Կ'ուզեմ ըզձեզ Կաստիլիա ուղարկել:
Կ'ուզեմ Ալֆոնս թագաւորին՝ որ իմ դէմ
Ծանրացասումն է՝ ղրկել իբրոր պարգեւ
Երեսուն ձի, ամէնքն իրենց թամբերով
Ու զարդերով, եւ սուր մ'ամէն գունտի վրայ:
Ըսաւ Աբար Ֆանէզ. « Սիրով պիտի 'նեմ »:

41

« Ահա ոսկի՝ արծաթ լի քսակ մ'ուռուցիկ:
Սուրբ Մարիամ եկեղեցւոյն Բուրգոսի
Վրճարեցէք ասկէ հազար պատարագ:
Մնացածը տուէք աղջիկներուս ու կընոջս,
Որ տիւ ու ցայգ ինծի համար աղօթեն:
Եթէ ապրիմ՝ մեծափարթամ պիտի 'լլան »:

42

Աբար Ֆանէզ Մինայա գոհ էր անկէ.
Արժանայարգ մարդիկ էին ընկերներն:
Զիերուն իսկ եւ իսկ զարի տրուեցաւ:
Գիշերն հասեր էր վրայ Ռուի Տիագ Սիտ
Երբ իր մարդոց իր հրամանները կու տար.

43

« Ո՛վ Մինայա, գացէք ազնիւ Կաստիլեա:
Կրնաք դուք մեր բարեկամաց ըսել քաջ.
Մեզ պաշտպանեց Աստուած՝ մարտին յաղթեւ
Վերադարձին՝ պիտի գտնէք ըզմեզ հոս: [ցինք:
Բայց հակառակ պարագային՝ եկէք մեզ
Միանալու հոն ուր գիտէք թէ կ'ըլլանք:
Տէգով՝ սուրով պէտք է մենք մեզ պաշտպանենք.
Թէ ո՛չ հնար չէ որ մնանք դժբախտ այս երկիրն,
Այլ թէ՝ ինչպէս կը կարծեմ՝ պէտք է մեկնինք »:

44

Պատրաստուելով ամէն ինչ՝ գնաց Մինայա
Առտուն կանուխ, եւ մնաց Ռուի Տիագ Սիտ
Ընկերներուն հետ հոն: Երկիրն աղքատ էր
Եւ չափազանց չար: Սահմանի Մուդրիներն
Եւ ուրիշներ օտարական մարդերէ՝
Սիտի վըրայ կը հսկէին ամէն օր:
Առողջացաւ Ֆարիգ արքայն, եւ անոնք

Խորհուրդ ըրին իրարու մէջ: Տեկայի
Տերրեր քաղքին, եւ աւելի նշանաւոր
Կալատայթի մարդիկն այսպէս խորհեցան
Եւ յանձնեցին զըրով. ծախեց անոնց Սիւս
Երեք հազար արծաթ մարքով Աւկոսերն:

45

Սիւս, Ռոտրիկոյ Տիագ ծախեց Աւկոսերն:
Ինչ գոհութիւն պատճառեց իր ճորտերուն:
Ասպետ՝ հետի՝ հարըստացուց ան բոլոր,
Այնպէս որ ալ աղքատ մը չէր գտնուեր
Իր մարդոց մէջ: Բարի տիրոջ ծառայողն
Հանգստաւէտ կեանք մը կ'ապրի յարաժամ:

46

Իմ Սիւս երբոր ուզեց ամրոցը թողուլ,
Ողբալ սկըսան Սարակինոսք եւ ուհիք.
«Գուն կը մեկնիս մէնէ, ո՞վ Սիւս. երթան թող
Մեր աղօթքները առջեւէդ: Կը մընանք
Մենք, ո՞վ Տէր, գոհ քենէ»: Երբոր Բիւարի
Սիւսն Աւկոսերը թողլըքեց, ըսկըսան
Սարակինոսք եւ ուհիներ լալ ողբալ:
Կամպէադոր դրօշը վերցուց մեկնեցաւ:
Իջաւ անցաւ Սալոնն ու ձին մտրակեց
Դէպ ի առաջ: Իր Սալոնէն ելլելուն՝
Ան ունեցաւ նըստատար հրմայքներ:
Հաճոյ անցաւ այս Տերրերի, մանաւանդ
Կատալայթի մարդերուն. այս մեկնումէն

Տըհաճեցան Աւկոսերի բնակիչներն,
Ձի Սիւս անոնց ըրեր էր շատ բարիքներ:
Սիւս մտրակեց յառաջ եւ կանգ առաւ հուսկ
Մոն Ռէալի մօտիկ բլրան մը վըրայ:
Բարձր է բլրուն՝ ըսքանչելի՝ լայնանիստ,
Եւ յարձակման վախ չունի ո՞չ մէկ կողմէ:
Նախ եւ առաջ ան ըստիպեց Գորոկան
Որ վըճարէ տուրք մը, յետոյ Մոլինան
Որ կ'իյնայ միւս կողմը, Երրորդ՝ Տերուէն՝
Որ դիմացն է: Առաւ Կելֆան Կանալի:

47

Սիւս, Ռոտրիկոյ Տիագը թող ունենայ
Պաշտպանութիւնն Աստուածային իր վըրան:
Հասաւ Կաստիլ Ալբար Ֆանէզ Մինայա.
Ներկայացուց թագաւորին երսուն ձի:
Տեսաւ զանոնք արքայն, խնդաց քաղցրօրէն.
«Այս ձիերն ո՞վ տըւաւ ինձի, թող Աստուած
Ձեզ պաշտպանէ, ո՞վ Մինայա: — «Սիւս, Ռոտ-
Տիագն որ սուրը բարեբաստ ժամու մէջ լրիկ
Կապեց. ան մէկ պատերազմի մէջ միայն
Ի պարտութիւն մատնեց Մուդրի զոյգ արքայ:
Իր աւարն, ո՞վ Տէր, յիրաւի մեծ եղաւ:
Ձեզ, մեծարգոյ թագաւոր, ան կը զրկէ
Այս ընծան ձեր ոտքերն ու զոյգ ձեռուններն
Համբուրելով, Աստուած օգնէ թող ձեզի»:
Ըսաւ արքայն. «Չափազանց շուտ՝ կանուխ է
Պարգեւներով ընդունիլ մարդն՝ որ տիրոջն
Աչքէն ինկեր է՝ սոսկ Երեք շաբաթ ետք:

Բայց քանզի 'նծան Մուղրիներէն շոպուեցաւ՝
Կ'ընդունիմ գայն: Կը խնդակցիմ մանաւանդ
Սիտի որ այդքան մեծ աւար մ'է կորզեր:
Ի վերայ այսր ամենայնի, կը գըրեմ
Ըզձեզ ազատ, ո՛վ Մինայա. ձեր հողերն
Ու երկիրներն՝ անոնք նորէն կ'ունենաք
Պարգեւ. գացէք եւ եկէք, այս վայրկեանէն
✓ Ներողութիւն կը շնորհեմ ես ձեզի.
Սիտի մասին ձեզի ոչինչ չեմ ըսեր:

48

« Ասկէ գատ՝ աս կ'ուզեմ ըսել, ո՛վ Աւբար.
Իմ պետութեանս քաջ եւ բարի հպատակներն
Որ ուզէին երթալ Սիտի օգնութեան,
Երթան. ազատ են, չեմ գրաւեր ինչքերնին »:
Աւբար ֆանէզ անոր ձեռքերն համբուրեց.
« Շնորհ, երախտիք ձեզ, ո՛վ արքայ, իբրեւ իմ
Բնական տիրոջս. արդ ասիկա կ'ընէք դուք,
Աւելի ուշ պիտ' ուրիշ բան ալ ընէք »:
« Կատարիկոյ մէջէն գացէք, Մինայա,
Եւ ձեզի թոյլ պիտի տրուի որ երթաք.
Գացէք՝ առանց դեղեւելու Սիտին քով »:

49

Ես ձեզ խօսիլ կ'ուզեմ անոր նըկատմամբ
Որ սուր կապեց բարեբատիկ ժամու մէջ:
Բլուրը՝ որուն վըրայ դադար առաւ ան,
Ըլլան բնակները քրիստոնեայ թէ մուղրի՝

Արձանագրաց մէջ յորջորջուած պիտի 'լլայ՝
Սիտի բըլուր: Հոն բնակելով՝ նըլաճեց
Շատ երկիրներ: Զորը Ռիոյ Մարտինի
Նուաճեց ամբողջ. լուր կը հասնէր Սարակոս:
Մուղրիներուն հաճելի չէր ասիկա,
Ասիկա ծանրը կը ճնշէր անոնց վրայ:
Հոն տասըհինգ շաբաթ լըման մընաց Սիտ:
Քաջակորով պատերազմիկն երբ տեսաւ
Որ կ'ուշանար Մինայա, ինք համօրէն
Իր մարդերով գիշերային չու մ'ըրաւ.
Բլուրը թողուց իր պաշարով, համբարքով:
Տերուէլի միւս կողմն անցաւ Տոն Ռոտրիկ,
Ու դրաւ բանակը Տեւարի սոճեաց մէջ:
Նուաճեց բոլոր այս երկիրներն եւ տուրք դրաւ
Սարակոսի վըրայ: Ասոնք երբ ամէն
Հանեց ի գլուխ, երեք շաբաթն անցեր էր,
Կատարիկայէն վերադարձաւ Մինայա:
Հետը կային երկու հարիւր հոգիներ,
Ամէնքը սուր կապած. հետին որ ըսես
Կարելի չէր թըւել անգամ: Երբոր Սիտ
Մինայայի գալն հեռուէն նշմարեց,
Զայն գրկելու համար քըչեց ձին յառաջ:
Անոր բերանն ու աչուըներն համբուրեց:
Եւ Մինայա պատմեց անոր ամէն ինչ
Անկեղծօրէն առանց բան մ'իսկ ծածկելու:
Կամպէադորն անուշ անուշ կը ժպտէր.
« Փառք Աստուծոյ եւ իրեն սուրբ Զօրութեանց:
Ո՛վ Մինայա, որչափ ատեն որ ապրիք,
Իմ ամէն ինչըս պիտի լաւ ընթանայ »:

Ո՛հ, համօրէն բանակն ինչպէս բերկրեցաւ.
 Զի Մինայա Ալբար Ֆանէզ հասեր էր,
 Եւ կը բերէր եղբայրներու եւ ծնողաց,
 Ազգականաց՝ 'ուհիներու բարեւներն:

Գեղամօրուս կամպէադօրն, Աստուած իմ,
 Ինչպէս ուրախ եղաւ. քանզի Մինայա
 Ֆանէզ հազար պատարագներն հատուցեր
 Եւ կը բերէր բարեւ կնոջմէն՝ դուտրերէն:
 Սիտ սրբան գոհ եղաւ եւ ինչ ցնծութիւն
 Եւ բերկրութիւն արտայայտեց. « Ապրեցէք,
 Երկար Ալբար Ֆանէզ, կեցցէ՛ Մինայա »:

Զըկորսընցուց ատեն բարի ժամու ծնածն:
 Ալկանիզի ամուլ ներկրին ըսկըսաւ
 Տիրապետել, շրջակայից նըւաճմամբ:
 Իր գործն երեք օրուան մէջ յանգ հանելով
 Վերադարձաւ նոյն տեղն ուրկէ մեկներ էր:

Տարածուեցաւ լուրը բոլոր երկրին մէջ:
 Պատճառելով մեծ ցաւ Մոնսոն, Հուեսկա

Քաղաքներու բնակիչներուն. իսկ անոնք
 Որ Սարակոս կը բնակէին՝ զուարթ էին
 Զի պարտական էին լոկ հարկ վըճարել.
 Եւ այդպէսով վախ չունէին կըրելու
 Աւելի ծանր բաներ Սիտ Ռոտրիկէն:

Վերադարձան բանակ իրենց աւարով,
 Ուրախ զըւարթ եւ գանձերով մեծածոխ:
 Այդ բանին վրայ հրճուեցաւ Սիտ, աւելի
 Ալբար Ֆանէզ: Քաջարի Սիտ այն ատեն
 Աւ չըկրցաւ ինքզինք բռնել եւ ըսաւ
 Ժպտելով. « Օն, ո՞վ ասպետներ, ձեզ պիտի
 ձգմարտութիւնն ըսեմ: Անոնք որ ընդմիշտ
 Միեւնոյն տեղը կը մընան, դիւրութեամբ
 Ունեցածնէն մաս մը կրնան կորսընցնել:
 Վաղ առաւօտ պիտի չըւենք: Լըքեցէք
 Թողուցէք այս բանակն, յառաջ պիտի երթանք »:
 Աւուկատի անցքը գընաց Սիտ Տիագ
 Այն ժամանակ, ուրկէ սփռեց ասպատակ
 Գէպ Հուեսա եւ դէպ ի լեռը Ալուան:
 Այս յարձակմանց համար դըրին տասն օրեր:
 Տարածուեցաւ ամէն կողմ լուր եւ համբաւ
 Թէ մեծամեծ կորուստներու պատճառ էր
 Կաստիլեայէն աքսորական Ռոտրիկոյ:

Ուրեմըն լուր տարածուեցաւ ամէն կողմ,

Այսպէս հասաւ Պարսելլոնի կոմսին ալ
թէ իր բոլոր երկիրներուն վըրայ Սիւս
Կ'ասպատակէր. ունեցաւ մեծ ցաւ, կսկիծ,
եւ ինքըզինքը նախատուած համարեց:

Կոմսը՝ պարծուկ մը մեծաբան՝ յոխորտաց
Պոռոտալով. « Բիւարի Սիւսն հանդէպ ինձ
Շատ անիրաւ գտնուեցաւ: Եւ իրաւ.
Ընտանիքիս մէջ իսկ ըրաւ ան ինծի
Մեծ վընասներ. անգամ մը թողըս խոցեց,
եւ ինձ անոր համար տուգանք չըտըաւ:
Կ'ասպատակէ արդ երկիրներն՝ որ ձեռքս են:
Ես իր հաւաքն երեք իրեն չդարձուցի,
Ոչ ալ իրմէ մըտերմութիւն խնդրեցի.
Բայց արդ քանի որ կը գրգռէ այսպէս զիս,
Պէտք է որ ես իրմէ համար պահանջեմ »:
Մեծ ոյժ ունէր Կոմսն, եւ հասան փութապէս:
Հաւաքուեցան շատ մարդ Մուղլի՝ Քրիստոնեայ:
Եւ կը խաղան ահա անոնք Սիւտի վրայ:
Երեք օրեր երեք գիշեր քալելով
Տեւարի մէջ հասան Սիւտին: Եկաւ Կոմսն
Անանկ ահեղ զօրութիւնով, որ իրեն
Մտածել կու տար թէ պիտի ձեռք ձգէր զայն
Շատ դիւրութեամբ: Նոյն ատեն Սիւտ Ռոտրիկոյ
Մեծ աւարով լեռնէ մ'հովիտ կը հասնէր:
Կոմս Ռեմոնի պատգամն հասաւ հոն իրեն:
Երբ իմացաւ զայն Սիւտ՝ իրեն մարդ դրկեց.
« Ըտէք Կոմսին որ նախատուած չըզգայ զինք:

Իրմէ ոչինչ կ'առնեմ. թող թոյլ տայ ինծի
Համբաս երթամ խաղաղութեամբ »: Կոմս Ռեմոն
Պատասխանեց. « Երեք չըլլայ պիտի ատ:
Պէտք է հաշիւ տայ ինձ առաջ ըրածին,
Պէտք է հաշիւ տայ ինձ հիմակ ըրածին:
Պիտի գիտնայ արսորական վտարանդին
թէ ինչանկ մէկն անպատուելու է եկեր »:
Քանքերը սրքան կրնար շուտ դարձաւ ետ:
Եւ այն ատեն Սիւտ հասկըցաւ թէ առանց
Պատերազմի մէջէն պիտի չելլըցուէր:

« Օ՛ն, ասպետներ, դըրէք աւարը մէկդի.
Պատրաստուեցէք փութով, հագէք զէնքերնիդ:
Կոմս տոն Ռեմոն պիտի՝ յարձակի մեր վըրայ.
Ան կը բերէ նըշանաւոր ջոկատներ
Մուղլիներու՝ Քրիստոնէից. մեզ պիտի
Պատերազմի մը լոկ զընով թողու ան:
Քանզի անի պիտի՝ աւելի հեռունեն
Յարձակի մեր վըրայ, լաւ է որ բախումն
Հոս ունենայ տեղի: Հագէք զըրահնիդ,
Սեղմեցէք փոկը ձիերուն: Արդ կ'իջնեն
Անոնք կողէն. ունին պարզ՝ խեղճ գուլպաներ
Ուանապահով թեթեւ թամբեր, թոյլ գօտի:
Մենք պիտի՝ հեծնենք Կալիցիոյ հաստաբետ
Թամբերու վրայ եւ ունենանք Կօշիկներ
Գուլպաներուն շուրջ. մենք հարիւր հոգիով
Պէտք է յաղթենք այն գունդերուն: Անոնք դեռ
Գիւրը չիջած՝ երթանք անոնց ընդառաջ

Աշտէներով. դուք պիտի հատ մը զարնէք,
 եւ պիտի մնան պարապ երեք համետներ:
 Պիտի Ռեմոն վերենկուէլը տեսնէ
 Թէ ով է ան որուն ետեւն է ինկեր
 Այսօր մինչեւ հոս՝ ի Տեւար, որ ձեռքէս
 Կորզէ խըլէ իմ աւարներս ու կապուտս »:

Սիտ խօսքերուն հագիւ թէ վերջն էր հասեր՝
 Պատրաստ էին անոնք բոլոր: Զըրահին
 Հագած՝ հեծած իրենց ձիերը: Տեսան
 Առեփն ի վար ամբողջ բանակը ֆըրանկ: ✓
 Բըլուրին ոտքը մարգին մօտ Սիտ Տիագ
 Հրաման ըրաւ որ զըրոհ տան՝ յարձակին:
 Կամքով՝ սիրով հնազանդեցան իրեններն:
 Գործածեցին հմտօրէն տէգ ու դըրօշ,
 Աս խոցելով, թաւալելով ան տապալ:
 Այս մարտին մէջ այսպէս յաղթեց ան որ ծնաւ
 Բարեբաստիկ ժամու մէջ, կոմսը Ռեմոն
 Գերի բռնեց, եւ շահեցաւ կողադան՝
 ✓ Հազար մարքէ աւելի բարձր արժէքով:

Յաղթեց Սիտ այս պատերազմին, եւ անով
 Աւելցաւ շուքն իր անունին, բռնեց Կոմսն
 Ու զայն տարաւ իր վըրանին մէջ գերի:
 Իրեններուն հրամայեց լաւ պահել զայն:
 Յետոյ ելաւ փռլթանակի վըրանէն,

Ուամէն կողմէ հաւաքուեցան իրեններն:
 Ուրախացաւ Սիտ զի աւարն ալ մեծ էր:
 Պատրաստեցին ճաշ մը Սիտի մեծահաց.
 Բայց տոն Ռեմոն կոմսը մընաց անտարբեր:
 Կերակուրներ կը բերէին, կը դնէին
 Իրեն առջեւ. բայց ան ուտել չէր ուզեր,
 Արհամարհանք կը ցուցընէր անոնց դէմ.
 « Պիտի չուտեմ պատառ մ'անգամ զանձերուն
 Համար բոլոր ըՍպանիոյ, աւելի
 Կ'ընտրեմ մարմինըս եւ հոգիս կորսնցնել,
 Քանի որ ես յաղթեցայ մարտի մէջ
 Այս գէշ գուլպայ հագնող խուճուճ ամբոխէն »:

Պիտի լըսէք արդ ինչ որ իմ Սիտն ըսաւ.
 « Կերէք, Կոմս, այս հացէն, խմեցէք գինիէն:
 Ըսածս ընէք եթէ՝ պիտի ազատիք
 Գերութենէ. թէ ոչ՝ բոլոր ձեր կեանքով
 ✓ Ա՛լ քրիստոնեայ երկիր պիտի չըտեսնէք »:

« Կերէք դուք, տոն Ռոտրիկ, կերէք զուածա-
 Պիտի մեռնիմ, զի չեմ ուզեր բան ուտել: [ցէք:
 Հընար չեղաւ երեք օր զինքն համոզել:
 Խոշոր աւարը բաժնելու ըզբաղած՝
 Անոր պատառ մ'հաց կերցընել չըկրցան:

Ըսաւ իմ Սիւտը. « Կոմս, կերէք քիչ մը բան.
Որովհետեւ եթէ չուտէք, ալ պիտի
Քրիստոնեայ մարդ մը չըտեսնէք. եւ թէ դուք
Ընդհակառակն ուտէք ու զիս գոհացնէք,
Ազատութիւն պիտի շնորհեմ ձեզի ես
Եւ ձեր տոհմիկ պարոններէն երկուքի »:
Կոմսն այս խօսքերը լըսելով՝ ըսկըսաւ
Զըւարթանալ. « Եթէ 'սածնիդ ընէք, Սիւտ,
Շատ սխրանամ պիտի ես, շատ ալ ցնծամ
Ամբողջ կեանքովս »: « Արդ, Կոմս, ուրեմն կե-
Եւ երբ ուտէք, պիտ' ազատեմ ես ըզձեզ [ըէք,
Եւ երկու հատ ալ ուրիշ ձեր մարդերէն:
Բայց ինչ որ դուք կորսնցնուցիք, եւ առի
Մարտի դաշտին վըրայ՝ գիտցէք բան մըն ալ
Պիտի չըտամ, ամենափոքրը դանգն իսկ,
Զի այս թշուառ ընկերներուն համար ես՝
Որ կ'ընկերեն ինծի՝ անոնց պէտք ունիմ:
Մենք պիտի մեր պէտքը լեցնենք առնելով
Ըլլայ ձենէ թ'ուրիշներէ, եւ վարենք
Պիտի այս կեանքը մինչեւ այն ժամանակ՝
Որ ըլլայ Սուրբ Հօրն հաճելի, իբրը մարդ՝
Ինչպէս որ եմ՝ ինկած աչքէն արքային
Եւ հայրենի երկրէն վտարուած տարագիր »:
Ուրախացաւ Կոմսն. ուզեց ջուր ձեռքերուն:
Փութով գացին բերին՝ առջեւը դըրին:
Ասպետներուն հետ՝ զոր տըլաւ անոր Սիւտ
Կոմսն ըսկըսաւ ուտել, եւ ի՛նչ հաճոյքով:
ՎԲարի ժամու մէջ ծնածը քո՞վն էր նստած.

« Եթէ դուք լաւ չուտէք, ո՞վ կոմս, եւ չըլլամ
Ես գոհ, մենք հոս պիտի մընանք, եւ ալ մենք
Պիտ' իրարմէ չըբաժնըւինք »: Ըսաւ Կոմսն
Այն ժամանակ. « Կամքով՝ սրտով պիտ' ուտեմ »:
Իրաւ՝ ան զոյգ մ'ասպետներու հետ կ'ուտէ
Շտապով, եւ գոհ է Սիւտ՝ որ զինք կը դիտէ՝
Տեսնելով զայն որ իր մատներն հմտօրէն
Կը գործածէ պատրաստելու պատառներն:
« Եթէ հաճոյ է ձեզ, ո՞վ Սիւտ, պատրաստ ենք
Մենք մեկնելու. հրամայեցէք որ ձիանն
Յանձնեն մեզի, եւ մենք հեծնենք վաղընդփոյթ »:
Ես այն օրէն՝ որ Կոմս եղայ, չըկերայ
Այսպէս սիրով. հաճոյքն որ ես ունեցայ
Մոռացօնքի պիտի երբեք չենթարկուի »:
Լաւ թամբըւած երեք նըժոյգ տրուեցան
Եւ ըզգեստներ չքնաղ, մուշտակ՝ վերարկու:
Տոն Ռեմոն Կոմսը մըտաւ այն ժամանակ
Մէջտեղն երկու ասպետներուն: Ընկերեց
Անոնց Ռոտրիկ Սիւտ մինչեւ ծայրը դաշտին:
« Արդ դուք կ'երթաք, ո՞վ Ռեմոն Կոմս, իբրեւ
Բոլորովին ազատ, ձեզի շնորհ ունիմ [մարդ
Այն ամէնուն համար զոր ինձ թողուցիք:
Եթէ սակայն փոխվո՞ւցի միտք ունենաք
Եւ ելլէք զիս ասոր համար փնտռելու՝
Իմացուցէք ինծի. մենէ մին կամ միւսն
Ունեցածէն անշուշտ վըրայ պիտի տայ »:
« Ուրախացէք արդ, Սիւտ, չունիք վախու բան:
Կրնամ ըսել թէ ես ձեզի վճարեցի
Այս տարիին համար ամբողջ: Ըստուգիւ
Գալ ձեզ փնտռել պիտի մտքէ իսկ չանցնի »:

կը մտրակէր կոմսն երթալու մըտադիր:
 կը դարձընէր գըլուխն՝ ետին կը նայէր,
 վախնալով մի՛ գուցէ իմ Սիտը զոջայ:
 Բան մ'որ չընէր պիտի իմ Սիտ՝ աշխարհի
 Բոլոր ոսկւոյն համար. այն քաջն ու արին
 ✓ Չըկատարեց նենգաւոր գործ մը երբեք:
 կոմսը գընաց, Բիւարի Սիտը դարձաւ,
 Միացաւ իր ընկերներուն եւ սկըսաւ
 Հրճուիլ ցնծալ մեծ՝ մանաւանդ սխրալի
 կողոպուտին համար: Այնքան հարուստ են,
 Որ չեն գիտեր նոյն իսկ թէ սրբան ունին:

ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՍԻՏԻ ԴՈՒՍՏՐԵՐՈՒՆ

Հոս կը սկըսի դիւցազնութիւնը Սիտի: —
 Ալուկատի անցքը գրաւեց Սիտ զօրքոյն:
 Սարակոսան եւ երկիրներն այս կողմի
 Թողուց, թողուց եւ Հուեսան նոյն նըման
 Եւ երկիրներն Ալուան լերան: Ըսկըսաւ
 Պատերազմիլ դէպ աղի ծովը. դարձաւ
 Դէպ ի այն կողմն ուրկէ արեւը կ'ելլէ,
 Այսինքն դէպ ի Արեւելք: Տիրացաւ
 Քսերիկայի, Ամենարի, Ոնդայի,
 Եւ Բորրիան երկիրն ամբողջ գըրաւեց:

Օգնեց իրեն Հաստիչը, Տէրն երկնքի:
 Առածներուն վըրայ իմ Սիտ աւելցուց
 Այսպէս նաեւ Մուրուիեզրոն. ասով ան
 Տեսաւ որ լաւ կը պաշտպանէր զինքն Աստուած:
 Սարսափ մը մեծ առաւ ամբողջ վալենցան:

Վալենցայի բընակիչները գիտցէք
 Շատ վշտացան, ծանր էր իրենց այս ամէնն:

Խորհուրդ ըրին գալ պաշարել զանիկա:
Գիշեր ատեն ելան ճամբայ եւ ատուն
Մուրուիեդրի շուրջ տնկեցեն վըրանին: [ցաւ.
Տեսաւ զայն Սիտ, զուարթ զարմացում մ'ունեւ
« Շնորհակալ եմ քեզի, ո՛վ Հայր Հոգեւոր:
Մէջն ենք իրենց երկիրներուն, եւ պատճառ
Անոնց դժնէ տաղաւակներու: Կը խըմենք
Իրենց գինին, եւ իրենց հացը կ'ուտենք:
Եթէ անոնք պաշարելու գան ըզմեզ՝
Պէտք է ճանչնալ որ իրաւունք ալ ունին:
Մարտով միայն պիտի մէջէն ելլըցուի:
Թող բանբերներն երթան անոնց որ մեզի
Պիտի օգնեն. ոմանք երթան Քսերիկա,
Ուրիշներ դէպ ի Ալուկատ. անոնք թող
Մխուրն մինչեւ Ոնդա, ասոնք՝ Ալմենար:
Բորրիանի մարդիկը հո՞ս թող գան շուտ.
Պիտի մըղենք մենք դաշտային պատերազմ,
✓ Եւ Աստուծով պիտի՝ աւելնայ շահերնիս »:
Երրորդ օրն էր՝ հաւաքուեցան համօրէն,
Եւ ան որ ծնաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ,
Խօսիլ սկսաւ. « Ո՛վ ընկերներ, լըսեցէք,
Թող Արարիչը ձեզ օգնէ: Այն օրէն
Որ մեկնեցանք մենք քրիստոնեայ մարդերէն
(Ավամայ՝ չէր հընար ուրիշ կերպ ընել),
Փառք Աստուծոյ, գործերնիս լաւ զընաց միշտ:
Վալենցացիք արդ պաշարեր են ըզմեզ:
Եթէ կ'ուզենք մենք այս երկիրը մընալ,
Պէտք է ասոնք յաղթահարենք քաջաբար »:

« Գիշերն անցնի թող, — յարեց Սիտ — այգը գայ:
Պատրաստ ըլլաք ձերեռ վրայ եւ զինուած.
Անոնց բանակը տեսնելու պիտի՝ երթանք:
Իբրեւ մարդիկ եկած օտար երկիրէ՝
Պիտի՝ հոն ցուցնենք մենէ վարձքի արժանին »:

Արդ լըսեցէք ինչ որ ըսաւ Մինայա
Աբար Ֆանէզ. « Կամպէադոր, ըլլուի
Թող ինչ որ ձեզ հաճոյ է: Ինձ տըւէք դուք
Հարիւր ասպետ, զի աւելի չեմ ուզեր,
Դուք՝ միւսերուն հետ՝ զրոհ տըւէք ճակատէն:
Մէկ տարակոյս պիտի չըլլայ. դուք զանոնք
Պիտի զարնէք աղէկ. ես իմ հարիւրովս
Պիտի մտնեմ մէկալ կողմէն: Եւ ինչպէս
Հաւաք ունիմ Աստուծոյ վրայ, դաշտը մեզ,
Մեզ պիտի 'լլայ »: Կամպէադորն հաւնեցաւ
Այս խօսքերուն: Եւ առաւօտը՝ ահա.
Սկըսան ամէնքն իրենց զէնքերը հագնիլ:
Գիտէր ամէն ոք լաւ թէ ինչ պիտի 'նէր:
Առտուն կանուխ՝ Սիտ յարձակումը գործեց.
« Յանուն Հաստչին, Առաքեալ Սուրբ Յակոբին,
Ո՛վ ասպետներ, զարկէք սրտով ու կամքով:
Ես Բիւարի Սիտը, Ռտարիկն եմ Տիագ »:
Պիտի՝ այն ատեն դուք տեսնէիք թէ ինչպէս
Կը խըզէին վրաններուն շատ պարաններն,

Կը կորզէին ցիցերն, ու վրան՝ առագաստ
 Կ'իյնային վար ամէն կողմէ: Բազմաթիւ
 Են Մուղրիներն եւ կը ցանկան խմբուիլ:
 Երբ միւս կողմէն Ալբար Ֆանէզ մտաւ ահա.
 Ըստիպուեցան՝ թէեւ շատ ծանր էր իրենց՝
 Կամ անձնատուր ըլլալ, եւ կամ փախուստ տալ:
 Փախչիլ կըցողը կը պարտի իր պրծումն
 Ոտքերուն իր երիվարին. սպանուեցան
 Հետապնդման ատեն Մուղրի զոյգ արքայ:
 Հալածեցին թշնամիները մինչեւ
 Վալենցայի տակ. մեծ աւար մ'ըրաւ Սիտ:
 Կողոպտեցին դաշտն իր մարդերն, եւ ապա
 Դարձան. մըտան Մուրուիեդոյ՝ քաշելով
 Իրենց կապուտն: Հոն յայտնուած ցնծութիւնն
 Ահագին էր: Առին անոնք Սեբուլան
 Եւ այն ամէն ինչը որ կար իր առջեւ:
 Վալենցայի մէջ տարածուեր է սարսափն
 Եւ չեն գիտեր ընելիքնին: Կը տանի
 Սիտի լուրերն համբաւը թեւ առնելով:

Թուեր է մինչեւ ծովուն յայնկոյսը համբաւն:
 Իմ Սիտ զոհ էր՝ ընկերներով իր բոլոր
 Աստուածակոյս կողմէն եկած օգնութեան
 Եւ իր տարած յաղթանակէն: Հեռացան,
 Իր զինուորներն եւ ցայգն հըրոս կապեցին,
 Հասան Գուերա եւ Քսառիւա, եւ դեռ վար
 Մինչեւ քաղաքը Դենիա: Ծովուն մօտ
 Մուղրի երկիրը գերփեցին քաջաբար:

Առին Պենա Կադիելլան՝ տիրեցին
 Գըրաւեցին անոր ելքերն ու մուտքերն:

Երբ Սիտ Պենա Կադիելլան գըրաւեց,
 Քսառիւացիք եւ Գուերացիք վշտացան:
 Վալենցայի ցաւին չըկար սահման՝ չափ:

Մուղրիներու երկրին մէջ Սիտ գրաւելով
 Եւ առնելով ցերեկն հանգիստ՝ ցայգն արթուն,
 Երեք տարի դրաւ ճգմելու այն քաղաքն:

Վալենցացիք աղէկ պատիժ կըրեցին:
 Կը վախնային ելլել՝ անոր հանգիստի:
 Կը կտրէին մրգաստաններն եւ անոնց
 Կ'առթէին մեծ վընաս: Իմ Սիտ Ռոտրիկոյ
 Տիագ երեք տարի կտրեց հացն անոնց:
 Վալենցացիք շատ ցաւերու մէջ էին,
 Քանզի չէին գիտեր թէ ինչ պիտի 'նեն.
 Ոչ մէկ կողմէ չէր գար իրենց ուտելիք:
 Ոչ հայրն որդւոյն կ'օգնէ, եւ ոչ աս՝ իր հօրն,
 Ոչ բարեկամն օգնութեան ձեռք կ'երկարէ
 Բարեկամին. սփոփանք չունին վերջապէս:
 Ծանր է, ո՛վ տեսարք, հաց չունենալ եւ տեսնել
 Զաւակն ու կինն՝ որ կը մեռնին անօթի:

Իրենց առջեւ կը տեսնէին ցաւն իրենց
Անկարող ճար ճարակ՝ դարման գտնելու:
Ըստիպուեցան հուսկ արքայէն Մարոքի
Խնդրել թիկունք. բայց մեծ կռուի մէջ էր ան
Քիարի — Մոնտցոն հետ, եւ իրենց չըկրցաւ
Խորհուրդ մը տալ եւ կամ հասնիլ օգնութեան:

73

Սիտի ականջն հասաւ այս բանն. հրճուեցաւ:
Մուրուիեդրէն ելաւ գիշեր ժամանակ,
Յաջորդ առտուն Մոն Ռէալի երկիրն էր:
Հրաման տրուաւ որ քարոզներ դրկուին
Դէպ Արագոն եւ հաւարրա, եւ յըղեց
Կաստիլիա իր բանբերներն. ու կ'ուզէ
Մէկդի դնել հոգերն ու սիրտը կ'ըղծայ
Բարձրանալու, Սիտին թող գայ, որ կ'ուզէ
Տալ յարձակում մը, կ'ուզէ Սիտ պաշարել
Շուրջ Վալենցիան՝ Քրիստոնէից տալու զայն:
«Ով որ կ'ուզէ Վալենցիայի պաշարման
Ինձ ընկերել (եւ ամէն ոք սիրով գայ,
Ոչ ոք բռնի) գիտնայ որ ես կը սպասեմ
Երեք օրեր Կանալին մէջ Կելֆայի»:

74

Այս ծանուցումն ընելով Սիտ՝ ինք դարձաւ
Մուրուիեդրոյ քաղաքն՝ իրմէ զըրաւուած:
Եւ քարոզները փութացին ամէն կողմ.
Հարըստութեանց տենչէն մարդիկ ուշանալ

Չէին ուզեր, եւ կ'երթային դէպ ի ան
Անթիւ՝ եկած երկիրներէ քրիստոնեայ:
Սիտի համբաւը կը հնչէր ամէն կողմ,
Եւ կ'երթային իրեն մարդիկ աւելի
Քան մեկնողներն իրմէ. Սիտի ճոխութիւնն
Հետզհետէ կը բարդուէր: Երբ տեսաւ
Խմբուած գունդերն՝ ուրախանալ ըսկըսաւ:
Սիտ, տոն Ռոտրիկ չուզեց ատեն կորսընցնել,
Վալենցիայի վըրայ քալեց, վրան ինկաւ,
Եւ պաշարեց, արգիլելով անպատիր
Որ ոչ ոք դուրս ելլէ եւ ոչ ալ մտնէ:
Անձնատուութեան համար սահման մ'իսկ ճշդեց,
Դէպքով եթէ տեղէ մ' հասնէր օգնութիւն:
Գիտէք, հոն այն քաղաքին շուրջը մընաց
Ողջ ինն ամիս. եւ տասներորդ ամսուն էր
Որ զայն անոր ըստիպուեցան յանձնելու:
Մեծ ցնծութիւն եղաւ երբ Սիտ Վալենցիան
Գրաւեց մըտաւ պարիսպներէն դէպ ի ներս:
Հետին եղաւ այն առիթով ձիաւոր:
Ոսկին՝ արծաթն ո՞վ պիտ' հաշուել կարենար:
Ամէնքն հարուստ եղան՝ որչափ հոն կային:
Սիտ տոն Ռոտրիկ հինգերորդ մասը առաւ,
Եւ ինկաւ դրամ իրեն՝ երսուն հազար մարք.
Իսկ գալով միւս ինչքերուն՝ ո՞վ պիտ' համրէր:
Կամպէագորն ուրախ էր հետը եղող
Բոլորին հետ, երբոր զագաթն ամրոցին
Պարզընեցաւ քաջայաղթող իր դըրօշն:

Ուրախ էր Սիտ իրեններուն հետ բոլոր։
Սիւիլեայի թագաւորին լուր հասաւ
Թէ Վալենցան չըկրնալով դիմադրել
Առնըներ է։ Այն ժամանակ փրթաւ ան
Երսուն հազար ըսպառագէն հետն առած։
Պարտէզին մօտ կռիւը տեղի ունեցաւ։
Սիտն իմ մօրունդ մատնեց զանոնք փախուստի։
Զանոնք մինչեւ Քսաւրիայի տակ քըչեց։
Տեսնելու բան էր Քսուկարէն անցնելուն՝
Խառնակութիւնն անոնց, շրփոթը բռնոպ։
Տեսնէիք ինչպէս Մուղրիներն ըստիպուած
Հոսանքն ի վեր կը կլէին ջուրն։ Արքայն
Սիւիլեայի փախաւ երեք վէրքերով։
Իմ Սիտ բոլոր կողոպուտով դարձաւ ետ։
Զքնաղ եղաւ Վալենցայի յաղթութիւնն
Երբոր քաղաքը գրաւուեցաւ. եւ աս ալ,
Գիտէք, եղաւ շատ շահաւոր։ Անոնց մէջ
Փոքրիկներուն ինկաւ հարիւր արծաթ մարք։
Կը տեսնէք այդպէս մինչեւ ուր պէտք էին
Հասնիլ լուրերն յաղթանակաց իմ Սիտին։

Ունեցան մեծ ուրախութիւն Քրիստոնեայք
Բոլոր Ռոտրիկ Տիագ Սիտի հետ՝ որ ծնաւ
Բարի ժամու մէջ. իր մօրուքը կ'աճէր
Եւ կ'երկըննար։ Եւ Սիտ ըսաւ այն ատեն.

« Ի սէր Աւֆոնս թագաւորին, որ վտարեց
Զիս հայրենի երկրէս, պիտի չըմըտնէ
Հոն մկրատ, մազ մ'անգամ պիտի չըխուզուի։
Եւ պիտ' ասոր մասին խօսին Մուղրիներն
Ու Քրիստոնեայք »։ Առժամըս Սիտ ուրախ էր
Վալենցայի մէջ՝ եւ հետն էր Մինայա
Աւբար Ֆանէզ, որ կուշտէն չէր հեռանար։
Բոլոր անոնք՝ որոնք իրենց տեղերէն
Ելած էին՝ հարըստացած էին շատ։
Սիտ ամէնուն տըւաւ տուներ եւ ինչքեր,
Որոնցմէ գոհ մընացին։ Այսպէս փորձով
Կը տեսնէին սէրն իմ Սիտի։ Վերջապէս,
Բոլոր իր հետը մեկնողներն, եւ անոնք
Որոնք իրեն վերջէն եկան աւելցան,
Ամէնքն ալ գոհ եղան։ Իմ Սիտը տեսաւ
Որ կուտակած դիզած իրենց ինչքերով
Կարենային եթէ դարձի ճամբանին
Բռնել՝ անոնք պիտի 'լլային շատ ուրախ։
Մինայայի խորհրդով Սիտ այն ատեն
Հրաման ըրաւ. թէ ամէն մին անոնցմէ
Որ իրեն հետ բաժին առաւ աւարէն,
Եթէ առանց թոյլտըւութեան եւ իր ձեռքն
Համբուրելու հեռանայ, երբ բռնուի՝
Զերբակալուի, պիտ' առնուին իր ինչքերն
Եւ զինքն ալ ցից պիտի հանեն։ Ամէն ինչ
Ըզգուշութեամբ այսպէս կարգի դրաւ ան։
Աւբար Ֆանէզ Մինայայի հետ իմ Սիտ
Խորհուրդ ըրաւ. « Եթէ դուք, ո՞վ Մինայա,
Համաձայն էք, կ'ուզեմ գիտնալ ես վիճակն
Անոնց որ հոս են, աւարէն մաս առած։

Կ'ուզեմ թընել զանոնք բոլոր, եւ գրութեամբ
Նըշանակել, զի եթէ մէկն հեռանայ
Ուանայտանայ, ունեցածն ինձ պէտք է տայ
Եւ բոլոր այս ընկերներուս, որ ի ժիր
Կը պահպանեն Վալենցան, շնորհն ընելով
Արշաւանքներ »: Պատասխանեց Մինայա.
« Զեր այս խորհուրդը բանաւոր՝ խելօք է »:

77

Հրաման տըլաւ որ արքունիք գան, եւ հոն
Համախմբուին. երբ հոն եկան՝ համրել տուաւ:
Երեք հազար վեց հարիւր մարդ ունէր Սիտ:
Զըւարթացած սրտով ժպտիլ ըսկըսաւ.
« Փառք՝ գոհութիւն, ո՛վ Մինայա, Աստուծոյ
Եւ Մարիամ Սուրբ Մօրն: Ասկէ նուազագոյն
Հոգիներով Բիւար քաղքէն ելանք մենք:
Մենք արդէն իսկ ունինք գանձեր. եւ սակայն
Ժամանակաւ պիտ' ունենանք աւելի:
Եթէ չէ՝ ձեզ նեղութիւն, ո՛վ Մինայա,
Եւ կը հաճիք, Կ'ուզեմ ես ձեզ ուղարկել
Կաստիլիա, ուր որ ունինք մեր ինչքերն,
Իմ բընական տիրոջս՝ Ալֆոնս Արքային:
Կողոպուտէն՝ զոր կուտեցինք հոս մէկտեղ,
Կ'ուզեմ անոր ղրկել հարիւր երիվար,
Եւ դուք գացէք զանոնք անոր յանձնելու.
Յետոյ իմ տեղս համբուրեցէք անոր ձեռքն,
Եւ թափեցէք աղաչանքներ սրտագին,
Որ իր շնորհիւ թոյլ տայ ինձի հանելու
Անկէ իմ կինս ու իմ երկու աղջիկներս:

Անոնց պիտի մարդ ղրկեմ այս պատգամով.
Թէ Սիտի կինն ու աղջիկներն՝ ինֆանտներն
Պիտի գիտնան անանկ վարմունք մ'ունենալ
Որ մեծ պատիւ բերէ իրենց այս օտար
Երկրին մէջ ուր մենք աւասիկ կը տիրենք»:
Այն ժամանակ պատասխանեց Մինայա.
« Ինչ որ ըսիք պիտի նեմ մեծ հաճութեամբ »:
Այս խօսքերէն վերջ ըսկըսան պատրաստուիլ:
Տըլաւ հարիւր մարդ Սիտ Աւբար Ֆանէզի
Որ ծառայէն իրեն ճամբան, եւ տըլաւ
Հազար արծաթ մարք տանելու հըրաման
Ի Սուրբ Պետրոս, եւ հինգ հարիւր մարք պէտք է
Տրուէին տոն Սանչոյ անուն աբբային:

78

Կը ցնծային երբ անոնք այս լուրերով,
Արեւելքէն հոն քահանայ մը հասաւ:
Եպիսկոպոս տոն Յերոնիմ էր անունն:
Ուսումնական՝ խոհեմազարդ մարդ մըն է:
Ան քաջ մըն է՝ ոտքով ըլլայ թէ ձիով:
Ազնիւ գործերը լըսելով իմ Սիտի,
Շատ կը տենչար մարտի դաշտին մէջ ըլլալ
Մուրիներուն հետ, եւ բընաւ չէր ուզեր
Որ Քրիստոնեայք զինքը լային, թէ երբեք
Մարտնչելով եւ խոցուելով մահանար:
Իմանալով Սիտ զայս ըզգաց մեծ հաճոյք.
« Լրտեցէք, ո՛վ Աւբար Ֆանէզ Մինայա,
Յանուն Անոր որ վերն է, այն վայրկեանէն
Որ Աստուած մեզ Կ'ուզէ օգնել, պէտք է լլանք

Երախտապարտ անոր: Կ'ուզեմ վալենցա
'Պիսկոպոսի թեմ մ' հաստատել, եւ տալ զայն
Այս բարեպաշտ քրիստոնեային: Երբ երթաք
Կաստիլիա՝ պիտի տանիք լաւ լուրեր»:

79

Ալբար Ֆանէզ տոն Ռատրիկի խօսքերուն
Շատ հաւնեցաւ. հաստատեցին Յերոնիմ
Եպիսկոպոս, անոր տըւին վալենցան
Աթոռ՝ ուր ան կրնար ապրիլ դիւրութեամբ:
Ոհ, որքան գոհ էին բոլոր Քրիստոնեայք
վալենցա տէր եպիսկոպոս մ' ըլլալուն:
Մինայա գոհ՝ հրաժեշտ առաւ մեկնեցաւ:

80

Խաղաղութեան մէջ էր մինչդեռ վալենցան,
ճամբայ ելաւ Ալբար Ֆանէզ Մինայա
Դէպ ի Կաստիլ: Զանց պիտի 'նեմ խօսիլ ձեզ
Նըկատմամբ իր օթեւանաց եւ ուղւոյն,
Զի շատ երկայն պիտի ըլլար. կամք չունիմ
Զանոնք թուելու: Հարցուց թէ ինք ուր պիտի
կրնար գտնել տոն Ալֆոնսոն. դեռ նոր էր
Գացեր Ալքայն ի Սուրբ Ֆագունդ, եւ յետոյ
Կարրիոն էր դարձեր, զանի հոն պիտի
Կարենային գտնել: Ալբար Մինայա
Ուրախացաւ ասոր վերայ, եւ փութաց
Դէպ այն երկիրն ընծաներովն իր բոլոր:

81

Ալֆոնս արքայն պատարագէն էր ելեր:
Լաւ վայրկեանին հասաւ Ֆանէզ Մինայա,
Ծունըր դըրաւ, ներկայ էր ողջ ժողովուրդն:
Ալքային ոտքն ինկաւ ցաւով եւ վշտով:
Պագաւ ձեռուն, խօսեցաւ շատ դէպ՝ պատշաճ:

82

Ըսաւ. «Գթութիւն, ի սէր Հաստէին, տէր Ալ-
Պատերազմիկ Սիտ կը պագնէ ձեր ձեռուն, [Ֆոնս:
Զեր ոտուն, իբր ամենալաւ իր տիրոջ:
Իցիւ անոր սէր ցուցնէիք, Արարիչն
Իցիւ ըլլար ձեզ օգնական: Ինկած է
Ան ձեր սէրէն, դատապարտուած աքսորի.
Բայց թէ եւ ան պանդուխտ՝ իր պարտքը կ'ընէ:
Տիրեց Ոնդա եւ Քսերիկա քաղաքաց.
Ան Ամենարն ու Մուրուիէղըրը առաւ,
Որ լաւագոյն եւս է. նոյն բանն ըրաւ ան
Սերուլայի, յետ առնելու Կաստէյոնն
Եւ Կադիէլ Պենան որ ժայռ մ'է ամուր:
Եւ բաց ի այս քաղաքներէն՝ տէր է ան
վալենցայի. Կամպէադորը բարի
Եպիսկոպոս մը հաստատեց իր կամքով
Եւ մըղեց հինգ պատերազմներ դաշտային
Եւ յաղթական ելաւ անոնց ամէնքէն:
Հաստէին անոր տըւած աւարը մեծ է:
Ըստոյգ կ'ըսեմ ձեզի, փաստերն հոս ահա.

Հարիւր նըժոյգ թամբով՝ սանձով սարքըւած։
 Կը համբուրէ ձեր ձեռուըններն, եւ զանոնք
 Զեզ կ'աղաչէ որ ընդունիք։ Կը ճանչնայ
 ինքզինք ձեր ճորտն եւ ձեզ ունի իբրը տէր»։

Վերցուց աջ ձեռքն արքայն եւ խաչ մը հանեց.
 Սիտի ատանկ աղուոր աւար մ' ընելուն
 Ուրախ եմ, թող Սուրբ իզիդոր պահէ զիս։
 Ռոտրիկի վրայ տուած լուրերէդ գոհ եմ ես։
 Կ'ընդունիմ ինձ ձօն դրկած այս նըժոյգներն»։

Արքայն ուրախ թէեւ՝ բայց մէկը կար հոն
 Որուն շատ ծանրը կու գային այս բաներն։
 Ան Գարսիա Որդոնէզն էր՝ որ ըսաւ.
 Ուրեմն ըսել է որ ա՛յ ողջ մարդ չըկայ
 Մուղրիներուն երկրին մէջ՝ ա՛յն ատենէն
 Որ կը գործէ Կամպէադորն հոն ըստ քիմս»։

Կոմսին ըսաւ թագաւորն ա՛յն ժամանակ.
 « Զըզեցէք այդ խօսքերն, ամէն կերպով ան
 Աւելի լաւ կը ծառայէ ինձ՝ քան դուք»։

Աւբար Ֆանէզ խօսեցաւ իբրը պարոն.
 « Սիտ կը խնդրէ ձենէ զթութիւն։ Եթէ ձեզ
 Հաճոյ է, իր կընոջ տոնա Քսիմէնի
 Եւ իր երկու աղջիկներուն համար։ Դուք
 Եթէ հրաման տայիք՝ պիտի ելլէին
 Վանքէն, ուր ան զանոնք ձըզեց, եւ պիտի
 Կամպէադոր բարի Սիտին երթային»։
 Այն ժամանակ պատասխանեց թագաւորն.
 « Կը հաւանիմ սրտով. իրենց ես ինքնին
 Պիտ' հայթայթեմ լայն միջոցներ ապրուստի
 Որչափ ատեն երկիրներուս մէջ ըլլան,
 Եւ պիտ' հրաման տամ որ հսկեն վըրանին

Եւ իրենց ֆրաս կամ նախատինք մը չըլլայ։
 Եւքն այս կիներն երբ ըլլան դուրս իմ երկրէս,
 Կամպէադորն ու դուք տարէք անոնց հոգ։
 Լքսեցէք ինձ, հետեւորդներ եւ բոլոր
 իմ արքունիքս. կ'ուզեմ որ բան մ'իրենէն
 Չըկորսընցնէ Կամպէադոր։ Կայն նըման
 Զէնքի մարդոց որ կը ճանչնան զանի տէր,
 Անոնցմէ ինչ որ գրաւեցի կը դարձնեմ։
 Կամպէադոր Տիագ Սիտի ետեւէն
 Գացողներուն ինչքերը պէտք է տրուին,
 Եթէ իրենց ժառանգութիւնն են անոնք։
 Ազատ կ'ընեմ զիրենք մահէ եւ ֆրասէ։
 Կ'ընեմ անոնց այս շնորհն որ լաւ ծառայեն
 Իրենց տիրոջ»։ Աւբար Ֆանէզ Մինայա
 Պագաւ անոր ձեռքերն. արքայն ժպտեցաւ,
 Խօսեցաւ մեծ ազնւութեամբ. « Եթէ կայ
 Մէկն որ ուզէ երթալ եւ Սիտ Տիագին
 Ծառայել, ես զանի ազատ կը թողում,
 Թող երթայ՝ հետն ըլլայ շընորհն Աստուծոյ։
 Աւելի շատ պիտի շահինք այդ կերպով,
 Քան ուրիշին ատելութեամբն ու հետով»։

Կարրիոնի ինֆանտներն հոս մէկ մէկու
 Ըսին. « Համբաւը շատ կ'աճի իմ Սիտին։
 Մենք մեր շահուն համար պիտի կարգըւիք
 Իր դուստրերուն հետ. բայց յայտնէլ այս խոր-
 երբեք մենք չենք համարձակիր։ Բիւրաքէն հուրդն
 Է Սիտ, եւ մենք կարրիոնի կոմսերէն»։
 Ոչ ոքի բան չըսին, խօսքն հոս կանգ առաւ։
 Հրաժեշտ առաւ Աւբար բարի արքայէն.
 « Գացէք ուրեմն, ո՛վ Մինայա, եւ ըլլայ

Ձեր հետ շնորհն Արարիչին: Հետեւնիդ
Արքունիքէն դուք պաշտօնեայ մը առէք,
Ան կը խորհիմ պիտի 'լլայ ձեզ օգտակար:
Եթէ տանիք կիները, թող սպասարկուին
Ուզածնուն պէտք: Իրենց մինչեւ Մեղինա
Թող ամէն ինչ տրուի որոնց պէտք ունին:
Թող այն կէտէն անդին առնէ հոգն անոնց
Կամպէտդորն ինք իր վերայ»: Մինայա
Հրաժէշտ առաւ եւ արքունիքը թողուց:
Կ'ընկերէին Կարրիոնի Ինֆանտներն
Աւբար Ֆանէզ Մինայայի. «Յամենայն
Դէպքս քաջ մարդ մըն էք, եղիք նոյնպէս քաջ
Եւ ասոր մէջ. բարեւ տարէք մեր կողմէն
Բիւարի իմ Սիտին. ծառայ ենք իրեն»
Որքան կրնանք. թող լաւակամ ըլլայ Սիտ
Մեզի հանդէպ. ոչինչ պիտի կորսնցնէ»:
Ըսաւ Աւբար. «Այդ մեծ հաճոյք է ինծի»:
Մինայա գնաց եւ Ինֆանտները դարձան:
Ան դիմեց դէպ ի Սուրբ Պետրոս՝ կիներուն:
Ամենամեծ եղաւ անոնց ցնծութիւնն
Երբոր զանի նշմարեցին հեռուէն:
Աւբար իջաւ ձիէն ու գնաց աղօթել
Սուրբ Պետրոսին: Աղօթքէն վերջ կիներուն
Դարձաւ. «Տիկին Քսիմենա, ձեր ուրբերուն
Կը խոնարհիմ. Աստուած պահէ պահպանէ
Ամէն չարէ ձեզ, ինչպէս ձեր դստրիկներն:
Ձեզ համբուրել կը զրկէ զիս Սիտ հոնկէ
Ուր կը բնակի. զինք թողուցի ողջ առողջ
Եւ ահագին հարըստութեամբ: Թագաւորն՝
Իր շնորհիւ, ձեզ ազատ ինձ կը յանձնէ

Որ վալենցա տանիմ, որ մերն է եղած:
Եթէ Սիտ ձեզ տեսնէր այսպէս ողջ առողջ՝
Անցաւ՝ անվիշտ, առկէ շատ զոհ պիտի մնար
Եւ պիտ' ապրէր առանց բընաւ տանջանքի»:
Ըսաւ տոնա Քսիմէն. «Իցիւ Արարիչն
Այդպէս ուզէր»: Աւբար Ֆանէզ Մինայա
Հանել տըւաւ դուրս երեք հատ ձիաւոր:
Ջանոնք զրկեց փութով Սիտին՝ վալենցա,
Ուր կը կենար. «Ըսէք Սիտին, թող Աստուած
Ջինքը պահէ ամէն չարէ, թէ իր կիսն»
Ու աղջիկներն ինձ շնորհուեցան արքայէն
Ազատ արձակ. ան բաց ասկէ հրամայեց
Որ իր երկրին մինչեւ սահմանը վերջին
Հայթայթուի մեր ուտեստն: Ասկէ տասնհինգ օր
Չանցած՝ Աստուած եթէ պահէ մեզ հեռու
Ամէն չարէ, կը հասնինք ես ու իր կիսն
Եւ աղջիկներն, ազնիւ տիկնանց հետ բողոք,
Որ անոնց հեղ են»: Մեկնեցան ասպետներն
Կատարելու հրեշտակութիւնն յանձնըւած:
Մնաց Մինայա Աւբար Ֆանէզ Սուրբ Պետրոս:
Հոն տեսնելու բան էր, ամէն կողմերէ
Ջիւաւորներ կը հասնէին՝ ուզելով
Երթալ իմ Սիտ Բիւարի մօտ՝ վալենցա,
Կ'աղաչէին որ ան զիրենք զոհացնէր:
Եւ Մինայա կ'ըսէր. «Սիրով պիտի 'նեմ»:
Իրեններուն թիւը այսպէս բարձրացաւ
Վաթսունհինգի, հարիւրէն զատ որ ունէր
Իր հետ իբրեւ ուղեկիցներ: Կազմուեցաւ
Այսպէս աղուոր ընկերութիւն մ', որ պիտի
Տիկիներուն հետ երթային շրջադիր:

Ալբար տըւաւ հինգ հարիւր մարքն Աբբային.
 Զեզ պիտի 'սեմ' միւս հինգ հարիւրն ինչ ըրաւ:
 Ալբար մտածեց պճնազարդել Քսիմենա
 Տիկինն ու իր դուստրերն եւ միւս տիկիներն
 Որ հետն էին, ամենալաւ զարդերով
 Զորըս կրցաւ գտնել Բուրգոս, ձիերով,
 Զորիներով, երեւելի եւ շքեղ:
 Յետ կիներն այսպէս պճնելու, մըտածեց
 Այն պատուական մարդը ճամբայ ելլելու:
 Եւ ահա ոտքն ինկան Հռաքէլ եւ Վիդաս.
 «Գթութիւն, արի առոյգ ասպետ Մինայա:
 Գիտէ՞ք, իմ Սիտ մեզ կործանած է յաւէտ,
 Եթէ մեզի շուտ օգնութեան չըհասնի:
 Յօժար ենք մենք հրաժարելու շահերէն,
 Մեզի միայն գըլուխը թող դարձընէ»:
 — Ատոր մասին պիտի խօսիմ Սիտի հետ,
 Եթէ Աստուած զիս անոր քով հասցընէ:
 Իսկ գալով ձեր պայմանագրին, անկասկած
 Վընասներու լաւ հատուցում պիտի 'լլայ»:
 Ըսին Հռաքէլ եւ Վիդաս. «Ո՛ր էր, իցիւ:
 Ապա թէ ոչ՝ թողով Բուրգոսն՝ ի խնդիր
 Պիտ' երթայինք իրեն»:
 Ալբար Մինայա
 Ետ սուրբ Պետրոս դարձաւ, եւ հուսկ որոշեց
 Հեծնել մեկնիլ: Հոն հաւաքուած էր շատ մարդ:
 Մեծ ցաւ յայտնեց Աբբան անոնց մեկնելուն.
 «Ալբար Ֆանէզ Մինայա, ձեր հետ ըլլայ
 Աստուած, Սիտի ձեռքերն իմ տեղըս պագէք:
 Թող անիկա չըմոռնայ այս մենաստանն:
 Որչափ ջանայ բարեբաստիկ ընել զայն,
 Նոյնքան պիտի բարձրանայ փառքը Սիտի»:

Յարեց Ալբար Ֆանէզ. «Սիրով պիտի 'նեմ»:
 Յետոյ հրաժեշտ առին՝ սկստան արշաւել:
 Հետն էր անոնց պալատական պաշտօնեայն,
 Որ պարտք ունէր կիներուն վրայ հսկելու:
 Թագաւորին երկիրներէն տրուեցաւ
 Ուտեստ անոնց առատօրէն. հասնելով
 Համար անոնք Սուրբ Պետրոսէն Մեղինա,
 Դըրին հինգ օր. եւ աւստիկ վերջապէս
 Ի Մեղինա՝ Ալբար Ֆանէզ եւ կիներն:
 Արդ ասպետները պիտի 'լլան խօսքիս նիւթ,
 Որ Ալբարի կողմէն գացին սուրհանդակ:
 Բիւրարի Սիտն երբ իմացաւ ամէն բան,
 Զըւարճացաւ սրտովն, հոգովը ցնծաց:
 Եւ ըսաւ. «Ով բարի հրեշտակ կը դրկէ,
 Պէտք է սպասէ նոյնքան բարի հրեշտակի:
 Դուն, Գուստիոգ Մունոյ, քու հետդ առնելով
 Պեր Վերմուզոզը եւ Մարտին Անտոլին՝
 Աննենգաւոր քաղաքացի Բուրգոսի,
 Եւ դիտապետն Յերոնիմոս, քահանայ
 Ամէնագնիւ, հեծէք հարիւր մարդերով
 Ըսպառազէն՝ որ ի հարկին մարտնչիք:
 Անցնելով Սուրբ Մարիամէն՝ գացէք դէպ
 Ի Մոլինա, որ կ'իյնայ քիչ մը հեռու:
 Զայն կը գրաւէ Ալենգալունոն՝ բարեկամս
 Հաւատարիմ. ան պիտի ձեզ ընկերէ
 Ուրիշ հարիւր ձիաւորով՝ անկասկած:
 Կրցածնուդ չափ փութով գացէք Մեղինա:
 Հոն՝ ինչպէս ինձ պատմուեցաւ՝ կրնաք դուք
 Գտնել իմ կինս եւ իմ երկու աղջիկներս:
 Բերէք զանոնք ինձ մեծ շուքով՝ պատիւով:

իսկ գալով ինձ՝ ես վալենցա պիտի մնամ,
Զի ան ինձ շատ սուղի նստաւ, պիտի 'լլար
Յիմարութիւն թողուլը զայն: Ուրեմն ես
կը մընամ հոն, որ այլ եւս իմ կալուածս է»:

Երբ իմ Սիտ. խօսքը լըմընցուց, աւասիկ
ձամբայ ելան, եւ կրցածնուն չափ երագ
Եւ փութագոռոյթ կ'արշաւէին: Անցնելով
Սուրբ Մարեամէն՝ Ֆրոնքալի մէջ կանգ առին,
Եւ հետեւեալ օրը հասան Մեդինա:
Աւենգալուոն մուղրին պատգամն առնելով՝
Ելաւ զիրենք ընդունելու, յայտնելով
Մեծ բերկրութիւն. «Եկէք, ճորտեր, իմ անկեղծ
Բարեկամիս. աս ոչ միայն չ'առթեր ինձ
Տըհաճութիւն, այլ մեծապէս հաճոյ է»:
Մունոյ առանց ըստասելու ուրիշի
Խօսք առաւ. «Սիտ ձեզի բարեւ կը խօսի:
Պատուիրեց այս պատգամը ձեզ բերելու,
Որ օգնէիք փութով իրեն հարիւրով
Զեր ունեցած այրուծիէն: Իր տիկինն
Ու աղջիկները Մեդինա են: Զեզի
Կ'աղաչէ արդ Սիտ որ երթաք դուք անոնց
Եւ անձամբ ձեր ձեռքով տանիք վալենցա»:
Աւենգալուոն ըսաւ. «Սիրով պիտի 'նեմ»:
Իրկունն անոնց տըլաւ առատ կերակուր.
Յաջորդ առտուն պատրաստուեցան մեկնելու:
Իրմէ հարիւր մարդիկ էին խնդրուած,
Բայց ան ճամբայ ելաւ երկու հարիւրով:
Անցան լեռները բարձրաբերձ եւ ահեղ,
Եւ Տարանգի Մատա հասան, զերդ մարդիկ
Որ չունին ո՛ր եւ է երկիւղ, եւ իջան

Արբուքսուէլի հովտին մէջէն: Եւ ահա
Այսպէս ամէնքը միասին Մեդինա:
Աւբար Ֆանէզ զրկեց երկու ձիաւոր
Որ ապահով լուր ունենայ: Շտապեցին
Անոնք նըման մարդոց որ սէր՝ սիրտ ունին
Գործին վըրայ. մէկը մընաց անոնց մօտ,
Եւ միւսն Աւբար Ֆանէզի մօտ դարձաւ ետ.
«Սիտի գունդերը կու գան մեզ փնտռելու:
Ահա կու գան Պեր վերմուդոզ, Գուստիոզ
Մունոյ, որ ձեզ անկեղծօրէն կը սիրեն,
Եւ Բուրգոսցի Անտոլինէզը Մարտին,
Եւ Յերոնիմ Եպիսկոպոս, քահանայն
Ազնիւ, իշխանն Աւենգալուոն՝ իր զօրքով,
Զոր կը բերէ ինքնին՝ հաճոյք ընելու
Կամպէադոր Սիտին եւ զայն պատուելու:
Ամէնքը մէկ կու գան, մօտ են հասնելու»:
Ըսաւ Աւբար այն ատեն. «Օ՛ն, ձի հեծնենք»:
Հնազանդեցան փութով, ամէնքն ըղձակաթ
Որ ժամանակ չըկորսնցնեն: Եւ ահա
Հեծան հարիւր ձիաւորներ՝ պերճագեղ
Նըժոյգներու վրայ գեղեցիկ կազմածով,
Սնդուս սթարներ, լանջափոկեր, բոժոժներ,
Սպարները կախ իրենց վըզէն, ձեռքերին
Դըրօշազարդ տէգեր, որ լաւ գիտցըւի
Թէ ո՛րքան ոյժ ունէր Աւբար Մինայա
Եւ թէ ինչպէս ելած էր դուրս անիկա
Կատիլեայէն տիկիններովը Սիտի:

Անոնք որոնք կ'երթային իբր հետագօտ
Առջեւէն, իսկ եւ իսկ զենքերը առին
Եւ ըսկըսան խաղեր ընել եւ խայտալ:

Սալոնի մօտ գործեցին մեծ ցնծութիւն։
Հոն հասնելով միւսերն՝ իսկոյն փութացին
իրենց յարգանքն ընծայելու Ֆանէզի։
Աւենգալուոն ալ երբ հասաւ տեսաւ զայն,
Ողջագուրուիլ զընաց ժրպիտը շուրթին։
Ան՝ ըստ իրենց սովորութեան՝ համբուրեց
Զանի ուսէն. «Ի՛նչ բարի օր մեզ համար,
Ո՛վ Մինայա Աբար Ֆանէզ։ Կը բերէք
Դուք այս կիներն, որով պիտի բարձրանանք
Մենք պատիւէ պատիւ. տիկիներ Սիտի՛
Քաջ մարտիկին, եւ իր երկու դստրիկներն։
Մենք ամէնքնիս պէտք է պատիւ ընենք ձեզ,
Վասն զի Սիտ Ռոտրիկին բախտը այդ է։
Եթէ անոր չար իսկ ուզենք՝ զայն անոր
Ընել պիտի չըկրնայինք։ Մարտի մէջ
Թէ հաշտութեան՝ ան մինչ գեր ի վեր է։
Յիմարի տեղ կը դընեմ ես զանիկա,
Որ չի ճանչնար ճշմարտութիւնն ականերեւ»։

Ժպտեցաւ իր բերնով Աբար Մինայա.
«Ըստուգիւ, ո՛վ Աւենգալուոն, ապահով
Դուք բարեկամ էք Ռոտրիկոյ իմ Սիտին։
Եթէ Աստուած առաջնորդէ զիս անոր,
Եւ կարենամ ես զինք տեսնել կենդանի,
Զեր ըրածէն ոչինչ պիտի կորսնցնէք։
Օ՛ն, իջեալն երթանք, պատրաստ է ընթրիքն»։
Աւենգալուոն ըսաւ. «Հաճոյ է ինծի
Պարգեւը ձեր. ասկէ երեք օր յետոյ

Զեզի պիտի հատուցանեմ ես կրկին»։
Մտան Մեդինա, սպասաւորեց Մինայա.
Դո՛հ մընացին ամէնքն եղած ըսպասէն։
Վճարեց ամէն ինչ արքային պաշտօնեայն։
Եւ Տիագ Սիտ որ Վալենցա կը մընար,
Պատուընցաւ ինքն ալ, շնորհիւ բազմազան
Խորտիկներուն որ տրուեցան Մեդինա
Իրեն համար։ Վճարեց ամէն բան արքայն,
Եւ զնաց Աբար առանց պարտքի ոչ մէկուն։
Գիշերն անցաւ եւ առաւօտը եկաւ։

Յետ պատարագը լըսելու՝ նոյնհետայն
Ելան ճամբայ։ Մեդինայէն ելան դուրս,
Սալոնն անցան, Արբուքուէլէն քնցին վեր
Արագօրէն, Տարանգի դաշտն անցան շուտ
Եւ Մոլինա հասան, ուր տէր եւ իշխան
Աւենգալուոն էր. դիտապետն Յերոնիմ,
Գիշեր ցերեկ անվրէպ՝ բարի քրիստոնեայ՝
Տիկիներուն վրայ կը հօկէր, եւ ունէր
Ռազմիկ քաջ ձի մ'որ կը քալէր առջեւէն
Մատաղ ձիու մը բեռցած իր զէնքերուն։
Աբար Ֆանէզ եւ ինք մէկտեղ կ'երթային։
Մտան Մոլինա՝ քաղաք առատ եւ հարուստ։
Ամէն կերպով, ուզածնէն բան չպակսեցաւ։
Մինչեւ իսկ իր ծախքով պայտել տուաւ ձիանն։
Եւ ի՛նչպէս լաւ պատուեց Աբարն ու կիներն։
Հետեւեալ օրն՝ առտուն կանուխ՝ շարժեցան
Երագափոյթ, եւ ան մինչեւ Վալենցա
Ըսպասարկեց անոնց. Մուդրին կը ծախսէր
Իր զրպանէն առանց բան մ'իսկ անոնցմէ
Ընդունելու։ Այսպէս այսքան ցնծութեամբ,

Պատիւներով՝ հասան երեք փարսախ ճիշդ
վալենցայէն ասդին: Պատգամ դրկուեցաւ
ի վալենցա Սիտին, անոր որ կապեց
Բարեբաստիկ ժամու մը մէջ իր սուսերն:

85

Ուրախ եղաւ Սիտ՝ ինչպէս բնաւ չէր եղած,
վասըն զի լուր հասաւ իրեն՝ իր պինտ շատ
Փափագածին. հրաման տրուաւ որ փութով
երկու հարիւր ձիաւորներ ելլէին
Ընդունելու Ալբարն՝ ազնիւ տիկիններն:
Ինք հսկելու համար մընաց վալենցա,
Գիտակ թէ շատ խոհեմ մարդ էր Մինայա:

86

Ահաւասիկ. բոլոր ասոնք կ'ընդունին
Ալբար Ֆանէզը, տիկիններն, աղջիկներն,
եւ մընացած ընկերութիւնը բոլոր:
Իմ Սիտ իր հետ բնակչութեան հրամայեց
Որ Ամրոցին հսկեն եւ միւս բարձրագոյն
Աշտարակաց եւ տուններուն համարէն,
եւ ելքերուն ու մուտքերուն, եւ բերեն
Բաբիեկան իրեն: Չայն քիչ ատեն է
Որ ունէր ինք, զայն աւարած ըլլալով
Սեւիլիայի փախստական արքայէն:
Եւ Սիտ, բարի ժամու մէջ սուրը կապողն,
Անգէտ էր դեռ թէ լաւ քալմակ էր արդեօք
Եւ թէ աղէկ կանգ կ'առնէր ան. բայց կ'ուզէր

Յամենայն դէպս ըսպառագէն երեւալ
Դըրան աւջեւ վալենցայի, ուր տէր էր,
Իր տիկինին եւ իր երկու դուստրերուն:
Տոն Յերոնիմ՝ եպիսկոպոսն՝ երբ կիններն
Ընդունուեցան յառաջապահ ջոկատէն
Մեծարանքով, ինք զառաջինըն մըտաւ,
Եւ ձին թողլով՝ աճապարեց եւ դիմեց
Դէպ ի մատուռ: Եւ հետն անոնց զոր կրցաւ
Այն ժամանակ խմբել՝ ելաւ ընդառաջ
Տիկիններուն եւ բարեսիրտ Ֆանէզի,
Մուշտակագգետ եւ արծաթեայ խաչերով:
Եւ սակայն, ան որ ծնաւ բարի ժամու մէջ,
Ժամանակ չէր կորսընցըներ: Հագաւ զրահն:
Ունէր երկայն մօրուք: Իրեն բերուեցաւ
Բաբիեկան՝ իր ըսթարոմը ու թամբով:
Իմ Սիտ ցատքեց վրան եւ առաւ նիզակներ:
Եւ աւասիկ այսպէս անի ձիուն վրայ՝
Որ անունով Բաբիեկա կը կոչուի:
Անոր հետ այն ատեն ընթացք մ'ըրաւ ան
Եւ որ եղաւ տարապայման անսովոր:
Երբ լըմընցուց, մնացին ամէնքն հիացած:
Բաբիեկա՝ Սպանիոյ մէջ համօրէն
Հռչակաւոր եղաւ սկըսեալ այն օրէն,
Ընթացքէն վերջ՝ իմ Սիտ իջաւ ձիէն վար
Եւ դիմեց դէպ իր կինն ու իր աղջիկներն:
Երբոր տեսաւ զանի տիկին Քսիմենա,
Ինքզինք նետեց անոր ոտքերը. «Շընորհ
Ո՛վ Սիտ, որ սուրդ բարի ժամու կապեցիր:
Ձիս շատ վատթար կորանքներէ կորզեցիր:
Ահա ես հոս, ո՛վ տէր, երկու դուստրերովդ:

Օգնութեամբ Տէր Աստուծոյ նա եւ քուկին՝
Անոնք բարի եւ բարեսուն են՝ դուտտրերդ»:
Իմ Սիւս գրկեց մայր ու դուտտրեր, մինչ անոնք
Յնծութենէն զոր ունէին՝ կու լային:

Մեծ ցնծութեան մէջ էին իր ընկերներն.
Կը խաղային իրենց ձեռքի զէնքերով.
Նըշան առած՝ կըտոր կըտոր կ'ընէին
Յանպարտատից նըպատակներն: Եւ արդ դուք
Մըտիկ ըրէք ինչ որ ըսաւ անիկա
Որ կապեց սուրը բարեբաստ ժամու մէջ:
«Գուք, սիրելի եւ պատուաւոր կին, եւ դուք
Երկուքըդ, իմ դուտտրեր, իմ սիրտս ու հոգիս,
Մըտէք ինծի հետ վալենցա, այս կալուածն
Որ ես ձեզի համար առի իմ սուրով»:
Մայրն ու դուտտրերն անոր ձեռքերը պագին,
Եւ մեծ պատուով՝ փառքով մըտան վալենցա:

Իմ Սիւս անոնց հետ փութաց դէպ ի ամրոց:
Ամենաբարձր տեղն հանեց հոն զանոնք:
Այն գեղեցիկ աշուրներն այն ժամանակ
Կրցան նայիլ ամէն կողմէ ու տեսնել
Թէ վալենցան ինչ դիրք ունի, ինչ զետեղ:
Իրենց հանդէպ կայ տեսարանը ծովուն:
Կը նային դէպ ի մրգատառնը խիտ՝ մեծ:
Զեռուրնին վեր բարձրացուցած՝ կ'աղօթեն
Աստուծոյ, փառք կու տան անանկ մեծ՝ հըզօր
Պերճ քաղաքի մը գըրաւմանը համար:
Խըրախճանքի մէջ են իմ Սիւս ու նկերներն:

Զըմեռն անցեր՝ մարտը վըրայ մտնելու:
Կ'ուզեմ ըսել ես արդ ձեզ ինչ որ կ'անցնի
Ծովէն անդին, եւ արքային վրայ Յուսէֆ,
Որ թագաւոր է Մարոքի եւ իշխան:

Արդ Մարոքի թագաւորին հաճոյ չէր
Սիւս Ռոտրիկի յաջողութիւնը բարի.
«Երկիրներուս մէջ է մըտեր անիկա,
Եւ թող Յիսուսն՝ ուրիշի չի խոնարհիր»:
Եւ Մարոքի արքայն խմբեց իր ուժերն,
Որոնք յիսուն հազար հոգոյ յանգեցան:
Նաւերով ծով մըտան՝ զանոնք ուղղելով
Գէպ ի վալենց՝ ի խնդիր Սիւս Ռոտրիկի:
Նաւերն հասան ափ եւ անոնք ելան դուրս:

Սիւսի գրաւած քաղաքն հասան վալենցա,
Վրանին տնկած՝ բանակեցան. հեթանոսք:
Այս լուրերն իմ Սիւսի ականջը հասան:

Սիւս այն ատեն աղօթեց. «Փառք, գոհութիւն
Շնորհակալեաց Հաստչին եւ Հօրն հոգեւոր:
Բոլոր բարին զոր ունիմ՝ ալ առջեւ է
Ահա. առի վալենցան մեծ տաժանքով,
Եւ անոր տէրն եղայ. զայն չեմ կրնար ես

Թողուլ բայց թէ մահուան զընով: Գոհութիւն
Արարիչին եւ Մարիամ սուրբ Մօրկան՝
Հետըս են իմ զոյգ աղջիկներս ու իմ կինս:
Անդըրձովեան երկիրներէն ցնծութիւնս
Ելաւ եկաւ. պիտի մտնեմ պատերազմ,
Ինքզինքս անկէ քեցել մոցել չեմ կրնար:
Պիտի տեսնեն կոռուիլըս կինս՝ աղջիկներս:
Պիտի տեսնեն թէ այս օտար աշխարհներն
Ինչպէս կ'ապրին մարդիկ: Իրենց աչքերով
Պիտի տեսնեն թէ հացն ինչպէս կը շահուի»:
Հանեց ամրոցը կինն ու իր աղջիկներն,
Որ աչքերնին վախով երկինք վերցուցին
Երբոր տեսան վըրաններուն տնկըւիլն.
«Այս ամէնն ինչ կ'ընշանակէ, ո՞վ իմ Սիւս,
Թող Արարիչը ձեզ պահէ պահպանէ»:
«Գեհ, մեծարոյ կինըս, դուք մի՛ հոգ ընէք:
✓ Հարըստութիւն մ'է այս նոր՝ մեծ՝ հրաշալի,
Որ աւելնալ կու գայ արդէն եղածին:
Դուք նոր հասար՝ կ'ուզուի ձեզի ձօն մ'ընել:
Ձեզի օժիտ՝ կահ կարասի կը բերեն
Որպէս զի տանք. ամուսիններ դուստրերնուս»:
«Շնորհակալ եմ, Սիւս, հոգեւոր Հօրն եւ ձեզ»:
«Կինըս, կեցէք այս պալատին մէջ եւ կամ
Եթէ կ'ուզէք, վերը՝ կատարը ելէք:
Վախ մ'ունենաք պատերազմիւ տեսնելով:
Իմ Աստուծոյս, սուրբ Մարիամ մօր շնորհիւ՝
Սիրտըս կ'աճի ներկայութեամբը ձեր լոկ:
Ես Աստուծով պէտք է յաղթեմ այս մարտին»:

Այգը ցաթած է եւ վրանները տնկուած:
Մեծ ըշտապով կը հնչեցնեն թմբուկներն:
Ուրախ է Սիւս, կ'ըսէ. «Աղուոր է այս օրն»:
Կը վախնայ կինը՝ կարծես սիրտը պայթէր:
Նոյն վախն ունին դուստրերն եւ միւս տիկին,
✓ Անանկ սարսափ չունեցան ծնած օրերնէն: Ներն:
Կամպէտադոր քաջ Սիւս մօրուքը քաշեց.
«Մի՛ վախնաք, մի՛. բոլոր դառնան պիտ' ասոնք
Ձեր օգուտին. տասնըհինգ օրը չանցած՝
Պիտի բերուին, եթէ ուզէ Արարիչն,
Այգ թմբուկները ձեր առջեւ, եւ տեսնէք
Թէ անոնք ինչպէս են շինուած: Եւ յետոյ
Տոն ցերեռնիմ դիտապետին պիտ' անցնին,
Որ Արարչին մօր՝ Մարիամ սրբուհւոյն
Եկեղեցւոյն մէջ զետեղուին»: Այս ուխտն էր
Զոր դրաւ արի կամպէտադոր Սիւս Տիագն:
Կիներուն վախը ցնդեցաւ, զուարթացան.
Մարոքցիներն հեծան քեցիին ուժգնօրէն
Եւ անվեհեր՝ բանջարանոցը մըտան:

Աշտարակին տէրերը զայն տեսնելով՝
Հնչեցուցին զանգակն. արդէն իսկ պատրաստ
Էին գունդերը քրիստոնեայ. սպառազէն՝
Կորովալիք՝ քաղաքէն դուրս գրոհեցին:
Մուղրիներուն հանդիպելով՝ վըրանին

Յարձակեցան խիզախօրէն, վանելով
Չարախտավատ կերպով մըտած տեղերնէն,
Գետին փռեցին այն օրը հինգ հարիւր մարդ:

Հալածեցին զանոնք մինչեւ վըրանին:
Ընելով այս ամէն բաները դարձան,
Բայց հոն գերի մընաց Աբար Սալուադոր:
Գարձան ուրեմն առ Սիւս՝ իր հացն ուտողներն:
Ան իր աչքով տեսաւ թէեւ ամէն բան,
Բայց պատմեցին անոնք անոր պատերազմն.
Եւ Սիւս գոհ մնաց դաշտային այն գուպարէն.
«Մըտիկ ըրէք ինծի դուք, ո՞վ ասպետներ,
Պիտի չըլլայ ուրիշ կերպ. այս օրն ահա
Աղէկ եղաւ, պիտի 'լլայ վաղը լաւ եւս:
Վաղը կանուխ զինուած եղիք ամէնքնիդ:
Պիտ' արձակու՞մ տայ դիտապետն Յերոնիմ.
Մեզ պատարագ ըսէ. եւ դուք հեծէք շուտ:
Պիտի երթանք յարձակելու անոնց վրայ
Յանուն Հաստէին եւ Յակոբայ 'ռաքելոյն:
Աւելի լաւ է որ կոռինք եւ յաղթենք
Քան թէ անոնք մեր ուտեստները չորթեն»:
Ամէնքն ըսին. «Յօժարակամ՝ սրտագին»:
Խօսեցաւ ի՞սկ եւ ի՞սկ Աբար Մինայա.
«Որովհետեւ այսպէս կ'ուզէք, ո՞վ իմ Սիւս,
Ուրիշ բան ինձ հրամայեցէք: Տըւէք ինձ
Հարիւր երսուն ձիաւորներ որ հասնիմ
Պէտքի պահուն: Երբ յարձակու՞մ գործէք դուք
Ես պիտի միւս կողմէն փրթիմ: Այս կողմէն

Թէ այն կողմէն՝ Աստուած օգնէ պիտի մեզ»:
Ըսաւ Սիւս. այն ատեն. «Ըլլայ թող սիրով»:

Կարճատեցաւ օրն եւ գիշերը եկաւ:
Քրիստոնեաները փութացին պատրաստուիլ:
Հաւուն երկրորդ կանչին՝ առտու չեղած դեռ,
Յերոնիմոս անոնց երգեց պատարագ:
Պատարագէն վերջ արձակու՞մ տուաւ անոնց.
«Ան որ մեռնի՝ գուպարելով ճակատէն,
Զայն կ'արձակեմ իր մեղքերէն: Ընդունի
Պիտի Աստուած անոր հօգին: Զեզ համար,
Սիւս տոն Ռոտրիկ՝ որ կապեցիք սուրերնիդ
Քարի ժամու մէջ՝ այս առտու երգեցի
Ես պատարագ: Կը խնդրեմ ձօն մը ձեռէ,
Իցիւ շնորհուէր. վերապահուն թող ինծի
Նախ հարուածներն»:
Ըսաւ Սիւս. «Այս վայր-
[կեանէս»:

Զինուած ելան Գուարտոյի բուրգերէն
Ամէնքը մէկ, մինչդեռ խորհուրդ կու տար Սիւս
Եւ կը շնչէր քաջալեր իր ճորտերուն:
Սիւս ցատկեց իր Բաբելկա ձիուն վրայ,
Սարուփարթան բոլոր ընտիր՝ անթերի:
Գրօջը պարզած՝ վալենցայէն ելան դուրս:
Երեք հազար ինն հարիւր տասն անգամ եօթ
Չըւեցին Սիւսը զլուխին եւ գացին

Յարձակելու յիսուն հազար մարդոց վրայ:
Իսկ Առուարէզ Առուար ու Աբար Մինայա
Գործեցին միւս կողմէն իրենց յարձակումն:
Հաճոյ թուեցաւ Արարիչին՝ յաղթեցին:

Սիւս գործածեց նիգակ՝ առաւ յետոյ սուր
եւ զըրաւեց այնչափ Մուղրի՝ զորս հաշուել
կարելի չէ. արմուկն ի վար կը հոսէր
Արիւնն. Յուսէֆ թագաւորին տըւաւ ան
Երեք հարուած. սուրին տակէն պրծաւ աս
Որովհետեւ յանկարծ ուտում մ'ըրաւ ձին:
Ան Գույերա 'պաւինեցաւ՝ պերճ ամրոց:
Սիւս մինչեւ հոն հետապնդեց զանիկա
իւր քաջասիրտ ճորտերէն մէկ քանիով,
Որ իրեն հետ էին: Գարծաւ ապա ետ
Ան որ ծընաւ բարի ժամու մէջ՝ զըւարթ
իւր այն ըրած հետապնդմանը համար:
Այն ատենէն Բաբելոն գնահատեց
Գլխէն մինչեւ ոտքերն: Աւարն համօրէն
Մընաց իւր ձեռքն. յիսուն հազար ասպետէն
Չազատեցան հարիւրչորսէ աւելի:
Սիւսի գունդերն աւարեցին մարտի դաշտն:
Ոսկի՝ արծաթ՝ զըտան երեք հազար մարք:
Միւս աւարին գալով՝ հաշուել հընար չէ:
Ուրախ էր Սիւս, ուրախ ճորտերն իւր բոլոր,
Ձի յաղթութիւնն իրենց շնորհեր էր Աստուած:
Երբ Մարդքի արքայն այսպէս փախցուցին,
Սիւս դաշտին վրայ թողուց Աբար Մինայան,
Որ կապուտին բոլոր արժէքը գիտնայ.
Եւ ինք հարիւր ձիաւորով վալենցա
Մըտաւ. ունէր յոգնած դէմք, աս կ'երեւար

Որովհետեւ զրահ չէր դըրած. ձեռքը սուր՝
Բաբելոն հեծած այսպէս մտաւ քաղաք:

Ընդունեցին զինքը կիներն, որ կեցած
կը սպասէին. կանգ առաւ Սիւս առջեւին,
Ձին բռնելով սանձէն. «Կիներ, ձեր առջեւ
կը խոնարհիմ. ձեզի կապուտ մ'ըրի մեծ.
Մինչ վալենցա էիք դուք՝ ես յաղթեցի
Պատերազմին. Աստուծոյ կամքն էր ասի
իւր սուրբերովն համաբոլոր, որ ձեզի
իբր ի պատիւ՝ ձեր զալստեանը համար
Մեզի տըւաւ ատանկ աւար մ'ու կապուտ:
Տեսէք իմ սուրս արիւնեանգ, եւ իմ ձիս
Քրտնաթաթախ: Այսօրինակ ձիերով
է որ դաշտին մէջ կը պարտուին Մուղրիներն:
Աղօթեցէք Արարիչին որ ես դեռ
Ապրիմ քանի մը տարի. դուք բարձրանաք
Պիտի պատուով, ւամէնք պագնեն ձեռքերնիդ»:
Այսպէս ըսաւ իմ Սիւս, ձիէն իջնելով:
Վար իջնելէն վերջ երբ տեսան զինքն ոտքի,
Իւր մեծարոյ կիներն ու դուստրերն եւ կիներն
կամպէտադոր Սիւսի առջեւ ծունրը դրին.
«Ձեզի յանձն ենք. ապրիք հազար տարիներ»:
Պալատ մըտան ամէնքն իւր հետ միասին,
Գացին նստան բազմոցներու վրայ հարուստ.
«Արդ դուք, տոնա Քսիմենա, ինձ արդէն իսկ
Չըխօսեցա՞ք. ես այս կիները կ'ուզեմ
Որ բերած էք եւ ձեզի այնքան աղէկ
կը ծառայեն, տալ կին իմ այս ճորտերուս:
Սմէն մէկուն կու տամ երկու հարիւր մարք:
Թող կաստիլեա գիտնան թէ ով է անի,

Որուն անոնք ծառայած են: իսկ գալով
 Ձեր դուստրերուն՝ այդ պիտի 'լլայ 'ւելի ուշ»:
 Ամէնքն ելան ոտք եւ պագին իր ձեռքերն.
 Արքունիքին մէջ ցնծութիւն մ' հընչեց մեծ:
 Կատարուեցաւ այնպէս ինչպէս ուզեց Սիւտ:

Դաշտին մէջ էր Աբար ֆանէզ Մինայա
 իր զօրքերով բոլոր՝ աւարն հաշուելու
 Եւ նշանելու: Վըրաններէ, զէնքերէ
 Եւ մեծարժէք ըզգեստներէ զատ զըտան
 Այնքան բաներ, որ միասին բերելով
 Կը կազմէր մեծ հարըստութիւն մը փարթամ:
 Կ'ուզեմ ձեզի կարեւորները հաշուել.
 Ձիերուն թիւը չըկրցան հասկընալ.
 Որովհետեւ՝ մասամբ անթամբ՝ ցրուեցան,
 Եւ չըկար մէկը որ բռնէր հոն զանոնք:
 Երկրացիներն այսպէս օգուտ մ'ունեցան:
 Բայց ի հեճուկս այս ամէնուն՝ հոյանուն
 Կամպէադորն հազար եւ հինգ հարիւր ձի
 Ունեցաւ իբր իրեն բաժին, ամէնքն ալ
 Պերճաստորդ. ասկէ դիւրաւ կ'իմացուի
 Որ միւս ամէնքն ալ ունեցան իբրը մաս
 Գոհացուցիչ բաներ: Ո՛րքան վըրաններ,
 Եւ վըրանի ո՛րքան ցիցեր գեղարուեստ
 Ինկան Սիւտի ձեռքը եւ իր ճորտերուն:
 Թագաւորին Մարոքի վրանը՝ որ էր
 Ամենաճոխն ամէնուն մէջ՝ իբրը մոյթ
 Ունէր երկու ցիցեր ոսկեով աշխատուած:
 Հրաման տըւաւ իմ Սիւտ Տիագ Ռոտրիկոյ
 Որ մնայ կանգուն եւ զայն ոչ մէկ քրիստոնեայ
 Չըվերցընէ հոնկէ: «Վըրան մ'այդպիսի

Մարոքոյէն եկած՝ կ'ուզեմ զրկել ես
 Կաստիլիոյ Ալֆոնսոսին, որ տեսնէ
 Թէ Սիւտ, ինչպէս պիտ' իմանայ լուրերէն
 Ձոր պիտ' առնէ, կրցեր է բան մը շահիլ»:

Այս համօրէն հարստութեամբ՝ զանձերով
 Վալենցա մտան: Եպիսկոպոսն Յերոնիմ՝
 Քաջ քահանայ, հուսկ յոգնեցաւ կոռելէ
 Ձոյզ ձեռքերով: Չէր գիտեր թիւն ըսպանուած
 Մուղրիներուն. իրեն ինկաւ աւարէն
 Բաժին մը շատ նըշանաւոր: Տոն Ռոտրիկ
 Ծընունդ բարի ժամու, անոր պարգեւեց
 Իրեն ինկած հինգերորդին տասներորդն:

96

Վալենցայի մէջ քրիստոնեայք զըւարթ են
 Շատ զանձերով, շատ ձիերով, զէնքերով:
 Ձուարթ է տոնա Քսիմենա իր դուստրերուն
 Եւ միւս բոլոր կիներուն հետ, որ ահա
 Հարս պիտի 'լլան, եւ համարուած են արդէն
 Իբրեւ այդպէս: Իմ բարի Սիւտ անդանդադ
 Կանչեց իրեն Մինայան. «Ո՛ւր էք՝ քաջ մարդ:
 Հոս եկէք, ո՞վ Մինայա. դուք բնաւ պէտք չէք
 Երախտապարտ ըլլալ ձեզի վիճակուած
 Կողոպուտին համար. արդ ձեզ կ'աղաչեմ,
 Ուզածնիդ իմ հինգերորդէս առնելու,
 Թողլով մնացածն. եւ վաղ առտու անպայման՝
 Պիտի մեկնիք կողոպուտի հինգերորդ
 Իմ բաժինէս առնելու պերճ ձիերով,
 Թամբով, սանձով եւ միասին նոյնքան սուր:

Ի սէր կընոջս եւ իմ երկու դուստրերուս,
Պիտի Ալֆոնս թագաւորին ընծայուին
Երկու հարիւր ձիեր. զի ան ինձ ղրկեց
Կիներս՝ անոնց տալով ամէն գոհացում,
Որպէս զի ան գէշ չըխորհի անոր վրայ
Որ Տէր է արդ Վալենցայի»։ Հրամայեց
Վերմուդոգի որ Ալբարի հետ երթայ։
Հետեւեալ օրն առտուն կանուխ՝ անդանդաղ
Հեծան գացին՝ երկու հարիւր հոգիով։
Թագաւորին Սիտէն բարեւ ունէին.
«Համբուրելու ձեռքերն անոր, ըսելու
Իրեն թէ Սիտ երկերիւր ձի կը ղրկէր
Վերջին յաղթած պատերազմէն, եւ իրեն
Կ'առաջադրէր ծառայելու յարածամ
Որչափ ատեն որ քնար իրեն ապրելու»։

Ճամբայ ելան Վալենցայէն մեկնելով,
Ըսքանչացման արժանի պերճ աւարով։
Գիշեր ցերեկ արշաւեցին, կտրեցին
Անցան շղթան այն լեռներուն՝ որ զիրենք
Կը բաժնէր միւս երկիրներէն։ Այն ատեն
Տոն Ալֆոնսի մասին սկզբան հարցընել։

Կտրեցին շատ լեռներ, սեպեր եւ գետեր։
Վալլադոլիտ հասան՝ ուր էր Ալֆոնսոս։
Պեր Վերմուդոգ եւ Մինայա ղրկեցին

Իրեն գետպան, որ հրաման տայ 'նդունելու
Ընկերութիւնը որ առեր կը բերէր
Վալենցայէն Կամպէադոր Սիտի 'նծան։

Խելքէ՝ մտքէ վեր գոհ մընաց թագաւորն։
Հրամայեց իր աւագանւոյն համօրէն
Որ նոյնհետայն ճամբայ ելլեն։ Եւ ինքն իսկ
Արքայն ելաւ՝ առջիններուն հետ՝ Սիտի
Սուրհանդակները տեսնելու։ Հոն էին՝
Պէտք է զիտնաք՝ Կարրիոնի ինֆանտներն
Հետը Սիտի վատախտարակ թշնամոյն՝
Գարսիայի. ոմանք ուրախ՝ ուրիշներ
Տրտում էին։ Կը տեսնէին ալ ահա
Սիտի մարդիկը որ առաջ կու գային.
Կը մտածէին՝ գրեթէ՝ թէ ան թշնամի
Բանակ մ'ըլլար աւելի քան ղեսպաններ։
Խաչ մը հանեց տոն Ալֆոնսոս թագաւորն։
Հասան առջին Մինայա՝ Պեր Վերմուդոգ։
Իջան իրենց ձիերէն վար. ծունըր դրին
Գետնի վըրայ առջեւն Ալֆոնս արքային,
Պագին անոր ձեռքերն եւ զոյգ ոտուրներն.
«Գըթութիւն, ո՞վ մեծապայծառ թագաւոր։
Կը խոնարհիւք մենք քու առջեւը յանձն
Ռոտրիկ Սիտին. կը հռչակէ ան ըզձեզ
Իւ տէրն, ինքզինք կը դաւանի ձեզի ճորտ։
Պատիւն՝ որ դուք ըրիք Սիտի՝ ինքը շատ
Կը գնահատէ։ Քիչ օր է՝ ան շահեցաւ
Մեծ պատերազմ. յաղթեց մարտի դաշտին վրայ

Մարտի այն թագաւորին, որ անուն
Ունի Յուսէֆ. նըշանաւոր բան է շատ
Ապոած կապուան. անով ճորտերն իր բոլոր
Հարըստացան. համբուրելով ձեր ձեռուն
Ձեզ կը դրկէ երկու հարիւր երկվար»:
Ըսաւ արքայն. «Չանոնք սիրով կ'ընդունիմ:
ինձ այդպիսի պարգեւ մ'ըրած ըլլալուն՝
Երախտապարտ եմ Սիտի. ուր էր թէ ես
Տեսնէի ժամն ուր ինձ ըլլար հնարաւոր
Վարձատրելու զինքը»:
Հատեր հաւնեցան
Այս խօսքերուն, եւ իր ձեռքերը պագին:
Չըհաւնեցաւ սակայն կոմս տոն Գարսիա,
Որ զայրացած էր սաստիկ. իր ազգական
Տասն հոգիով ան քաջուեցաւ մեկուսի.
«Չարմանալի բան է Սիտի համբաւին
Բարգաւաճումն. ունենալիք պատիւէն
Մեզի պիտի նըւատուի ինչ զիճակի:
Պատերազմի մէջ չարաչար յաղթելով
Թագաւորաց՝ ձիերն անոնց կը դրկէ,
Կարծես մեռած զըտած ըլլար ինք զանոնք:
Այս գործերէն պիտ' ունենանք մենք տաղտուկ»:

100

Խօսք առնելով ըսաւ արքայն Ալֆոնսոս.
«Աստուծոյ փառք եւ գոհուիւն, փառք եւ սուրբ
Իզիդորին՝ այս երկերիւր ձիերուն
Համար, զոր ինձ կը դրկէ Սիտ տոն Ռոտրիկ:
Այլ պիտի լաւ եւս ծառայէ իմ թագիս:
Գալով ձեզի Ալբար Ֆանէզ Մինայա

Եւ Վերմուդոզ՝ պատուէր՝ հրաման կու տամ ես
Որ ձեզ հոգան եւ հայթայթեն ամէն զէնք
Երբոր մեկնիք, որպէս զի դուք երեւար
Արժանապէս առջեւն իմ Սիտ Տիագի:
Կու տամ ձեզի երեք հատ ձի, եւ առէք
Ասոնց մէջէն: Ինչպէս ինձի կը թըւի,
Աղէկ պիտի լմըննայ եւ մեծ պատիւով»:

101

Պագին ձեռքերն անոր ու մտան հանդէս:
Ան տալ տուաւ ինչ բանի որ պէտք ունէին:
Կարրիսի ինֆանտերուն մասին արդ
Կ'ուզեմ խօսիլ ձեզի. խորհուրդ կ'ընէին
Անոնք իրենց միջեւ. ծրագիր մ'ունէին.
«Սիտի համբաւը պերճօրէն կը թեւէ:
Խնդրենք առնել իր աղջիկները կնութեան:
Պիտ' յարգերնիս աճի՝ յորդէ պատիւնիս»:
Կերկայացան այս մտքով տոն Ալֆոնսին:

102

Ըսին. «Շնորհ մը կը խնդրենք մենք ձեռն,
Իբրը մերին թագաւորէն ու տէրէն:
Իրագործել կ'ուզենք մենք ձեր օգնութեամբ
Մեր մէկ ծրագիրն, որ է խնդրել իմ Սիտէն
Իր աղջիկները մեզ կնութեան, ի պատիւ
Իրենց եւ մեզ յօգուտ»:
Երկայն ժամանակ
Խորհրդածեց ու մըտածեց Ալֆոնսոս.
«Վըտարեցի երկրէս բարի տոն Ռոտրիկն.

իրեն չարիք ըրի, եւ ան փոխարէն
ինծի բարիք ըրաւ. արդ չեմ գիտեր ես
թէ զո՞հ մընայ պիտի ան այս հարսնիքէն.
Բայց զի կ'ուզէք, բանակցութեան մէջ մտնենք»:
Արքայն կանչեց այն ժամանակ Մինայա
Ալբար Ֆանէզը եւ Պերոյ վերմուդոզն,
եւ մեկուսի զանոնք սենեակ մը տարաւ.
«Ինձ, Մինայա, եւ դուք Պերոյ, լըսեցէք:
Կամպէադոր Սիտը, Տիագ Ռոտրիկոյ
կը ծառայէ ինձ, եւ պիտի ունենայ՝
Որովհետեւ արժանի է՝ իմ ներումս:
Եթէ կ'ուզէ ինք՝ թող գայ զիս գտնելու:
Այս արքունի պալատին մէջ լուրեր կան:
Կը փափագին տոն Տիեկոյ, Ֆերնանտոյ,
Կարրիոնի զոյգ ինֆանտներ՝ խնդրելու
Զեռքերն իր զոյգ աղջիկներուն: Հրեշտակներ
Եղիք բարի, տեղեկութիւն տուէք իրեն,
Կամպէադոր բարի Սիտին՝ կ'աղաչեմ:
Պիտ՝ ունենայ հարըստութիւն եւ պատիւ,
Ընդունելով Կարրիոնի ինֆանտներն
Իբրը փեսայ»: Եւ Մինայա խօսեցաւ՝
Հաւանութեամբ վերմուդոզի. «Մենք իրեն
Տեղեկութիւն պիտի տանք ձեր ըսածին:
Եւ յետոյ Սիտ ինք իր ուզածն ընէ թող»:
— Ըսէք Տիագ Ռոտրիկոյին, ան որ ծնաւ
Բարի ժամու մէջ, թէ պիտի երթամ ես
Զինք տեսնելու՝ ուր որ յարմար դատէ ինք:
Սահմանագլուխն իր որոշած կէտին վրայ
Իրար պիտի գտնենք, ամէն բանի մէջ
Նըպաստաւոր կ'ուզեմ ըլլալ Ռոտրիկին»:

Հրաժեշտ տըւած թագաւորին՝ ձեռք առին
Դարձի ճամբան, եւ հետեւորդ մարդերով
Դէպ ի քաղաքն ուղղուեցան Վալենցա:

Երբոր անոնց գալըստեան լուրը հասաւ
Կամպէադոր բարի Սիտին, իսկ եւ իսկ
Ճամբայ ելաւ անոնց առջեւն երթալու:
Եւ տեսնելով զանոնք իմ Սիտ ժպտեցաւ,
Ողջագուրեց զանոնք սրտի զեղումով.
«Եկէք եկէք, ո՛վ Մինայա, եւ դուք Պեր
վերմուդոզ. ձեզ նըման ջուխտակ պարոններ
Քիչ երկիրներ է որ ունին: Իմ տիրոջ՝
Ալֆոնսոսի ինծի զրկած բարեւներն
Որոնք են, զո՞հ մընայ, պարգեւս ընդունեց»:
Եւ Մինայա. «Հոգւով՝ սրտով շատ զո՞հ ֆնաց:
Եւ կը ղրկէ իր սէրը ձեզ»: Ըսաւ Սիտ.
«Շընորհակալ եմ Աստուծոյ»: Ըսկըսան
իրենց կարգին միեւնոյն այս խօսքերով
Պարգել Սիտի՝ թագաւորին առաջարկն.
Որ, այսինքն է, Ալֆոնս արքայն կ'աղաչէր
իրեն որ տայ իր աղջիկները երկու
Կարրիոնի ինֆանտներուն, ըսելով
Թէ պիտ' անով գտնէր պատիւ եւ օգուտ.
Եւ թէ ասոր համար սրտովն իր բոլոր
Խորհուրդ կու տար: Կամպէադոր Տիագ Սիտ
Լըսելով այս խնդիրն՝ երկար մըտածեց
Խորհրդածեց: Ըսաւ յետոյ. «Գոհութիւն
Քրիստոսի, իմ Տիրոջըս. ես իմ երկրէս՝
վըտարուեցայ, եւ գրաւուեցան աւարներս:
Ինչ որ ունիմ՝ շահեցայ մեծ տաժանքով:
Շընորհակալ եմ Աստուծոյ որ ունիմ

Արդ Արքայիս սէրն եւ ինէ կը խնդրեն
Հարսանիքն իմ աղջիկներուս՝ Կարրիոն
Ինֆանտներուն հետ: Հատ խըրոխտ են ասոնք
Եւ ունին մեծ ազդեցութիւն արքունի
Պալատին մէջ. ես պիտ' աշխարհ տրամադիր
Զըլլայի այս ամուսնութեան հաւնելու:
Բայց զի Արքայն՝ որ մեզ կը գլէ արժանեօք՝
Այդ խորհուրդն ինձ կու տայ, խօսինք մենք
[ուրեմն

Այդ շատ փափուկ նիւթին վըրայ միասին:
Թող երկնքի Աստուածն ըլլայ օգնական
Լաւագոյնին համար»: — «Ասկէ զատ, Ալֆոնս
Զեզի կ'ըսէ թէ պիտի գայ ձեզ գտնել
Ուր որ ուզէք: Ան պիտ' ուզէր տեսնել ձեզ
Եւ տալ ձեզ իր սէրն՝ համակրանքն: Այն ատեն
Պիտի կրնաք լաւ եւս իրար հասկընալ»:
Այն ժամանակ ըսաւ իմ Սիտ. «Ատ ինձ շատ
Հաճոյական է»: Մինայա վրայ բերաւ.
«Տեսակցութիւնն ուր ալ ըլլայ, ձեզ կ'իյնայ
Զայն որոշել»: — «Պիտի չըլլար զարմանաց
Որ ինքն Ալֆոնս ուզած ըլլար ճշդել տեղն.
Մենք մինչեւ իր ոտքը պիտի երթայինք,
Զինք պատուելու համար իբրեւ Արքայ, Տէր:
Բայց մենք կ'ուզենք այն ինչ որ ինքը կ'ուզէ:
Պիտ' ունենանք՝ համաձայնի եթէ ինք՝
Տեսակցութիւնը Տագոսի վրայ, որ է
Գետ մ'անհնարին մեծութիւնով»: Գրուեցան
Նամակներ. ան զանոնք կնքեց լաւ եւ շուտ
Ղրկեց երկու ձիաւորաց յանձնելով:
Կամպէսդոր կ'ընէ ուզածն Արքային:

Տարին ազնիւ Թագաւորին նամակներն:
Ուրախացաւ ան շատ տեսաւ երբ զանոնք.
«Բարեւ տարէք ինէ Սիտին, որ կապեց
Սուրը բարի ժամու մէջ: Թող ունենայ
Տեսակցութիւնն երեք շաբթու մէջ տեղի:
Ողջ եթէ մնամ, հոն պիտ' երթամ ըստուզիլ»:
Սիտի դարձան սուրհանդակներն անվարան:

Կը պատրաստուին տեսակցութեան երկուստեք.
Կատիլիոյ մէջ ո՞վ տեսաւ բնաւ երբեք
Զարդարուն այնքան ջորիներ, եւ այնքան
Երիվարներ քալուկ, սրածուիչ նըժոյզներ
Ահպարան, եւ դրօշներ այնքան չքնաղ
Գեղաշիտակ աշտէներու վրայ, սպարներ՝
Ոսկի, արծաթ քըղանցքներով, ամրաններ
Եւ մուշտակներ եւ Անդրեան պերճ սնդուսներ:
Արքայն զրկել տուաւ Տագոս շատ ուտելիք,
Հոն ուր պիտի տեսակցութիւնն ըլլուէր:
Պատրաստուեցան թագաւորին հետ մեկնիլ
Մեծ բազմութիւն մարդոց: Իրենք զիրենք գոհ
Կը ցուցնէին Կարրիոնի ինֆանտներն,
Ինչ ինչ բաներ կը գրնէին վճարումով,
Ինչ ինչ բաներ վարկով. իրենց կարծիքն էր
Որ պիտ' իրենց ըստացուածքներն յորդէին.
Ուզածնուն չափ ոսկի՝ արծաթ պիտ' հոսէր:
Տոն Ալֆոնսոս արքայն ելաւ շուտ ճամբայ,
Հետը կոմսեր եւ իշխաններ եւ անթիւ
Հետեւորդներ. Կարրիոնի ինֆանտներն

Անթիւ բերին գունդեր. գունդեր Լէոնեան
Եւ Կալիցեան միացան տոն Ալֆոնսին:
Իսկ Կատարիւեանց ոչ թիւը կայ, ոչ համրանք:
Պախուցաթափ հանդիպման տեղը սլացան:

Ի վալենցա՝ Կամպէադոր Սիտ ինքն ալ
Պատրաստուեցաւ տեսակցութեան՝ անվարան:
Ո՛րքան մեծղի ջորիներ, ո՛րքան ընտիր
Երիվարներ, ո՛րքան գէնքեր գեղաղէշ,
Ո՛րքան ժըրոտըն նըթոյգներ, մեկնոցներ,
Տառատոկներ, մուշտակներ ո՛րքան աղուոր:
Մեծ ու պզտիկ գունաւոր զգեստ ունէին:
Աւբար Ֆանէզ Մինայա, Պեր Վերմուդոզ,
Մարտին Մունոզ, նոյն եւ Մարտին Անտոլին,
Քաջակորով քաղաքացի Բուրգոսի.
Եպիսկոպոսն Յերոնիմոս՝ լաւագոյն
Խուզուածն, Ալուար Ալուարէզ նոյն եւ Ալուար
Սալուադորէզ. դարձեալ Մունոյ Գուստիոզ
Արիասիրտ ասպետ, Գալին Գարսիաս՝
Արագոնէն, բոլոր ասոնք համօրէն
Պատրաստուեցան Կամպէադոր Տիագին
Ընկերելու, եւ ասոնց հետ այն ամէնքն
Որ հոն էին. Կամպէադորը սակայն
Պատուէր տըլաւ Սալուադորէզ Ալուարի
Ու Արագոնցի Գարսիասի որ հսկեն
Ամէն խնամքով վալենցայի, հետն անոնց
Որոնք իրենց իշխանութեան տակ էին:
Պատուիրեց ետքը որ դռներն ամրոցին

Չըբացուէին ոչ ցերեկով՝ ոչ ցայգով:
Կը մընան ներսն իր կինն ու իր աղջիկներն,
Որոնց մէջ սիրտն՝ հոգին Սիտի կը հանգչին,
Եւ միւս կիներն որ սպասարկու են անոնց:
Ան կարգադրեց խոհեմութեամբ՝ իմաստուն
Մարդու նըման՝ որ անոնցմէ եւ ոչ մին
Ամրոցէն դուրս ելլէ մինչեւ որ դառնայ
Ան որ ծընաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ:

Տալով մտրակը ձիերուն՝ ելան դուրս
Վալենցայէն. բոլոր ձիերն օգապար,
Անդամայաղթ՝ էին մարտի կողովուտ.
Անոնցմէ ոչ մին իրեն չէր ընծայուած:
Թագաւորին հետ նախապէս յարմարցուած
Տեսակցութեան զացին անոնք այս ոճով:

Արդէն հասեր էր օր մ'առաջ տոն Ալֆոնս:
Բարի Սիտին երբոր հասնիլը տեսաւ,
Իրեններով ելաւ որ զայն ընդունի
Մեծապայծառ պատուով: Եւ երբ տեսաւ զայն
Կամպէադոր, իրեններուն պատուիրեց
Որ կանգ առնեն, բաց անոնցմէ գորըս ինք
Շատ կը սիրէր. տասնըհինգին հետ անոնց՝
Իջաւ ձիէն, ինչպէս որ ինք մտածէր էր,
Ծունկի եկաւ ձեռուն գետին զընելով,
Եւ ըսկըսաւ դաշտին խոտերը խածնել,
Արտասուելով աչուընեքէն՝ ըզգացած
Մեծ ցնծութեանն համար: Այսպէս ըրաւ ան
Ներգործութիւն հպատակութեան իր տիրոջ՝
Ալֆոնսոսի. այսպէս անոր դռն ինկաւ:
Տըհանցաւ շատ Ալֆոնսոս թագաւորն.
«Ելէ՛ք, ո՛վ Սիտ Կամպէադոր, ուրքի վրայ:

Համբուրեցէք ձեռքերը, ո՛չ թէ ոտքերն:
 Եթէ չընէք ինչ որ կ'ըսեմ ես ձեզի,
 Պիտի իմ սէրըս չունենաք»: Ծնրադիր
 Մընաց գետին կամպէտադոր: «Գըթութիւն
 Կը պաղատիմ ձենէ, ո՞վ իմ բնական տէրս:
 Տըւէք ինձ, ա՛յսպէս ես գետին մընալով,
 Ձեր սէրն. ամէնքը թող տեսնեն ու լըսեն,
 Որքան մարդիկ որ հոս ներկայ են այսօր»:
 Ըսաւ արքայն. «Յօժարակամ՝ սրտագին.
 Ձեզ կը ներեմ եւ ձեզ իմ սէրըս կու տամ,
 Եւ ձեզ կու տամ թողլ որ մտնէք համարձակ
 Իմ երկրիս մէջ ըսկսեալ այս օրունէ»:
 «Շնորհակալ եմ, ըսաւ Սիտ, զայն կ'ընդունիմ,
 Ո՛վ թագաւորս ու տէրս Ալֆոնս: Աստուծոյ
 Երախտապարտ եմ եւ ձեզի եւ բոլոր
 Ասպետներուն որոնք մեր շուրջն են կեցած»:
 Ծունկը գետին Սիտ անոր ձեռքն համբուրեց.
 Ելաւ յետոյ ոտքի՝ բերանը պագաւ:
 Ուրախացան ամէնքը դուրս թողլով լոկ
 Աւուար Տիագն ու Գարսիա Որդոնէզ:
 Խօսեցաւ Սիտ եւ այս խօսքերը զուրցեց.
 «Շնորհակալ եմ Արարչին, որ ստացայ
 Սէրն իմ տիրոջը տոն Ալֆոնս արքային:
 Աստուած ինձի պիտի օգնէ ամէն ժամ:
 Ո՛վ տէր արքայ, հաճեցէք իմ հիւրս ըլլալ,
 Եթէ հաճոյ է ձեզ»: Ըսաւ թագաւորն.
 «Այսօր արգար չէ, դուք հասաք նո՛ր հիմա,
 Եւ մենք երէկ եկանք. այսօր դուք ինձի
 Հիւր կ'ըլլաք, ո՞վ կամպէտադոր Սիտ, եւ վաղն
 Ինչպէս որ ձեզ հաճոյ է այնպէս կ'ընենք»:

Հաւանեցաւ Սիտ եւ ձեռքերն համբուրեց:
 Սիտի առջեւ խոնարհեցան այն տառն
 Կարրիոնի ինֆանտներն. «Ո՛վ Սիտ, ծընաք
 Բարի ժամու. կը խոնարհինք ձեր առջեւ:
 Կ'ուզենք ըլլալ ձեզ օգտակար ըստ կարի»:
 Պատասխանեց Սիտ Ռոտրիկոյ. «Աստուած տար»:

Սիտ Ռոտրիկոյ բարի ժամու մէջ ծընած՝
 Այն օրը հիւր եղաւ Ալֆոնս արքային:
 Եւ ասի ա՛յնչափ կը սիրէր զանիկա,
 Որ չէր կրնար զատուիլ անկէ, եւ ոչ ալ
 Իր մօրուքին վրայ նայելէ, որ ա՛յնքան
 Արագօրէն աճած էր. հոն եղողներն
 Ըսքանչացած էին բոլոր Սիտի վրայ:

Օրը անցաւ, գիշերն եկաւ: Յաջորդ օրն՝
 Ելաւ արեւը շողշողուն: Հրամայեց
 Կամպէտադոր իրեններուն պատրաստել
 Ճաշ ամէնուն համար որ հոն տեղ էին:
 Այսպէս զանոնք հիւրասիրեց Սիտ Տիագ:
 Ամէնքն ուրախ էին, ամէնք միաբան
 Վըկայելու՝ թէ լաւագոյն ճաշ երբեք
 Չէին ըրած երեք տարի մը կ'ընէր:

Յաջորդ օրն երբ արեւը ծայր կ'արձակէր,
 Յերոնիմոս արհին երգեց պատարագ:
 Պատարագէն ելած՝ ամէնք խմբուեցան:
 Եւ թագաւորն իսկոյն խօսիլ ըսկըսաւ.
 «Ինձ լըսեցէք, պաշտօնեաներ արքունի,
 Կոմսեր լազնիւ անձեր: Կ'ուզեմ ուղղել ես
 Կամպէտադոր Սիտին իմ մէկ աղաչանքս:
 Քրիստոս տայ՝ ան ըլլայ իրեն ի բարի:
 Ես կը խնդրեմ ձենէ որ հարս տայիք դուք

Կարրիոնի ինֆանտներուն զոյգ դուստրերդ
Տոնա Էլուիր եւ տոնա Սոլ: Ինձ կը թուի
Ամուսնութիւնը պատուաւոր՝ օգտաւէտ:
Խնդրողն ասոնք են ձենէ, ես կ'աւելցնեմ
Խորհուրդըս. թող անոնք որ հոս ներկայ են՝
Երկու կողմէն, մերոնք՝ ձերոնք, բարեխօս՝
Միջնորդ ըլլան: Տըւէք զանոնք դուք, ո՛վ Սիւս,
Ձեզ Արարիչն օգնական»: Սիւս խօսեցաւ.
«Ալշիկ պիտի չունենայի կարգելու,
Ձի անոնք դեռ մատաղատի են եւ ճիղմ:
Կարրիոնի 'նֆանտները մեծ սերունդէ
Են եւ յարմար ոչ միայն իմ դուստրերուս,
Այլ աւելի բարձրաստիճան դուստրերու:
Ես զանոնք լոյս աշխարհ բերի, եւ անոնք
Աճեցան ձեր պաշտպանութեանը ներքեւ:
Գալով անոնց եւ ինձի՝ մէնք ձեր ձեռքն ենք:
Ես կը դընեմ տոնա Էլուիր, տոնա Սոլ
Ձեր ձեռքերուն մէջ. տուէք որոնց որ ուզէք.
Ես պիտի գոհ ըլլամ»: Ըսաւ թագաւորն.
«Շնորհակալ եմ ձեզ եւ բոլոր աղումբիս»:
Կարրիոնի 'նֆանտներն ելան այն ատեն
Եւ համբուրել զացին ձեռքերը անոր
Որ ծնաւ բարի ժամու մէջ: Տոն Ալֆոնսոս
Թագաւորին առջեւ սուրբըր իրենց
Փոփոխեցին: Խօսեցաւ տոն Ալֆոնսոս՝
Իբրբ բարի տէր. «Շնորհակալ եմ ձեզի,
Ո՛վ բարի Սիւս, եւ զոհութիւն ամենէն
Առաջ եւ վեր Արարիչին, որ տըւիք
Կարրիոնի ինֆանտներուն համար ինձ
Ձեր աղջիկներն. հոսկէ ես իմ ձեռքերովս

Տոնա Էլուիրն ու տոնա Սոլը բռնած՝
Կու տամ զանոնք՝ իբրեւ թէ հոս ըլլային՝
Ձերդ խօսեցեալ՝ Կարրիոնի 'նֆանտներուն:
Կը կարգեմ ձեր հաւանութեամբ ձեր դուստրերն:
Տա՛ր Արարիչն որ անոնցմէ գոհ մնալու
Ունենայիք դուք պատճառներ: Կը դընեմ
Ձեր ձեռքին մէջ Կարրիոնի ինֆանտներն:
Ձեր հետ թող զան, ես կը դառնամ դէպի ետ:
Կու տամ անոնց երեք հարիւր արծաթ մարք
Իբր օգնութիւն, որ գործածեն հարսնիքին
Եւ կամ ո՛ր որ ուզէք: Անոնք անգամ մ'երբ
Վալենցա մեծ քաղաքն հասնին, պիտի 'լլան
Ձեր զաւակները՝ փեսաներն ու դուստրերն:
Ըրէք անոնց, կամպէագոր, ուզածնիդ»:
Սիւս ընդունեց զոյգ փեսաներն ու պագաւ
Թագաւորին ձեռուին. «Ձեզի շնորհակալ
Եմ ինչպէս իմ թագաւորիս ու տիրոջս:
Դուք կարգեցիք իմ աղջիկներս. ես չէի
Որ տուի զանոնք Կարրիոնի 'նֆանտներուն»:
Հաստատուեցաւ որ վաղն արեւն ելլելուն
Դառնար ամէն ոք հոն՝ ուրկէ եկած էր.
Այն ժամանակ Սիւս ըսկըսաւ պարգեւներ
Բաշխել առատ. ըսկըսաւ տալ շատ ջորի
Եւ շատ չքնաղ ձիեր անոնց ամէնուն
Որ կ'ուզէին իր պարգեւներն ընդունիլ,
Եւ մեծագին գեղահիւսակ ըզգեստներ:
Կ'առնեն ամէնքն ուզածն իրենց. զի ոչ ոք
Կը զըլանայ. Սիւս պարգեւեց վաթսուն ձի:
Գոհ ներկաները բոլոր այն հանդէսէն՝
Ա՛լ ուզեցին մեկնիլ, զի ցայգն հասեր էր:

Ինֆանտներուն ձեռքէն բռնած Ալֆոնսոս
Դըրաւ զանոնք Կամպէադոր իմ Սիւտին
Պաշտպանութեանը ներքեւ. «Այն վայրկեանէն
Որ ձեզ փեսայ են՝ աւասիկ որդիներդ:
Այս օրունէ սկըսեալ զիտէք դուք թէ ինչ
Պէտք էք ընել, Կամպէադոր, դուք անոնց»:
«Շնորհակալ եմ ձեզի, ո՛վ թագաւոր,
Եւ ձեր պարգեւը կ'ընդունիմ: Ինքն Աստուած
Որ երկինքն է՝ վարձահատոյց ըլլայ ձեզ»:

Յարեց Սիւտ. «Շնորհ մը կը խնդրեմ ես ձենէ,
Ո՛վ իմ բնական թագաւորս. այն վայրկեանէն
Որ կը կարգէք դուստրերս ըստ ձեր բաղձանքին,
Ընտրեցէք մէկը դուք ինծի փոխանորդ,
Երբ դուք պիտի բռնէք էնոնց ձեռքերէն՝
Իբրեւ թէ հոս իրենք ներկայ ըլլային՝
Տալու համար Կարրիոնի 'նֆանտներուն:
Իմ ձեռքով չեմ ուզեր զէնոնք անոնց տալ:
Ասով պարծիլ չըկարենան պիտ' անոնք»:
Ըսաւ արքայն. «Ահա Ալբար Ֆանէզն հոս:
Առէք զէնոնք ձեր ձեռքերով, եւ տըւէք
Ինֆանտներուն, այսպէս ինչպէս ես զէնոնք
Կը բռնեմ այս կողմէն՝ իբրեւ թէ իրենք
Ըլլային հոս ներկայ: Եղիք կնքահայր
Էնոնց դուք ցորչափ կը մընան՝ խօսեցեալ:
Երբ դառնաք՝ ինձ պիտի պատմէք անցուդարձն»:
Ըսաւ Ալբար Ֆանէզ. «Գլխուս վըրայ, տէր»:

Բոլոր ասոնք կատարուեցան մեծ խնամքով.
«Արդ, ո՛վ արքայ տոն Ալֆոնս, տէր մեծարգոյ,
Իբր յիշատակ այս տեսութեան՝ 'դունեցէք
Ընծայ մը. ձեզ կու տամ երսուն երիվար
Լաւ սարքըւած, եւ օգտաւար նոյնքան ձի,
Արուեստակերտ թամբերով. այս ձօնն առէք:
Եւ ձեր ձեռքերը կը պագնեմ»:
Տոն Ալֆոնս Արքայն ըսաւ. «Չիս նեղ դիրքի մէջ կը գնէք:
Յամենայն դէպքս կ'ընդունիմ պարգեւնիդ,
Զոր սահմաներ էք ինծի: Տա՛ր Արարիչն
Եւ իր սուրբերն համաբոլոր, որ ինծի
Զեր ըրած այս ազնւութիւնը աղէկ
Վարձատրուէք: Ո՛վ Ռոտրիկոյ Տիագ Սիւտ,
Դուք ինծի շատ պատիւ ըրիք: Դուք ինձ լաւ
Կը ծառայէք, եւ ես գոհ եմ այդ մասին:
Իցիւ ինէ ունենայիք շահ մը դուք՝
Յորչափ կ'ապրիմ: Զեզ կը յանձնեմ Աստուծոյ:
Աւասիկ այս տեսութենէն կը մեկնիմ:
Լաւագոյնին համար օգնէ՛ մեզ Աստուած»:

✓ Բաբելեկա ձիուն վըրայ հեծաւ Սիւտ.
«Տիրոջո՛ւ՝ Ալֆոնս թագաւորին առջեւ հոս
Կ'ըսեմ ձեզի. ո՛վ որ կ'ուզէ հարսնիք գալ
Եւ ըստանալ իմ պարգեւներս, թող գայ հետս,
Եւ պիտ' օգուտ տեսնէ»:
Հրաժեշտ առաւ Սիւտ

Այսպէս Աւփոնս արքայէն՝ իր տիրոջմէն:
Ասի չուզեց որ Սիտ իրեն ուղեկցի,
Եւ մեկնեցաւ երազաճեալ: Տեսնէիք
Դուք այն ատեն որքանի՜ քաջ ասպետներ
Համբուրելով ձեռքն արքային՝ կ'առնէին
Անկէ հրաժեշտ. «Կը խնդրենք, ո՞վ թագաւոր,
Ներեցէք մեզ. ծառայելու պիտ' երթանք
Իմ Սիտի՝ մեծ Վալենցայի մէջ: Ըլլանք
Պիտի ներկայ՝ Կարրիոնի նֆանտներուն
Եւ Ռոտրիկի՝ տոնա Էլուիր, տոնա Սոլ
Աղջիկներուն հարսանիքին»: Արքային
Հաճոյ անցաւ ասի, տըւաւ ամէնուն
Հրաման, այսպէս Սիտի գունդերն աւելցան
Եւ պակտեցան արքայիններն: Ուզեցին
Անթիւ մարդիկ երթալ Սիտի ետեւէն:

Ուղղընեցան անոնք բոլոր Վալենցա,
Զոր գըրաւած էր Սիտ բարի ժամու մէջ:
Հրաման տըւաւ Կամպէադորը Պերոյ
Վերմուդոզի եւ Գուստրիոգ Մունոյի,
Լաւագոյնները զոյգ Սիտի պալատին,
Ֆերնանտոյի, Տիեկոյի վրայ հսկել,
Որ ճանչնային սովորոյթներն ու բարքերն
Ինֆանտներուն Կարրիոնի: Հոն էր դեռ
Եւ Գոնսալուէզ Անտուոր, տաք գլուխ մ'աւելի
Պատրաստ լեզուի քան քաջ գործի մէջ: Եղան
Մեծ պատիւներ Կարրիոնի նֆանտներուն:
Հասան այսպէս Սիտի գրաւած Վալենցան:
Երբոր հասան՝ ուրախութիւնն եւս յորդեց:
Տոն Պերոյին եւ Մունոյին ըսաւ Սիտ.
«Տըւէք պալատ մ'ինֆանտներուն, եւ ֆուգէք

Անոնց հետ՝ ինչպէս որ հրաման ըրի ձեզ:
Երբ առաւօտ ըլլայ՝ արեւն երեւայ,
Անոնք պիտի կրնան տեսնել հարսերնին,
Տոնա Էլուիր եւ Տոնա Սոլ՝ աղջիկներս:

108

Ամէն ոք այն զիշեր իր տունն հանգչեցաւ:
Ամբոց մըտաւ իմ Սիտ, ուր զինքն ընդունեց
Տոնա Քոսիմէն աղջիկներովն իր երկու.
«Կամպէադոր, կու գա՞ք. բարի ժամու մէջ
Կապեցիք ձեր սուրը. երկինքը իցիւ
Տար որ մենք դեռ չատ տարի մեր մահացու
Աչուներով կարենայինք դիտել ձեզ»:
«Շընորհակալ եմ Աստուծոյ, ազնիւ կինս:
Կու գամ ձեզի երկու փեսայ բերելով,
Որ պիտի 'լլան ձեզ ի պատիւ: Աղջիկներս,
Ինձ շնորհակալ եղիք, ձեզ լաւ կարգեցի»:

109

Կինն՝ աղջիկներն անոր ձեռքերը պագին,
Նոյն բանն ըրին ըսպասարկու կիներն ալ.
«Շընորհակալ ըլլանք Հասաչին, եւ ձեզի,
Ո՞վ գեղեցիկ մօրուք. դուք ինչ որ կ'ընէք,
Լաւ է եղած. իրենց բոլոր կեանքին մէջ
Ալ պիտի՝ էնոնք կարօտութիւն չունենան»:
Եւ աղջիկներն ըսին. «Եթէ մեզ կարգէք,
Պիտի հարուստ ըլլանք, ըլլանք երջանիկ»:

Եւ այն ատեն Սիւս. «Ո՛վ տոնա Քսիմենա,
Կին իմ, ըլլանք շնորհակալ Արարչին:
Կ'ըսեմ ձեզի, ո՛վ աղջիկներս, էլուիրա
Եւ Սոլ, որ այս ամուսնութիւնը պիտի
Բարձրացընէ մեզ պատիւով: Բայց գիտցէք
Ճշմարտութիւնը. զաղափարն իմըս չէ:
Ձեզ խնդրողն ինքը տէրըս տոն Ալֆոնսն է
Եւ այնպիսի պնդութեամբ, այնքան սրտով,
Որ չըկրցայ ոչ մէկ կերպով չէ ըսել:
Իր ձեռքերուն մէջ դըրի ձեզ աղջիկներս:
Ան է եւ ոչ թէ ես որ ձեզ կը կարգէ»:

Եւ զարդարել սկըսան պալատն այն ատեն:
Ծածկընեցաւ վարէն մինչեւ վեր հարուստ
Դիպակներով, ծիրանիով, կերպասով
Եւ բազմաթիւ ու մեծագին գորգերով:
Ինչ մեծ հաճոյք ունենայիր պիտի դուք
Եւրս, ո՛վ իմ ընթերցողներս, եթէ հոն
Գտնըւելով՝ պալատին մէջ ճաշէիք:
Հաւաքուեցան փութով Սիւսի ասպետներն:
Ինֆանտներուն ետեւէն մարդ դրկեցին,
Որ պալատին առջեւն հասան ձիու վրայ,
Չքնաղագեղ զգեստներով, պերճ զարդերով:
Մըտան հէտի, բարի կամքով, լըռութեամբ:
Սիւս ընդունեց զանոնք բոլոր ճորտերով:

Խոնարհեցան անոր եւ իր կնոջ առջեւ:
Պերճապայծառ աթոռներու վրայ նստան:
Սիւսի մարդիկը բարեկիրթ են բոլոր,
Նայուածքներովը իրենց դէպ ան կը դառնան
Որ ծնաւ բարի ժամու մէջ: Ուրք ելաւ Սիւս.
«Քանի որ այս ծէսը պիտի կատարենք,
Ինչ պատճառաւ կը յապաղենք. հոս եկէք.
Աբար Ֆանէզ, զոր կը սիրեմ ես անչափ:
Ահա երկու իմ աղջիկներս. ես զանոնք
Քու ձեռքերուդ մէջ կը դնեմ: Դուք գիտէք
Որ ես այս բանը խնդրեցի արքայէն,
Եւ չեմ ուզեր զանց ընել ոչինչ անկէ
Ձոր սահմանեց անի. տըւէք դուք զանոնք
Ձեր ձեռքերով Կարրիոնի 'նֆանտներուն,
Եւ օրհնելին թող, լաւ ընենք ամէն ինչ»:
Ըսաւ Աբար. «Սիրայօժար պիտի 'նեմ»:
Ուրքի ելան եւ անիկա դուաւ զէնոնք
Ձեռքերուն մէջ անոնց: Աբար խօսեցաւ
Կարրիոնի 'նֆանտներուն. «Դուք առջեւն էք
Մինայայի. եղբայրներ էք երկուքնիդ:
Յանուն Ալֆոնս թագաւորին՝ որ տըւաւ
Ինծի հրաման, ձեզ կու տամ՝ այս աղջիկներն,
Ազնւական ցեղէ թէ՛ մին եւ թէ՛ միւսն,
Որ անոնց հետ ամուսնանաք, մեծարէք
Եւ պաշտպանէք»:
Ընդունեցին երկուքն ալ
Մեծ սիրով՝ մեծ հաճութիւնով, եւ զացին
Պագնել Սիւսի եւ իր կընոջը ձեռքերն:
Յետոյ ելան պալատէն դուրս, եւ զացին
Փութով ամէնքը դէպ ի Սուրբ Մարիամ.
Շուտով հագուած էր դիտապետն Յերոնիմ

Եւ կը սպասէր եկեղեցւոյն դրան առջեւ:
Օրհնեց զանոնք, ապա երգեց պատարագ:
Եկեղեցւոյն դռնէն ելած՝ իսկեւիսկ
Հեծան՝ քշեցին Վալենցայէն դէպ ի դուրս
Հըրապարակ մը: Ո՛հ, ինչպէս գեղեցիկ
Գործածեցին զէնքերը Սիւտ եւ բոլոր
Իր պարոնները խաղերու՝ հանդէսի:
Փոխեց երեք երիւար ան որ ծընաւ
Բարի ժամու մէջ: Իմ Սիւտ իր տեսածէն
Մեծապէս գոհ էր. Ինֆանտներն իրենք ալ
Աղէկ հեծան: Տիկիներով դարձան ետ
Եւ Վալենցա մըտան: Եղաւ ճոխ հարսնիք
Մեծարելի ամրոցին մէջ: Յաջորդ օրն
Իմ Սիւտ տըւաւ եօթը թիրախ պատրաստել:
Դեռ չընստած հացկերոյթի՝ թիրախներն
Եօթն ալ բոլոր բըզիկ բըզիկ ջարդուեցան:
Տասըհինգ օր տեւեցին ծէսն ու հանդէսն:
Եւ վախճանին մօտ՝ բարետոհմ սեպուհներ
Որ հարսնիքին համար եկած էին հոն՝
Պատրաստուեցան իրենց տեղերը մեկնիլ:
Սիւտ տոն Ռոտրիկ ընդ երիւար ու նըժոյգ,
Ջորի եւ գրաստ՝ հարիւր զըլուխ պարգեւեց,
Եւ պարգեւեց վերարկուներ, մուշտակներ
Նաեւ, ու լայն եւ ընդարձակ ըզգեստներ:
Բաշխած դրամին չըկար հաշիւ ու համբանք:
Համաձայնած էին ճորտերն իմ Սիւտի
Ամէնքը իր հաշուին ընել ընծաներ.
Ո՛վ որ կ'ուզէր դրամ ունենալ՝ իսկեւիսկ
Կը կատարուէր առատօրէն իր փափաքն.
Այսպէս կրցան վերադառնալ Կաստիլեա

Հարուստ՝ հարսնիք եկող բոլոր ժողովուրդն:
Եւ մեկնեցան այսպէս հիւրերը բոլոր,
Յետ առնելու հրաժեշտ Ռոտրիկ Տիագէն,
Որ ծնաւ բարի ժամու, եւ նոյնպէս բոլոր
Տիկիներէն ուազնուական անձերէն:
Մեկնեցան գոհ Սիւտն եւ իր ճորտերէն:
Եւ, ինչպէս պարզ էր եւ արդար, կ'ըսէին
Շատ բարի բան արքունիքին վրայ Սիւտի:
Գոհ էին շատ եւ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ,
Տոն Գոնսալուոյ Կոմսին երկու որդիներն:
Հիւրերն հասան Կաստիլիա: Սիւտ Տիագ
Եւ իրենները մընացին Վալենցա:
Ինֆանտներն հոն երկու տարի բնակեցան
Գրեթէ եւ մեծ սիրոյ եղան առարկայ:
Անոնցմէ գոհ էին թէ՛ Սիւտ, թէ՛ ճորտերն:
Տա՛ր Մարիամ Սրբուհին, տա՛ր Հայրը սուրբ
Որ գոհ մընար այս հարսնիքէն Տիագ Սիւտ,
Ինչպէս նաեւ Ալքքայն, որ շատ հոգ ըրաւ:
Լըմըննալու վրայ են տողերն այս Երգին:
Ձեզ օգնական Տէրն իր ամէն սուրբերով:

Գ.

Ն Ա Խ Ա Տ Ի Ն Ք Ը

112

Սիտ վալենցա էր իր բոլոր ճորտերով,
 Եւ հետն էին իր փեսաները երկու,
 Կարրիոնի ինֆանտներն: Ինք կը պառկէր՝
 Կամպէսդոր՝ նստարանի մը վըրայ
 Եւ կը քնանար, անակնկալ մ'ունեցաւ
 Յանկարծ գէշ. իր առիւծն ինքզինքն ազատեց
 Շղթաներէն եւ վանդակէն ցատկեց դուրս:
 Արքունիքին մէջ պայթեցաւ մեծ սոսկում:
 Կամպէսդոր Սիտի մարդիկն առնելով
 Վերարկունին՝ նստարանին շուրջը՝ մօտ
 Իրենց տիրոջ՝ կծկընցան ահաբեկ:
 Բայց Ֆերնանտոյ չըտեսնելով ոչ մի տեղ
 Ուր ծածկուէր, ոչ բաց սենեակ եւ ոչ բուրգ,
 Բռնուած մեծ վախէ՝ ինքզինքը նետեց
 Նստարանին տակ. Տիեկոյ Գոնսալուէզ
 Յատկեց դռնէն դուրս գոչելով. «Կարրիոնն
 Ա՛լ չըտեսնեմ պիտի»: Գընաց ծուարեցաւ
 Մեծ գերանի մ'ետին ահեղ սոսկումով,
 Եւ աղտեղեց բաճկոնն ու իր վերարկուն:
 Արթնցաւ այս կէտին անի՝ որ ծընաւ
 Բարի ժամու մէջ եւ տեսաւ խոնրւած
 Նստարանին շուրջն իր կտրիճ պարոններն:

«Ընկերներ, ինչ կ'ըջանակէ ասիկա,
 Եւ ինչ կ'ուզէք»: — «Ո՛վ դու մեր տէր մեծարոյ,
 Յարձակեցաւ առիւծը մեր վըրայ»: Սիտ
 Ուղղընեցաւ կրթընելով արմուկին:
 Վերարկուն ձգեց վըզին վըրայ, եւ գընաց
 Դէպ ի առիւծն: Առիւծը գայն երբ տեսաւ,
 Անպիտի վախ ըզգաց, որ գլուխը ծըռեց
 Եւ կախեց ցոռկը գետին: Սիտ Տոն Ռոտրիկ
 Բռնեց վըզէն, զսպեց՝ վանդակը խոթեց:
 Սահմոկեցան բոլոր ներկայ եղողներն,
 Եւ Արքունիք դարձան՝ պալատ մտնելով:

Իր փեսաները փնտռեց Սիտ ու չըգտաւ:
 Որչափ կանչէն՝ չըկայ ոչ մէկ պատասխան:
 Երբոր գրտան եւ եկան՝ գոյն չունէին:
 Դուք չըտեսաք երբեք նրման ծանականք,
 Որ պալատին վըրայ սփռեց իր թեւերն:
 Հրամայեց Սիտ որ զուարճութիւնը դադրի:
 Համարեցին Կարրիոնի ինֆանտներն
 Իրենք զիրենք թշնամանուած, եւ սաստիկ
 Ըզարեցան այն պատահած դիպումէն:

113

Մինչ վշտացած էին անոնք այս կերպով.
 Ըսպառագէն մարդիկ եկան Մարոքէն
 Պաշարելու վալենցան շուրջ: Տնկեցին
 Յիսուն հազար մեծ վըրաններ: Ան բուկար
 Թագաւորն էր, թերեւս լըսած էր անունն:

Կը հրճուէին Սիւս եւ բոլոր պարոններն,
 Որովհետեւ կը մտածէին թէ այդպէս
 Հարըստութիւնն իրենց պիտի աւելնար
 Շնորհիւ Հաստչին. բայց դուք գիտցէք որ ասի
 Կարրիոնի ինֆանտներուն ծանր էր շատ,
 Որոնց երբեք հաճելի չէր տեսարանն
 Այնչափ մուղրի վըրաններու: Մեկուսի
 Քաշուեցան զոյգ հարազատներն. «Այո՛, մենք
 Մըտածեցինք աւարին, ոչ թէ սակայն
 Կորուստներուն. պիտի ստիպուինք մասնակցիլ
 Այս գուպարին. ասի կարծես թէ կամաւ
 Ըրին որ մեզ տեսութենէն շուրջին
 Կարրիոնի. Սիւս Տիագի աղջիկներն
 Այրի՛ պիտի մընան»: Լըսեց Գուստիոգ
 Մունոյ անոնց այս գաղտնի խօսքն, եւ տարաւ
 Կամպէադոր Սիւսին. «Տեսէք ինչ քաջ են
 Զեր փեսաներն. անոնք ստիպուած ըլլալով
 Գուպար մտնել՝ կու լան կ'ողբան Կարրիոնն:
 Գացէք զանոնք ըսփոփեցէք, Արարիչն
 Օգնական ձեզ: Խաղաղութեամբ ապրին թող
 Եւ չունենան մաս աւարէն: Մենք ձեր հետ
 Պիտի յաղթենք պատերազմին եւ մեզի
 Պիտի՛ Արարիչն օգնէ»: Իմ Սիւս տոն Ռոտրիկ
 Ժպտելով դուրս ելաւ. «Աստուած պահէ ձեզ,
 Իմ փեսաներս, Կարրիոնի ինֆանտներ:
 Զեր թեւերուն մէջ գրկեցէք աղջիկներս՝
 Ճերմակ ինչպէս արփին: Ես մարտ կը սիրեմ

Եւ դուք կու լար ու կ'ողբաք ձեր Կարրիոնն:
 Ուզածնուդ չափ ըզբօսնեցէք Վալենցա:
 Լաւ կը ճանչնամ ես Մուղրիներն, եւ զանոնք
 Փախցընելու գործը կ'առնեմ իմ վըրաս՝
 Շնորհիւ Հաստչին»: Կը խօսէին այս կերպով,
 Երբ մարդ զրկեց արքայն Բուկար ըսելու
 Սիւս Ռոտրիկին որ Վալենցան դարձնէ ետ
 Եւ հաշտութիւն կնքէ: Թէ ոչ՝ պէտք է տայ
 Հատուցում իր գործած բոլոր չարիքին:
 Իմ Սիւս տըւաւ սուրհանդակին պատասխան.
 «Գացէք ըսէք Բուկարին՝ իմ թշնամույս,
 Որ իր ուզածն երեք օրէն պիտի տամ»:
 Սիւս՝ յաջորդ օրն՝ իրեններուն հրամայեց
 Որ զէնք հագնին, եւ թշնամույն դէմն ելաւ:
 Կարրիոնի 'նֆանտները զոյգ խնդրեցին
 Բարի Սիւսէն որ մարտն իրենք ըսկըսին.
 Եւ իր գունդերը պատրաստեց երբոր Սիւս,
 Ֆերնանտոյ՝ մին ինֆանտներէն նետուեցաւ
 Դէպ ի ճակատը՝ Ալադրափ անունով
 Մուղրիին դէմ: Երբոր տեսաւ զայն Մուղրին՝
 Յարձակեցաւ վրան, եւ ինֆանտն ունեցած
 Սաստիկ վախէն՝ սանձը դարձուց եւ փախաւ,
 Առանց անոր սպասելու: Պէր Վերմուդոգ,
 Որ հեռու չէր, զայն տեսնելով՝ նետուեցաւ
 Դէպ ի առաջ, Մուղրիին դէմ կուռեցաւ
 Ու զայն զրաւեց. յետոյ առաւ անոր ձին,
 Եւ վազելով փախտակաւ ինֆանտին
 Ետեւէն՝ այսպէս ըսաւ. «Տոն Ֆերնանտոյ,
 Առէք այս ձին եւ ամէնուն զուրցեցէք
 Թէ դուք ինքնին Մուղրին տապաւտ փըռեցիք,

Եւ պիտի ես լուրն հաստատեմ»: Պատասխան
Տըւաւ Ինֆանտն անոր. «Տոն Պեր Վերմուդոզ,
Շատ շնորհապարտ եմ ըսածնուդ համար ձեզ:
Ուզէր երկինք, որ զար հասնէր ժամն, ուր ես
Կարենայի փոխարինել ձեզ առոր
Երկու անգամը»: Տոն Պերոյ հաստատեց
Պոռտախոս պանծանքը տոն Ֆերնանտի:
Ասի հաճոյ անցաւ Սիտի եւ բոլոր
Իր ճորտերուն. «Եթէ ուզէ Ատուած Հայրն
Որ երկինքն է, պիտի 'լլան զոյգ փեսաներս
Քաջակոորով պատերազմի դաշտին վրայ»:

Մինչ անոնք այսպէս խօսելու էին հետ,
Զօրքերն հասան՝ խմբուհեցան միագունդ:
Մուղրիններու բանակին մէջ կը հնչէ
Թմբուկներու գոչիւնն, ու շատ քրիստոնեայք
Կը զարմանան, զի բնաւ ներկայ չեն եղած
Այնօրինակ տեսարանի՝ քանի նոր
Էին հասեր. բայց կը մընան ապշահար
Աւելի եւրօ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ,
Որոնք իրենց կամքով անշուշտ մինչեւ հոն
Հասած պիտի չըլլային: Ինչ որ ըսաւ
Ան որ ծընաւ բարի ժամու՝ լըսեցէք.
«Օ՛ն, Վերմուդոզ, սիրելի թոռս, հսկեցէք
Փեսաներուս վրայ՝ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ,
Զոր կը սիրեմ շատ. Մուղրիններն Ատուածոյ
Օգնութիւնով պիտի չգրաւեն մարտի դաշտն»:

«Բոլոր սիրով ձեզի կ'ըսեմ ես, ո՛վ Սիտ,
Որ զիս այսօր պիտի հսկիչ չունենան
Զոյգ Ինֆանտներն. ուզողն հսկէ թող անոնց,
Զի ես անոնց համար մեծ փոյթ մը չունիմ:
Կ'ուզեմ ես մարտն իմիններովս բանալ:
Գուք մընացէք ձերիններով կազմ ու պինդ
Վերջապահի. դուք՝ ի հարկին՝ օգնութեան
Պիտի կրնաք հասնիլ ինծի»: Հոս հասաւ
Աւբար Ֆանէզ Մինայա. «Սիտ, օրինի
Կամպէագոր, լըսեցէք. այս պատերազմն
Ատուած պիտի պատերազմի ձեզի հետ՝
Արժանիիդ՝ ունենալու իր շքնորհն:
Հրաման տըւէք մեզ յարձակիլ այն կողմէն
Որ կը թըւի ձեզ լաւագոյն եւ յարմար:
Ամէն ոք իր պարտքը պիտի կատարէ:
Պիտի տեսնենք թէ պիտ' ինչ վերջ ունենայ
Ատուածային օգնութեամբ, ձեր հըմայքով»:
Եւ Սիտ. «Ընենք հանդարտութեամբ ամէն ինչ»:
Եւ դիտապետն ահա հասաւ Յերոնիմ.
Շատ լաւ գինուած էր, կանգ առաւ Ռոտրիկի
Առջեւը. միշտ բարի հմայքներ կը բերէր.
Այսօր ես սուրբ Երրորդութեան պատարագն
Ըսի ձեզի: Թողուցի ես իմ երկիրս
Եւ եկայ ձեր քով՝ խանդակաթ գրաւելու
Քանի մը հատ Մուղրի: Պիտի ուզէի
Պատուել իմ կարգս ու իմ ձեռքերս, եւ կ'ուզեմ
Յարձակումն արդ բանալ: Դըրօշ մ'ունիմ ես

ձօկանազարդ, եւ կը կըրեմ՝ զինանշան:
Եթէ հաճոյ է Աստուծոյ, ուզէի
Պիտի փորձել զանոնք որ սիրտըս ցնծայ
Եւ դուք ըլլաք աւելի եւս ինչ գոհ:
Ո՛վ Սիւս, ինծի եթէ այս շնորհը մերժէք,
Կ'ուզեմ մեկնիլ ձենէ»: Ըսաւ անոր Սիւս.
«Հաճոյ է ինձ ուզածնիդ ձեզ շնորհէի:
Երեւանի են Մուղրիները ահա,
Գացէք փորձել զէնքերնիդ. մենք այս տեղէն
Պիտի տեսներ թ'ի՛նչպէս Աբբան կը կուռի»:

Եպիսկոպոս տոն ցերեռնիմ խըթեց ձին
Եւ դաշտին ծայրը յարձակումը բացաւ:
Բարի բախտէն՝ զինքը սիրող Աստուծոյ
Շնորհիւ՝ նախկին հարուածներով ըսպաննեց
Տէգովն երկու Մուղրի: Կտարեց բունն անոր
Եւ ձեռք զարկաւ սուրին. ինքզինք կը փորձէր
Այսպէս Արհին, եւ ճրքան լաւ կը կուռէր:
Տէգով երկու, սուրով հինգ մարդ ըսպաննեց:
Չանկա շուրջ կը պատէին Մուղրիներն
Անթիւ՝ անհատ. կը սեղմէին զայն. իրեն
Կու տային մեծ մեծ հարուածներ. բայց անոնք
Չէին կրնար անոր զըրահը ձեղքել:
Ան որ ծընաւ բարի ժամու մէջ՝ աչուին
Անոր վըրայ կը բռնէր պիշ՝ սեւեռուն:
Յանկարծ վահանը թեւն անցուց եւ ցածցուց
Տէգը, խըթեց Բաբիեկան օդապար,
Յարձակեցաւ բոլոր սրտովն եւ հոգւով:

Կամպէադորը թափանցեց նախամարտ
Գունդերէն ներս. տապալեց եօթը հոգի
Ձիերէն վար, եւ չորս հոգի խողխողեց:
Հաճոյ անցաւ այս Աստուծոյ, եւ եղաւ
Յաղթութիւնն այս ահա: Դուք հոն տեսնելու
Էիք թէ ի՛նչպէս չըւանները խըզած
Եւ կորզած ձող ու ցից՝ գետին կը ձգէին
Արուեստագործ եւ գեղեցիկ վըրաններն:
Սիւսի մարդիկ կը հանէին վրաններէն
Բուկարիներն եւ կ'իյնային ետեւէն:

Դուք հոն պիտի տեսնէիք շատ բազուկներ
Որ կ'իյնային գետին ափնպէս զրահապատ
Անշատ կոճղէն եւ շատ գլուխներ պատուած դեռ
Սաղաւարտով. պիտ' ամէն կողմ տեսնէիք
Որ կը փախչին ձիերն անտէր եւ անոր:
Տեւեց ամբողջ եօթը մըղոն հալածումն:

Հալածեց իմ Սիւս թագաւորը Բուկար.
«Դարձիր, Բուկար. եկար ծովուն յայնկոյսէն.
Լայնամօրուս Սիւսին պէտք է հանդիպիս.
Եկուր, եկուր, պագաւընիք մենք երկուքնիս
Եւ հաստատենք մըտերմութիւն»:
Իմ Սիւսին Պատասխանեց Բուկար. «Ատանկ մտերմութիւն
Անիծէ՛ թող Աստուած, քանդէ: Սուր ունիս
Չեղքըդ, եւ քեզ լաւ կը տեսնեմ՝ կը խըթես:
Ինչ որ կը թուի՝ կ'ուզես վըրաս փորձել զայն.
Բայց չըզըթէ եթէ իմ ձիս եւ չիյնայ
Հետըս գետին, ինծի պիտի չըհասնիս

Բայց թէ ծովուն մէջ»։ Հոս իմ Սիւս աւելցուց.
 «Պիտի չըլլայ ասի երբեք ճշմարիտ»։
 Բուկար ունի ձի մը կարշնեղ, որ մեծ մեծ
 Ոստիւններով կը սըլանայ, բայց Սիւսին
 Բաբելեկան կը հալածէ զայն անդուլ։
 Ծովուն երեք կանգուն մնացած կը հասնի
 Սիւս Ռոտրիկոյ, կը բարձրացնէ Կոլադա
 Սուրն եւ անոր կու տայ հարուած մ'ահաւոր։
 Կարկեսանները կորդակին կը ցատքեն
 Օդին մէջ վեր, կը ճեղքուի սաղաւարտն
 Եւ սաղաւարտին հետ մընացածը ամբողջ։
 Սուրը անոր մինչեւ գօտին է իջեր։
 Այսպէս սպաննեց իմ Սիւս Բուկարը, արքայն
 Անդրծովեան, եւ Տիգոնա սուրն առաւ,
 Որը կ'արժէ հազար ոսկի մարք։ Յաղթեց
 Մեծ՝ մանաւանդ թէ սքանչելի գուպարին։
 Եւ Ռոտրիկոյ Տիգա եւ իր ընկերներն
 Այն յաղթութեամբ բարձրացան մեծ պատիւի։

Հալածելէ դարձան իրենց աւարով,
 Եւ մարտի դաշտը թալանել ըսկըսան։
 Այսպէս հասան Մուղրիներու վրաններուն
 Իմ Սիւսի հետ, որ ծնաւ բարի ժամու մէջ։
 Հռչակաւոր Կամպէտորը կու գար
 Զոյգ Կոլադա եւ Տիգոնա սուրերով.
 Զորըս ինք շատ կը գնահատէր, դէպ ի դաշտն
 Որ ծեփ էր ցուրտ դիակներով։ Ունէր դէմք
 Ակօսաբեկ խորշոմներով, քակուած էր

Գագաթնադաշն եւ զլիանոցը կնճած
 Մագերուն վրայ։ Կը հասնէին իր ճորտերն
 Ամէն կողմէ։ Վերցընելով Սիւս աշուին
 Եւ նայելով առջին տեսաւ ցնծութեամբ
 Որ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտոյ կու գային։
 Տոն Գոնսալուոյ Կոմսին երկու որդիներն։
 Հրճուեցաւ Սիւս եւ քաղցրօրէն ժպտեցաւ.
 «Եկէք դուք, ո՞վ իմ փեսաներս, երկուքդ ալ
 Որդիներս էք. գիտեմ թէ դուք երկուքնիդ
 Մարտնչելէ գոհ էք. պիտի ձեր մասին
 Բարի լուրեր երթան դէպի Կարրիոն,
 Եւ զիտցուի պիտի թէ մենք յաղթեցինք
 Մուղրի Բուկար թագաւորին. Աստուծոյ
 Եւ իր սրբոց վըրայ ունիմ ես հաւատք,
 Որ ունենանք պիտի մենք այս յաղթութեամբ
 Հպարտանալու՝ պարծենալու իրաւունք»։
 Նոյն վայրկեանին հասաւ Ալբար Մինայա,
 Կախ էր վըզէն սպարը բոլոր գծգծուած
 Հարուածներով սուրի եւ բիւր տէգերու։
 Հարուածողներն հասած չէին փափաքնուն։
 Արիւնը կաթ կաթ կը ծորէր արմուկէն։
 Աւելի քան քրտան Մուղրի էր զրաւեր։
 Ըսաւ. «Ըլլանք չընորհակալ Աստուծոյ
 Եւ Հօրն որ վերն է, եւ ձեզի, ո՞վ իմ Սիւս,
 Որ ծնար բարի ժամու մէջ։ Գուն զրաւեցիր
 Բուկարն եւ մենք պատերազմին յաղթեցինք։
 Ջերն են եւ ձեր ճորտերուն այս համօրէն
 Զոխութիւններն։ Հոս փորձուեցան փեսաներդ
 Եւ խոնջ են արդ Մուղրիներու դէմ կուէն»։
 Ըսաւ իմ Սիւս. «Գոհ եմ ատկէ. արդ քաջ են,

Աւելի ուշ՝ պիտի յարգուին»։ Այս խօսքերն
Ըսաւ բարի դիտումով տոն Ռոտրիկոյ,
Բայց ինֆանտներն առին ծաղրի իմաստով։

Բոլոր աւարը Վալենցա բերուեցաւ։

Սիտ եւ բոլոր ճորտերն անկէ գոհ մնացին,
Վաստն զի վեց հարիւր արծաթ մարք ինկաւ
Ամէն մէկուն։ Երբ փեսաներն իմ Սիտի
Առին իրենց բաժինը՝ դրին մտքերնին
Որ ալ հարուստ եղան ընդմիշտ՝ առյաւէտ։

Գունդերն հասան Վալենցա լաւ յաղաքուած։
Ուտելիքներ շատ, շատ ընտիր մուշտակներ,
Եւ թիկնոցներ։ Սիտ եւ ճորտերն իր բոլոր
Զենիթն էին ուրախութեան՝ ցնծութեան։

120

Արքունիքին համար իմ Սիտ Ռոտրիկի
Եղաւ այն օրը մեծ։ Յաղթած գուպարին
Եւ ըսպաննած արքայի Բուկար, շնորհակալ
Եղաւ իմ Սիտ Աստուծոյ, ձեռքը վերցուց.
Պինդ բռնելով մօրուքը. «Շնորհ, գոհութիւն
Երկրի տիրոջը Քրիստոսի, զի կրցայ
Տեսնել այն ինչ՝ որուն փափաք ունէի,
Այսինքն է իմ փեսաներուս գուպարին
Հետքս մարտի դաշտին վերայ։ Պիտ՝ հասնին
Բարի լուրեր ի կարրիոն, գիտցուի
Թէ պատիւ են ըրեր անոնք ինքիբեց
Եւ մեծապէս պիտի լլան մեզ օգտաւէտ»։

121

Անհուն եղաւ բերած կուտած կապուտին։
Մաս մը դաշտին վրայ բաժնւած էր անկէ
(Եւ վեց հարիւր մաքք էր ինկեր մէն մէկուն),
Իսկ մընացածն ապահով տեղ դրուեցաւ։
Բայց հրամայեց Սիտ որ ամէնքն ունենան
Իրենց յաղթած պատերազմին ամբողջ շահն,
✓ Իր հինգերորդն առանց բռնաւ մոռնալու։
Եւ այսպէս ալ ըրին ամէնքն համաձայն։
Ինկաւ Սիտի վեց հարիւր ձի, եւ ուրիշ
Կենդանիներ բեռան եւ շատ ալ ուղտեր։
Անչափ էին շատ՝ որ հընար չէր թըւել։

122

Կամպէադոր Սիտին ըրած աւարն՝ այդ։
«Շընորհակալ ըլլանք ուրեմն Աստուծոյ,
Տիրոջ երկրի։ Առաջ աղքատ էի ես,
Մինչ արդ հարուստ եմ, եւ ունիմ ստացուածքներ,
Երկիր, ոսկի եւ աւատներ, եւ են իմ՝
Զոյգ փեսաներս կարրիոնի ինֆանտներ։
Ինչպէս հաճոյ է Աստուծոյ՝ կը յաղթեմ
Պատերազմաց, եւ Մուզրիններ, Քրիստոնեայք
Սոսկալի վախ ունին ինէ։ Մինչեւ իսկ
Մարքի մէջ, ուր կան անթիւ մզկիթներ,
Վախ կայ թէ ես գիշեր մ'երթամ վըրանին։
Անշուշտ պիտի չէրթամ զանոնք փնտռելու,
Այլ Վալենցա պիտի մընամ. պիտի տան

Հարկ մ', Արարչին օգնութիւնով, եւ զայն ինձ
Պիտի վճարեն եւ կամ որո՞ւ որ ուզեմ»:

Վալենցայի մէջ ցնծութիւնը մեծ է
Սիտի բոլոր ընկերներուն, զի ամէնքն
Հրգօր հոգւով էին կոուեր՝ գուպարեր:
Մեծ՝ ցնծութիւնն ալ իր երկու փեսայից:
Գուամար մը հինգ հազար մարքի շահած են
Երկուքն ալ: Ա՛լ Կարրիոնի ինֆանտներն
Իրենք զիրենք կը համարին շատ հարուստ:
Միւսերուն հետ անոնք ալ ներս մտնելով
Արքունիքէն՝ կը գտնուին Յերոնիմ
Դիտապետին, կտրիճ Ալբար Ֆանէզին՝
Պատերազմիկ ասպետ, եւ հետն ուրիշ շատ
Արիւնքու, որ ձեռքին տակն են Սիտի:
Երբ երեցան Կարրիոնի ինֆանտներն,
Յանուն Սիտի 'նդունեց զանոնք Մինայա.
«Ազգականներ, եկէք. մենք ձեր շնորհիւ
Բարձրացանք վեր՝ ամենամեծ պատիւի»:
Եւ տեսնելով մտնելն անոնց՝ գոհ եղաւ
Կամպէադոր. «Աւասիկ, ո՞վ փեսաներ,
Իմ ազնիւ կիսս եւ իմ երկու աղջիկներս,
Տոնա էլուիր եւ տոնա Սոլ: Անոնք թող
Գրկեն ըզձեզ եւ ձեզ սրտով ծառայեն:
Մենք մեր Տիրոջ մօր Մարիամ Սրբուհւոյն
Շնորհակալ ըլլանք: Պիտի ունենաք
Երկուքդ այս ձեր հարսնիքներէն փառք՝ պատիւ:
Ի Կարրիոն բարի լուրեր պիտ' հասնին»:

Տոն Ֆերնանտոյ խօսեցաւ այն ժամանակ.
Շնորհակալիք Արարչին եւ ձեզի,
Մեծարոյ Սիտ: Ունինք այնքան ճոխութիւն՝
Զոր չէ հընար արժեցընել: Կը պարտինք
Զեզի համբաւ վաստըկելնիս՝ կոուելնիս:
Յաղթեցինք մենք, եւ այն մատնիչ թագաւորն
Երեւելի՝ Բուկար անուն՝ սպանուեցաւ:
Մըտածեցէք դուք մընացածն. իսկ մենք մեր
Հարստութիւնն ապահով տեղ ենք դրած»:
Կը ժպտէին ճորտերն իմ Սիտ Ռոտրիկի:
Կը մտածէին թէ ո՞վ կոուած էր աղէկ,
Ո՞վ մասնակցած հետապնդման. բայց սակայն
Զէին յիշեր տեսած ըլլալ ո՞չ Ֆերնանտ,
Ո՞չ Տիեկոյ: Կաղրածութեան պատճառաւ
Որոնցմով իմ Սիտի ճորտերն օր ու ցայգ
Կը խնդային ինֆանտներուն վրայ, ասոնք
Որոշեցին գործել գործեր չարաշուք:
Մեկուսացան, (էին՝ աղէկ կրնայ 'սուիլ
Ճշմարտապէ՛ս հարազատներ): Աւասիկ
Ինչ որ ըսին մէկը միւսին, առանց բնաւ
Իրենց խօսքերը փոխելու. «Կարրիոն
Դառնանք. շատոնց է որ մենք հօս կը մընանք:
Հարստութիւնը՝ զոր ունինք՝ մեծ է շատ,
Եւ է շատ ալ երեւելի: Մեր բոլոր
Կեանքին մէջ չենք կրնար յատակը հասնիլ:

«Թոյլտըւութիւն խնդրենք Սիտէն առնելու
 Կիներնիս մեր հետ, ըսելով թէ զանոնք
 Պիտի տանինք մենք Կարրիոն, ցուցնելու
 Անոնց ինչքերը մեր... այսպէս պիտի հանենք
 Վալենցայէն զանոնք դուրս, դուրս Ռոտրիկի
 Պետութենէն. յետոյ ճամբան պիտի 'նենք
 Անոնց ինչ բան որ մեզ հաճոյ երեւայ,
 Նախ քան անոնք՝ ուրիշներս պատմելով՝
 Առիւծին դէպքը կարենան միտք բերել:
 Յեղէն ենք մենք Կարրիոնի կոմսերուն:
 Պիտի տանինք հետերնիս ճոխ ճոխ գանձեր,
 Եւ կարենանք Սիտի դուտորներն անարգել»: —
 «Այս ինչքերուն շնորհիւ ըլլանք պիտի մենք
 Միշտ մեծատուն: Պիտի կրնանք կին առնել
 Արքաներու եւ կայսրերու աղջիկներն,
 Ձի գարմէն ենք Կարրիոնի կոմսերուն:
 Կամպէադոր Սիտին դուտորներն այսպէս մենք
 Թշնամանենք պիտի, նախ քան որ անոնք
 Բերեն իրենց միտքը դիպուածն առիւծին»:

Այս որոշմամբ գացին երկուքն ալ Սիտի:
 Խօսեցաւ ինքը Ֆերնանտոյ Գոնսալուէզ,
 Եւ արքունիքը լրոցեցուց. «Արարիչն
 Օգնական ձեզ, Կամպէադոր Սիտ: Հաճոյ
 Անցնէք իցիւ ինչ որ ըսենք պիտի մենք
 Ահա Տիկին Քսիմենային, մանաւանդ
 Ձեզի, Ալբար Մինայային եւ անոնց
 Որ հոս ներկայ են ամէնուն: Կիներնիս

Տըւէք մեզի, որոնց հետ մենք միացանք
 Տէր Աստուծոյ առջեւ. տանինք պիտի մենք
 Կարրիոն մեր երկիրն ու մեր աւատներն,
 Որ տուինք անոնց հարսանիքի իբրը ձօն:
 Պիտի տեսնեն ձեր աղջիկներն ունեցած
 Ըստացուածքնիս, եւ գիտնան ինչ պիտի 'լլայ
 Ժառանգութիւնն՝ ունենալիք մեր որդւոց»:

Իմ Սիտ երբեք պիտի չկարծէր որ անոնք
 Իր մօրուքին կը խնդային. «Պիտի տամ
 Ձեզ իմ դուտորերս, եւ մաս մը իմ ինչքերէս:
 Իբր հարսնիքի ձօն՝ աւատներ տուիք անոնց
 Կարրիոնի մէջ. ես կ'ուզեմ անոնց տալ
 Իբրը օժիտ՝ երեք հազար մարք: Ձեզի
 Պիտի տամ ես երկվարներ, ջորիներ՝
 Մեծ եւ ուժեղ, նըժոյզներ քաջ՝ օդաթռիչ,
 Սարուփարթան ընտիր՝ չքնաղ ասուիւի:
 Պիտի տամ զոյգ սուր կոլադա, Տիգոնա,
 Ձոր ըստացայ՝ ինչպէս գիտէք՝ քաջ մարդէ:
 Երկուքդ ալ էք իմ գաւակներս, զի կու տամ
 Ձեզ իմ դուտորերըս. մեկնելով կը կորզէք
 — Սրտիս ծածկոյթը. թող գիտնան կալիցեոյ,
 Կաստիլիոյ եւ Լէոնի բնակիչներն
 Թէ որքանի հարըտութեամբ կը դրկեմ
 Զոյգ փեսաներս. լաւ պահեցէք աղջիկներս,
 Կիները ձեր. եթէ պահէք զանոնք լաւ,
 Ինչ պիտի լաւ փոխարէն ունենաք»:

Սիտի ուզածը խոստացան Ինֆանտներն.
 Առին դուտորերը Ռոտրիկի, եւ սկըսան
 Սիտի ձօնած ճոխութիւններն ընդունիլ:

Երբոր աղէկ մը գոհացան Ինֆանտներն,

Հրամայեցին ունեցածնին բեռքնել:
Համբար մեծ վալենցայի մէջ վազեց.
Ամէնքն առին իրենց զէնքերն ու հեծան
Կարչնեղօրէն ուղեկցելու դուստրերուն
Տխազ Սիտի՝ Կարրիոնի դէպ երկիրն:

Հրաժեշտ առած ձի հեծնելու վրայ էին
Քոյրերն երկու, տոնա Էլուիր, տոնա Սու,
Կամպէադոր Սիտի առջեւ ծոկնըր դրին.
«Գըթութիւն, հայր, ձեզ Արարիչն օգնական:
Դուք մեզ ծննաք, մեր մայրն աշխարհ բերաւ մեզ
Եւ երկուքնիդ ալ մեր առջեւն էք ահա:
Կարրիոնի դէպ ի հողերը դուք մեզ
Կ'ուղարկէք արդ. կատարել ձեր հրամաններն,
Այս է մեր պարտքն. եւ արդ ձենէ կը խնդրենք,
Որ ձեր լուրերը Կարրիոն ղրկէք մեզ»:
Ողջագութեց եւ համբուրեց Սիտ զանոնք:

125

Հայրը այսպէս. բայց կրկնեց մայրն ողջոյններն.
«Գացէք, դուստրերս, միշտ ձեզ Հաստիչն օգնա-
Ունիք դուք իմ սէրըս, ունիք եւ ձեր հօրն: [կան:
Ի Կարրիոն գացէք՝ ուր են ինչքերնիդ:
Ես համոզուած եմ որ ձեզ լաւ կարգեցի»:
Անոնք պազին ձեռքերն իրենց հօրն ու մօրն:
Ասոնք զանոնք օրհնեցին, տուին սէրերնին:
Սիտ եւ միւսերն ինկան ճամբայ մեծամեծ
Հանդերձանքով՝ զինուած՝ հեծած ձիերնին:
Ահա. թողլով Կարրիոնի ինֆանտներն
Հոչակաւոր մեծ վալենցան՝ կը մեկնին

Հրաժեշտ առած տիկիներէն՝ ամբոխէն:
Կ'ելլեն զինուած վալենցայի պարտէզէն,
Եւ գոհ էր իմ Սիտ՝ իր բոլոր ճորտերով:
Բայց հըմաքներն անոր յայտնած էին լաւ
Թէ անարատ պիտի չի մնար այն հարսնիքն:
Բայց աղջիկներն ամուսնացած էին վաղ,
Եւ զղջումն ալ օգուտ պիտի չունենար:

126

Ըսաւ Սիտ. «Ո՞ւր ես թողոս, Ֆելէզ դու՝ Մոնոզ:
Աղջիկներուս զարմիկն ես դուն, եւ զանոնք
Հոգւով՝ սրտով կը սիրես. քեզ հըրաման
Ընկերելու անոնց մինչեւ Կարրիոն:
Աղջիկներուս տրուած ինչքերը տեսնես
Ու դառնաս զաս պատմես զանոնք Ռոտրիկիս»:
Ըսաւ Ֆելէզ Մոնոզ. «Սիրով ու սրտով»:

Ներկայացաւ Սիտի Աբար Մինայա.
«Ա՛լ մենք դառնանք, Սիտ, դէպ ի մեծ վալենցա.
Ձի թէ Աստուած, Արարիչ Հայրը ուզէ,
Պիտի երթանք գտնել զանոնք Կարրիոն»:
Ըսաւ Սիտ. «Ձեզ, տոնա Էլուիր, տոնա Սու,
Մենք կը յանձնենք Աստուծոյ. այնպէս ըրէք
Որ ձենէ գոհ մընանք»:
Եւ այն ժամանակ
Ձոյգ փեսաներն. «Աստուած տայ»:
Մեծ եղաւ
Երբ կէտն հասաւ բաժնընելու: Սրտագին ցաւն
Կու լային հայրն ու աղջիկներն, եւ նոյնպէս
Կամպէադոր Սիտի բոլոր ասպետներն:
«Ֆելէզ Մոնոզ, թողոս, չըտիկ ըրէ ինձ:
Գնա Մուրինա, եւ հո՛ւ գիշեր մը անցուր:

Աւենգալուոն Մուղրի մտերմիս բարեւ տար։
Թող ընդունի կրցածին չափ մեծ պատուով
իմ փեսաներս. ըսէ իրեն որ դուտարերս
կը զրկեմ դէպ ի կարրիոն, եւ ինք թող
Հոգայ բոլոր ինչ բանի պէտք ունենան,
Եւ ուղեկցի անոնց մինչեւ Մեղինա
Սիրոյս համար. պիտ' ունենայ ըրածին
իմ կողմէս լաւ վարձատրութիւն, հատուցում»։
Եւ այսպէս հայր եւ աղջիկներ փրցուեցան
իրարմէ ինչպէս որ եղունգը մարմնէն։

Ու վալենցա դարձաւ անի որ ծընաւ
Բարի ժամու մէջ. մեկնեցան ինֆանտներն.
Ի Սուրբ Մարիամ Ալուարազնի կանգ առին,
Եւ մեծագոյն արագութեամբ քալելով,
Ի Մոլինա Աւենգալուոն մուղրիին
Հասան. երբ լուրն առաւ Մուղրին՝ շատ գոհ մնաց
Եւ ելաւ մեծ ուրախութեամբ ընդ առաջ։
Աստուած իմ, ո՞րքան մեծ սիրով ընդունեց,
Եւ որչափ գոհ մնացին անոնք։ Հետեւեալ
Առտուն հեծաւ ձին, եւ անոնց ընկերեց
Երկու հարիւր ձիաւորով. Լուզոնի
Լեոներն անցան. անցան նոյնպէս Արքուքսուէլն,
Հասան Սալոն, եւ կանգ առին հանգչելու
Անտարերա կոչուած տեղւոյն մէջ։ Մուղրին
Ներկայացուց տոն Ռոտրիկի դուտարերուն
Իր պարգեւներն. եւ գեղեցիկ մէկ մէկ ձի
կարրիոնի ինֆանտներուն։ Այս բոլորն
Ըրաւ Մուղրին սիրոյն համար իմ Սիտի։
Տեսան երկուքը Մուղրիին ցուցադրած
Հարստութիւնն, եւ մէջէն նիւթեցին

Գաւազրութիւն մ'։ «Այն վայրկեանէն՝ որ Սիտի
Պիտի դուտարերը թողըքենք, եթէ մենք
կարենայինք Աւենգալուոն ըսպանել,
Պիտի 'լլայինք տէր իր բոլոր զանձերուն։
Եւ մենք զանոնք ժառանգէինք պիտի ո՞չ
Նուազ ապահով՝ կարրիոնի ինչքերէն,
Եւ պիտի բնաւ Սիտի հաշիւ չըտայինք»։
Այս դաւն անոնք երբ հետ էին նիւթելու,
Իրենց լեզուն գիտցող Մուղրի մը լրսեց։
Գաղտնի չպահեց պատմեց բոլոր իմ Սիտի
Աւենգալուոն մտերմին. «Տէր, մի վստահիր
Ատոնց. քեզի, տէր իմ, ըսեմ պիտի ես
կարրիոնի ինֆանտներէն իմ լրսածս.
Ատոնք քեզի մէջերնին մահ նիւթեցին»։

Աւենգալուոն մուղրին էր շատ քաջասիրտ։
Իր ունեցած երկու հարիւր մարդերով
Հեծած կ'երթար ինֆանտներուն առջեւէն,
Բռնելով իր գէնքերը իր ափին մէջ։
Ինֆանտներուն հաճոյ չանցաւ իր ըսածն.
«Ըսէք ինծի, կարրիոնի ինֆանտներ,
Ի՞նչ ըրի ձեզ. ես կը պատուեմ ձեզ աննեղ
Եւ դուք իմ մահըս կը նիտաք։ Բիւարի
Սիտի սիրոյն՝ չհամբերէի եթէ ես,
Այնպիսի բան մը կ'ընէի ես ձեզի,
Որ կը թնդար աշխարհ անով, եւ իսկոյն
Կը տանէի աննեղ Սիտի աղջիկներն՝
Իրեն, եւ դուք չէիք մոտեր կարրիոն։

Կը բաժնուրիմ հոս ձենէ՛ իբրը մատնիչ
Եւ ժանտաժուտ մարդերէ։ Զեր հրամանով
Տոնա Էլուէր, տոնա Սոլ, ես կը մեկնիմ,
Ձի չեմ յարգեր Կարրիոնցոց այս գործերն։
Ուզէր Աստուած, Տէրը բոլոր աշխարհի,
Որ կարենար ուրախանալ բարեկամ
Կամպէադորս խնամութենէ մ'այդպիսի»։

Աս ըսելով Մոզզին դարձաւ զընաց ետ։
Եւ դեռ զէնքերը կը բռնէր ձեռքին մէջ՝
Իր Սալոնէն անցքին, եւ այսպէս զինուած
Մտաւ Մոլինա իբր աշալուրջ՝ ըզգօն մարդ։
Իսկ ինֆանտներն Անտարայէն մեկնեցան
Եւ քալեցին գիշեր ցերեկ. թողուցին
Ատիենզան՝ ժայռ մ'հաստաբետտ՝ դէպ ի ձախ.
Յետոյ Սիէռա տէ Միդէսը անցան։
Մտրակ ի կուշտ անցան Պայծառ Լեոներէն։
Գրիգան թողով ձախ՝ գոր գրաւեց Ալամոս
Եւ հոնտեղ կան ստորերկրեաներ՝ ուր Էլիան
Փակուեցաւ. աջ կողմ թողուցին՝ քիչ մ'հեռու
Սուրբ Ստեփանոս։ Զոյգ ինֆանտները մըտան
Կաղնուտին մէջ Կորպէսի։ Բարձր են ծառերն
Եւ կը հասնին ոստերն իրենց ամպերուն,
Եւ գազաններ կը թափառին շուրջ վայրի։
Հոն բանջարոց մը զըտան ջինջ աղբիւրով,
Հրաման տըւին Կարրիոնի ինֆանտներն
Իրենց վրաններն հոն տնկելու։ Անցուցին
Գիշերը հոն իրենց բոլոր մարդերով։

Իրենց կիները գրկերնուն մէջ առած՝
Սէր ցոյց տըւին անոնց. արեւը սակայն
Երբ ծագեցաւ, տըւին տըխուր ապացոյց
Գորովանքին իրենց։ Հրաման ըրին շուտ
Գըրաստներու վրայ բեռցնել ինչքերնին.
Տըւին վրաններն ամբիփել՝ տակը որոնց
Անցուցին այն գիշերն, ու տուին հրաման
Որ ընկերներն իրենց առաջ երթային։
Հոն չուգեցին Կարրիոնի ինֆանտներն
Որ մէկը մնայ, բաց ի տոնա Էլուէրէն,
Տոնա Սոլէն, պատճառելով թէ կ'ուզեն՝
Ուզածնուն չափ զըւարճանալ անոնց հետ։
Երբ մեկնեցան ամէնքն ու չորսը մնացին,
Ի գործ դըրին Կարրիոնի ինֆանտներն
Որոշումներն իրենց դժնէ։ Կիներուն
Դարձան ըսին. «Տոնա Էլուէր, տոնա Սոլ,
Հոս այս վայրի լեռներուն վրայ դժուր պիտի
Թշնամանուիք։ Այսօր մեկնինք պիտի մենք
Եւ պիտի այս տեղերը ձեզ թողլըքենք։
Կարրիոնի դուք հողերէն ոչինչ բան
Պիտ' ունենաք. պիտ' իմանայ Սիւս ասի
Եւ առիւծի պատահարին մեր վըրէժն
Աւասիկ այս կերպով լուծենք պիտի մենք»։
Վերնագգեստներն ու մուշտակները անոնց
Խլեցին, զանոնք մերկացուցին զըրեթէ,
Թողլով միայն ներքնագգեստներն ու շապիկն։
Էղեռնագործ այն մատնիչներն անցուցին
Խթաններն իրենց եւ ձեռք առին խըրացներ
Կարծր ու կարշնեղ՝ աչքին առջեւ կիներուն.
Եւ տոնա Սոլ ըսաւ. «Յանուն Աստուծոյ

Ձեզ կ'աղաչենք, տոն Տիեկոյ, տոն Ֆերնանտ:
Գուք երկու սուր ունիք հատու եւ հըզօր,

Որ կոլադա եւ Տիգոնա կը կոչուին.

Կտրեցէք մեր գըլուխն, ըլլանք վկայուհի:

Քրիստոնեաներն ու Մուղրիներ միաբան
Պիտի վկայեն որ դուք ըստ մեր արժանեաց

Չէ որ մեզի հետ կը վարուիք: Մեր վըրայ

Մի տաք այդքան վատախտարակ օրինակ:

Եթէ ծեծուինք, գիտցած ըլլաք որ վրանիդ

Պիտի տեղան քարուականքներ ու ամօթ:

Եւ ուղղամիտ մարդոց առջեւ պիտի դուք

Ատեաններու մէջ ըստիպուիք համար տալ:

Բայց չունեցաւ ոչ մէկ արդիւնք այս աղօթքն:

Կարրինի ինֆանտներն այն ժամանակ

Սկըսան ծեծել զանոնք: Սահուն փոկերով

Կը հարուածեն՝ պատճառելով սուր կսկիծ,

Ու խթաններով կը պատըռտեն շապիկներն

Ու միսերներն. արիւնը դուրս կը ցայտէ

✓ Ներքնագգեստին վըրայ, եւ սիրտը անոնց

Բըզիկ բըզիկ կ'ըլլայ կարծես: Ո՛հ, ինչ բախտ,

Երջանկութիւն՝ եթէ ուզէր Արարիչն,

Եւ հասնէր այն վայրկեանին Սիտ Ռոտրիկոյ:

Այն աստիճան չարչարեցին՝ որ անոնք

Կործնեցուցին զգայութիւններն: Շապիկներն՝

Ներքնագգեստին արիւնթաթախ էր համակ:

Եւ յոգնեցան անոնք զէնոնք ծեծելէն,

Ձի մրցումի էին ելած ո՞վ արդեօք

Պիտի կշռէր ամենամեծ հարուածներ:

Տոնա Էլուիր եւ տոնա Սուլ չըկրցան

Այլեւս յօդել խօսք: Ինֆանտներն այն ատեն

Չանոնք մեռած համարելով՝ Կորպէտի

Կաղնուտին մէջ թողլըքեցին անտէրունչ:

129

Արին տարին վերնագգեստին, եւ անոնց

Աքսեններն, եւ թողուցին շապիկով

Այնպէս ծեծուած խարազանուած մահուչափ,

Որս եւ ապուռ զազաններուն վայրենի

Եւ լեռներու թռչուններուն: Թողուցին

Չանոնք իբրեւ մեռած՝ հեռու մտածելէ

Թէ անոնք դեռ ողջ ըլլային: Ո՛հ, ինչ բախտ

Եթէ հասած ըլլար Սիտ այն վայրկեանին:

130

Չէնոնք ուրեմն իբրը մեռած թողուցին.

Այնպէս որ մին օգնել կարող չէր միւսին:

Եւ կ'երթային անոնք լեռնէ լեռ ուրախ.

«Մեր հարսնիքին վըրէժն առինք մենք հիմա:

Պէտք չէինք այդ կիներն առնել եւ ոչ իսկ

Իբր հարձ՝ առանց աղաչուելու իրենցմէ,

Որովհետեւ չէին մեզի հաւասար,

Արժանի մեր գրկերուն մէջ պառկելու:

Այսպէս պիտի լուծուի վըրէժն այսպանքին

Չոր առիւծին դիպուածը մեզ պատճառեց:

131

Ինֆանտներն այսպէս կ'երթային պարծելով:

Արդ պիտի 'սեմ ձեզի Ֆելէզ Մունոզի՝

Կամպէադոր Սիտի թոռանը մասին:
 Իրեն հրաման էին տրւած թէպէտեւ
 Առաջ անցնիլ, բայց հնազանդած չէր սրտով,
 Եւ կը քալէր մինչդեռ՝ ունէր սիրտը ցաւ:
 Միւս ամէնքէն անշտառեւելով՝ ծառախիտ
 Լերան մը մէջ պահուրտեցաւ, սպասելու
 Իր զարմուհեաց, եւ գիտնալու թ' ինՖանտներն
 Ի՞նչ ընէին պիտի: Տեսաւ ան զանոնք
 Որ կու գային, ուանոնց խօսքերը լրսեց:
 Զինքը չէին տեսներ անոնք, կասկած իսկ
 Չունէին. զայն եթէ գրտած ըլլային,
 Գիտցէք որ չէր կրնար պրծիլ մահուընէ:

✓ Տըին խըթանն ու հեռացան ինՖանտներն:
 Ֆելէզ Մունոզ հետեւելով այն առեն
 Անոնց հետքին, զարմուհիները գըտաւ
 Կիսամեռ. վար իջաւ ձիէն կանչելով.
 «Զարմուհիներ, զարմուհիներ»: Կապեց ձին
 Իր պախուցէն, վազեց թըռաւ անոնց վրայ.
 «Զարմուհիներ, տոնա Էլուիր, տոնա Սոլ,
 Ո՛հ, ո՛հ, աւաղ, գէշ են ըրեր ինՖանտներն.
 Ատոր պատիժն իցի՛ւ գտնեն արժանի»:
 Յնցեց զանոնք, բայց անոնք այն աստիճան
 Չարակոչկոճ էին, որ բառ մ'ըսելու
 Կարողութիւնը չունէին: Ֆելէզի
 Սիրտը կըտոր կըտոր կ'ըլլար կանչելով.
 «Զարմուհիներ, զարմուհիներ, ո՛հ, տոնա
 Էլուիր, տոնա Սոլ, արթնցէք՝ ո՛հ, ի սէր
 Արարիչին. արթնցէք մինչ լոյս է դեռ,
 Գիշեր չեղած, որ գազանները վայրի
 Այս լերան մէջ չըյարձակին մեր վըրայ»:

Տոնա Էլուիր եւ տոնա Սոլ ըսկըսան
 Վերստանալ զգայութիւննին: Աշուրնին
 Բացին՝ ճանչցան Ֆելէզ Մունոզ զարմիկնին:
 «Զարմուհիներ, Հաստիչն սիրոյն, սիրտ ըրէք:
 Կարրիոնի ինՖանտներն երբ իմանան
 Թէ կը պակսիմ, զիս շուտ փնտռել պիտի տան:
 Ատորած չօգնէ թէ մեզ՝ մեռնինք պիտի հոս»:
 Մեծ տաժանքով՝ ցաւով ըսաւ տոնա Սոլ.
 «Եթէ մեր հայր Կամպէադորն՝ արժանի
 Է ձենէ այս ծառայութեան, իմ զարմիկ,
 Զուր տըէք մեզ, ձեզ Արարիչը պաշտպան»:
 Ֆելէզ Մունոզ ջուր առաւ իր գլխարկով,
 (Նոր էր եւ զայն վալենցայէն էր բերած)
 Ու զայն տըւաւ իր զարմուհեաց: Տոչկըւած
 Ու պատըռտուած էին սաստիկ. սիրտ տըւաւ
 Մըխիթարեց զանոնք. այնչափ աղաչեց,
 Որ վերջապէս յաջողեցաւ նստելու
 Հաւանութիւն առնել այն խեղճ կիներէն:
 Եւ յորդորեց զանոնք, զանոնք ըսփոփեց
 Մինչեւ որ քիչ մը գօրութիւն ըստացան:
 Առաւ զանոնք երկուքն ու դրաւ ձիուն վրայ:
 Եւ յետոյ իր վերարկուովը ծածկեց,
 Զիուն սանձէն բռնեց՝ անկէ հեռացաւ:
 Եւ կտրելով երեքը մէկ Կորպէսի
 Կաղնուռն՝ այն ցայգն եւ հետեւեալ օրն՝ ելան
 Լեռներէն դուրս, եւ Դուերոյ գետն հասան:
 Թողլով Տոնա Ուրլակայի աշտարակն
 Անոնք՝ զընաց ինք Ֆելէզ սուրբ Ստեփանոս:
 Գըտաւ Տեղէզն հոն Տիեկոյ, որ ճորտ էր
 Եղած Ալբար Մինայայի: Երբոր աս

Իմացաւ լուրը՝ սոսկալի վշտացաւ:

Առաւ ձիեր, չքնաղ զգեստներ, եւ գընաց

Ընդունելու տոնա իշուիր, տոնա Սու:

Զանոնք բերաւ Սուրբ Ստեփանոս, եւ պատուեց

Որչափ կրնար վայելչապէս. տեղացիք

Աւանդութեամբ մարդամտի մարդիկ են:

Լըսելով այս լուրն անոնք խոր վշտացան:

Հայթայթեցին ուտեստ Սիտի դուստրերուն,

Որ մնացին հոն մինչեւ իրենց ողջանալն:

Կը պարծէին կարրիոնի ինֆանտներն

Իրենց գործին վըրայ եւ աս ցաւ կու տար

Բարի Աֆոնս թագաւորին: Լուրը չար

Հասաւ մինչեւ մեծ վալենցա, եւ երբոր

Հասաւ Սիտի աղանջն, ասի մնաց երկար

Մտածկոտ՝ խոհուն. եւ յետոյ ձեռքը վերցուց

Բռնեց մօրուքն. «Աշխարհի տէր Քրիստոսի

Փառք՝ գոհութիւն: Յանուն իմ այս մօրուքիս,

Որուն դաշիլ չըժպրհեցաւ մէկն երբեք,

Ինձ այդպիսի պատիւ մ'ըրած ըլլալնուն՝

Երբեք պիտի չուրախանան ինֆանտներն:

Ես աղջիկներս պիտի կրնամ լաւ կարգել»:

Շատ վշտացան անոր վըրայ Սիտ Ռոտրիկ,

Իր արքունիքը, եւ Ալբար Մինայա:

Մինայա հետը վերմուգող Պերոյի

Եւ Բուրգոսի քաջ Անտոլին Մարտինի,

Երկու հարիւր ձիաւորով հեծաւ գնաց

Կամպէսադոր իմ Սիտ ինչպէս հրամայեց:

Ազդողաբար ըսաւ անոնց որ քըշն

Գիշեր ցերեկ, եւ իր դուստրերը բերեն

Մեծ վալենցա: Զըսպուծեցին զընելու

Իրենց տիրոջ հրամանն ի գործ, վարգեցին
Գիշեր ցերեկ երազաթոխ ընթացքով:

Հասան Գորմազ, ամրոց մը շատ հըզօրեղ

Էւ անցուցին հոն մէկ գիշեր: Լուրն հասաւ

Սուրբ Ստեփանոս, թէ Մինայա վըրայ էր

Հասնելու՝ իր զարմուհիներն առնելու:

Ընդունեցին տեղւոյն կտրիճ պարոններն

Ալբար Ֆանէզն եւ իր ճորտերը բոլոր.

Եւ մտածեցին Մինայայի այն գիշեր

Կոչունք մը տալ բազմախորտիկ: Ան չուզեց

Ընդունիլ՝ շատ շընորհակալ ըլլալով.

«Պարոններ Սուրբ Ստեփանոսի՝ ողջամիտ

Մարդիկ, ձեզի շնորհակալ եմ՝ մեզ ըրած

Զեր պատիւին համար՝ յետ մեր աղէտին:

Կամպէսադոր իմ Սիտն՝ հոն ուր կը բնակի,

Երախտապարտ է ձեզ, եւ ես հոս ներկայ՝

Նըմանապէս շընորհապարտ եմ ձեզի:

Երկնի Աստուածը թող ձեզ լաւ վարձատրէ»:

Շընորհակալ եղան ամէնքը իրեն

Եւ գոհ մնացին, ու տուն գացին հանգչելու:

Բայց Մինայա գնաց գտնել հոն ուր էին

Զարմուհիներն. իշուիր ու Սու աչքերնին

Անոր վըրայ էին տնկած. «Շնորհակալ

Ենք ձեզ, իբրեւ թէ տեսէինք Արարիչն:

Եւ շնորհակալ եղիք իրեն՝ եթէ մենք

Գեռ ողջ ենք. երբ քիչ մը գտնենք ինքզինքնիս,

Պիտի կրնանք պատմել բոլոր մեր աղէտն»:

կ'արտասուէին Ալբար Ֆանէզ ու կիներն
 իրենց աչքէն, եւ նաեւ Պեր Վերմուդոզ
 կոպերուն վրայ արցունք ունէր. «Էլուիրա
 Տոնա, տոնա Սոլ, մի' ցաւիք, քանի դուք
 Ողջ էք գոնէ՝ եւ ուրիշ ցաւ մը չունիք:
 Ամուսնութիւն մը պատուաբեր լուծուեցաւ
 Զեզի համար, պիտի կրնաք դուք սակայն
 Գտնել ուրիշ մը լաւագոյն: Իցիւ գար
 Օրը՝ որուն մէջ ձեր վըրէժն առնուէր»:
 Այն գիշերն հոն անցուցին գոհ վերջապէս:
 Վաղ առաւօտ պատրաստուեցան մեկնելու:
 Բնիկներն անոնց ուղեկցեցան ու գացին
 Մինչեւ Ռիոյ տ'Ամոր՝ զանոնք բռնելով
 Ուրախ, եւ հոն հրաժեշտ առած դարձան ետ,
 Մինչ Մինայա շարունակեց իր ուղին
 Կիներուն հետ: Աւկոսեւան կարելով՝
 Աջ թողուցին Գորմազն, անցան այն տեղէն
 Որ կը կոչուի Ռէյի Վատոյ, եւ առին
 Բերլանքայի քաղաքին մէջ ցայգը հանգիստ:
 Յաջորդ առտուն կանուխ ինկան ճանապարհ,
 Եւ անցուցին Մեդինայի մէջ գիշերն,
 Ուրկէ հասան Մոլինա մէկ օրուան մէջ:
 Ուրախ եղաւ Աւենգալուտն, եւ ելաւ
 Անոնց առջեւն յօժարակամ, եւ Սիտի
 Սիւրայն համար տըւաւ ընթրիք մ'անոնց ճոխ:
 Եւ մեկնեցան անկէ շիտակ Վալենցա:
 Պատգամն հասաւ բարի ժամու ծընունդին:

Յատրեց ձիուն վըրայ՝ գընաց ընդ առաջ:
 Զինուած էր, մեծ խինդի կու տար նըշաններ:
 Իմ Սիտ վագեց գրկելու իր աղջիկներն.
 Պագաւ երկուքն ալ եւ ժպտիլ ըսկըսաւ.
 «Իմ աղջիկներս, եկէք, պահէ՛ ձեզ Աստուած
 Ամէն չարէ: Հաւանեցայ՝ մուսնութեան,
 Բայց ուրիշ ոչ ինչ ըրի. տա՛ր Արարիչն
 Որ երկինքն է՝ որ ես տեսնել կարենամ
 Ապագային ձեզ եւրս լաւ կարգըւած:
 Տայ ինձ Աստուած շընորս վըրէժ խնդրելու
 Փեսաներէս՝ Կարրիոնի՝ նֆանտներէն»:
 Հօրը ձեռքերն համբուրեցին աղջիկներն:
 Զինուած քաղաք մըտան մարդերը Սիտի:
 Մեծ ցնծութիւն ունեցաւ հետն երկուքին
 Տոնա Քսիմէն: Բայց անիկա որ ծընաւ
 Բարի ժամու, չուզեց առնն կորսընցնել.
 Իրեններուն հետ խօսեցաւ զաղտնաբար,
 Եւ մտածեց լուր զրկել Ալֆոնս արքային:

«Ո՛ւր ես, ազնիւ ճորտըս, Մուսոյ Գուստիոզ:
 Բարի ժամու մէջ արքունիքս առի քեզ:
 Պատգամը դուն Կաստիլիա տար Ալֆոնս
 Աւքային, տեղս համբուրէ ձեռքը սիրով,
 Զի ես իր ճորտն եմ, եւ անի իմ տէրս է:
 Գէշ չէ որ ան հոգւով՝ սրտով զայրանայ
 Հախառիւքին վըրայ զոր ինձ հասցուցին
 Կարրիոնի ինֆանտներն. ինքը եղաւ
 Որ աղջիկներս կարգեց, տըւողն ես չէի:

Արդ որ զանոնք թողլըքեցին ինֆանտներն
Այս աստիճան անարգական՝ վատ կերպով,
Եթէ վրանիս կ'իյնայ 'նարգանք ուէ,
Քիչ կամ թէ շատ, ամէնը մէկ կը թափին
Տիրոջն վրայ: Առին տարին ինչքերէս
Նըշանաւոր մաս մը, եւ աս զիս կրնայ
Տըհաճեցնել՝ թշնամանքին փնտսին վրայ
Բարդընելով. ժամադրութեան մը բերէ
Թող զանոնք կամ Խորհրդարան կամ Ատեան,
Որպէս զի ես արդարութիւն պահանջեմ
Կարրիոնի ինֆանտներէն, զի սաստիկ
Մեծ է զայրոյթը որ կայ իմ սրտիս մէջ»:
Ճամբայ ելաւ փութով Մոնոյ Գուստիոգ
Եւ մեկնեցան հետը երկու ձիաւոր
Որ ծառայեն իրեն սիրով եւ զոյգ մ'ալ
Զինակիր իր հետիններէն: Ելան դուրս
Վալենցայէն, եւ քալեցին մեծագոյն
Արագութեամբ՝ անդուլ գիշեր ու ցերեկ:
Մոնոյ զըտաւ Ալֆոնս արքայն Սուրբ Ֆազունդ.
Կաստիլիոյ արքայ, արքայ Լէոնի
Եւ Աստուրեանց մինչեւ ի Սուրբ Սալուադոր:
Տէր է մինչեւ Սանտիագոյ ամէնուն,
Զինք կը ճանչնան տէր Կալիցեոյ կոմսերն ալ:
Զիէն իջած՝ խոնարհեցաւ Գուստիոգ
Մոնոյ առջեւը Սուրբերուն, աղօթեց
Արարիչին. յետոյ պալատ ըլտապեց
Ուր արքունիքը կար. գացին հետն ի վեր
Իրեն պաշտակ ձիաւորները երկու:
Հագիւ մըտան՝ արքայն ճանչցաւ Գուստիոգն,
Ոտքի ելաւ, զանոնք սիրով ընդունեց:

Մոնոյ զըրաւ Մոնոյ առջեւն արքային,
Եւ համբուրեց ոտքերն անոր. «Գըթութիւն,
Ո՛վ թագաւոր, որ յորջորջուած էք իշխան
Եւ տէր այնչափ արքայութեանց: Կը պագնէ
Կամպէադորը ձեր ձեռքերն ու ոտքերն:
Ան ձեր ճորտն է, կը ճանչնայ ձեզ իրեն տէր:
Իր աղջիկները կարգեցիք հետը դուք
Կարրիոնի 'նֆանտներուն, բարձր տոհմէ,
Ինչպէս որ դուք ուզեցիք: Արդ ծանօթ է
Զեզ պատահածն անշուշտ, գիտէք թէ ինչպէս
Նախատեցին մեզ ինֆանտներն: Հարուածեր
Անարգաբար Ռոտրիկ Սիտի աղջիկներն.
Մերկացուցեր ի մեծ ամօթ կիներուն,
Եւ թողլըքեր Կադուտին մէջ Կորպէսի՝
Գազաններուն վայրի՝ թռչնոց գիշակեր:
Արդ աղջիկները վալենցա են դարձեալ:
Կը համբուրէ ձեր ձեռքը Սիտի՝ իբրը ճորտ
Տիրոջն, որ դուք զանոնք զրկէք իր առջեւ,
Կամ ենթարկէք դատաստանի: Ինքըզինքն
Ան նախատուած կը համարէ. թէպէտեւ
Զեր նախատինքը մեծագոյն է: Արդ դուք
Որ տեղեակ էք ամէն բանի՝ արդար է
Որ զայրանաք, եւ Սիտ համար պահանջէ
Թշնամանքին Կարրիոնի 'նֆանտներէն»:
Արքայն մտածեց խոկաց երկար ժամանակ.
«Իրաւընէ կ'ըսեմ քեզ՝ աս մեծապէս
Կը վշտացնէ զիս եւ ունիս իրաւունք
Դուն, ով Մոնոյ Գուստիոգ՝ ինձ ըսելու
Թէ ես եղայ իր աղջիկները կարգողն
Ինֆանտներուն Կարրիոնի: Ըրի զայն

Ես իր բարեոյն համար եւ իր պատիւին։
Ո՛ւր էր թէ այս ամուսնութիւնը չըլլար
կատարուած. այնքան ինծի, որքան Սիտի
Յաւ կու տայ այս դէպքը սրտին մինչեւ խորն։
Ան իրաւունք ունի՝ շնորհիւ Աստուծոյ՝
Ձեռնտուութեան։ Պիտի երթան քարոզներս
իմ պետութեանը մէջ ամբողջ ազդելու
(կը մտածէի հիմկուհիմա չընել աս)
Տոկեղոյի մէջ գումարումն ատեանին,
Ներկայութեամբ ազնուականաց՝ կոմսերու։
Հըրամայեմ պիտի որ հոն երեւան
կարրիոնի 'նֆանտներն եւ հոն հաշիւ տան
կամպէտդոր Սիտին՝ իրենց ըրածին։
Եւ թէ անոր դէմ չըկենան, քանզի ես
կրնամ զանոնք հնազանդեցնել ակամայ»։

134

«Կամպէտդոր Սիտին ըսէք, ան որ ծնաւ
Բարի ժամու մէջ, որ պատրաստ գտնուի
վեց շաբաթէն իր ճորտերովը գալու
Եւ գտնելու զիս Տոկեղոյ քաղքին մէջ։
Այս ժամանակն ահա իրեն կը շնորհեմ։
Բարեւեցէք ամէնքն, ուրախ թող ըլլան։
Պիտ՝ ունենան իրենց գլխէն անցածին
Համար պատուով արժանաւոր հատուցում»։
Մունոյ հրաժեշտ առա՛ դարձաւ իմ Սիտին։
Ինչպէս ըսած էր թագաւորն, ունեցաւ
Գործին վըրայ սիրտ. չըսպուծեց եւ զրկեց
իր հրամանները նամակով ի Լէոն,

Սանտիագոյ եւ Պորտոգալ, Գալիցեա,
ի կարրիոն, պարոններուն կատիլեոյ
Լուր զրկելով որ Ալֆոնսոս կը խմբէր
կը գումարէր Տոկեղոյի մէջ ատեան,
Երեք շաբաթ վերջ պէտք է հոն երթային։
Սահմանուեցաւ իր հողերուն մէջ բոլոր՝
Որ արքային հըրամանները պահուին։

135

Հաճելի չէ կարրիոնի 'նֆանտներուն
Որ թագաւորն ատեան խմբէ Տոկեղոյ։
Կը վախնան գայ կամպէտդոր Սիտը հոն։
Խորհուրդ կ'ընեն՝ իբր ազգական՝ ինչպէս են,
Իրարու մէջ, եւ կ'աղաչեն արքային,
Որ զիրենք այն դատաստանէն ազատէ։
Ըսաւ Արքայն. «Երբէք, Աստուած ինձ պաշտ-
կամպէտդոր Սիտ պիտի գայ, եւ իրեն [պան։
Ձեր ըրածին պիտի համար՝ հաշիւ տաք։
Ան զայրացած է ձեզի դէմ։ Ով մերժէ
Գալ ատեանին երեւալու, թող թողնու
իմ պետութիւնս. ալ չեմ անոր փափագիր»։
Տեսան զգացին կարրիոնի ինֆանտներն
Որ պէտք էին ներկայանալ ատեանին,
Եւ ազգականք՝ նորէն իրենք իրենց մէջ՝
Խորհուրդ ըրին։ Տոն Գարսիա կոմսն անոնց
Միացաւ. իմ Սիտի ոսոխ, պատրաստ միշտ
վընասելու անոր, տըւաւ իր խորհուրդն
ինֆանտներուն։ Տոկեղոյի ատեանին
Համար դրուած պայմանաժամը լրացաւ։

Գացցին հոն նախ բարի արքայն տոն Ալֆոնս,
կոմս Հենրիկոս, կոմս Ռայմոնտոյ — այս վեր-
ջինն

Հայրն էր բարի կայսեր — եւ կոմս Ֆրոյիլա,
եւ կոմս Բիրբոն. եւ գացցին հոն տակաւին
իր պետութեան մէջէ ուրիշ գիտուններ,
կատարիլոյ լաւագոյններն համօրէն:

Հոն եկան կոմս տոն Գարսիա, հետն էին
կարրիոնի նֆանտներն, Ասուր Գոնսալուէզ
եւ Գոնսալույ Աստուէզ, հուսկ Տիեկոյ
եւ Ֆերնանտոյ. կային իրենց հետ շատեր՝
որ ուղեկցած էին իրենց դէպ առեան:
Մարերնին էր կամպէադոր Սիտն ընկճել:

Ամէն կողմէ եկած էին շատ մարդիկ,
Բայց տակաւին հասած չէր ան որ ծընաւ
Բարի Ժամու մէջ, եւ արքայն կը ցաւէր
Ուշանալուն. հինգերորդ օրն հասաւ Սիտ:
Ալբար Ֆանէզը ղրկած էր առաջուց
որ համբուրէ ձեռքն արքային՝ իր տիրոջ.
Եւ իմացնէ որ պիտի՝ հասնի գիշերով:
Լուրն առնելով՝ գոհ եղաւ սիրտն Արքային:
Հեծաւ զընաց շատ մարդերով ընդառաջ
Անոր որ ծնաւ բարենըսիհ Ժամու մէջ:
Հասաւ Սիտ լաւ սարքուած բոլոր մարդերովն.
Յիրաւի լաւ ընկերութիւն, որ ունէր
Այնպիսի տէր: Հասնելով դէմ յանդիման
Բարի արքայ տոն Ալֆոնսին, ինքըզինք
Գետին նետեց կամպէադոր Սիտ: Կ'ուզէր
Նըւատտանալ եւ պատուել իր թագաւորն:
Բայց թագաւորն ըսաւ փութով. «Յանուն սուրբ

Իզիդորի, ոչ այս պահուս, ձի հեծէք,
Ո՛վ Սիտ. թէ ոչ՝ ձենէ չըլլամ պիտի գոհ:
Յետոյ պիտի մենք բարեւենք մէկըզմէկ
Խանդակաթ: Զիս դէպքերը շատ ցացուցին,
Որոնց համար վշտացած էք. տա՛ր Աստուած
Որ ձեր շնորհիւ այսօր առեանս վաստըկէր
կամպէադոր. ձեռքն համբուրեց, գրկեց զայն.
«Շնորհակալ եմ երկնքին՝ տէր, կարենալ
Ձեզ տեսնելուս, կը խոնարհիմ ձեր առջեւ,
Տոն Ռայմոնտոյ կոմսին, եւ տոն Հենրիկոս
կոմսին, բոլոր անոնց որ հոս են խմբուած:
Աստուած պահէ բարեկամները մեր, ձեզ՝
Գեր ի վերոյ ամէնուն, տէր իմ արքայ:
Կի՛նըս տոնա Քսիմենա, կին մեծարոյ
կը համբուրէ ձեր ձեռքն, ինչպէս եւ դուստրերս:
Ինչ որ մեզի պատահեցաւ՝ արդար է
Որ վշտացնէ ձեզ»: Պատասխան տուաւ Արքայն.
«Եւ վշտացած եմ շատ, օգնէ ինձ Աստուած»:

Ալֆոնս արքայն վերադարձաւ Տուեդոյ.
Սիտ այն գիշեր չուզեց Տագոսը անցնիլ.
«Գթութիւն, Արքայ, ձեզ Արարիչը պահէ:
Դուք հաճեցէք, ո՛վ տէր, քաղաք մտնել. ես՝
իմիններովս պիտի մընամ Սուրբ Մերուան:
Իմ ընկերներս պիտի հասնին այս գիշեր:
Պիտի հսկում ընեմ այս սուրբ տեղւոյն մէջ
եւ վաղն առտու քաղաք կ'ըլլամ, կ'երեւամ

ձաշէ առաջ արքունիքին մէջ անվրէպ» :
Ըսաւ Արքայն. «Կը հաւանիմ մըտադիւր» :

Տոն Աւփոնսոս արքայն մըտաւ Տոկեղոյ,
Մինչ Սիւա Տիագ Ռոտրիկոյ գնաց Սուրբ Սերուան
Գիշերելու: Մոմեր տըռաւ պատրաստել
Եւ սեղանին վըրայ դնել. ըղձալով
Հօկել այն սուրբ տեղն, աղօթել Արարչին
Եւ խօսիլ հետը գաղտնօրէն: Մինայա
Եւ իր բոլոր միւս կտրիճները խիզախ
Պիտ' հաւաքուն արեգակին ցաթելուն:

137

Ըսին մինչեւ այգ աղօթքներն աւօտեան:
Դեռ արեգակը չըցածաթ' ըմբնցած
Էր պատարագն: Ըրին իրենց նըւէրներն
Ըստ պատշաճի եւ առատ. «Գուք Մինայա
Աւբար Ֆանէզ, աջ բազուկս էք, պիտի գար
Հետըս, եւ հետըս պիտի գան նմանապէս
Տոն Յերոնիմ եպիսկոպոսն, Վերմուդոզ
Պեր, Գուստիոզ Մունոյ, Մարտին Անտոլին,
Ագնըւական քաղաքացի Բուրգոսի,
Եւ Աւբարէզ Աւբար, Աւբար Սալուադոր,
Մարտին Մունոզ' որ ծնաւ բարի ժամու մէջ,
Եւ թոռս Ֆելէզ Մունոզ. պիտի գան նաեւ
Ինծի հետ Մալ Անդա' գրագէտն, եւ Գալէն
Գարսիէզ' քաջ Արագոնցին: Ասոնցմով
Թող լըրացուի թիւը հարիւր մարտիկի,
Ընտիրներուն մէջէն զանոնք զատելով:
Թող բաճկոններ հագնին' որպէս զի լաւ կրեն

Լանջապանակն, եւ վըրայէն դընեն թող
Արփիագեղ' լուսափողփող զըրահնին,
Զըրահներուն վրայ արսենին, մուշտակներն,
Եւ որպէս զի չըտեսնուի զէնուզարդն,
Առասանները թող աղէկ պրկըին:
Հատու եւ ջինջ սուրերը լաւ ծածկըին
Վերարկուաց տակ: Այդ տարագով կ'ուզեմ ես
Երթալ ատեան' արգարութիւն խնդրելու
Եւ ըսելու իմ պատճառներս ու փաստերս:
Եթէ ուզեն կարրիոնի ինֆանտներն
Յարձակիլ վրաս, առանկ հարիւր քաջերով
Անտարակոյս երկիւղ պիտի չունենամ»:
Տըւին ամէնքը պատասխան. «Կ'ուզենք, տէր»:
Եւ հագուեցան ամէնքն ինչպէս ըսած էր:

Եւ ոչ վայրկեան մ'ըսպուժեց ան որ ծընաւ
Բարի ժամու մէջ. իր սրունքները պատեց
Ընտիր ասուեայ սոնապանով. եւ հագաւ
Սոնապանաց վըրայ երկու կօշիկներ
Ըտքանչելի յօրինուածով. ըզգեցաւ
Շապիկ մը նուրբ կտաւէ' ճերմակ իբր արփին,
Արուեստագործ, եւ ծայրն ունէր թեզանիք,
Ոսկի' արծաթ, լաւ ազուցուած դաստակին,
Ինչպէս որ ինքն ուզեց: Անոր վրայ ձըգեց
Նուրբ մետաքսէ չըքեղ ամղան մ'ոսկեհոտ'
Հաճանչաւուիտ. եւ հուսկ ուրեմն ասոր վրայ
Փըռեց մուշտակ մը ծիրանի' ոսկեծիր:
Կամպէադոր իմ Սիւա զայն միշտ կը կըրէր.
Մագերուն վրայ նուրբ կտաւէ գտակ մը դըրաւ,
Ոսկիով էր բանուած եւ այնպէս շինուած
Որ թշնամին կուռի ատեն չկարենար

կամպէադորն իր մագերէն ըմբռնել:
Առասանով մ'երկայն մօրուքը կապեց.
Այսպէս ըրաւ որ պաշտպանէ ամբողջ անձն:
Յետոյ ինքզինք վերարկուով մը ծածկեց
Մեծ արժէքով՝ յօրինուածով մ'այնալիսի,
Որուն վըրայ ներկաներէն ամէն ոք
Կրնար գտնել որեւէ բան մ' հիացման:
Սիտ այս հարիւր ձիաւորով՝ որոնց ան
Պատրաստուելու հրաման էր տուեր, փութապէս
Ինկաւ ճամբայ, ելլելով Սուրբ Սերուանէն:
Իմ Սիտ այսպէս հանդերձանքով գնաց ատեան:
Շրջապատին դուռն հասնելուն՝ ուզեց Սիտ
Իջնել ձիէն. խոհեմութեամբ մըտաւ ան
Հետիններով. ինքը մէջտեղն էր անոնց,
Եւ իր չորս զին էին կեցած իրեններն:
Իր մտնելուն՝ բարի Արքայն տոն Ալֆոնս
Ոտքի ելաւ ընդունելու զանիկա
Որ ծնաւ բարի ժամու մէջ. նա՛ եւ ելան
Կոմսերը տոն Հենրիկ եւ տոն Ռայմոնտոյ,
Եւ յետոյ միւս բոլորը. ան որ ծընաւ
Բարի ժամու, 'նդունուեցաւ մեծ պատիւով:
Բայց չուզեցին ոտքի ելլել Գրանոնի
Կրեսպոն եւ միւս բոլոր մարդիկն՝ որ էին
Կարրիոնի ինֆանտներուն խմբակէն:

Ըսաւ Արքայն. «Կամպէադոր Սիտ, եկէք,
Զեր ինձ ձօնած այս աթոռին վրայ նստէք:
Թէեւ ումանց հաճոյ չըլլայ՝ դուք մենէ
Լաւագոյն էք»: Շնորհակալիք շատ մատոյց
Թագաւորին ան որ գրաւեց վճարեցան.
«Մընացէք ձեր աթոռին վրայ՝ իբրը տէր

Եւ թագաւոր. ես հոս կը մնամ իմ բոլոր
Ընկերներովս»: Արքայն Սիտի խօսքերուն
Շատ հաւնեցաւ: Այն ատեն իմ Սիտ նստաւ
Ճախարակեայ նստարանի մը վըրայ.
Եւ կեցան իր շուրջն իր հարիւր ասպետներն:
Ամէնքն որ հոն ներկայ էին՝ աչքերնին
Գամած էին Սիտի եւ իր մօրուքին,
Որ երկայն էր առասանով սեղմըւած:
Հանդերձանքէն ազնւութիւն կը կաթէր:
Զէին կրնար Կարրիոնի ինֆանտներն
Անոր նայիլ, այնքան մեծ էր ամօթնին:

Այս կէտին ուր ելաւ արքայն տոն Ալֆոնս.
«Լըսեցէք, տեաքք, ձեզ Արարիչն օգնական:
Յորմէհետէ ելայ ես այս զահին վրայ,
Զըխմբեցի բայց թէ երկու ատեաններ.
Մին Բուրգոսի, Կարրիոնի մէջ երկրորդն:
Եկած եմ այսօր խմբելու այս երրորդն
Ի Տուեդոյ սիրոյն համար իմ Սիտի,
Որ ծնաւ բարի ժամու մէջ, ան որպէս զի
Կարրիոնի ինֆանտներէն իրեն գէմ
Ի գործ դրուած վընասներուն ունենայ
Հատուցում. մենք գիտել գիտենք ամէնքնիս
Որ իրեն ծանրը նախատինք մ' են ըրած:
Կը փափագիմ որ դատաւոր ըլլան հոս
Կոմսերը տոն Հենրիկ եւ տոն Ռայմոնտոյ,
Եւ դուք բոլոր Կոմսերդ որ չէք կողմնակից:
Ուշ դրէք ամէնքդ, ո՞վ իմաստուն դուք մարդիկ,
Որոշելու թէ իրաւունքն ո՞ր կողմն է:
Զի անարդար բան մը ես չեմ հրամայեր:
Կ'ուզենք դատել խաղաղութեամբ զոյգ կողմերն:

Ես յանուն Սուրբ Իզիդորի կ'երգնում հոս.
Ան որ ատեանըս խրոռվէ՝ պիտ' արքոր
Ղրկըի եւ իմ սէրըս պիտի կորսընցնէ:
Ես իրաւունք ունեցողին պիտ' օգնեմ:
Կամպէադոր Սիւր թող արդ ըսկըսի:
Պիտի տեսնէք Կարրիոնի ինֆանտներն
Ինչ պատառխան պիտի տան, ինչ ապացոյց»:
Թագաւորին ձեռքն համբուրեց Ռոտրիկոյ
Եւ ելաւ ոտք. «Շատ շնորհակալ եմ ձեզի,
Իբրեւ տիրոջ եւ Արքայի, որ սիրոյս
Համար դուք հոս գումարեցիք այս ատեանն:
Ահա թէ ինչ բանի համար այսօր հոս
Կ'ամբաստանեմ Կարրիոնի ինֆանտներն:
Իմ աղջիկներըս լըքելուն համար չէ
Որ ես ինքզինքըս նախատուած կը դընեմ:
Դուք կարգեցիք զէնոնք, դուք, ո՞վ թագաւոր,
Եւ այսօր ինչ պէտք է ընելը գիտնաք:
Բայց երբ անոնք Վալենցայէն մեկնեցան
Գուտտրերուս հետ, ես որ զէնոնք իմ բոլոր
Սրտովս՝ հոգւովս կը սիրէի, տուի անոնց
Երկու հատ սուր, որոնցմէ մին Կոլադա
Կը կոչուէր, միւսը Տիգոնա, զորըս ես
Կապտեցի քաջ մարդէ, որպէս զի ձեզի
Ծառայէին, եւ ձեզ պատիւ բերէին:
Այն վայրկեանէն որ լըքեցին աղջիկներս
Կաղնուտին մէջը Կորպէսի, չեն ուզած
Հասարակաց ոչինչ ինձ հետ ունենալ,
Եւ կորուսած են համակրանքըս եւ սէրս:
Անոնք երկուքն իմ փեսաներս չեն այլ եւս:
Ուրեմն ինձի թող դարձընեն իմ սուրերս»:

Դատաւորներն հաւանեցան. «Այս ամէնն
Արդար է»: Կոմս տոն Գարսիա խօսեցաւ.
«Ասոր մասին պիտի խօսինք»: Այն ատեն
Մեկուսացան Կարրիոնի ինֆանտներն
Իրենց բոլոր ազգականօք եւ իրենց
Կուսակցութեան անդամներով: Նոյնժամայն
Բանակեցան խնդրոյն վըրայ, եւ ասով
Չայնակեցան. «Կամպէադորը մեզի
Հանդէպ նոյն իսկ գտնընցաւ չափազանց
Բարեացակամ. չըխնդրելով ան մենէ
Համար բոլոր նախատիւքին, զոր ըրինք
Իր դուտտրերուն. հետն Ալֆոնսոս արքային
Մենք պիտի լաւ համոձայնինք: Տանք իրեն
Սուրերն, որով հետեւ անի սեւեռեր
Է միտքը այս խնդրանքին վրայ, եւ երբոր
Ստանայ զանոնք՝ պիտի ատեանը լուծուի:
Կամպէադորն այսպէս մենէ չունենայ
Պիտ' հատուցում»: Այս խօսքերէն վերջ եկան
Դէպ ի ժողով. «Գլխութիւն, Ալֆոնս թագաւոր,
Դուք մեր տէրն էք: Մենք չենք կրնար ուրանալ
Որ ան երկու սուր տըլաւ մեզ: Եւ արդ երբ
Չանոնք կ'ուզէ եւ կը խնդրէ, ահա ձեր
Ներկայութեանը մենք անոր պիտի տանք»:
Մերկացուցին սուրերը զոյգ Կոլադա
Եւ Տիգոնա, եւ արքային ձեռքը դրին՝
Իրենց տիրոջ: Մերկացուցին զոյգ սուրերն
Եւ փայլակեց ատեանն ամբողջ, զի կոռւան
Ու դատապալան համակ ոսկի էին զուտ:
Ապշած մնացին բարի մարդիկն ատեանին:
Իմ Սիւր սուրերն ընդունեցաւ արքայէն,

Ձեռքն համբուրեց եւ դարձաւ հոն՝ ուր որ էր։
 Չանոնք բռնեց ձեռքերուն մէջ՝ նայեցաւ։
 Չէին կրնար փոխած ըլլալ, զի զանոնք
 լաւ կը ճանչնար։ Ուրախացաւ հրճուեցաւ,
 Ձեռքը վերցուց, բռնեց մօրուքը. «Յանուն
 Այս մօրուքին՝ որուն ոչ ոք ձեռք դպցուց
 Աշխարհի մէջ, այսպէս պէտք է վրէժ առնեն
 Տոնա Էլուիւր եւ տոնա Սուլ։ Անունով
 Կանչեց իւր թոռն, երկնցուց թեւն եւ տըւաւ
 Տիգրոնա սուրն անոր. «Առէք զայն, ո՛վ թող,
 Ձի պիտի այսպէս ձեռքերուն մէջ անցնի
 Ան լաւագոյն տիրոջ»։ Բազուկն երկարեց
 Յետոյ Մարտին Անտոլինի, Բուրգոսի
 Քաջակորով քաղաքացւոյն, եւ անոր
 Տուաւ Կոլադան. «Իմ ազնիւ ճորտըս, Մարտին
 Անտոլինէզ, Կոլադա սուրը առէք,
 Բարի տեղէ մ'ապուած կապուտս է անի,
 Բարսելլոնի դուքս Բերենգար Ռայմոնտէն։
 Ձեզի կու տամ՝ որպէս զի լաւ պահէք զայն։
 Գիտեմ որ երբ առիթը գայ, պիտ' անով
 Արժեցընէք ձեր քաջութիւնն ու կորովն»։
 Ձեռքը պագաւ Մարտին ու սուրն ընդունեց։

Կամպէադոր Սիւրը ելաւ իսկոյն ոտք.
 «Շնորհակալիք Արարիչին եւ ձեզի,
 Տէր թագաւոր. գոհ եմ այլ եւս Կոլադա
 Եւ Տիգրոնա իմ սուրերուս նըկատմամբ։
 Բայց ես ուրիշ ըսելիքներ ունիմ դեռ
 Կարրիոնի ինֆանտներուն։ Երբ տարին
 Վալենցայէն երկու դուստրերս, տուի անոնց
 Երեք հազար մարք՝ խառն ոսկի եւ արծաթ։

Ես իրենց հետ վարուեցայ այս օրինակ,
 Անոնք իրենց ուզած կերպով գործեցին։
 Դրամըս թող տան, զի ալ ինծի փեսայ չեն»։

Կարրիոնի ինֆանտներուն ողբումն հոս
 Դուք տեսնելու էիք. կոմս տոն Ռայմոնտոյ
 Կը նըկատէ. «Այն թէ ոչ, ըսէք արդ»։
 Կարրիոնի ինֆանտներն այն ժամանակ
 Կ'ըսեն. «Ասոր համար սուրերը տըւինք
 Կամպէադոր Սիւրին, որ ալ ուրիշ բան
 Չըպահանջէ, եւ չափ զնէ այս հատուցմամբ
 Պահանջներուն»։ Ըսաւ կոմս տոն Ռայմոնտոյ.
 «Եթէ հաճոյ է արքային, մենք կ'ըսենք
 Որ պէտք է դուք գոհացում տաք իմ Սիւրի
 Պահանջներուն»։ Ըսաւ արքայն. «Այդ է իմ
 Ալ դատաստանս եւ հաճութիւնս»։ Ոտք ելաւ
 Կամպէադոր Սիւր. «Կամ ինծի դարձուցէք
 Ինչ որ տըւի, կամ գոհացում տըւէք ինձ»։

Մեկուսացան ինֆանտներն այն ժամանակ,
 Բայց չըկրցան համաձայնիլ ելքին վրայ,
 Ձի մեծ գումար էր եւ ծախսած էին զայն։
 Դարձան իրենց որոշումով, խօսեցան
 Ուզածնին. «Ան որ զըրաւեց Վալենցան
 Շատ կը խըւէ մեզ էրբ կ'ուզէ մեր գանձերն։
 Կ'ուզենք իրեն հատուցանել ինչքերով
 Ուեկամուտով Կարրիոնի հողերուն»։
 Երբ խօսեցան՝ դատաւորները ըսին.
 «Չենք հակառակ կենար՝ հաճի եթէ Սիւր.
 Բայց դուք զայն՝ մեր դատողութեամբ՝ պէտք է
 Այս ատեանին մէջ անոր ձեռքը յանձնէք»։ [հոս
 Խօսեցաւ այս կէտին Ալֆոնս թագաւորն.

«Այս գործը լաւ ծանօթ է մեզ, եւ գիտենք
թէ Սիւս Տիագ կը պահանջէ բան մ' որուն
Ունի' ՚րաւունք: Երեք հազար մարքերէն՝
Քովս է երկու հարիւրն, որ ինձ տրուեցաւ
կարրիոնի ինֆանտներէն: Կ'ուզեմ՝ զայն
Դարձնել իրենց, որոնք այսպէս քանդուեցան
կործանեցան. եւ թող իրենք տան Սիւսի
Որ ծնաւ բարի ժամու մէջ. այն վայրկեանէն
Որ պէտք է ետ դարձնեն՝ չեմ ուզեր ալ»:

Եւ խօսեցաւ Ֆերնանտ. «Գլրամ չունինք մենք»:
Իսկ եւ իսկ խօսք առաւ Կոմս տոն Ռայմոնտոյ.
«Ոսկին՝ արծաթը ծախսեցիր: Հըրաման
Կ'ընենք, եւ այս՝ դատաստանով, տոն Ալֆոնս
Թագաւորին առջեւ, որ դուք համարժէք
Իրով վճարէք Սիւսի, եւ ան ընդունի»:

Հնազանդելու պէտքը տեսան ինֆանտներն:
Ո՛րչափ ձիեր օդապարիկ բերուեցան,
Ո՛րքան խոշոր ջորիներ, որքան չըքել
Նըժոյգներ, որքան սուր, իրենց համօրէն
կազմածներով. Սիւս ընդունեց ամէնն ալ
ինչպէս ատեանն որոշած էր: Բաց ասկէ
Երկու հարիւր մարքը՝ որ քովն էր Ալֆոնս
Թագաւորին՝ ըստիպուեցան ինֆանտներն
Իմ Սիւսի տալ՝ որպէս զի զինքը հաճեն:
Ըստիպուեցան փոխառութեան դիմելու,
Ձի չէր բաւեր իրենցն: Եւ ան այս գործէն՝
Գիտցէք դուք խաղք ու խայտառակ ըլլալով:

Անդ այս իրերն առաւ Ռոտրիկ Սիւս Տիագ
Ու կը պահուին իր մարդերէն մեծ խնամքով:
Երբ հատուցումը վերջ գըտաւ՝ մըտածեց
Իսկոյն ուրիշ բանի. ըսաւ Սիւս Ռոտրիկ.
«Գըթուլիւն, տէր Ալքայ, ի սէր գըթուլեան:
Նախատինքին ամենամեծը մոռնալ
կարող չեմ. ո՞վ պալատականք, լըսեցէք
Եւ իմ ցաւովըս ցաւեցէք: Չեմ կրնար
Թողուլ առանց կոչի՝ առանց գրգիռի
կարրիոնի զոյգ ինֆանտներն, որոնք զիս
Նախատեցին անարգաբար՝ վատօրէն:

«Ըսէք ինձ, ո՞վ կարրիոնի ինֆանտներ,
Ի՞նչ բանով ձեզ նախատեցի, ի՞նչ կերպով,
կատակով՝ թէ լըջօրէն. հոս հատուցում
Պիտի ընեմ դատաստանով ատեանիս:
Ինչո՞ւ համար օրտիս պատեանը խլեցիր:
Երբ մեկնեցաք Վալենցայէն՝ տուի ձեզ
Իմ աղջիկներըս շատ պատուով եւ անհուն
Հարըստութեամբ: Այն վայրկեանէն որ զանոնք
Չէիք ուզեր, մատնի՛չ չուներ, դուք զանոնք
Ինչո՞ւ տարիք Վալենցայէն՝ կալուածնէն:
Ինչո՞ւ զանոնք հարուածեցիք փոկերով՝
Մտրակներով. ինչո՞ւ զանոնք կոյրպէսի
կաղնուտին մէջ թողըքեցիք վայրենի

Գազաններուն՝ թռչուններուն լեռներուն:
Ամօթը ձեր անոնց վըրայ ըրածին՝
Կ'իյնայ ձեր իսկ վրան. թող ատեանը տեսնէ,
Թէ արդեօք պէտք է ինձ տրուի գոհացում»:

Տոն Գարսիա կոմսն ոտք ելաւ. «Գըթութիւն,
Արքայ, բոլոր Սպանիոյ մէջ լաւագոյնդ:
Սիւրը ահա քարոզներէ ծանուցուած
Ատեանն եկած: Անի թողուց որ ածի
Մօրուքն, ու զայն երկարածի՞ր կը կըրէ,
Ասոնց սարսափ՝ անոնց սոսկում ազդելու:
Կարրիոնի 'նֆանտներն անանկ զարմէ են՝
Որ պէտք չէին ուզել ատոր աղջիկներն
Հոյն իսկ իբր հարձ. ո՞վ կարենար պիտի տալ
Զէնոնք անոնց իբր հաւասար՝ իբրը կին:
Շատ արդար է անոնց լըքելը զէնոնք:
Ատոր բոլոր ըսածներուն չենք ի տար
Մենք դանգ մ'անգամ»:
Կամպէպոլորն այն ատեն
Մօրուքը ձիգ մը բռնեց. «Փառք, գոհութիւն
Երկնի ուերկրի վեհապետին Աստուծոյ:
Մօրուքս երկայն է, վասըն զի սընաւ ան
Առատաճոխ: Ի՞նչ ունիք, կոմս, դուք զանի
Պարտաւելու. յորմէ հետէ բուսաւ ան՝
Լաւ մշակուեցաւ, չըքանցուեցաւ բնաւ երբեք
Կանացածին ոչ մէկ մարդէ. ո՞չ Մուղրի,
Ո՛չ Քրիստոնեայ չըկրցաւ զայն ըմբռնել,
Ինչպէս որ ես ըրի ձեզի Կաբրայի
Ամրոցին մէջ: Երբոր առի ես Կաբրան

Եւ բռնեցի ձեր մօրուքէն, տղայ չեղաւ
Որ բըթաչափ մ'անկէ չկորցէր՝ չապշոպէր.
Եւ հոն՝ ուրիշ էս չոպեցի, չէ աճած
Դեռ տակաւին մէկալ կողմին հաւասար»:

Եւ ահա ոտք ելաւ Ֆերնանտ Գոնսալուէզ:
Մըտիկ ըրէք ինչ որ ըսաւ բարձրաձայն.
«Զըգեցէք այս խօսակցութիւնը, ո՞վ Սիւս:
Զեր ինչքերուն համար ձեզի տրուեցաւ
Լի գոհացում: Կազ ու կըռիւ չըծագի
Թող մեր ու ձեր միջեւ. վըսեմ զարմէն ենք
Մենք կոմսերուն Կարրիոնի: Պէտք էինք
Արքաներու եւ կայսրերու դուստրերուն
Հետ միանալ, զի մեզ չէին բաւական
Դուստրերը քաջ բայց սոսկական մի մարդու:
Ունինք զէնոնք թողլըքելու իրաւունք:
✓ Եւ մենք հիմա՝ առաջուրնէ աւելի
Ոչ թէ նըւազ՝ կը համարուինք մեծարգոյ»:

Սիւս Ռոտրիկոյ Տիագ դարձաւ Վերմուդո՞զ
Պերոյի. «Օ՛ն մունջ Պիերոյ, որ այնքան
Լուռ կը մընաս երկար, խօսէ դու պարոն:
Անոնք իմին աղջիկներս են, հարազատ
Զարմուհիներ քեզի. ատոնք խօսելով
Ինձ այդ կերպով՝ կը հարուածեն ըզբեզ ալ:
Պատասխանն իմ տալուս՝ կոռիլ չես կրնար»:

Եւ ըսկըսաւ խօսիլ Պիէր վերմուդոզ:
Ան դիմադարձ ունի լեզու, չի կրնար
Քակել զայն. երբ սակայն անգամ մը սկըսի,
Գիտէք որ այլ եւս հանգիստ չի թողուր զայն.
«Ո՛վ Սիտ, ըսեմ պիտի ձեզ: Զիտ սովոր էք
Ժողովներու մէջ միշտ կոչել մունջ Պիէր.
Թէ ուրիշ կերպ չեմ կրնար՝ լաւ գիտէք դուք,
Բայց չըսակոսիմ պիտի 'նեւիք գործիս մէջ:
Ինչ որ ըսիր, Ֆերնանտ, բոլորն ալ սուտ են:
Կամպէադոր Սիտի շնորհիւ շահեցաք
Վարկ եւ յարգանք: Պիտի գիտնամ յայտնել քեզ
Քու դրութիւններդ: Յիշէ դուն երբ կռուեցանք
Վալենցայի մօտ մեծ, եւ դուն խնդրեցիր
Մարտը բանալ Կամպէադոր Ռոտրիկէն:
Տեսար Մուղրի մ', յարձակելու վրայ էիր,
Կծիկը դըրիր սակայն քեզի չմտեցած:
Եթէ քեզի չըվազէի օգնութեան,
Մուղրին ըզքեզ կ'ենթարկէր մեծ վրտանգի:
Տեղըդ անցայ, Մուղրին հետ կռուեցայ.
Անոր նախկին հարուածներովս յաղթեցի:
Զին քեզ տըւի, պահեցի իրն ալ գաղտնի.
Մինչեւ այս օրս չըյայտնեցի ոչ մէկուն:
Սիտին առջեւ, առջեւն ամէն մարդերու
Կրցար պարծիլ թէ Մուղրին դուն զրաւեցիր
Եւ թէ հարուած մը կռուեցիր դիւցազնի:
Քեզի ամէնքն հաւատացին. չեն գիտեր,
Զէին գիտեր ճշմարտութիւնը սակայն:

Գեղեցիկ ես՝ բայց վատ. լեզու մըն ես դուն
Առանց ձեռքի, ինչպէս խօսիլ կը ժպրհիս:

«Օ՛ն, Ֆերնանտ, այս խօսքերն իրաւ գիտցիր դուն:
Առիւծին դէպքը չե՛ս յիշեր Վալենցա,
Երբ կը ննջէր Սիտ, եւ առիւծը փախաւ
Գառագիղէն. ու դուն, Ֆերնանտ, ինչ ըրիր
Վախէդ. Սիտի նստարանին տակ մըտար:
Նստարանին շուրջը կեցանք մենք ամէնքս
Պաշտպանելու համար մեր տէրը, մինչեւ
Արթնցաւ ան՝ որ զըրաւեց Վալենցան՝
Ելաւ տեղէն եւ դէպ առիւծը զընաց:
Առիւծը գլուխը խոնարհեց եւ սպասեց
Սիտին. տըւաւ թող որ բռնէ իր վըզէն
Եւ վանդակին մէջ դընէ. երբ դարձաւ քանջ
Կամպէադորն, եւ իր ճորտերը տեսաւ
Որ շուրջը ցանկ մ'էին կազմեր, փնտռեց ան
Զոյգ փեսաներն եւ չըզըտաւ եւ ոչ մին:
Կ'ամբաստանեմ քեզ եւ կ'ըլլամ ձայնատուր
Իբր ապիրատ եւ չարագործ մատնիչի:
Ասով պիտի պատերազմիմ ես քու դէմ
Առջեւն Ալֆոնս թագաւորին: Իսկ Սիտի
Աղջիկներուն գալով՝ տոնա Էլուիրի,
Տոնա Սուրի, անարգեցիք ինքզինքնիդ
Գուք՝ լըքելով գէտնք. էնոք կիներ են
Եւ դուք մարդիկ. յամենայն դէպըս սակայն
Շատ աւելի կ'արժեն էնոք քան թէ դուք:
Եթէ շատիչն ուզէ՝ կռուինք միասին,

Պիտի ճանչնաս ըսածս իբրեւ ճշմարիտ՝
Մատնիչի պէս: Պիտի փորձով ցուցընեմ
Ինչ որ ես հոս հաստատեցի»: Այս վախճանն
Ունեցաւ այն երկուքին խօսքն ու պայքարն:

145

Արդ լրեցէք ինչ որ ըսաւ Տիեկոյ
Գոնսալուէզ. «Մենք մաքրամաքուր արիւնով
կոմսերու պերճ զարմէն ենք. ուր էր թէ այս
Զոյգ հարսնիքներն երբեք եղած չըլլային,
Այն վայրկեանէն որ ունեցանք մենք անով
Իբըը աներ Սիտ տոն Ռոտրիկը Տիագ:
Այս վայրկեանիս իսկ չենք զոջար մենք անոր
Երկու դուստրերը լըքելնուս: Կարող են
Իրենց ամբողջ կեանքովն հեծել հառաչել:
Ինչ որ ըրինք մենք էնոնց, նոյն ինքն էնոնց
Եւ ոչ թէ մեզ՝ կշտամբուծիւն պիտի 'լլայ:
Պիտի կուռիմ այս կէտին վրայ ամենէն
Խիզախ մարդուն դէմ. այսինքն է՝ մեր գէնոնք
Լըքելը մեր պատուոյն համար է եղած»:

146

Եւ ահա ոտք ելաւ Մարտին Անտոլին.
«Լըոէ, դրուժան եւ սըտախօս. դուն պէտք չես
Առիւծին դէպքը մոռնալ, երբ որ դոնէն
Գուրս նետուեցար եւ ծածկեցիր ինքըզինքդ՝
Հաւքակին մէջ՝ ետին մամլոյ հեծանին:
Եւ յետոյ, դուն ալ չըհագար վերարկուդ,

Ու քու բաճկոնդ աղտեղեցիր: Ասոր վրայ
Պիտի կուռիմ, եւ պիտի ուրիշ կերպ չըլլայ:
Եւ իմ Սիտի դուստրերն ինչո՞ւ լըքեցիք:
Գիտցէք ամէն կերպով էնոնք արժէքով
Գերիվերոյ են ձենէ: Յետ կըռիւին,
Պիտի բերնովդ ըսես թէ դուն մատնիչ մ'ես,
Եւ ինչ որ հոս ըսիր՝ ամէնն ալ սուտ են»:

147

Այս երկուքին պայքարն այսպէս վերջացաւ:
Բայց Գոնսալուէզ Անտուր ահա կը մտնէ
Ներս արքունիք, քաջքըչելով ետեւէն
Գետնի վըրայ աքիսնի վերարկուն
Ու պատմուճան. կու գար կարմիր երեսով,
Զի կերած էր. խօսեցաւ քիչ ընտրութեամբ:

148

Ըսաւ. «Ո՛վ դուք պարոններ, ո՞վ տեսաւ բնաւ
Այսքան աղէտ. ո՞վ պիտի տայ մեզի լուր
Սիտի վըրայ. Ովիրայի Ռիոն է
Գացեր արդեօք իր ջաղացներն յարդարել,
Եւ վարձք առնել՝ ինչպէս ունի սովորոյթ:
Ո՞վ է կրցեր տալ գաղափարը անոր
Զոյգ աղջիկներն ամուսնութեամբ հաստելու
Կարքիոնի ինֆանտներուն հետ երկուս:

Այն ատեն ուր ելաւ Մունոյ Գոստիող.
 «Լուս կեցիր, մարդ անհաւատ, ժանտ եւ մատ-
 կը նախընտրես դուն առաւօտը ճաշել [նիշ:
 քան աղօթքներդ ըսել. ու շուրջդ եղողներն
 կը զանեցնես բոլոր՝ բարեւ երբ կու տաս:
 Երբեք չիտակ չես խօսիր ոչ մըտերմի
 եւ ոչ տիրոջ, ամէնուն հետ սըտախօս,
 Նա մոռնաւնդ Արարչին. ես չեմ ուզեր .
 Մաս կազմել քու մըտերմութեանց. քեզ պիտի
 խոստովանիլ տամ թէ 'սածիս պէս ես դուն»:
 Ըսաւ Ալֆոնս արքայն. «Ա՛լ բաւ են խօսքերն:
 Այնք որ ձայն տըւին, հրաւէր կարգացին,
 Պիտի կռուին. Աստուած մեզի օգնական»:
 Վէճը զըտած էր վերջ երբ զոյգ ասպետներ
 Մըտան ատեան. մին կը կոչուէր Ոյարրա,
 Միւսն Ենեգոյ Քսիմենոն. մին դեսպան էր
 Նաւարրայի, միւսն Արագոն՝ ինֆանտին:
 Պագին ձեռքերը տոն Ալֆոնս արքային,
 եւ խնդրեցին Սիտի դուստրերն, որ ըլլան
 Նաւարրայի և Արագոնի ղշխոներ:
 Կ'աղաչէին որ աղջիկներն հարս տրուին
 ինֆանտներուն օրհնութիւնով ու պատուով:
 Այս կէտին լուս կեցան ամէնքն ուշադիր:
 Ուր ելաւ Սիտ Կամպէադոր. «Գըթութիւն,
 Ալֆոնս արքայ. դուք իմ տէրս էք. Արարչին
 Շնորհակալ եմ ինձ մատուցուած խնդրանքին
 Նաւարրայէն և Արագոնէն: Դուք (ոչ ես)

Կարգեցիր նախ զանոնք. ահա աղջիկներս
 Ձեր ձեռքերուն մէջ. առանց ձեր հրամանին
 Պիտի չընեմ ոչինչ»:
 Ելաւ Արքայն ուր
 եւ լըռեցուց բոլոր ատեանն. «Ո՛վ իմ Սիտ,
 Կամպէադոր քաջարի, ձեզ կ'աղաչեմ՝
 Ընդունելու — եւ ես հաւան եմ եւ հաճ —
 Որ այսօր այս ամուսնութիւնն որոշուի
 Այս ատեանին մէջ. այդ կերպով դուք պիտի
 Հարըստութիւն եւ յարգ ու վարկ վաստակէք»:
 Ուր ելաւ Սիտ, պագաւ ձեռքերն արքային.
 «Եթէ հաճոյ է ձեզ, ձեզ գոհ կ'ընեմ, տէր»:
 Ըսաւ Արքայն «Աստուած բարի վարձք տայ ձեզ:
 Ո՛վ Ոյարրա, ո՛վ Ենեգոյ Քսիմենոն,
 Կը հաւանիմ ամուսնութեան դուստրերուն
 Սիտի՝ տոնա Էլուիրայի, Սուր, հետն
 Արագոնի, Նաւարրայի 'նֆանտներուն:
 Պիտ' անոնց հարս տրուին պատուով, օրհնու-
 եւ Ոյարրա եւ Ենեգոյ Քսիմենոն [թեամբ»:
 Ուր ելելով պագին ձեռքերն Ալֆոնսի
 եւ յետոյ Սիտ Կամպէադոր Ռոտրիկի:
 Խոստում տըւին եւ երգուընցան որ ըլլայ
 Այնպէս ինչպէս որ ըսուեցաւ: Ատեանէն
 Ուրախացան շատեր. տըհաճ ու զըժգոհ
 Մնացին սաստիկ Կարրիոնի ինֆանտներն:
 Ուրի ելաւ Ալբար Ֆանէզ Մինայա.
 «Ձենէ գթութիւն կը խնդրեմ իբր Արքայէ
 եւ տիրոջմէ, եւ թող չըլլայ անհաճոյ
 Կամպէադոր Սիտի. ես դեռ նեղութիւն
 Չըտըւի այս ատեանին. արդ ուզէի
 Պիտի ըսել ինչ որ ունիմ սրտիս վրայ»:

Ըսաւ Արքայն. «Յօժարակամ. Մինայա
Ալբար Ֆանէզ, լսէք ինչ որ կը թուի ձեզ»:
— Բոլոր ատենանը կ'աղաչեմ լըսէ ինձ:
Կարրիոնի ինֆանտներուն դէմ ունիմ
Անհրնարին զայրոյթ: Իրենց տըւի ես
Չարմուհիներս յանուն Ալֆոնս արքային,
Ուանոնք առին զէնոնք պատուով՝ օրհնութեամբ՝
Իրենց կին. մեծ հարրստութիւն տուաւ անոնց
Կամպէադոր իմ Սիտ: Անոնք լըքեցին
Ձէնոնք՝ ձեզի պատճառելով մեծ կսկիծ:
Կ'ամբաստանեմ զանոնք, անոնց ձայն կու տամ
Իբր ապիրատ եւ մատնառ ժանտերու:
Վանիգոմի Ինֆանտներուն տոհմէն էք՝
Ուրկէ ելան կոմսեր յարգի եւ արի.
Բայց արդ աղէկ գիտենք թէ ինչ բարք ունին:
Շնորհակալ եմ Արարիչին որ խնդրանք
Կը մատուցուի իմ զարմուհեացքս համար՝
Տոնա Էլուիր, տոնա Սուրի, 'նֆանտներէն
Նաւարրայի ու Արագոնի: Դուք զէնոնք
Կը բռնէիք առաջ՝ իբրեւ հաւասար՝
Չեր թեւերուն մէջ. արդ անոնց ձեռուին դուք
Պիտի պագնէք, զէնոնք կոչէք տիրուհի
Եւ ծառայէք, որքան ալ ծանր ըլլայ ձեզ:
Շնորհակալիք երկիրքներու Աստուածին
Եւ տոն Ալֆոնս թագաւորին, այս կերպով
Կը բարձրանայ համբաւը Սիտ Ռոտրիկի:
Վերջապէս՝ դուք այնպէս էք՝ ինչպէս ըսի:
Եթէ կայ մէկն որ դէմ խօսի կամ ժխտէ,
Գիտնայ որ ես Ալբար Ֆանէզն եմ, պատրաստ՝
Լաւագոյնին դէմ ամէնքէն՝ կոռուելու:

Ելաւ Գոմէզ Պելայէտ ոտք. «Մինայա,
Այս քու բոլոր խօսքերուդ միւտքը ինչ է:
Կան բաւական մարդիկ ձեր դէմ կոռուելու՝
Այս ատենանին մէջ. եւ չուզող եթէ կայ՝
Իրեն գէշ. այս գործերէն մենք եթէ լաւ
Ելլենք, Աստուած եթէ ուզէ, դուք յետոյ
Պիտի տեսնէք թէ 'սածնիդ բան մը կ'արժէ»:
Ըսաւ Արքայն. «Այս վէճը վերջ գտնէ թող:
Ա'լ թող ոչ ոք եւ ոչ իսկ խօսք մը զուրցէ:
Վէճը թող այս ասպետներուն միջեւ վաղն՝
Երբոր ցաթէ արփին՝ տեղի ունենայ,
Երեքի դէմ երեք՝ որոնք ձայն տըւին
Այս ատենանին մէջ: Իսկ եւ իսկ խօսեցան
Կարրիոնի ինֆանտներն. «Ո'վ թագաւոր,
Տըւէք մեզի քիչ մ'ատեն, վաղը չ'ըլլար:
Կամպէադոր Սիտի տըւինք զէնք ու ձի.
Պէտք ենք երթալ Կարրիոնի նախ հողերն»:
Արքայն Սիտի դարձած ըսաւ. «Ունենայ
Պիտի տեղի այս կազն ուր դուք հրամայէք»:
Այն ժամանակ ըսաւ իմ Սիտ. «Ոչ, տէր իմ,
Ինծի չ'իյնար հըրամայել. եւ յետոյ
Ես աւելի կ'ընտրեմ երթալ Վալենցա,
Քան Կարրիոն»:
Եւ թագաւորն. «Ո'ն, ո'վ Սիտ,
Չեր ասպետներն ինձ տուէք իրենց զէնքերով:
Պիտի գան հետս, եւ ես ըլլամ պաշտպանին:
Կը հաւաստեմ՝ զերդ տէր բարի իր ճորտին,
Որ չունենան պիտի վընաս որեւէ
Ո'չ կոմսէ, ոչ ուրիշ մարդէ: Հոս անոնց
Այսօր սահման մը կ'որոշեմ. յետ երեք
Շաբաթներու՝ Կարրիոնի դաշտերուն

Մէջ թող փորձեն ինքզինքնին՝ զէն ի ձեռին՝
 Ներկայութեանս. եւ եթէ մէկը պակօի,
 Կորսընցընէ պիտի ամէն իրաւունք,
 Եւ համարուի յաղթահարուած եւ մատնիչ»:
 Ընդունեցան Կարրիօնի ինֆանտներն
 Այս դատաստանն Արքային. իմ Սիւս պագաւ
 Անոր ձեռքերն. «Այս իմ երեք ասպետներս
 Ձեր ձեռքին մէջ են. զանոնք այս վայրկեանէն
 Ձեզ կը յանձնեմ, իբր արքայի եւ տիրոջ»:
 Այնպէս զինուած են որ կրնան կատարել
 Իրենց ամէն պարտքը: Զանոնք զրկեցէք
 Ինձ վալենցա յարգուած՝ ի սէր Արարչին»:
 Այն ժամանակ յարեց Արքայն. «Աստուած տայ»:

Այն ժամանակ Կամպէադոր Սիւս վերցուց
 Իր սաղաւարտն եւ նուրբ կտաւէ գլխադիրն,
 Որ ճերմակ էր արեւու պէս: Եւ քակեց
 Մօրուքը՝ զայն հանելով դուրս չըւանէն:
 Ատեանն ողջոյն չէր յոգնիր վրան նայելէ:
 Յառաջացաւ դէպ ի Կոմսերն Հենրիկոս
 Եւ Ռայմոնտոյ. գրկեց զանոնք, աղաչեց
 Խանդավաղաթ որ առնեն իր գանձերէն
 Ո՛ր մասն իրենց ըլլար հաճոյ: Աղաչեց
 Ոչ լոկ ասոնց, այլ նաեւ միւս ամէնուն
 Որ իրենց կողմն էին՝ առնել սիրածնին:
 Առին ոմանք, մինչ չուգեցին ուրիշներ:
 Երկու հարիւր մարքը թողուց Արքային,
 Որ առաւ ինչ որ ուզեց իր գանձերէն.
 «Ձենէ գլխութիւն կը խնդրեմ, ո՛վ թագաւոր,
 — Ըսաւ անոր իմ Սիւս — ի սէր Արարչին»:
 Այն վայրկեանէն որ հոս ամէն ինչ լրացաւ,

Կը պագնեմ ձեր ձեռքերը ձեր շընորհիւ,
 Եւ կը ցանկամ մեկնիլ երթալ վալենցա
 Զոր առի այնքան տաժանքով»: Յետոյ Սիւս
 Հըրամայեց որ տան ձիեր եւ ուրիշ
 Ինչ բանի պէտք որ ունէին դեսպաններն
 Արագոնի եւ Նաւարրա քաղաքաց
 Ինֆանտներուն, ապա զանոնք արձակեց:

Հեծաւ արքայն տոն Ալֆոնս իր պալատին
 Աւագներովն ողջոյն Տիագ Սիւսի հետ՝
 Եւ քաղաքէն դուրս ելաւ. երբ որ հասան
 Սոկոդըւէր, ըսաւ Արքայն իմ Սիւսի,
 Որ հեծած էր Բաբիեկա ձիուն վրայ.
 «Տոն Ռոտրիկոյ, պէտք է որ դուք վազցընէք
 Ու փորձէք իմ առջեւ այս ձին, որուն վրայ
 Լըսեր եմ շատ գովեստներ»: Սիւս ժպտեցաւ
 Եւ ըսաւ. «Տէր, ձեր պալատին մէջ շատ կան
 Ազնիւ մարդիկ ատակ այդ բանն ընելու:
 Ըսէք իրենց որ վազցընեն ձիերնին»:
 Յարեց Արքայն. «Խօսքերդ ինձ շատ հաճոյ են,
 Բայց կ'ուզեմ իմ սիրոյս այս ձին վազցընէք»:

150

Ըսկըսաւ Սիւս այն ժամանակ վազցընել
 Եւ փորձել ձին՝ բայց այնպիսի կորովով,
 Որ հիացած մնացին ամէնքը վըրան:
 Ձեռքը վերցուց Արքայն եւ խաչ մը հանեց.
 «Լէոնի Սուրբ Իզիդորի անունով
 Կ'երգնում որ մեր երկիրներուն մէջ բոլոր
 Երբեք նըման պարոն չունի գոյութիւն»:

Սիտ ձիուն վրայ առաջ եկաւ եւ պագաւ
 Զեռքերն Աւֆոնս թագաւորին իր տիրոջ։
 «Դուք ինձ հրաման տրե՛ք որ ես վազցընեմ
 Բաբելեկան. այսօր նըմանը չըկայ
 Մուղրիններուն, Քրիստոնէից մէջ. ես զայն
 Զեզ կ'ընծայեմ, տանիլ տըւէք զայն, ո՛վ տէր»։
 Ըսաւ Արքայն. «Զեմ ուզեր զայն ընդունիլ։
 Եթէ քենէ զայն առնէի, ա՛լ պիտի
 Զին չունենար տէր մ'այնքան քաջ եւ կարշնդ։
 Զի մ'այդպիսի՝ ձեզի նըման ասպետով
 Դիտմամբ եղած է մարտի մէջ յաղթելու
 Մուղրիններուն, հալածելու փախուստնին։
 Թող վերցընէ պաշտպանութիւնն Արարիչն
 Անկէ որ զայն քենէ առնել պիտ' ուզէ,
 Որովհետեւ կու տայ նոյն ինքը մեզի
 Զենէ եւ ձեր երիվարէն փառք՝ պատիւ»։
 Յետոյ հրաժեշտ առին՝ առեանը լուծուաւ։
 Կամպէադոր լաւ հրահանգներ տուաւ անոնց
 Որ կուռէին պիտի. «Արդ, օ՛ն, Անտոլին
 Մարտին, եւ դուք Պեր Վերմուդոզ, եւ Մունոյ
 Գուստիոզ, պի՛նդ կեցէք դաշտին մէջ՝ ինչպէս
 Պարոններու կը վայլէ։ Ինձ լաւ լուրեր
 Հասնին ձենէ ի Վալենցա»։ Անտոլին
 Մարտին ըսաւ. «Ինչո՞ւ այդպէս կ'ըսէք, տէր.
 Գործն յանձն առինք, պիտի կրնանք կատարել։
 Պիտի կրնաք մեր մահուան բօթը լըսել,
 Բայց ոչ երբեք մեր պարտութեանն»։ Ասոր վրայ
 Ուրախացաւ բարի ժամու մէջ ծընածն,
 Եւ իր բոլոր մտերիմներէն մեկնեցաւ։
 Սիտ Վալենցա դէպ ի, Արքայն՝ Կարրիոն։

Երեք շաբաթն անցնելուն՝ կէտ սահմանուած
 Թագաւորէն, Սիտի մարդիկն ունէին
 Իզձ տոն Ռոտրիկ Սիտէն իրենց վստահուած
 Պարտքը ի գործ դնելու։ Անոնք տակն էին
 Պաշտպանութեան Լէոնի տոն Աւֆոնսին։
 Կարրիոնի ինֆանտներուն սպասեցին
 Երկու օրեր։ Ասոնք եկան հայթայթած
 Աղուոր ձիեր եւ կազմածներ, հետերնին
 Ազգականներն իրենց. որոնց հետ մէկանց
 Նիւթեր՝ կնքեր էին դաշտին մէջ զրաւել,
 Յամօթ Սիտի, նոյն իմ Սիտի ասպետներն,
 Կարենային եթէ կըռիւ չըսկըսած
 Քաշել զանոնք մէկդի. դժնէ զաղափար,
 Բայց բան չըրին տոն Աւֆոնսի երկիւղէն։
 Գիշեր ատեն հսկումն ըրին զէնքերուն
 Եւ Արարչին աղօթեցին։ Եւ ահա
 Գիշերն անցաւ եւ աշալուշը ցածեց։
 Համախմբուած էին հոն շատ քաջ մարդիկ
 Մենամարտին հանդիսատես ըլլալու,
 Եւ, ամէնքէն վեր, կար արքայն տոն Աւֆոնս,
 Իբրեւ ի խոյզ իրաւունքին եւ նեցուկ,
 Եւ կենալու անիրաւին հակառակ։
 Հազան զրահնին Կամպէադոր Սիտիններն,
 Երեքը մէկ եւ միաշունչ. գերդ մարդիկ
 Միակ տիրոջ հաւատարիմ եւ մտերիմ։
 Կարրիոնի ինֆանտներն ուրիշ տեղույ մէջ
 Հազան զրահնին, եւ կոմս Գարսի Որդոնէզ
 Կը հրահանգէր զանոնք։ Հանել խորհեցան
 Դժուարութիւն մ' եւ խնդրեցին Աւֆոնսէ՛
 Որ Կոլադա եւ Տիգոնա չերեւան

Պատերազմին մէջ, որպէս զի Սիտիններն
Այն սուրերով չըկուէին: Կ'ըզջային
Շատ ինֆանտներն անոնք տըած ըլլալուն:
Թագաւորին ըսին, բայց ան չկատարեց
իրենց խնդիրքն. «Այդ մասին խօսք չըրիք դուք
Երբոր ատենն էինք խմբած: Եթէ դուք
Ունիք ընտիր զէնքեր հիմա՝ պիտի 'լլայ
Օգուտը ձեզ. նոյնը պիտի 'լլայ նաեւ
Սիտի մարդոց: Կարրիոնի ինֆանտներ,
Գացէք դաշտին մէջ երեւցէք: Ի դէպ է
Որ դուք կուրիք պարոններու հանգունակ,
Զի զերդ վարպետ պիտի կուրին Սիտիններն:
Եթէ յաղթէք՝ պատիւնիդ մեծ պիտի 'լլայ.
Իսկ թէ պարտուիք՝ մի՛ մեղադրէք ըզմեզ բնաւ:
Ամէնք գիտեն որ դուք ինքնին փնտուցիք
Այս պատահարն՝ արկածը ձեր գործերով»:
Կարրիոնի 'նֆանտներն արդէն իսկ զղջալ
Կը սկըսէին, կը ցաւէին կատարած
Գործերնուն վրայ, ըրած ըլլալ չուզէին
Պիտի բոլոր գանձին համար Կարրեոնի:
Կամպէադոր Սիտի երեք ասպետներն
Արդէն զինուած էին. զընաց թագաւորն
Ալֆոնս անոնց այցելութեան: Եւ անոնք
Ըսին իրեն. «Կը համբուրենք ձեր ձեռքերն,
Իբրեւ տիրոջ եւ Արքայի, որպէս զի
Մեր եւ անոնց միջեւ ըլլաք դատաւոր:
Պաշտպանեցէք ըզմեզ բարի 'րաւունքով՝
Ոչ անիրաւ: Կարրիոնի 'նֆանտներուն
Կուսակիցներն հոս են, եւ մենք չենք գիտեր
Թէ անոնք ինչ դաւեր կրնան նիւթել մեզ:

Մեր տէրը Սիտ յանձնեց մեզ ձեր ձեռքերուն:
Իրաւունքնիս պաշտպանեցէք Արարչին
Սիրոյն»: Ըսաւ այն ժամանակ թագաւորն.
«Յօժարակամ եւ իմ սրտովըս բոլոր»:

Ընտիր ու ժիր ձիերն անոնց բերուեցան,
Թամբերուն վրայ խաչին նըշանն հանեցին,
Եւ հեծան մեծ զօրութիւնով: Ունէին
Վըզերնէն կախ սպարները պինդ պալարով.
Բռնած էին սուր սայրերով աշտէնին,
(Իւրաքանչիւր աշտէ դըրօշ մը ունէր),
Եւ կային շուրջը շատ կտրիճ պարոններ.
Երեւցան այսպէս դաշտին վրայ, ուր կային
Յանկեր. էին Սիտի մարդիկն համաձայն
Որ ամէն մին մէկ մրցողի վրայ դիմէր:
Կարրիոնի 'նֆանտներն ահա միւս կողմէն
Փրթան՝ բազում հետեւորդով, զի հոն շատ
Թայրաթմոսներ ունէին: Տուաւ տոն Ալֆոնս
Դատաւորներ անոնց, իբրեւ պաշտպաններ
Իրաւունքի, եւ ոչ ուրիշ բաներու,
Եւ ոչ նոյն իսկ անոնց հետ վէճ ընելու
Այոյին վրայ եւ կամ ոչին: Երբ եղան
Դաշտին վըրայ, Ալֆոնս արքայն խօսեցաւ.
«Մըտիկ ըրէք ինչ որ ձեզի պիտի 'սեմ,
Ո՛վ ինֆանտներ Կարրիոնի: Պէտք էիք
Դուք այս մրցումը Տղեդոյ կատարել,
Բայց չուզեցիք. իմ երաշխիս տակ՝ բերի
Կամպէադոր Սիտի երեք ասպետներն
Հողերուն վրայ Կարրիոնի: 'Րաւունքնիդ
Պահանջեցէք, բայց ծուռ ճամբայ մի՛ երթաք.
Վասըն զի մէկն եթէ ուզէր անարդար

Բան մը գործել, ես պիտի դէմ կենայի,
Եւ պետութիւնս ամբողջ պիտի նախատուէր»:
Կարրիոնի ինֆանտներուն շատ ծանր էր այս:

Դատաւորները եւ Արքայն ցոյց տըւին
Յանկերն, եւ դաշտն ամէնքն ազատ թողուցին
Շուրջանակի. յայտնի 'սուեցաւ վեցին ալ
Թէ ով որ դուրս ելլէր ցանկէն, պարտւած
Պիտի նկատուէր: Բոլոր մարդիկ բացուեցան
Այնքան որ մնար միջոց մը վեց նիզակի՝
Ընդ մէջ ներկայ եղողներուն եւ ցանկին:

Վիճակով դաշտը բաժնեցին ու տըւին
Մէն մրցորդի լոյսի բաժին հաւասար:
Դատաւորները քաշուեցան, ու մնացին
Ասպետներն այն ատեն ճակատ ճակատի:
Ռոտրիկ Սիտի մարդիկն յառաջ դիմեցին
Կարրիոնի դէպ ինֆանտներն, եւ ասոնք
Գէպ ի անոնք. իւրաքանչիւրն անոնցմէ
Իր թշնամւոյն վրայ կը բռնէր իր աչոյհին:
Առին սպարնին, եւ ծածկեցին իրենց կուրծքն.
Իջեցուցին տէգերն իրենց դրօշներով
Եւ դէմքերնին ծոցերն թամբին գունտին վրայ:
Տըւին խըթանը ձիերուն, կը դողար
Կարծես գետինն ուրկէ անոնք թափ տըւին:
Ամէն ոք ուշ կը դընէր իր թշնամւոյն:
Ահա երեք երեքի դէմ կը կռուին:
Կը կարծէին անոնք որ չորս կողմն էին
Թէ պիտի՝ յանկարծ իյնային դի ցուրտ տապաստ:
Պեր Վերմուդոգ՝ որ նախ եղաւ ձայնատուր,
Պատահեցաւ Ֆերնանտոյի Գոնսալուէզ:
Անվախ զարկին մէկը միւսին վահանին:

Տոն Պերոյի վահանն անցուց թափ Ֆերնանտ,
Բայց պարապին զարկաւ եւ զայն չըխոցեց:
Երկու տեղէ կտրեց վըրան տիգաւունն.
Ամուր կեցաւ Պեր Վերմուդոգ, չերերաց:
Հարուած մըն էր առեր, տըւաւ հատ մ'ալ ինք:
Ասպարին մէջ տեղի պալարը փշրեց
Ու ցատքեցուց մէկդի, անցուց անարգել
Թափ, եւ աշտէն անոր կուրծքին մէջ գամեց:
Եռավերտեան ունէր զըրահ Ֆերնանտոյ
Եւ աս պահեց զանի, երկուք փշրեցան,
Բայց երրորդ վերտը դիմադրեց: Եւ սակայն
Մտցուց ներքնակը շապիկով՝ ծոպերով
Երկայնութեամբ ձեռքի մ'անոր միսին մէջ:
Արիւնը դուրս փրքաց բերնէն: Խզուեցան
Խրացներն, որոնց եւ ոչ իսկ մին դիմացաւ.
Եւ Ֆերնանտ փլաւ գետին ձիուն գաւակէն:
Զայն ներկաներն համարեցին մահապէր:
Պերոյ աշտէն թողուց ու սուրն առաւ ձեռք:
Երբոր տեսաւ զայն Ֆերնանտոյ Գոնսալուէզ՝
Տիգոնան լաւ ճանչցաւ, ուռուանց հարուածի
Ըսպասելով՝ յայտարարեց. «Պարտուած եմ»:
Հաստատեցին դատաւորները մրցման,
Եւ հեռացաւ մէկդի Պիեր Վերմուդոգ:

Հարուած տըւին տէգով Մարտին Անտոլին
Եւ Տիեկոյ Գոնսալուէզ՝ մէկը միւսին,
Եւ հարուածներն եղան այնքան հզօրեղ՝
Որ կտրեցան երկու տէգերն ալ: Մարտին

Անտոլինէզ սուրը քաշեց: Դաշտն ամբողջ
 ✓ փայլատակեց, այնքան լուսեղ էր եւ ջինջ:
 Մըխեց հարուած մը շեղակի առնելով:
 Կտրեց կնգուղն անոր եւ սուրը հասաւ
 Մինչեւ անոր զըդակն. ասոնք թոցնելով
 Խուզեց մագերն ու վէրք բացաւ միտին մէջ:
 Գլխուն զրահին մէկ մասն ինկաւ գետին վար,
 Եւ մասը միւս՝ վերելեակին վրայ մընաց:
 Երբ Կոլադա՝ թանկագին սուրը մըխեց
 Անանկ հարուած մը, Տիեկոյ լաւ տեսաւ
 Որ պիտ' անկէ չըկրնար ողջ ելլել դուրս:
 Դարձուց ձիուն սանձը որ դէմը գայ ճիշդ.
 Սուրը իր ձեռքն էր, բայց զայն չէր գործածեր:
 Անտոլինէզ Մարտին զայն սրովն ընդունեց:
 Տըւաւ տափակ հարուած մ'անոր, չառաւ զայն
 Սուրին բերնով: Եւ Տիեկոյ մեծածայն
 Աղաղակեց. «Օգնէ, Աստուած փառաւոր,
 Օգնէ՛ ինձ, Տէր իմ, ազատէ այս սուրէն»:
 Սանձը քաշեց ձիուն՝ սուրէն շեղեց զայն,
 Եւ զայն թափով ցանկապատէն քըշեց դուրս:
 Անտոլինէզ Մարտին մընաց դաշտին մէջ:
 Այն ժամանակ ըսաւ Արքայն. «Հէտս եկէք:
 Զեր ըրածովն արդէն մարտին յաղթեցիք»:
 Դատաւորներն հաստատեցին թէ ճիշդ էր:

Երկուքն յաղթող ելան. ձեզի արդ Մունոյ
 Գուստիոգի մասին ըսեմ պիտի ես,
 Թէ Գոնսալուէզ Անսուորի հետ ինչպէս գնաց:

Սպարներուն վրայ տըւին ահեղ հարուածներ:
 Անսուոր կարշնեղ եւ քաջասիրտ՝ հարուածեց
 Մունոն սպարին վըրայ, այնպէս որ անցուց
 Թափ եւ զըրահը խորտակեց. բայց աշտէն
 Պարապ զընաց՝ առանց մարմնոյն դաշելու:
 Այս հարուածէն վերջ կարգն եկաւ Մունոյին:
 Մէկ հարուածով սպարը ճեղքեց մէջտեղէն:
 Զըկրցաւ դէմ դընել Անսուոր, կոտրեցաւ
 Զրահը, սակայն խոցուեցաւ իր մէկ կողմէն
 Եւ ոչ կուրծքէն. աշտէն միտին մէջ գամեց
 Դրօշովն հանդերձ, եւ միւս կողմէն ելաւ դուրս
 Երկայնութեամբ բազկի: Մունոյ Գուստիոգ
 Տըւաւ ցնցում մ'անոր՝ թամբէն խախտեց զայն:
 Քաշելով տէգն յետոյ՝ գետին տապալեց:
 Տէգ՝ բուն՝ դըրօշ կարմիր էին արիւնով:
 Հարուածն ամէն ոք մահացու մըտածեց:
 Աշտէն նորէն խոնարհեցուց Գուստիոգ
 Եւ ըսպառնաց անոր՝ վըրան կենալով:
 Բայց Գոնսալուէզ ըսաւ. «Ի սէր Աստուծոյ,
 Մի՛ հարուածէք, խազմը ասով պարտուեցաւ»:
 Դատաւորներն ըսին. «Մէր ալ կարծիքն է»:

Տոն Ալֆոնսոս բարի արքայն պարպել տուաւ
 Դաշտն, եւ իրեն առաւ զէնքերն հոն մնացած:
 Պատուով Սիտի ասպետներն ետ քաշուեցան:
 Փառք Արարչին, յաղթած էին կրօնին,
 Կարբիոնի հողերուն ցաւը մեծ էր:

Արքայն ճամբայ հանեց գիշեր ժամանակ
 Ասպետներն իմ Սիտի, որպէս զի չըկրնն
 Յարձակումներ եւ աներկիւղ ճամբորդեն:
 Խոհեմութեամբ գացին գիշեր ու ցերեկ

Եւ հուսկ հասան Վալենցա ողջ եւ առողջ
կամպէադոր տոն Ռոտրիկոյ Սիտի մօտ:
Կարրիոնի 'նֆանտներն էին հոն թողած
կեղտ անուռովը վատերու, կատարած՝
Պարտքն որ իրենց տէրը յանձներ էր իրենց.
Ուտտի 'րաւունք ունէր հրճուիլ ցնծալու
կամպէադոր Սիտը. մինչդեռ մեծ եղաւ
կարրիոնի ինֆանտներուն նուաստութիւնն:
Արդ միեւնոյնը պատահի՝ եթէ ոչ
Աւելի չարն՝ անոր որ կին մը ազնիւ
կը նախատէ եւ յետոյ զայն կը լըքէ:

Թողունք մէկդի Կարրիոնի 'նֆանտներուն
Հետ վէճերնիս. թող իրենց կրած ամօթին
Վըրայ ցաւին: Ընդհակառակը՝ խօսինք
Անոր մասին՝ որ ծնաւ բարի ժամու մէջ:
Վալենցայի մէջ եղաւ մեծ ցնծութիւն
Պատուին համար՝ զոր շահեցան ասպետներն
Իմ Սիտի: Տէրն իրենց Տիագ Ռոտրիկոյ՝
Մօրուքը ձեռքն առաւ. «Երկնի Արքային
Շնորհակալիք, վրէժնին առին աղջիկներս:
Արդ էնոնք պէտք է հրաժարին ինչքերէն
Կարրիոնի. ըլլայ հաճոյ կամ թէ ոչ՝
Պիտի կրնամ զէնոնք կարգել անպարտաւ»:
Նաւարրայի ու Արագոնի ինֆանտներն
Բանակցութեան մտան՝ ունեցան լէոնի
Ալֆոնսին հետ տեսակցութիւն: Միացան
Ամուսնութեամբ Էլուիր ու Սոլ տիկնանց հետ.
Չքնաղ էին եղած նախկին հարսնիքներն,
Ասոնք եղան աւելի՛ եւրօ չքնաղ:
Եւ իմ Սիտ այս միութենէն մեծագոյն

Քաղեց պատիւ քան նախկինէն: Յիրաւի,
Մըտածեցէք որքան եղաւ մեծարոյ
Բարեբաստիկ ժամու ծընունդն, երբ եղան
Իր աղջիկները տիրուհի Նաւարրա
Եւ Արագոն քաղաքներուն: Սպանիոյ
Թագաւորներն իրեն եղան ազգական
Եւ ամէն ինչ դարձաւ պարծանք՝ փառք՝ պատիւ
Անոր որ ծնաւ բարեբաստիկ ժամու մէջ:
Հոգեզալուստ էր երբ մեռաւ Սիտ Տիագ:
Քրիստոս իրեն իր թողութիւնը շնորհէ:
Եւ նոյնպէս մեզ մեղաւորաց ուարդարաց:
Կամպէադոր Սիտին վէպն այս աւասիկ:
Հոս կը գտնէ պատմութիւնն իր կատարածն:

✓ Այս գիրքը գրողին Աստուած Արքայութիւն
պարգեւէ. Ամէն (թարգմանողին ալ): Պեր Աբբատ
գրեց զայն Մայիս ամսուն մէջ, յամի 1307.
(Հայր Արտէն թարգմանեց զայն Յունուար 21-4
փետրուար, յամի 1925): Վէպը երգուեցաւ: Մեզի
գինի տուէք: Եթէ դրամ չունիք, ձգեցէք հոս
քանի մը գրաւներ, որպէս զի անոնցմով գինի
առնենք:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՍԻՏ ԿԱՄՊԷԱԴՈՐԻ

ԶՐՈՅՅԸ

ՍԻՏԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ա

Ն Ա Խ Ա Տ Ի Ն Ք Ը

Ազնւական եւ հինաւորց՝ ճոխ իր տան
 Նախատինքին վրայ կը խորհի Տիեկոյ.
 Ուժերն երկայն տարիներէ տկարացած՝
 Կը նըւաղին այսօր վըրէժ խնդրելու:
 Գիշերը չի կրնար ննջել, ճաշակել
 Կերակուր, ոչ ալ վերցընել աշուրներն
 Երկրէն, եւ ոչ ալ իր տունէն ելլել դուրս.
 Եւ ոչ իսկ իր մերձաւորաց հետ խօսիլ,
 Վախնալով մի գուցէ զանոնք նախատէ
 Շունչը իր կեղտ եւ վատանուն համբաւին:
 Պատուախնդիր տազնապներէ տռչկըւած՝
 Կը փորձէ իր ցաւին դարման անպատիր,
 Մարդ կը ղրկէ եւ կը կանչէ որդիներն:
 Առանց բընաւ խօսք մ'ըսելու՝ կը բռնէ
 Գիրգ եւ ազնիւ ձեռքերն անոնց, ոչ անոնց
 Բախտին գիծերը քննելու, այլ զանոնք
 Պինդ եւ ուժգին իր ափին մէջ սեղմելու:
 Հակառակ իր ճերմակ մազին՝ տարիքին,
 Պատիւը ոյժ փոխ կու տայ իր արիւնին
 Եւ իր ցրտին երակներուն, նեարդերուն

Եւ սառուցեալ շնչերակաց, եւ զանոնք
կը սեղմէ անքան սաստկապէս, որ կ'ըսեն
իր որդիներն. «Հայր, կը բաւէ, ինչ կ'ուզես.
Պահանջդ ինչ է. թո՛ղ, մեռցընես պիտի մեզ»:

Երբ Ռոտրիկին հասաւ՝ փնտռած պըտուղին
Յոյսը գրեթէ հատած, վերջին իր որդին,
Աշուին արին բոլոր՝ վրկան իբրը վագր,
Աղաղակեց՝ լի մոլուցքով, քաջութեամբ.

«Ձրգեցէք, հայր, ձեռքերըս շուտ ձրգեցէք:
Եթէ իմ հայրըս չըլլայիք՝ օ՛ն եւ օ՛ն,
խօսքով չէի գոհանար ես, աղիքներդ
կը քանցէի կը կորզէի, եւ իմ մատս
ինձ դաշոյնի եւ սուրի գործ կը տեսնէր»:

Յնծութենէն լաբով ըսաւ ծերունին.
«Հոգւոյս հատոր, քու բարկութիւնդ կ'ամռնէ
իմինս. ցատումդ իս կը լեցնէ ցնծութեամբ:
Ռոտրիկ զաւակս, այդ քաջութիւնդ ի սպաս դիր
խնդրելու վրէժն իմ պատիւիս, որ կորսուի՝
Պիտի՝ եթէ զայն չըստանաս վերըստին»:

Կ'ըսէ անոր ինչ նախատինք որ ըրաւ
Լոգանոյ կոմսն իրեն, կ'օրհնէ զանիկա
Եւ անոր սուր մը կու տայ:

F

ՌՈՏՐԻԿ ԵՒ ԼՈԶԱՆՈՅ

Մըտածկոտ է Ռոտրիկ. դեռ ինք քիչ տարու,
Պէտք է խնդրէ հօրը վըրէժն, ըսպաննէ
Լոգանոյ կոմսն: Հակառակորդն հըզօր է,
Ետեւն ունի հազար պաշտպան աստուերան՝
Լերան մէջ. իր ձայնը կը զլէ միւսերունն
Այբունիքին մէջ Ֆերնանտի՝ Լէոնի
Թագաւորին. ահեղ մարտի մէջ բազուկն.
Ասոնք բոլոր իրեն թէթեւ կ'երեւան
Նախատինքին երբ կը նայի զոր կըրեց
Առջի անգամ արիւնը Լայն կալուոյի:

Կը պաղպտի արդարութիւն երկնքէն
Ռոտրիկ, երկրէն՝ կռուելու կալ մը, խրախոյս՝
Պատուէն. արդէն իսկ մարդն ազնիւ ի ծընէ
Վարժ է եւ մէտ՝ պատուոյ համար մեռնելու:
Իր հօր որ չի՛ կրնար պատմու մ'իսկ կլլել՝
Կը խօսի այսպէս, զի անի տակաւին
Նախատուելէն ի վեր սեղան չէ նստած.

«Մի՛ վշտագնիք, հայր իմ. ձեզի Լոգանոյ
կոմսէն եղած նախատինքին համար. ան
Տեղեկութիւն չունէր թէ ես կ'ապրէի:

Այն արցունքները զորքս դուք կը հեղուք
 Հոգիիս մէջ կը թափանցեն շիթ առ շիթ
 Եւ կը փոխուին ճաճանչներու: Ես յանուն
 Երկնքի մէջ թագաւորող Աստուծոյն
 Եւ հաւատքին՝ որուն մէջ ծնած եմ ձեռք,
 Պիտ՝ առնեմ վրէժդ՝ կամ ինքքզինքս ըսպան-
 Տունէն կ'ելլէ կը հանդիպի Լոգանոյ ինեմ»:
 Կոմսին որ պտոյտ կ'ընէր, անոր կը գոչէ.
 «Կոմս Լոգանոյ, ինքզինքնիդ քաջ կը կարծէք
 Վասն զի դուք ժպրհեցաք ձեռք վերցընել
 Թագաւորին առջեւ ծերու մը վըրայ:
 Գիտէ՞ք դուք թէ իմ հայրս է, շառաւիղ
 Լայն Կալուոյի, եւ թէ անոնք՝ որ ունին
 Զինանըշան պատուաւոր չեն հանդուրժեր
 Թշնամանքի. մարդու մըն էք զարկեր դուք՝
 Որուն վրայ լոկ Աստուած ունի՝ շխանութիւն,
 Եւ ուրիշ ոչ ոք. զի ես իր որդին եմ:
 Ազնւական իր դէմքը դուք քողեցիք
 Քարուականքի մ'ամպով. ես ամպը սակայն
 Պիտի ջնջեմ արեգակին զօրութեամբ.
 Եւ պիտի ձեր արիւնին մէջ լըւացուի
 Բիծը որ իր փառքին ստուերած կը բերէ:
 Գէշ ըրիք, Կոմս, ես ձեզ մատնիչ կը կոչեմ.
 Կու գամ գլուխնուդ համար, զի ես խոստացայ»:
 Կոմսը Ռոտրիկն անգոսնելով կը ժպտի.
 «Կորսուէ՛, պզտիկ մանչուկ, եթէ չես ուզեր
 Որ մտրակել տամ քեզ լաճի մը նըման»:
 Կուտայ Ռոտրիկ սրտմըտութեամբ պատասխան.
 «Բարի՛ ըրաւոնք, ազնւութիւն աւելի՛
 Կ'արժեն քան տասը բարեկամ միասին»:

Կու տայ ահեղ եւ անդարման հարուածներ:
 Իր թշնամոյն գլուխը մարմնէն կը բաժնէ,
 Եւ կը բռնէ զանիկա իր մագերէն:

Գ

ՎՐԷԺԻՆԴՐՈՒԹԻԻՆԸ

□

Տիեկոյ լայն սեղան նստեր է լալով.
 Հետ կու լայ՝ հետ կը մըտածէ նախատինքն:
 Ալեւորն իր ցաւէն ելած ինք իրմէ՝
 Զունի հանգիստ, զինք կը լափեն տագնապներն,
 Եւ տեսիլքներ կու գան իրեն ստէպ ըստէպ:
 Հասաւ Ռոտրիկ, կը բերէր գլուխը Կոմսին
 Արիւնոռոգ՝ բռնած անոր մագերէն.
 Հօրը թեւէն քաշեց եւ զինքն արթնցուց
 Իր անուրջէն, եւ յետոյ լի ցնծութեամբ
 Խօսեցաւ այսպէս. «Տեսէք հոս խոտը չար.
 Ա՛լ դուք կրնաք ուտել հիմա: Բացէք, հայր,
 Զեր աչուրները, վերցուցէք ճակատնիդ.
 Ապահովուած է պատիւնիդ, անարատ
 Ամէն աղտէ. կեանքը ձեզի կը կարդայ
 Մեռելներուն մէջէ հրաւեր: Զեռքեր կան,
 Հայր, որոնք չեն այլելըս ձեռք, եւ ա՛լ չէ
 Լեզու մը ա՛յս լեզուն: Վրէժնիդ առի, Տէր,

Որովհետեւ վրէժխնդրութիւնն արդար է՝
Երբոր անոր ի նպաստ զինուողը ունի
Մոյթ եւ նեցուկ իրեն բարի իրաւունքն:

Ռոտրիկ կը տարակուսի թէ ծերունիին խելքը
վրան է, կ'երագէ կամ թէ արթուն է: Բայց ոչ,
ան չ'երագեր, արտասուքն է, որ անոր տեսու-
թիւնը կը պղտորէ: Հուսկ, կը վերցնէ աշուն՝
զոր ազնիւ ստուերներ կը կուրցնեն, կը ճանչ-
նայ իր թշնամին մահուան այն կերպարանքին
տակ:

«Ռոտրիկ, հոգւոյս զաւակը, ծածկէ այդ գլու-
խը: Նոր Մեղուսա, մի՛ գուցէ զիս քարացնէ,
կամ սիրտս խորտակուի ցնծութենէն՝ քեզի շը-
նորհակալ չեղած: Ո՛վ վատչուէր Ղրգանոյ կոմս,
Երկինքը իմ վրէժս կը լուծէ քենէ, եւ իմ ար-
դարութիւնս՝ քեզի դէմ՝ տուաւ ինծի Ռոտրի-
կիս բազուկը: Նստէ, որդեակ իմ, հոն ուր ես,
ամենէն բարձր տեղը, վասն զի ան որ կը բերէ
ինծի այդ գլուխը, պիտի ըլլայ տանս գլուխը:

Դ

ՄԱԻՐԻՏԱՆԱՅԻ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐԸ

Մուրիտանացի (մուղրի) թագաւորները կաս-
տիլիա կը մտնեն մեծ աղմուկով. հինգ են մու-
ղրի թագաւորները, իրենց մարդերով: Կ'անցնին
Բուրգոսի քովէն, կ'երթան Մոնտէս – Դոկա,
Բելֆորադոյ, Սուրբ Գովինգ, Նայորա եւ Լո-
զրոնոյ. իրենց անցքին՝ ամէն բան քանդած են:
Կ'աւարեն արջառներ, կը գերեն շատ քրիստոն-
եաներ, շատ մարդիկ ու շատ կիներ, մանչեր եւ
աղջնակներ ալ: Կը դառնան իրենց երկիրները
լի հարստութեամբ, վասն զի ոչ թագաւորը, եւ
ոչ ուրիշ մէկը չէ ելած դուրս՝ պատերազմելու
համար:

Երբ Ռոտրիկ կը լսէ այս լուրերը Բիւարի իր
ամրոցին մէջ, (երիտասարդ մըն է քիչ տարու,
հազիւ քսան տարեկան է), կը հեծնէ Բաբելա-
յի վրայ, կը կանչէ իր բարեկամները, կը հա-
մախմբէ իր երկրի մարդերը: Կը յարձակի Մու-
ղրիներուն դէմ՝ Մոնտէս – Դոկայի ամրոցին մէջ,
կը յաղթէ Մուղրիներուն, գերի կը բռնէ հինգ
թագաւորները, աւարին կը տիրանայ, կ'արձա-

կէ գերինները: Յետոյ կը բաժնէ կապուտը իր հետեւորդներուն միջեւ:

Թագաւորները գերի կը տանի Բիւար՝ իր ամբողջին մէջ, եւ զանոնք իր մօրը կը յանձնէ: Կը հանէ զանոնք. Թագաւորները իրեն մեծարանք կը մատուցանեն, եւ ինքզինքնին կը դաւանին իբր ճորտեր: Կ'օրհնեն Բիւարի Ռոտրիկը, կը գովեն իր քաջութիւնը, կը խոստանան հարկ վճարել: Յետոյ, կը դառնան իրենց երկիրները, եւ խոստովանին կը պահեն:

Ե

Ք Ս Ի Մ Ե Ն Ա

Բարի Թագաւորը Բուրգոս էր, ճաշելու հետ, երբոր Քսիմենա Գոմէզ եկաւ տրտնջելու: Սըգազգեստ համակ, սեւ ժանեակներով սքողուած, գետինը ծունր դրած, կը սկսի խօսիլ.

«Ո՛վ Թագաւոր, ես ու մայրս կ'ապրինք նշաւակ քարուականքի մը: Ամէն օր որ կը ծագի, կը տեսնեմ հօրս խոշորը, ձի նստած, ձեռքը ճուռակ մը, կամ ուրիշ անգամներ բազէ մը՝ որսի երբ կ'երթայ: Որպէս զի թշնամանքը բազմապատկէ՝ զայն իմ աղանոցիս վրայ արձակեց.

իմ աղանիներուս արինովը պարեգօտս արիւնտեց: Զինքն յանդիմանեցի, ինծի սպառնաց շրջագգեստս կտրել ամթոյ տեղը, բռնաբարել կիներս՝ օրիորդ թէ արամբի: Թագաւոր մը որ արդարութիւն չ'ըներ, պէտք չէ Թագաւորէ, եւ ձի հեծնէ, պէտք չէ ոսկի խթաններ կապէ, պէտք չէ հաց ուտէ սփռոցի վրայ, պէտք չէ Թագուհին հետ պառկի, պէտք չէ պատարագ լսէ տօնի օրերը, վասն զի արժանի չէ»:

Թագաւորը լսելով այս խօսքերը այսպէս պատասխանեց.

«Իցի՛ւ երկնքի Աստուածը խորհուրդ մը տար ինծի: Եթէ բռնեմ եւ Ռոտրիկն սպաննեմ, ազնուականներս պիտի ապստամբին ինծի դէմ. եթէ արդարութիւնն ուրանամ, հոգիս պիտի պատժուի:

— Պահէ՛ք ու ազնուականներդ, ո՛վ Թագաւոր, ոչ ոք քենէ զանոնք պիտի չչոպէ, եւ ան որ իմ հայրս սպաննեց՝ տուր զայն ինծի ամուսին: Ան որ ինծի այնքան չարիք քաշեւ, թող հիմա բարիք ընէ»:

Այն ատեն Թագաւորը ըսաւ. լաւ մտիկ ըրէք իր խօսքերը.

«Միշտ լսեցի որ կը պատմէին, (եւ հիմա կը տեսնեմ թէ ճշմարտութիւն է), որ կիններուն ուղեղը տարօրինակ կերպով շինուած է: Քսիմենա Ռոտրիկի պատժուիլը կը խնդրէր, եւ ահա կ'ուզէ հետն ամուսնանալ: Սիրայօժար պիտի կատարեմ զայն, եւ պիտի զրկեմ նամակ մը զինք կանչելու համար»:

խօսքն հազիւ վերջացած՝ նամակը կը մեկնի. սուրհանդակը որ գայն կը տանի՝ Ռոտրիկի հօրը կու տայ:

«Գէշ սովորութիւններ ունիք, կոմս. ես չեմ կրնար թոյլ տալ ձեզի, որ չցուցնէք ինծի թափաւորէն ինծի ղրկուած նամակը:

— Բան մը չէ, զաւակս. կ'ուզուի որ թագաւորին երթաք. բայց հոս կեցէք. ես կ'երթամ ձեր տեղը:

— Աստուած չընէ, Սուրբ Կոյսը չընէ: Դուք ուր որ ալ երթաք, պէտք է որ ես ձեր առջեւէն երթամ:

Ռոտրիկ կը մեկնի բազմաթիւ ընկերներով, բարեկամներով: Ամէնքն ազնուական են, նոր եւ նոյնագոյն գէնքերով զինուած: Թագաւորը կ'ելլէ դուրս զինքն ընդունելու, վասն զի շատ կը սիրէ զանի, եւ կ'ըսէ անոր.

«Ռոտրիկ, շնորհակալ եմ ձեզի որ եկաք. ահաւասիկ Քսիմենա Գոմէզը որ ձեզ ամուսին կ'ուզէ. նէ ձեզ անպարտ պիտի հռչակէ իր հօրը մահէն: Կ'աղաչեմ ձեզի՝ ամուսնացէք հետը. շատ գոհ պիտի մնամ, եւ երկիրներ տամ ձեզի»:

Պատասխանեց Ռոտրիկ. «Այսպէս կամ այնպէս, քու կամքդ միշտ պիտի կատարուի»:

2

ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Սէրը հին ռխութիւնները մոռացօնքի մէջ կը թաղէ. ուր Սէրը կը նախագահէ՝ բոլոր թշնամանքները կը ջնջուին: Թագաւորը Սիտին տուաւ Վալդուենա, Սալզան եւ Բելֆորադոյ եւ Սուրբ Պետրոս — Կարդենեան: Կիրակի առաւօտ մը երբ պայծառ արեգակը ցաթեց, Ռոտրիկ պահեց իր խօսքը ամուսնանալու Քսիմենայի հետ:

Հագած է տաբատ մը մանիշակագոյն ժապաւենով եզերուած, շապիկ մը անժապաւէն եւ անժանեակ, բաճկոնակ սեւ ասուիէ, լայն թեզանիքով, պատառաւիւր, ուր իր հայրը երեք ճակատամարտեր է քրտնած, գտակ մը նուրբ ասուիէ արաղաղի մը փետուրով պնդազարդուած, եւ իր Տիգոնա սուրը նոր պատեանով մը: Քսիմենա կը կրէ մանեակ մը ութ մետալներով՝ գնդաձեւ Սուրբ Միքայէլով մը, որ քաղաք մը կ'արժէ:

Ձեռք տալու եւ ողջագործելու վայրկեանին՝ Ռոտրիկ տեսնելով իր չքնաղագեղ խօսեցեալը՝ կ'ըսէ, յուզուած.

«Ես քու հայրդ սպաննեցի, Քսիմենա, բայց

ոչ իբր ռճիր. սպաննեցի զայն մարդ առ մարդ՝ նախատինքի մը վրէժը լուծելու համար. հոս եմ՝ քու հրամանիդ, եւ քու մեռած հօրդ տեղ՝ կը ստանաս պատուաւոր ամուսին մը»:

Այսպէս կը խօսի. այս խօսքն ամէնուն արդար կը թուի. կը գովեն իր իմաստութիւնը: Այսպէս կատարուեցաւ հարսանիքը Ռոտրիկի եւ Քսիմենայի:

Է

ԲՈՒՐԳՈՍԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՉ

□

Իր Բուրգոսի պալատին մէջ՝ թագաւորը իբր բարի կնքահայր՝ հացկերոյթի կը հրաւիրէ իր ազնուական սաները: Միասին կ'ելեն եկեղեցիէն եւ ամբողջ ժողովուրդն իրենց կ'ընկերանայ: Փողոցէն՝ ուր կ'անցնին՝ թագաւորը բարձրացնել է տուեր յաղթական կամար մը, որ արժած է իւրեն աւելի քան երեսունըջորս փող: Անթիւ գորգեր կը զարդարեն պատուհանները. սաղարթներ կը ծածկեն զետինը. Պելայոյ այլակերպուած էր ցուլի՝ կարմիր ասուիէ զգեստ մը կրելով, եւ բոլոր անոնք որ իրեն կը հետեւին, պար մը զինաւ կիրներու, Անտոլին էջ մը հեծած կարճ ասպան-

դակներով, Պելայէզ՝ որ կը փախչի տղոց առջեւէն իր փամփուռներով: Թագաւորը տասնըվեց մարաւտի զրկեց վահանակիւրի մը, որ սատանայ ձեւացած էր, եւ կ'ահաբեկէր կիները:

Թագաւորը ձեռքը կու տայ Քսիմենայի: Վանդակներէն եւ պատուհաններէն այնչափ ցորեան կը նետեն, որ ան կը ժողվէ՝ լայն գլխարկի մը մէջ ափ մը. հազար հատիկ կ'իյնայ Քսիմենայի վիզն ի վար, եւ թագաւորը կը փորձէ հանել զանոնք: Սուերոյ՝ նախանձաբեկ՝ կ'ըսէ բարձրաձայն, եւ թագաւորը կը լսէ. «Ո՛րքան ալ փառք ըլլայ թագաւոր ըլլալուն մէջ, ես պիտի նախընտրէի ձեռքը ըլլալ»:

Այս կնահաճոյ սրամտութեան համար, թագաւորը կը պարգեւէ իրեն հարուստ զարգմանակ մը եւ կ'աղաչէ Քսիմենայի որ զայն գրկէ տան մէջ: Թագաւորը կը քալէ՝ խօսելով Քսիմենայի որ կը լռէ, զի լռութիւնը աւելի խոհական է՝ քան խոհականութիւնն ինքնին: Հուսկ կը հասնին պալատ, եւ թագաւորը կը հրաւիրէ կոչնականները որ սեղան նստին:

□

ՖԵՐՆԱՆՏ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ա

ԲՈՐՈՏՆԵՐԸ

Բիւարի Ռոտրիկը Սանտիագոյ ուխտի կ'երթայ. հրաժեշտ առած է Կաստիլիոյ Ֆերնանտ թագաւորէն, որ իրեն շատ պարգեւներ ըրած է՝ աւելի քան ինչ որ խոստացեր էր: Հետը քսան ճորտ կը տանի. ողորմութիւն կը սփռէ իր ճամբուն վրայ. ուտելիք կու տայ աղքատներուն, եւ անոնց որ աղքատութիւն ուխտած են: Ճամբուն վրայ կը լսէ մեծ հեծութիւն մը, զոր կ'արձակէ բորոտ մը ճահիճի մը մէջէն, պաղատելով որ զինքն հանեն անկէ ի սէր Աստուծոյ եւ Սուրբ Մարիամու:

Ռոտրիկ գայն լսելով բորոտին քով եկաւ, կեցուց ձին, գետին ցատքեց, բորոտը թամբին վրայ դրաւ, իր առջեւը նստեցուց: Հասան պանդոկը՝ ուր պիտի ագանէին այն օրը. սեղան կը նստին, կ'ուտեն միեւնոյն սկաւառակէն: Ռոտրիկի ընկերները իր ըրածը տեսնելով՝ սաստիկ կը զայրանան. չեն ուզեր հոն մնալ, ուրիշ պանդոկ կ'երթան:

Ռոտրիկն ու բորոտը միեւնոյն անկողինը կը

պառկին: Կէս գիշերին, երբ քուն էր Ռոտրիկ, բորոտը կը փչէ անոր ուտերուն վրայ այնքան ուժգնօրէն, որ շունչը կ'ելլէ դուրս իր կուրծքէն: Ան կ'արթննայ սարսափահար, բորոտ կը փընտռէ, զայն չի գտնէր իր անկողնին մէջ. կ'աղաղակէ, լոյս կ'ուզէ, զուր կը փնտռեն, բորոտ չըկայ ոչ մէկ տեղ: Ռոտրիկ անկողին կը մտնէ՝ մտածելով թէ ինչ կրնար հանդիպիլ իրեն. երբ կը տեսնէ մարդ մը որ իրեն կու գայ, ճերմակ հագած, եւ իրեն կ'ըսէ. «Ռոտրիկ, քոն էս թէ արթուն:

— Չեմ քնանար, կը պատասխանէ, բայց ըսէ ինծի ո՞վ էս դուն, որ այդքան կը փայլիս:

— Ես սուրբ Ղազարն եմ, եւ կու գամ քեզի խօսելու. ես եմ այն բորոտը, որուն՝ ի սէր Աստուծոյ՝ օգնեցիր դուն: Ռոտրիկ, Աստուած քեզ կը սիրէ. կը շնորհէ քեզի յաջողութիւն բոլոր ձեռնարկներուդ՝ պատերազմներ՝ թէ ուրիշ բան. զանոնք պիտի կատարես քեզ ի պատիւ, եւ քու փառքդ օր ըստ օրէ պիտի աճի: Ամէնքը պիտի վախնան քենէ՝ քրիստոնեայ թէ մուղրի. թշնամիներդ պիտի չկրնան քեզ ձերբակալել, պիտի մեռնիս պատուաւորապէս ոչ պարտուած, այլ յաղթական. Աստուած քեզ իր օրհնութիւնը կը զրկէ»:

Այս խօսքերն ըսելէ վերջ Սուրբը աներեւոյթ եղաւ: Ռոտրիկ ելաւ, ծնրադրեց եւ շնորհակալ եղաւ երկնքի Աստուծոյն եւ Սուրբ Մարիամու, եւ աղօթքի կեցաւ մինչեւ արշալոյս: Յետոյ զընաց Սանտիագոյ, կատարեց իր ուխտը, եւ անկէ անցաւ Կալահորրա՝ ուր էր բարի թագաւորը:

Բ

Կ Ա. Լ. Ա. Հ Ո Ր Ր Ա.

□

Վէճ մը ծագած է Կալահորրա քաղաքին պատճառաւ, Լէոնի բարի թագաւորին՝ որուն անունն է Ֆերնանտ Առաջին, եւ Արագոնի Ռամիրոյին միջեւ, որուն թագաւորութիւնը անուանի է. երկու թագաւորներէն իւրաքանչիւրը կը պնդէ թէ քաղաքը իրեն կը պատկանի:

Պատերազմներուն եւ նախճիրներուն վերջ մը տալու համար թագաւորները կը համաձայնին երկու ախոյեան հանել դէմ դէմի. յաղթող ասպետին թագաւորն ինք պիտի ըլլայ քաղաքին տէրը: Ֆերնանտ կ'ընտրէ Բիւարի Ռոտրիկը՝ հոյանունը. Ռամիրոյ կը նշանակէ Մարտին Գոնզալէսը, մեծասիրտ մարդ: Երկուքն ալ սպառազէն կը մտնեն կռուանոց. ահեղօրէն կը բախին իրարու եւ կը փշրեն իրենց նիզակները. կը փոխանակեն զարհուրելի հարուածներ եւ կը ստանան վէրքեր: Մարտին կ'ըսէ Ռոտրիկի, այսպէս կը խօսի անոր.

«Ռոտրիկ, դուք ժպրհեցաք ձեռնարկել ինծի դէմ այս պատերազմին. անկէ մեծ փաստով պիտի

ելլէք, եւ ձեր գլուխն այս տեղ մնայ: Ա՛լ պիտի չտեսնէք կատիլիւն, եւ ոչ Բիւարը՝ ձեր երկիւրը, եւ ա՛լ պիտի չհանգչիք Քսիմենայի կուշտիկը, թէ եւ զինքը կը սիրէք եւ նէ ալ ձեզ կը սիրէ:

Ռոտրիկ կը պատասխանէ զայրագին.

«Կուք, Մարտին, լաւ ասպետ մըն էք, աւելորդ է ըսելն իսկ. բայց խօսքերը զոր հիմա ըրիք՝ քաջ մարդու չեն. զի այս պատերազմը զոր կը մղենք, պէտք է տրուի զօրութեամբ մեր անդամներուն եւ ոչ թէ սնտոյ խօսքերու հարուածներով: Անոր ելքը Աստուծոյ ձեռքին մէջ է եւ ան պիտի տայ փառքը անոր՝ որ իրեն արժանի կ'երեւայ»:

Կ'ըսէ կը յարձակի հակառակորդին վրայ, կու տայ անոր հաստոյր վէրքեր. գետին կը տապալէ, կ'իջնէ ձիէն եւ կը կտրէ անոր գլուխը. կը սրբէ իր սուրին արիւնը: Յետոյ՝ ծունր դրած գետնի վրայ՝ ձեռքերը վեր երկինք բարձրացուցած՝ շնորհակալ կ'ըլլայ Աստուծոյ այս յաղթութեան համար եւ կը հարցնէ դատաւորներուն.

«Կա՞յ ուրիշ ընելիք բան որպէս զի կալահորրան իմ տիրոջս ըլլայ:

— Ո՛չ, կը պատասխանեն դատաւորները միաձայնութեամբ, ո՛չ, զի այս կռիւին մէջ բարի իրաւունքը ծածկուեցաւ Ռամիրոյէն, որ կը պահանջէր կալահորրան»:

Յերնանտ կ'ողջագուրէ Ռոտրիկը. թագաւորը զինքը կը սիրէ եւ ամէնքը կը գովեն զայն:

Գ

ԿՈՅԻՄԲՐՈՅԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

□

Յերնանտ թագաւորը կոյիմբրան պաշարած է. եօթը տարի է որ պաշարման մէջ է. զայն երբեք վերցուցած չէ, վասն զի շատ հզօր քաղաք մըն է, աշտարակաւատ, պարսպաւատ:

Բանակին մէջ միս մնացած չէ. ամէնը կերած են: Թագաւորը պաշարումը վերցնելու վրայ էր երբ Լորմանոյ անուն վանքին կրօնաւորները կը հասնին անոր: Մեծ նեղութեամբ մշակեր են ցորեան, կորեկ եւ կանաչեղէններ. ամէն բան թագաւորին կը պարգեւեն, եւ իրեն կը խոստանան՝ պայմանաւ որ պաշարումը չվերցնէ՝ միս, ըստ բաւականի: Թագաւորն անոնց շնորհակալ կ'ըլլայ եւ ուտելիքները կը բաժնէ իր ընկերներուն միջեւ:

Պաշարումը կը տեւէր երբ Յունաստանէն ուխտաւոր մը հասաւ որ Սուրբ Յակոբին աղօթելու կ'երթար. Աստիանոյ կը կոչուէր եւ եպիսկոպոսի տիտղոս ունէր: Օր մը լսեց որ կ'ըսէին թէ Սուրբ Յակոբ առաքեալը երբեմն զինուած եւ ձիաւոր պատերազմներու մէջ կը մտնէր Մուղրիներուն դէմ: Աս որ լսեց եպիսկոպոսը չէր ուզեր բնաւ

հաւատաւ. «Մի՛ պնդէք թէ ձիււոր է ան, ըսաւ եպիսկոպոսը, պարզ ձկնորս մըն էր անի»:

Եւ եպիսկոպոսը՝ յամառ եւ անհաւան՝ զնաց պատկերու: Արդ երբ կը քնանար, սուրբ Յակոբ իրեն երեւցաւ, դէմքը զուարթ եւ ձեռքը բանալիներ, ըսաւ.

«Դուն ծաղրեցիր անոնք որ զիս ձիււոր կ'անուանէին, ու դուն չհաւատացիր անոնց խօսքին: Կու գամ հոս քեզ համոզելու որ ա՛լ չտարակուսիս: Ես Քրիստոսի ասպետ եմ, պաշտպան Քրիստոնէից Մուղրիներուն զօրութեան դէմ»:

Այն ատեն ձի մը երեւցաւ, շատ գեղեցիկ եւ ձեփ ճերմակ, եւ սուրբ Յակոբ հեծաւ վրան, փայլակնադէտ՝ սպառազէն, եւ զնաց օգնութեան Ֆերնանտ թագաւորին, որ եօթը տարիէ ի վեր Կոյիմբրայի ներքեւ էր:

«Սոյն այս բանալիներով որ ձեռքս են, պիտի բանամ քաղաքին բերդերը, եւ վաղը՝ աշալու չին՝ պիտի մատնեմ զայն՝ զայն պաշարող թագաւորին»:

Եւ վաղիւ՝ ըսուած ժամուն՝ մատնեց քաղաքը թագաւորին: Մզկիթը որ հոն կը գտնուէր՝ նըւիրուեցաւ Սուրբ Մարիամու անուան, եւ Բիւսարի Ռոտրիկը հոն ասպետ ստեղծուեցաւ: Թագաւորը անոր սուրը կապեց, տուաւ անոր խաղաղութեան համբոյրը բերանին վրայ, եւ զանի չապտակեց ինչպէս կ'ընէր միւսերուն. թագուհին՝ զայն պատուելու համար՝ ձի մը պարգեւեց իրեն, եւ ինֆանտ տոնա Ուրրակա անոր խըթաններ հագցուց:

Դ

Ս Ի Տ Ռ Ո Ւ Ի Տ Ի Ա Ձ

□

Բիւսարի Ռոտրիկը Զամորա էր, արքունիքը Ֆերնանտ թագաւորին՝ հայր տարաբախտ թագաւորին զոր կը կոչէին տոն Սանչոյ, երբ իրեն հարկատու թագաւորներուն պատգամաւորներն հասան: Անոնք իրեն խոնարհաբար ըսին.

«Ռոտրիկ, քեզի կը փութացնեն մեզ թագաւորները, քու ճորտերդ, վճարելու համար հարկը՝ զոր խոստացած են քեզի: Ի նշան բարի կամեցողութեան, քեզի կը բերենք՝ աւելի, քսան ճերմակ ձի՝ ինչպէս կ'նկուիմ, քսան գորշ պիւսակ, երեսուն երաշխ եւ նոյնքան շառագոյն, բոլոր կաշեայ սարուփարթայով ոսկէզօծ կամ արծաթ: Ահաւասիկ տոնա Քսիմենայի համար երկու շատ պատուական յակինթ քարեր, զոհարներ եւ ապարօշներ, եւ, զգետաւորելու համար քու ազնւականներդ, երկու արկղ մետաքս»:

Ռոտրիկ պատասխանեց.

«Բարեկամներս, ձեր պատգամաւորութիւնը սխալ հասցէի կը դիմէ, զի ես տէր չեմ հոն ուր կը գտնուի Ֆերնանտ թագաւորը. ամէն ինչ իրեն

է, ես բան չունիմ. ես իր ամենախոնարհ ճորտն եմ»:

Ռոտրիկի համեստութիւնը շատ հաճոյ անցաւ թագաւորին եւ ըսաւ բանբերներուն. «Ըսէ՛ք ձեր Տէրերուն, որ թէեւ իրենց գերիշխանը թագաւոր չէ, հոս կը զահակալէ՝ թագաւորի պէս, եւ ինչ որ ունիմ ես՝ Ռոտրիկ շահած է զայն ինծի, եւ ես գոհ եմ ատանկ բարի ճորտ մ'ունենալու»:

Ռոտրիկ բանբերները Մուղրի թագաւորներուն դարձուց՝ ընծաներով: Եւ այն օրէն զինք կոչեցին Սիւտ Ռուի Տիագ:

Ե

ԱՐԴԱՂԱՆԻ ՄՈՒՂՐԻՆ

Ետեակասի հովիտէն կ'անցնի բարի Սիւտը. ձախ կողմը կը թողու Կոնստանդինա քաղաքը: Հեծեր է Բաբելեկան, եւ տէգը ձեռքն է. կը փնտռէ Աբդալլահ Մուղրին, որուն դէմ զայրոյթ ունի: Զիտն կուրծքը խթելով՝ կ'ելլէ բլրան գազաթը. արեւը կը հրդեհէ իր զէնուզարդը: Ինչպէս կը փայլատակէ ան, Սիւտը:

Կը տեսնէ որ Աբդալլահ Մուղրին կու գայ դաշտին մէջէ որ կը տարածուի հոն, զինուած

հօր զէնքերով, հագած հարուստ զգեստներ: Սիւտը կը կանչէ զայն՝ աղաղակելով այսպէս.

«Սպասէ ինծի, Մուղրի Աբդալլահ, ինքզինքդ վատ մի՛ ցուցներ:

Սիւտի արձակած աղաղակին կը պատասխանէ Մուղրին.

«Ահա շատոնց կը յուսայի, բարի Սիւտ, այս օրուան: Ենած մարդ չկայ որմէ թաքչիմ ես. արդար թեմէս ի վեր միշտ փախած եմ վատութենէ:

— Ինքզինքդ գովելդ քեզի օգուտ մը պիտի չբերէ, Աբդալլահ Մուղրի. բայց եթէ դուն քու ըսածդ ես, կը մօտենայ ժամը ուր դուն պէտք է գործածես քաջութիւնդ ու կորովդ»:

Ըսելով այս խօսքերը՝ Սիւտ խոյացաւ Մուղրին վրայ, զարկաւ տէգովն ու թամբէն վար տապալեց, եւ կտրեց անոր գլուխը՝ ազնուութեամբ:

Զ

ՎԻԿՏՈՐ ՊԱՊԸ

Վիկտոր սլապը կը նստէր սուրբ Պետրոսի գահին վրայ. Հենրիկոս կայսրը խոնարհեցաւ իր առջեւը եւ ըսաւ.

«Սրբազան հայր, ձեր առջեւ կը դնեմ իմ բողոքս Ֆերնանտի դէմ՝ թագաւոր Կաստիլիոյ եւ Լէոնի:

Բոլոր Քրիստոնեայք կը ճանչնան իմ գերիշխանութիւնս. ան միայն չի ճանչնար եւ հարկ չի վճարեր: Ստիպեցէք զինքը, սրբազան հայր, որ մտնէ իմ ճորտութեանս մէջ»:

Պատշտ հաւանեցաւ Հենրիկոս կայսեր բաղձանքին եւ հրաման դրկեց Ֆերնանտի որ հարկ վըճարէ. թէ ոչ՝ իր դէմ խաչակրութիւն մը պիտի հանէր՝ ստիպելու համար զինքը որ հնազանդի: Ժողովին ներկայ բոլոր թագաւորները ձայնաւորուր եղան Ֆերնանտի՝ եթէ չհպատակէր:

Ֆերնանտ երբ նամակները կարդաց, սաստիկ դայրացաւ, վախնալով շատ չարիքներէ իր թագաւորութեանց համար: Օգնութիւն ուզեց իր ազնւականներէն, եւ անոնք խորհուրդ տուին իրեն որ հնազանդի Պապին՝ խոյս տալու համար իր թագաւորութեանց աղէտէն եւ իրեն ձայնատուր եղող թագաւորներուն բանալիք պատերազմէն:

Սիտը ներկայ չէր ժողովին. գացած էր այցելութիւն յալու Քսիմենա Գոմէզի՝ իր սիրելի կնոջ: Հասաւ հուսկ ուրեմն. թագաւորը պատմեց իրեն ինչ որ պատահեց էր, եւ իր կարծիքը հարցուց թէ ինչ պէտք էր ընել:

Սիտ երբ լսեց՝ սիրտը յուզուեցաւ. իր մտածումն յայտնեց թագաւորին, եւ այսպէս խօսեցաւ.

«Ֆերնանտ թագաւոր, դուք ծնած էք ի կատար լիա՝ ազատ ժամանակի մը մէջ: Եթէ ձեր թագաւորութեան օրով՝ պետութիւնը գլուխ ծռէ հարկի մը՝ որ երբեք տրուած չէ, ասիկա մեզի համար մեծ անպատուութիւն մը պիտի ըլլայ. բոլոր պատիւը՝ զոր Աստուած տուած է մեզի՝

պիտի կորսնցնենք յանկարծակի, հաւանելով աւտոր: Ո՛վ որ խորհուրդ տուաւ ձեզի որ հպատակիք՝ ձեր փառքը չի սիրեր. բարի ճորտ մը չէ ան որ ձեզի կը հնազանդի: Դրկեցէք ձեր պատգամը Պապին եւ իր արքունիքին. ասպարէզ կարգացէք բոլոր այդ թագաւորներուն ձեր կողմէն եւ իմ կողմէն: Կատարի թագաւորները իրենք աշխարհակալած են իրենց թագաւորութիւնը. ոչ ոք օգնած է անոնց՝ հարուածելու Մուրրիները. անոնց շատ արիւն արժած է ան. պիտի նախընտրէի մեռնիլ քան վճարել հարկ մը՝ զոր ոչ ոքի ենք պարտական»:

Թագաւորը հաւանեցաւ Սիտի խօսքերուն: Պապին պատգամ մը դրկեց աղաչելով իրեն որ բարի իրաւունքին դէմ անիրաւութեան թեր չելլէ: Հրաւէր կարդաց Հենրիկոս կայսեր եւ բոլոր իր կողմնակիցներուն, եւ յայտնեց անոնց թէ պիտի վրանին յարձակէր:

Ութ հազար ինը հարիւր ձիաւորներ առաջ անցան. ոմանք թագաւորին էին՝ ոմանք Սիտին. Ռոտրիկ կը հրամայէր ամբողջ բանակին: Անցան Սապի կամուրջը, եւ իրենց դէմ քալեց Ռայմոնտ՝ Սաւոյիոյ դուքսը՝ շատ ձիաւորներով: Պատեւրազմ բացաւ Սիտի դէմ. արիւնդուտ եղաւ պատերազմը, բայց Սիտ տարաւ յաղթութիւնը եւ կոմսը բանտ նետեց: Արձակեց զայն, պահելով իբր պատանդ՝ անոր դուստրը, որմէ Ֆերնանտ թագաւորը որդի մ'ունեցաւ, որ կոչուեցաւ տոն Ֆերնանտ, եւ եղաւ ծիրանաւոր Կատալիոյ թագաւորութեան:

Տոն Ռոտրիկ Տիագ մղեց ուրիշ պատերազմ մը,
ուր յաղթեց ֆրանսական բանակին: Երբ թա-
գաւորներն ու կայսրերն եւ բոլոր իրենց արքու-
նիքները կը տեսնեն մեծ նախճիրը որ կ'ընէ Սիտ,
կը խնդրեն Պապէն որ գրէ Ֆերնանտ թագաւորին՝
կատարիկա դառնալու, կը հրաժարին իրենց հար-
կէն, վասն զի Սիտի զօրութիւնը ոչ ոք կրնայ
խորտակել:

Թագաւորն ընդունեցաւ նամակը. դարձաւ իր
երկիրը՝ լի գոհութեամբ, եւ վարձատրեց Սիտը:

Է

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ը

Սրբազան հայրը ժողով գումարեց Հռոմայ մէջ:
Պապին հնազանդելու համար՝ ազնիւ Ֆերնանտ
թագաւորը Հռոմ կ'երթայ՝ Սիտի ընկերակցու-
թեամբ: Արագ ճամբորդութենէ մը վերջ՝ կը հաս-
նին, եւ թագաւորը՝ շատ քաղաքավարութեամբ՝
կը համբուրէ Պապին ձեռքը, ինչպէս եւ Սիտ
եւ ասպետները՝ իրարու ետեւ: Ռոտրիկ Սուրբ
Պետրոս եկեղեցին մտաւ, եւ հոն՝ տեսաւ եօթը
քրիստոնէայ թագաւորներու եօթը աթոռները,
ֆրանսայի թագաւորին աթոռը սրբազան հօր

աթոռին քով, եւ իր տիրոջ՝ թագաւորին աթո-
ռը՝ աստիճան մ'աւելի վարով: Ուրով հարուած
մը տուաւ ֆրանսայի թագաւորին աթոռին, որ
փղոսկրէ էր, եւ որ չորս կտոր եղաւ. յետոյ ա-
ռաւ իր տիրոջ աթոռը եւ զայն ամենէն վերի
աստիճանին վրայ դրաւ: Այն ատեն դուքս մը
այսպէս խօսեցաւ.

«Անիձեալ ըլլաս դու, Ռոտրիկ. եւ թող Պապը
բանադրէ՝ քեզ: Գուն թշնամանցիր թագաւոր
մը, լաւագոյնը եւ փառաւորագոյնը»:

Ռոտրիկ պատասխանեց անոր.

«Թագաւորները թողունք, դուքս, եւ եթէ դուք
ինքզինքնիդ նախատուած կը զգաք, թող կռիւը
մղուի մեր միջեւ, իմ ու քու»:

Մօտեցաւ դուքսին եւ անոր կարծր մղօն մը
տուաւ. դուքսը ճիկ անգամ չհանեց: Պապը երբ
իմացաւ եղածը՝ բանադրեց Սիտը: Բիւարի Ռոտ-
րիկը Սրբազան Հօր առջեւն ինկաւ.

«Արձակեցէք զիս, ըսաւ, Պապ, թէ ոչ՝ պի-
տի պարսաւուիք»:

Պապը պատասխանեց շատ իմաստութեամբ.

«Կ'արձակեմ քեզ, Ռոտի Տիագ, կ'արձակեմ
քեզ սիրայօժար, պայմանաւ որ իմ արքունիքիս
մէջ՝ ինքզինքդ միշտ քաղաքավար եւ չափաւոր
ցուցնես»:

Ը

ՔՍԻՄԵՆԱՅԻ ՆԱՄԱԿԸ

Բուրգոսի պարտէզներուն մէջ Քսիմենա Ռոտ-րիկի կը սպասէ. յղի է եւ մօտ ազատումի: Կիրակի առաւօտ մը՝ գողտրիկ արցունքներով թուրմ՝ կ'առնէ գրիչը եւ կը գրէ իր ամուսնոյն հազար յուսահատ հեծութիւններ, հազար բողբոջներ՝ կարող մարմարէ աղիքներն ողորելու՝ կակղելու: Յետոյ, լալով միշտ, գրեց նէ ազնիւ տոն Ֆեր-նանտ թագաւորին նամակ մը հետեւեալ ոճով.

«Ձեզի, Տէր իմ եւ թագաւոր, բարի, բարե-նսիհ, մեծ, աշխարհակալ, երախտագէտ, իմաստուն՝ Լոգանոյ կոմսին աղջիկը, որու ամուսին մը տուիք՝ անշուշտ ծաղրածութեան համար, ձեր Քսիմենա աղախինը կը զրկէ իր ողջոյնը՝ Բուրգոսէն ուր կ'ապրի՝ թշուառօրէն: Ո՛ր էր Աստուած վախճան մը դնէր ձեր արշաւանքներուն եւ ձեր աշխարհակալութեանց:

«Տերեցէք ինծի, Տէր, եթէ չեմ խօսիր ինչպէս պէտք էի. բայց ոխը՝ որ կը սնուցանեմ ձեզի դէմ՝ ալ չեմ կրնար ծածկել: Ո՞ր Աստուածային օրէնքը թոյլ կու տայ ձեզի՝ երբ դուք պատե-

րագմներ կը մղէք՝ ամուսիններն այսքան երկար ժամանակ հեռու պահել: Ո՞ր իրաւունքին վրայ կը հիմնուիք դուք քաղցր ու գորովոտ մարդ մը վայրագ առիւծ մը դարձնելու: Գիշեր ցերեկ կապած էք դուք զայն տոռնով. եւ զայն կ'արծակէք հազիւ տարին անգամ մը: Երբ ինծի կ'այցելէ՝ իր ձին արիւնի մէջ կը լողայ. եւ հազիւ Ռոտ-րիկ թեւերուս մէջ է՝ կը քնանայ եւ պատերազմներ կ'երազէ: Այգը հազիւ ծայր արձակած՝ իր պաշտօնեաները զինքը կը կանչեն եւ ան բանակ կը դառնայ:

«Օր մը ես քենէ խնդրեցի Ռոտրիկը որ ինծի համար հօր եւ ամուսինի տեղ բռնէ: Չունիմ ոչ մին ոչ միւսը. կ'արտասուեմ իմ ողջ ամուսինս, վասն զի դուք զայն յափշտակեցիք ինէ, իբրեւ թէ մեռած ըլլար: Եթէ Ռոտրիկը պատուելու համար է, ան բաւական պատիւ ունի. դեռ մօ-րուք չունի եւ հինգ թագաւորներ տուրք կը վը-ճարեն անոր:

Ես յղի եմ, տէր. կը մտնեմ իններորդ ամիսը: Արցունքները զոր կը հեղում՝ պիտի արգիլեմ իմ պտուղս: Պիտի ներէք որ եղծուի գրաւականը լաւագոյն ճորտին որ տարած ըլլայ երբեք կար-միր խաչերը կամ համբուրած թագաւորի մը ձեռքը:

Պատասխանեցէք ինծի ազատօրէն՝ ձեր ձեռքով. թղթաբերին կաղանդչեայ պիտի տամ: Այ-րեցէք նամակս. թող մէկը չտեսնէ, վասն զի ձեր պալատին մէջ պակաս չեն չարամիտներ, որ պի-տի կրնային տաղտուկ պատճառել ինծի»:

Թ

ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՊԱՏԱՍԻԱՆԸ

□

Ժամը տասնին թագաւորն իր իսկ ձեռքով պատասխանեց Քսիմենայի նամակին: Էջին ստորոտը խաչը, չորս կէտերը եւ գիծը դնելէ առաջ՝ գրեց հետեւեալը.

«Ձեզի Քսիմենա, ազնիւ կնոջ փառապանծ ամուսնոյ, խոնարհ ու խոհեմ, եւ որ կը սպասէ՝ ընդհուպ՝ իր տղաբերօրին: Թագաւորը չի գտներ ոչ մի ծայրայեղութիւն ձեր խօսքերուն մէջ եւ կը զրկէ ձեզի իր ողջոյնը եւ իր սիրոյն հաւաստիքը:

«Ինծի կ'ըսէք թէ չար թագաւոր մըն եմ, որ ամուսինները կ'անամուսնացնեմ, թէ իմ շահերս տարածելու համար փոյթ չեմ ընել ձեր նեղութիւններուն, թէ պատճառ ունիք ինծի դէմ տրտնջալու, թէ տարին անգամ մը միայն կ'արձակեմ ձեր ամուսինը, եւ թէ՛ երբոր զայն կը թողում՝ այնքան է իր յոգնութիւնը, որ փոխանակ ձեզ ուղջագուրելու՝ կը քնանայ ձեր բազուկներուն մէջ:

«Եթէ ձեր ամուսինը հանէի ես ձեռնէ՝ միայն իմ տարփանքներու շահուն համար, հիմ պիտի ու-

նենային ձեր յանդիմանութիւնները. բայց երբ կը վերցնեմ ես զանի դրացի Մուղրիներուն դէմ պատերազմելու համար, ձեզի ոչ մէկ փնաս չեմ պատճառեր: Եթէ դուք յիշ չըլլայիք, յօժարութեամբ պիտի հաւատայի ձեր ըսածին, թէ կը քնանայ ձեր թեւերուն մէջ. բայց եթէ ձեր շրջագոյստը կը կտրնայ, ինչպէս պիտի հաւատայի: Այդ աստիճան քնացած է, որովհետեւ ժառանգ մը կը սպասէ: Եւ եթէ ձեր առաջին տըղաբերօրին ամուսին մը չունիք քովերնիդ, պիտի գիտնայ թագաւորը փնասնիդ տուժել, եւ ձեզի հարիւր հազար նուէրներ պիտի ընէ:

«Մի գրէք որ Ռոտրիկը գայ. որովհետեւ թմբուկին առաջին դափիւնին պիտի ստիպուի ձեզ թողուլ: Եթէ ես զինքը իմ բանակներուս պետ ըրած չըլլայի, դուք տիկին մը լոկ պիտի ըլլայիք, եւ ինքը ազնուական մը: Ինծի կ'ըսէք թէ Ռոտրիկ հինգ թագաւոր ունի իրեն ճորտ: Աստուած տար հինգի տեղ հինգ անգամ չորս ըլլար: Իմ ստացուածքներս ու ձերինները նուազ թըլնամիներ պիտի հաշուէին:

«Ինծի կ'ըսէք թէ գրած նամակնիդ կրակի տամ. եթէ հերձուածներ պարունակէր՝ արժանի կ'ըլլար կրակի. բայց եթէ ան կը պարունակէ հանձարեղ խօսքեր՝ արժանի եօթն իմաստուններուն, զայն կը պահեմ իմ դիւաններուս համար: Եւ որպէս զի պահէք իմինս եւ զայն կտոր կտոր չընէք, էնոր կամ անոր՝ զոր պիտի բերէք՝ կը խոստանամ, եթէ մանչ է՝ սուր մը եւ ձի մը եւ երկու հազար մարաւիտ՝ օգնելու համար իր ծախ-

քերուն. Եթէ աղջիկ է, օժիտ մը՝ տրուած իր
ծնած օրը՝ քառասուն արծաթ մարքի:

«Կ'աղօթեմ՝ սուրբ Կոյսին, Քսիմենա, որ ձեզ
օգնէ երկունքի վտանգներուն մէջ»:

□

ԶԱՄՈՐԱՅԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

Ա

Տ Ո Ն Ա Ռ Ի Ր Ր Ա Կ Ա

Ցաւերու մէջ է թագաւորը, տոն ֆերնանտ
թագաւորը պառկած է, ուրբերը դէպ Արեւելք
դարձուցած, եւ մոմ մը ձեռքը:

Իր սնարին քով՝ կեցած են արքեպիսկոպոս-
ներն ու առաջնորդները, աջ կողմը՝ իր չորս որ-
դիները, երեք օրինաւորներն ու չօրինաւորը,
եպիսկոպոս Տոլեդոյի, Տէր Սուրբ-Յակոբի, Աբ-
բայ Սարակոսի, Եպիսկոպոսապետ Սպանիոյ:

«Որդի, կ'ըսէ ֆերնանտ թագաւորը, եթէ ես
ահա չմեռնէի, դուք Պապ կ'ըլլայիք, բայց այն
հարստութիւններով զոր ձեզի կը թողու՞մ՝ դուք
պիտի կրնաք ելլել Սուրբ Գահը»:

Այն առէն մտաւ Ուրրակա, ֆերնանտի դուս-
տրը, եւ հօրը դարձած՝ այսպէս խօսեցաւ.

«Ահա կը մեռնիք դուք, հայր իմ. թող Սուրբ
Միքայէլն առնէ ձեր հոգին: Դուք ձեր երկիրնե-
րը բաժնեցիք ձեր բարի հաճութեամբը. կա-
տիլիան տուիք տոն Սանչոյին, Լէոնի թագաւո-
րութիւնը տոն Ալֆոնսին, Բիսկայան տոն Գար-
սիային: Եւ ես որովհետեւ կին եմ, զիս կ'անժա-

ռանգէք: Պիտի թափառիմ ուրեմն ձեր երկիրնե-
րուն վրայ, եւ պիտի տամ մարմինս ըստ հաճոյս՝
Մուղրիներուն դրամի փոխարէն, քրիստոնէից՝
հաճոյքի համար: Ինչ որ շահիմ, պիտի գործածեմ
ձեր հոգւոյն բարւոյն համար»:

Թագաւորը հարցուց.

«Ո՞վ է անիկա որ այսպէս կը խօսի»:

Ալֆեպիսկոպոսը պատասխանեց. «Ձեր դուս-
տրը, տոնա Ուրրակա»:

— Լռեցէք, դուստր, լռեցէք: Մի՛ արտասա-
նէք այդպիսի խօսքեր: Կին մ'որ այդպիսի խօս-
քեր կ'ընէ, արժանի է այրուելու: Հոն վարը հին
կատիլիոյ մէջ մոռցայ անկիւն մը, քաղաք մը՝
որուն անունն է Ջամորա, Ջամորա լաւ շըրջա-
պատուած: Ջայն կը պատէ մէկ կողմէն Դուրոյ,
միւսէն՝ կտրուած ժայռը, միւսէն Մուղրիներուն
երկիրը: Պատուական երկիր մըն է, աղջիկս, եւ
զայն ձեզի կու տամ: Ան որ պիտի ուզէ խել
զայն ձենէ, թող անէծքս ճմլէ զանիկա»:

«Ամէն» ըսին ամէնքը. բաց ի տոն Սանշոյէն՝
որ կը լռէ:

Բ

Տ Ո Ն Ս Ա Ն Շ Ո Յ

Տոն Սանշոյ կատիլիոյ իր պետութեան մէջ
կը թագաւորէր. իր եղբայրը տոն Գարսիա Գա-
լիցիոյ եւ Ալֆոնս՝ Լէոնի մէջ: Տոն Սանշոյ կը ու-
ռի կ'եղէ տոն Գարսիայի դէմ, կ'ուզէ խել անոր
ժառանգութիւնը. թագաւորները մեծ պատերազմ
մը մղեցին, շատ մարդիկ մեռան, եւ Գարսիա գե-
րի բռնեց տոն Սանշոն:

Ջայն իր ասպետներէն վեց հոգւոյ կու տայ
որ պահեն, յետոյ կ'երիվարէ գլուխ անցած իր
գունդերուն: Սանշոյ կը պաղատի ասպետներուն
որ զինքն ազատ ձգեն, խոստանալով իրենց պար-
գեններ, հարստութիւններ առատօրէն. բայց ա-
մէնքն ալ կը մերժեն անհնազանդ գտնուիլ իրենց
թագաւորին:

Այն ժամանակ հասաւ բարի Սիւրը երեք հա-
րիւր այրուծիով, ամէնքն ալ ազնուականներ.
սպաննեց վեց պահապանները եւ ուրիշ պատե-
րազմ մը տուաւ Գալիցիացւոց: Տոն Գարսիա
չղթաներու զարնուեցաւ եւ նետուեցաւ Լուսայի
բերդը:

Յետոյ տոն Սանշոյ յարձակեցաւ Ալֆոնսի վըրայ որ կը թագաւորէր Լէոնի մէջ եւ որ փախաւ Տոլեդոյ, ուր զինքն ընդունեց Մուդրի Ալի Մայմոն: Եւ տոն Սանշոյ Զամորայի վրայ քալեց:

Կը տանի հետը հզօր բանակ մը, որովհետեւ շատ աչք ունի այդ քաղաքին: Սիտ հետը կ'եղիվարէ, եւ թագաւորը կը խօսի այսպէս.

«Քաղաքը պնդապէս զետեղուած է Կտրուած ժայռին վրայ. ունի ընտիր պարիսպներ, անհամար աշտարակներ, եւ պաշտպանուած է Գուրուշէն, հրաշալիօրէն անառիկ, նոյն իսկ եթէ աշխարհի բոլոր բանակները զայն պաշարէին: Եթէ Ուրրակա քոյրս ինծի տար զայն, պիտի նախընտրէի ամբողջ Սպանիայէն:

«Սիտ, հայրս սնուց ձեզ, ձեզի հետ սիրով վարուեցաւ. ձեզ իր տանը պետը ըրաւ, Կոյիմբրայի մէջ ձեզ ասպետ զինեց, երբ քաղաքն առնուեցաւ Սարակինոսներէն: Իր մահուան անկողնին մէջ՝ ի Կաբեզոն՝ ձեզ յանձնարարեց ինձ եւ եղբայրներուս: Ձեզ իմ տանս պետ նշանակեցի. ձեզի տուի ընդարձակ երկիր մը՝ Կաստիլիոյ լաւագոյնը, որ աւելի կ'արժէ քան կոմսութիւն մը:

Ձեզի կ'աղաչեմ, տոն Ռոտրիկ, որ Զամորա երթաք եւ իմ պատգամս տանիք տոնա Ուրրակայի, քրոջս: Ըսէք իրեն որ իր քաղաքը ինծի տայ. անոր փոխարէն՝ պիտի տամ իրեն՝ իր կամքին համեմատ, Ռոսեկոյի Մեդինան՝ իր բոլոր կալուածներով, Վիլլապանդոյ եւ իր երկիրը

կամ մեծածոխ Վալլադոլիդը, կամ Տիեդրան, որ ընտիր ամրոց մըն է. եւ հաւատարմութիւն պիտի երդնում՝ տասներկու ճորտերով: Եթէ Ուրրակա չհաւանի, Զամորան պիտի առնեմ բռնի»:

Սիտ կը համբուրէ թագաւորին ձեռքը եւ հըրաժեշտ կ'առնէ. յետոյ կ'երիվարէ դէպ ի Զամորա՝ տխրագին. վասն զի պատգամը իրեն հաճելի չէ:

Գ

Զ Ա Մ Ո Ր Ա

□

Սիտ Զամորա կը մտնէ. տիկին Ուրրակա կ'ընդունի զինքն ազնուօրէն, եւ ան կը կատարէ իր պատգամաւորութիւնը: Տոնա Ուրրակա՝ իմանալով՝ կը թափէ շատ արցունք:

«Եղկուհի. տոն Սանշոյ չպահեց իր խօսքը՝ զոր տուաւ հօրս: Հազիւ թէ Ֆերնանտ թագաւորը զազազ դրուեցաւ, ան կը շոպէր տոն Գարսիայի ամբողջ երկիրը, եւ զայն կը նետէր բանտ, ուր կը փախ դեռ աւագակի մը պէս: Յափշտակեց թագաւորութիւնը Ալֆոնս եղբօրս, որ Տոլեդոյ փախաւ, ուր է այսօր Մաւրիտանացոց հետ, եւ հիմա կ'ուզէ խլել ինչ Զամորան: Իմ նեղու-

Թիւնս շատ մեծ է: Տոն Սանշոյ գիտէ որ ես կին եմ եւ չեմ կրնար իր դէմ կռուիլ. բայց յայտ թէ գաղտ՝ զայն սպաննել պիտի տամ՝ ինչպէս որ արժանի է»:

Այն ատեն Արիաս Գոնզալոյ ոտք ելաւ եւ ըսաւ.

«Մի լաք, տիկին, կը խնդրեմ իբր շնորհ որ այդչափ չվշտագնիք: Համախմբեցէք ձեր ճորտերը, առաջարկեցէք անոնց թագաւորին ուզածը. եթէ հաւանին՝ քաղաքը թագաւորին տուէք, եւ եթէ կ'ուզեն դիմադրել, մենք պիտի մեռնինք զայն պաշտպանելով, ինչպէս կը հրամայէ մեզի ազնըւականութեան մեր պարտքը»:

Թագուհին խորհուրդը լաւ գտաւ: Իր ճորտերն երդուընցան մեռնիլ մինչեւ վերջինը Չամորայի մէջ՝ թագաւորը հոն մտնել ձգելէ առաջ: Այս պատասխանով դարձաւ Սիտ տոն Սանշոյին, որ բարկացաւ:

«Գուք անոր խորհուրդ տուիք, Սիտ, որ քաղաքն ինծի չտայ, որովհետեւ դուք հոն էք մեծցած: Եթէ հօրս վրանիդ ունեցած սէրը չըլլար, օ՛ն եւ օ՛ն, ձեզ կախել կու տայի իսկ եւ իսկ: Բայց կը հրամայեմ ձեզի որ ասկէ ինն օրէն՝ դուրս ելլէք իմ երկիրներէս եւ կ'աստիւիկոյ թագաւորութենէն»:

□

Դ

Ս Ի Տ Ի Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Զ Ը

□

Սիտ վերադարձաւ իր երկիրը, յետոյ մեկնեցաւ դէպ ի Տոլեդոյ ուր ապաստանած էր տոն Ալֆոնս: Կոմսն ու ազնուականներն ըսին տոն Սանշոյ թագաւորին թէ պէտք չէր կորսնցնել Սիտ Ռուի Տիագի պէս ճորտ մը, այնքան քաջ եւ արի:

Թագաւորն հետեւեցաւ անոնց խորհուրդին եւ ղրկեց Տիեկոյ Որդոնէզը ըսելու Սիտին՝ որ դառնայ, խոտտանալով իրեն՝ որ ոխ պիտի չպահէ իր դէմ. եւ պիտի ընէ զինքն առաջինն անոնց որ իր տան մէջ են:

Որդոնէզ հասաւ Սիտին եւ պատգամաւորութիւնը կատարեց: Սիտ հարցուց իր ընկերներուն՝ թէ համակերպելու էր թագաւորին կամքին: Անոնք խորհուրդ տուին իրեն որ արքունիք դառնայ, որովհետեւ տոն Սանշոյ կը ջնջէր ամէն զրկանք:

Թագաւորը երբ գիտցաւ թէ Սիտ կը հասնէր՝ երկու մղոն ընդառաջ գնաց՝ յիսուն հետեւորդներով: Սիտ երբ թագաւորը տեսաւ՝ իջաւ Բաբիեկա ձիէն եւ անոր ձեռքերն համբուրեց: Բոլոր կ'աստիւլանցիք ուրախացան:

Ե

Ն Ե Տ Ը

Զամորան պաշարուած է: Մէկ կողմէն կը պաշարէ զայն թագաւորը, միւսէն կը յարձակի Սիւս: Թագաւորին պաշարած կողմէն Զամորան չի տըկարանար: Այն կողմէն՝ ուր Սիւս կը յարձակի՝ Զամորան իյնալու վրայ է: Տոնա Ուրրակա այդ վտանգին մէջ, կիսակործան աշտարակի մը պատուհանը կեցած՝ այսպէս կ'ըսէ.

«Ռոտրիկ, դո՛ւրս հոսկէ, դո՛ւրս հոսկէ: Զէս յիշեր անցած բարի ժամանակը: Դուն Սուրբ Յակոբի խորանին առջեւ ասպետ զինուեցար. թագաւորը քու կնքահայրդ եղաւ, եւ դուն, Ռոտրիկ, սանն էիր: Հայրս քեզի զէնքերը տուաւ, մայրս քեզի ձին տուաւ. քու խթաններդ ես անցուցի, որպէս զի աւելի պատիւ ընդունիս: Փափագած էի ձեզի հետ ամուսնանալ, մեղքերս թոյլ չտուին: Ամուսնացար Քոսիմենայի հետ, Լոզանոյ կոմսին աղջկանը հետ: Նէրա հետ դուն դրամ ունեցար. ինծի հետ իշխանութիւն պիտի ունենայիր. դրամը լաւ բան է, իշխանութիւնը՝ լաւագոյն: Լաւ ամուսնութիւն մ'ըրիր, Ռոտրիկ,

պիտի կրնայիր լաւագոյնն ընել. արհամարհեցիր թագաւորին աղջիկը՝ ճորտինը առնելու համար»:

Աս լսելով՝ խռովեցաւ Ռոտրիկ, յետոյ գոչեց իրեններուն.

«Դո՛ւրս ասկէ, դո՛ւրս ասկէ, բարեկամներս, հետի թէ ձիաւոր: Այդ աշտարակէն նետ մը նետեցին ինծի, նետ մը որ սրտէս անցաւ»:

Զ

Մ Ա Տ Ն Ի Զ Ը

Բարի Արիաս Գոնգալոն պատուարին բարձունքէն կ'ազդարարէ տոն Սանչոյ թագաւորին: Աննեզ մարդը այսպէս կը խօսի.

«Զգոյշ եղիր, զգոյշ եղիր, տոն Սանչոյ թագաւոր. մի՛ ըսեր թէ քեզի իմաց չտրուեցաւ: Ահա մատնիչ մը կ'ելլէ Զամորայէն, որուն անունն է Վելլիդոյ Դոլֆոս, որդի Դոլֆոս Վելլիդոյի: Արդէն իսկ չորս մատնութիւն ըրած է, եւ աս պիտի ըլլայ հինգերորդը: Եթէ հայրը մեծ մատնիչ մը եղաւ, որդին դեռ աւելի մեծ է»:

Բանակն որոտաց աղաղակներով. տոն Սանչոյ վիրաւորուեցաւ. Վելլիդոյ Դոլֆոս սպաննեց զայն, գործեց մեծ մատնութիւնը: Եւ արդ որ թագաւոր

ւորին մահացու վէրք մը տուաւ, Զամորա կը մտնէ գաղտուկ դռնէ մը, եւ փողոցներէն կը վազէ պոռալով:

«Ժամանակն է, տոնա Ուրրակա, որ խոստումնիդ կատարէք»:

Է

Տ Ի Ե Կ Ո Յ Ո Ր Դ Ո Ն Է Զ

Տոն Սանչոյ թագաւորը պառկած է մահուան անկողնին վրայ՝ խոցուած նիզակով: Յաւալի բան է զինքը տեսնելը. կաստիլիոյ ամբողջ ծաղիկը կ'արտասուէ՝ եւ Ռտրիկ կը զգայ ցաւ աւելի քան միւս բոլորը: Արցունք թափելով իր աչքերէն, կը խօսի այսպէս.

«Տոն Սանչոյ թագաւոր, տէրս, անէծք այն օրուան՝ ուր դուն՝ ի հեճուկս ինծի՝ ձեռնարկեցիր Զամորայի պաշարման: Ո՛վ թագաւոր, քեզի խորհուրդ տուողը չէր վախնար ոչ Աստուծոյն եւ ոչ մարդերէն, վասն զի մղեց քեզ ոտնակոխելու ասպետութեան օրէնքները»:

Այն ատեն Սիտ աղաղակեց մեծաձայն.

«Իրիկուն չեղած թող ասպետ մը ներկայանայ՝ ասպարէզ կարդալու Զամորայի եւ մատնութեան վրէժը խնդրելու»:

Ամէնքը կը գովեն Ռտրիկը, բայց բանակէն դուրս ելլող չկայ: Ամէնքը կը վախնան Արիաս Գոնզալոյէն եւ իր չորս որդիներէն. քաջակորով եւ նշանաւոր առոյգ մարտիկներ: Կը նային Սիտի թէ պիտի ուզէ ներկայանալ: Սակայն ասիկա կ'ըսէ.

«Դուք գիտէք թէ ես չեմ կրնար կոռիլ Զամորայի դէմ, վասն զի երդուընցած եմ: Բայց ձեզի պիտի տամ իբր ատոյեան կաստիլիոյ աշանկ ասպետ մը, որ ոչ ոք պիտի նշմարէ իմ պակասս»:

Տիեկոյ Որդոնէզ որ թագաւորին ոտքն էր՝ ելաւ: Լարայի առաջինը եւ կաստիլիոյ լաւագոյնն է: Մոլեկան եւ խռպոտ ձայնով մը խօսեցաւ.

«Որովհետեւ Սիտ երդուընցած է՝ զոր պէտք չէր, հարկ մը չկայ որ ատոյեան մը նշանակէ: Բայց, եթէ դուք կ'ուզէք, ես պիտի ձայնատուր ըլլամ Զամորայի, վտանգի ենթարկելով մարմինս ու կեանքս որ թագաւորին կը պատկանին, ինչպէս ամէն բարի ճորտի կեանքը»:

Տիեկոյ Որդոնէզ երիվարեց բանակէն դուրս, զինուած կրկնավերտ զրահներով, նստած սեւ ձի մը: Կ'երթայ ասպարէզ կարդալու Զամորայի մարդոց մահուան համար իր զարմիկին, զոր սպաննեց Վելլիդոյ Դոֆոս՝ որդի Դոֆոս Վելլիդոյի:

«Չեզ, Զամորայի մարդեր, կը կոչեմ մատնիչներ եւ դրուժաններ: Իմ հրաւերս կը պարսեմ մեռելներուն եւ ողջերուն, մարդերուն եւ կիներուն, ծնածներուն եւ ծնելիքներուն, մեծերուն

եւ փոքրերուն, արջառններուն եւ ձուկերուն եւ վտակի ջուրերուն»:

Այն ատեն ըսաւ անոր Արիաս Գոնգալոյ.

«Ի՞նչ յանցանք գործեցին ծերերն, եւ ի՞նչ յանցանք տղաքը: Ի՞նչ պարսաւի արժանի են կիները եւ անոնք որ չեն ծնած: Ինչո՞ւ ասպարէզ կը կարդաս մեռելներուն, պաճարներուն եւ վտակներուն: Դուք լաւ գիտէք, Տիեկոյ Որդոնէզ, որ ամէնուն ձայնատուր եղողը՝ պարտի հինգ մարդու դէմ կոուիլ»:

Պատասխանեց անոր Որդոնէզ.

«Դուք ամէնքնիդ մատնիչներ էք»:

Ը

Մ Ե Ն Ա Մ Ա Ր Տ Ը

Արիաս Գոնգալոյ դռնէն դուրս կ'ելլէ իր չորս որդիներն երկու դին. կ'ուզէ մենամարտիլ ինք առաջին. վասն զի ինքը բնաւ մաս ունեցած չէ տոն Սանչոյի մահուան եւ վէլլիդոյի մատնուած թեան մէջ. ան պիտի նախամեծար համարէր վըտարանդի աքսոր երթալ Ափրիկէ, քան դաշտին մէջ պարտուած մնալ եւ դրուժանի տեղ դրուիլ: Մարդիկ կ'աղաղակեն իր անցնելու ատենը.

«Թող դժնէ կրակ մը այրէ մեզ, կոմս, եթէ

մէկը Զամորայի մէջ մասնակից եղաւ սպանուած թեան: Վէլլիդոյ Դոլֆոս ինք իր գլխուն գործեց: Գացէք աներկեալն եւ վստահ, Աստուած հետերնիդ»:

Կ'ուզէ առաջին ինք կոուիլ՝ ծերունի Արիաս Գոնգալոն, բայց ինֆանտ Ուրրական կը շրջէ իր միտքը՝ լալագին եւ հերարձակ.

«Կ'աղաչեմ ձեզի, բարի կոմս, հրաժարեցէք այս մենամարտէն. դուք ծեր էք եւ խոնջ. մի՞ թողուք զիս միայնակ աշխարհի վրայ, ամբողջ իմ երկիրս պաշարուած»:

— Թոյլ տուէք, տիկին, որ երթամ, վասն զի ձայնատուր եղան ինձի եւ զիս մատնիչ կոչեցին:

Ասպետները կը միանան ինֆանտին. ամէնքը իրեն կ'աղաչեն որ հրաժարի պատերազմէն: Երբ կոմսը կ'իմանայ զայս, իր ցաւը կը կրկնապատկըւի, կը կանչէ իր առաջին որդին. անոր կուտայ իր զէնքերն ու իր վահանը, սուրն ու ձին: Երբ առաջին որդին սպանուեցաւ Տիեկոյ Որդոնէզէն, Արիաս Գոնգալոյ զրկեց երկրորդը: Եւ երբ երկրորդը խոտին վրայ տապաւտ կը փուռի, կոմսը կը կանչէ երրորդը.

«Գնա, սիրելի զաւակս, շարժէ իբր բարի ասպետ. պաշտպան եղիր ճշմարտութեան՝ ինչպէս որ քու պարտքդ քեզի կը հրամայէ. եղբայրներուդ մահուան վրէժխնդիր եղիր. Աստուած քեզի պիտի օգնէ»:

Երրորդը կը հասնի կրկէս. կը յարձակի Տիեկոյ Որդոնէզի վրայ. զայն կը վիրաւորէ ուսէն եւ թեւէն. տոն Տիեկոյ կը զարնէ անոր գլխուն

եւ սաղաւարտին կը դպցընէ. բայց Արիաս Գոն-
զալոյի որդին կը հասնի ձիուն՝ որ իր վերելեակը
առած կը փախչի կոռուանոցէն դուրս:

Այսպէս կը վերջանայ պատերազմը առանց
յայտնի ըլլալու թէ որո՞նք են յաղթողները, Զա-
մորայիները թէ թագաւորիները: Տոն Տիեկոյ
կ'ուզէ սկսիլ մենամարտութեան, բայց դատա-
ւորները չեն թոյլատրեր իրեն:

Թ

ԱՐԻԱՍ ԳՈՆ ԶԱԼՈՅ

□

Գաղտնի դռնէն որ երբեք չփակուեցաւ, տեսայ
որ կարմիր դրօշ մը կու գար եւ երեք հարիւր
ասպետ: Ասպետներուն միջեւ կայ զինուած շիրիմ
մը, եւ շիրմին մէջ երկու դագաղ, եւ դագաղ-
ներուն մէջ դիակները Արիաս Գոնզալոյի որդի-
ներուն:

Հարիւր օրիորդներ կ'արտասուեն, ամէնքն ալ
ազնուականներու դուստրեր, ամէնքն ալ իրենց
թայրաթոռները երրորդ կամ չորրորդ աստի-
ճանի. ոմանք գանոնք զարմիկ կը յորջորջեն,
ուրիշներ՝ եղբայր, ուրիշներ՝ քեռի, ուրիշներ՝
քեռայր: Ամենէն աւելի կ'արտասուէ Ինֆանտ

Ուրրակա: Ալէժադիկ Արիաս Գոնզալոյ գանոնք
կը մխիթարէ.

«Ինչո՞ւ կու լաք. ինչո՞ւ այդպիսի հեծութիւններ
կ'արձակէք: Մի՞ լաք այդպէս, ո՞վ տիկիները,
լալու տեղ չկայ: Սպանուեցան երկու որդիներս,
հոս կը մնան երկուք եւս: Կապելաներու մէջ
չմեռան անոնք, եւ ոչ ալ խաղի սեղաններու առ-
ջեւ. մեռան Զամորայի համար, պաշտպանելով
ձեր պատիւը: Մեռան իբր ասպետներ, կռուելով
իրենց զէնքերով»:

□

ՎԱԼԵՆՅԱՅԻ ԳՐԱԴՈՒՄԸ

Ա.

ԱԼՖՈՆՍ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ալֆոնս Տուեգոյ էր, Ալֆոնս որ մտքէն չէր անցընէր թագաւորել. տոն Սանչոյ զինք վտարած էր՝ ապշոպելու համար իր թագաւորութիւնը: Տոնա Ուրրակա պատգամաւոր զրկեց տոն Ալֆոնսին. լուրերը՝ զոր կը տանէին՝ զայն լեցուցին ուրախութեամբ:

«Ալֆոնս թագաւոր, Ալֆոնս թագաւոր, մեզ կը զրկեն՝ քեզ կանչելու: Կատիլիոյ եւ Լէոնի բնակիչները քեզ թագաւոր ըրին, մահուան համար տոն Սանչոյի, զոր սպաննեց Վլլիդոյ: Մեր մէջ մի միայն Ռոտրիկն է՝ որ չ'ուզեր ընդունիլ քեզ, վասն զի շատ կը սիրէր թագաւորը: Եւ ան կը պահանջէ որ դուն երդնուս, թէ այս մահուան մէջ, տէ՛ր, դուն յանցանք չունիս:

— ձիւդ ատենին կը հասնիք դուք, պատգամաւորներ. բայց պահուրտեցէք լաւ, վասն զի եթէ Մարիտ թագաւորը գիտնար աս, մեզ գերի կը բռնէր»:

Պարանգուլէս կոմսը այս լաւ խորհուրդը տըւաւ անոնց՝ որ ձիերուն սանձը շրջեն: Կ'անցնին

անոնք պարիսպը, կ'ելլեն քաղաքէն, կ'երթան կատարիլիա՝ ուր իրենց կը սպասեն:

Ամէնքը կը համբուրեն թագաւորին ձեռքը, բաց ի Սիտէն՝ որ կ'ըսէ.

«Դուք ժառանգ էք, Ալֆոնս, ոչ ոք կը մըտածէ ժխտել: Բայց երգունցէք՝ եթէ կը հաճիք, տէր, եւ ձերիններէն տասներկու, ձեր ընտրածները, որ տոն Սանչոյի մահուան չէք մասնակցած. վասն զի ժողովուրդին կասկածը ձեր վրայ է»:

Բուրգոսի Սրբուհի Ագուեւայի մէջ Սիտ առաւ երդումը ազնուականներուն եւ Ալֆոնսի, երկաթէ փականքի մը եւ բալիսար աղեղի մը վրայ: Խօսքերն այնքան դժնդակ են ու բարի թագաւորը կը դողայ:

«Թող վատշուէրներ սպաննեն քեզ, Ալֆոնս, եւ ոչ ազնուականներ: Վատշուէրներ Ուլիեդոյի Աստուրեաններէն եւ ոչ կատարիլոյ. թող քեզ սպաննեն խթաններով եւ ոչ տէգերով կամ սուլիններով. եղջերակոթ դանակներով՝ ոչ ոսկէզօծ դաշոյններով. թող տրեխներ հագած ըլլան եւ ոչ խրացաւոր կօշիկներ. երիճաղներ եւ ոչ նուրբ ասուիէ վերարկուներ. կանեփէ շապիկներ եւ ոչ շապիկներ ասղնագործ. թող էջեր հեծնեն եւ ոչ ջորիներ եւ ձիեր. թող քեզ սպաննեն հարթարդակ դաշտի մէջ, եւ ոչ քաղաքի կամ հիւղի մէջ, եւ թող շուպեն ողջ սիրտդ ձախ կողմէդ, եթէ իմ հարցումիս ճշմարիտ չպատասխանես: Թագաւոր, դուն մաս ունեցա՞ր կամ մէկը քուկիններէդ եղբորդ մահուան մէջ»:

Տասներկու ասպետները երգունցան, բայց թա-

գաւորը չփոթած մնաց, տարտափահար: Այն ատեն իր խորհրդականներէն մին ըսաւ անոր ցած ձայնով».

«Երգունցէք, բարի թագաւոր, այդ մասին հոգ մի՛ ընէք. վասն զի ոչ թագաւորը երբեք մատնիչ եղաւ, եւ ոչ ալ Պապը բանադրուեցաւ»:

Այն ատեն թագաւորը պատասխանեց.

«Կերդնում միեւնոյն բանը»:

Սիտ ծունր դրաւ գետնի վրայ, եւ ամէնուն առջեւ այսպէս խօսեցաւ.

«Երէկ ձեր ձեռքը չպագի, այսօր կը պագնեմ, Ասի կը պարտէի տոն Սանչոյ թագաւորին, որուն հաւատարիմ ճորտն եղայ. երգմագանցի տեղ պիտի դրուէի. եթէ ուրիշ կերպ վարուէի»:

Բայց թագաւորը զայն ընդհատեց զայրագին.

«Սիտ, դուն երգումս առիւր անո՞ր՝ որուն ձեռքը պէտք էիր պագնել: Գնա՛ կոտորուէ՛ երկրէս, Սիտ, չար ասպետ, տարի մը մի՛ դառնար:

— Ինծի հաճելի է, թագաւոր, որ առաջին հրամանդ զոր կու տաս քու թագաւորութենէդ՝ ան ըլլայ: Դուն զիս տարուան մը համար կ'աքսորես, ես ինքզինքս կ'աքսորեմ չորս տարուան համար»:

Սիտ աքսոր գնաց երեք հարիւր ասպետներով, ամէնքն ալ ազնուական, առողջ. ոչ մին ճերմակ մազ չունէր. ամէնքն ունէին ձեռքերին շինջ տէգեր, ամէնքն ունէին վահաններ կարմրերփին փունջերով: Եւ երբեք տեղ չպակսեցաւ ուր բարի Սիտ բանակը դնէր:

Բ

Ա.ՔՍՈՐԸ

□

(Այս հատուածը առնուած է իմ Սիտի երգէն, տես գործիս սկիզբը):

Գ

ԱՐԿՂԵՐԸ

□

Բիւարի տոն Ռոտրիկ հետն է տոնա Քսիմե նայի: Կը խօսէր իր անիրաւ արտորման վրան, զոր կը հրամայէ Աւֆոնոսոս: Յաջողկոտները կ'ուրախանան, կ'աստիլիա կ'արտասուէ, վասն զի զայն որք կը թողու:

Իր ինչքերուն մեծագոյն մասը ծախսած է պատերազմի պէտքերուն. բաւական դրամ չունի ճամբորդութեան համար: Կը հրաւիրէ երկու հրեայ եւ զանոնք կը նստեցնէ սեղանին առջեւ, անոնց հետ կը վարուի սիրողաբար եւ անոնցմէ հազար ֆիորին կ'ուզէ: Իբր գրաւական կու տայ անոնց երկու արկղ արծաթով լեցուն. եւ եթէ տարիէ

մը՝ իր պարտքը չհատուցանէ, պիտի կրնան ծախել զանոնք եւ առնել շահ եւ գլուխ: Փակուած արկղերը աւագ է որ կը պարունակեն. բայց՝ վըստան Սիտի վրայ՝ հրեաները փոխ կուտան երկու հազար ֆիորին:

«Ո՛վ վատշուէր կարօտութիւն, ինչքան չար գործերու կը բռնադատես պատուաւոր մարդերը: Աւֆոնոս թագաւոր, տէր իմ. դուն ահանջ կու տաս մատնիչներու, եւ անկեղծ ասպետներու հանդէպ կը փակես ահանջներդ, եւ կ'արգիլես արքունիքդ: Վաղը սահմանագլխին վրայ պիտի ունենամ քանի մը փոքր զղեակ՝ ուր իմ մարդիկս կարենան տեղաւորուիլ: Անոնք որ կը տանիմ ծառայութեանս՝ հպարտ են, եւ աշխարհի չորս մասերը անոնք իրենց համար նեղ բնական րաններ պիտի համարէին: Իմ դրօշներս պիտի ծածանին բերդերուս ծայրը. նախատուած ասպետներն հոն պիտի գտնեն ապաստանարան: Պիտի ընդարձակեմ թագաւորութիւնները եւ երկիրները՝ զորս պիտի աշխարհակալեմ՝ պիտի ըլլան Նոր Կաստիլիա»:

Դ

ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

□

(Իմ Սիտի երգէն առնուած. տես գործիս սկիզբը):

Ե

Վ Ա Լ Ե Ն Յ Ա

Ազնուական Սիւս մտաւ Տօլեդոյի պետութեան մէջ ուր կը թագաւորէր Ալի Մայմոն եւ անկէ եօթը հազար զերի առաւ: Ալֆոնս թագաւորը կը զայրանայ, վասն զի Ալի Մայմոն իր բարեկամն է: Ռոտրիկ շատ պատերազմներ կը շահի, կը պաշարէ եւ կը բռնաբարէ բազմաթիւ ամրոցներ, տուրք կը դնէ թագաւորներուն վրայ: Աշխարհակալելով Մուղրիններուն երկրին մէջ, ցերեկը քնանալով եւ գիշերը չուելով՝ Սիւս երեք տարի է անցուցեր պատերազմով: Վալենցացիք չեն համարձակիր դուրս ելլել. Սիւս կը կտրէ անոնց մրգաստանները, անոնց հացը կը խլէ, մինչեւ կը ստիպուին անոնք Մարոքի թագաւորէն օգնութիւն խնդրել:

Ռոտրիկ օր մը Մուրուիեդրոյէն կ'ելլէ, կը հասնի աւտուն Մոն — Բէալի երկիրները եւ պատգամաւորներ կը դրկէ Արագոն, Նաւարրա եւ Կաստիլիա, որ բոլոր անոնք որ կը փափագին երկվարել՝ իրեն գան, որովհետեւ ինքը պիտի պաշարէ Վալենցան: Թող միանան իր բանակին հաճութեամբ եւ ոչ բռնի. Սիւս իրենց պիտի սպասէ Կելֆայի Կանալ կոչուած տեղը:

Քրիստոնեայ թագաւորութեանց ամէն կողմէն պատասխան կու տան Սիւսի: Բոլոր գունդերն համախումբ կը յարձակին Վալենցայի վրայ, կը պաշարէ քաղաքը շատ մօտէն. ոչ ոք կրնայ մտնել, ոչ ոք կրնայ ելլել: Տասներորդ ամսուն քաղաքը անձնատուր կ'ըլլայ:

Մարոքի թագաւորը երբ լսեց Վալենցայի անկումը եւ թէ ոչ ոք օգնէր էր անոր, հաւաքեց երեսուն հազար մարդիկ եւ մրգաստանին մէջ պատերազմեցաւ Սիւսի դէմ: Երկայնամօրոս Սիւս յաղթեց անոր՝ հալածելով զայն մինչեւ Յատիւա՝ խառնիխուռն: Յուկարէ անցքին շատ Մուղրիններ գետին ջուրը խմեցին՝ յորտայտ պառկած հակառակ իրենց կամքին: Ռոտրիկ Վալենցա կը դառնայ՝ աւարներով հարստացած, եւ հոն եպիսկոպոս կը հաստատէ տոն Յերոնիմ խոհական եւ գիւտուն մարդը:

Զ

Ա Լ Բ Ա Ր Ֆ Ա Ն Է Զ

Սիւս ապերախտ Ալֆոնսին կը դրկէ հարիւր պերճաստորդ ձիեր ճոխապաճոյճ սարուփարթալով, հարիւր Մուղրի, իր գերինները, որ կը տանին սանձերէն բռնած, հարիւր բանալիներ քա-

ղաքներու եւ բերդերու զոր առած է եւ թագաւորները՝ որոնց յաղթած է: Եւ կ'ըսէ Աւբար Ֆանէզի.

«Պացէք Սարակինոսներուն, խնամեցէք վիրաւորները, թաղեցէք մեռելները. ըսէք անոնց իմ կամքս. եւ թէ՛ ահաւոր՝ պատերազմներու մէջ, քաղցր ենք խաղաղութեան ատեն: Պիտի չխլեմ իրենց ինչքերը, պիտի չառեւանգեմ իրենց աղջիկները՝ հարճութեան համար. վասն զի ես ուրիշ կին չեմ ուզեր՝ իմինչէս զատ, Քսիմենայէս, որ Կարդենայի Սուրբ Պետրոսի աբբայարանն է: Եւ ձեզ կը հրամայեմ, Աւբար Ֆանէզ, եթէ իշխանութիւն ունիմ՝ ձեզի հրամայելու, որ երթաք զինքը գտնէք ինչպէս եւ աղջիկներս եւ տանիք իրենց երեսուն ոսկի մարք, որպէս զի կարենան վալենցա գալ: Պիտի յանձնէք երեսուն արծաթ մարք տոն Սանչոյին՝ Սուրբ Պետրոսի աբբային, որպէս զի սեղանը զարդարէ, եւ ազնիւ Ալֆոնս թագաւորին պիտի տանիք ձիերը, գերիները եւ թագաւորները: Երկու պատուաւոր հրեաներուն Հռաքել եւ Վիդաս պիտի համրէք երկու հազար Ֆիորին, զոր ինձ փոխ տուին՝ գրաւով, երբ կը մեկնէի: Արկղերը լեցուն էին աւազով, աղաչեցէք իրենց որ ինծի ներեն. այն արկղերուն մէջ փակած էի ոսկին իմ խօսքիս: Վճարեցէք պարտքիս շահը այն ժամանակին համար ուր ես դժբաղդ քովս պահեցի: Եւ դուք, Մարտին Անտոլինէզ, ընկերացէք Աւբարի եւ պատմեցէք գործերս Քսիմենայի:»

է

Ն Ո Ւ Է Ր Ը

Այսպէս խօսեցաւ Սիտ՝ երբ վալենցան առաւ: Աւբար Ֆանէզ Բուրգոս կը հասնի, տանելով թագաւորին գերիներն ու ձիերը, կապուտներն ու հարստութիւնները: Կը ծնրադրէ թագաւորին առջեւ եւ կ'ըսէ.

«Հօր թագաւոր Ալֆոնսոս, թող ձեր մեծութիւնն ընդունի՝ աքսորական ասպետէ մը՝ կամքն ու նուէրը: Ռոտրիկի Բիւարը՝ նախանձէ վտարուած իր տունէն ու երկրէն, այս գանձերը Մուզրիններէն շահեցաւ՝ իր արեան գնով: Իր սուրով՝ երկու տարուան մէջ՝ Սիտ շահեցաւ քեզի աւելի երկիրներ, քան որչափ չթողուց քեզի քու հայրդ՝ Ֆերնանտ թագաւորը: Իր հպարտութեանը մի տար եթէ կը հատուցանէ իր պարտքերը իր թագաւորին ուրիշ թագաւորներու հարկովը: Դուն՝ իր տէրը՝ անկէ յափշտակեցիր իր տունը. ան աղքատ է հիմա եւ քեզի կը վճարէ ուրիշներու ինչքերով: Վստահութիւն ունեցիր, ան պիտի ասեցնէ քու իշխանութիւնդ ցորչափ ձեռքին մէջ բռնէ իր Տիգոնա սուրը, եւ իր ծունկերուն միջեւ իր Բաբիեկան:»

Այն ատեն կոմս մը ոտքի ելաւ եւ ըսաւ թա-
գաւորին.

«Մի հաւատար այդ խօսքերուն. ատոնք դա-
րաններ կը ծածկեն: Ռոտրիկ յաւակնոտ է. վաղը
թերեւս Բուրգոս կու գայ ինքն ալ՝ քեզ արհա-
մարհելու»:

Աւբար Ֆանէզ վար քաշեց գտակը, եւ կատա-
ղութենէն կակագելով պատասխանեց կոմսին.

«Թող մէկը չխօսի: Սիտի բացակայութեանը՝
ես ինքն եմ Սիտը. եւ իմ տկարութիւնս նեցուկ
ունի իրեն անոր զօրութիւնը՝ Վալենցայէն: Ու
դուն, թագաւոր, որ սուտերով կը սնիս, պատ-
ուար մ'ըրէ այդ ստախօսութիւնները, եւ պիտի
տեսնես թէ ինչպէս կը պաշտպանէ քեզ ան: Հե-
րէ ինծի, տոն Ալֆոնս, եթէ բարկութիւնս կը
մոռցընէ ինծի յարգանքը՝ որուն իրաւունքն ու-
նի արիւնդ: Տուր ինծի, եթէ կը հաճիս, Սիտի
սիրուն գրաւականները՝ Քսիմենան եւ իր դուս-
տերը: Կը տեսնես դուն, կ'ընծայեմ քեզի անոնց
փրկանքը՝ իբրեւ թէ գերուհիներ ըլլային»: Ալ-
ֆոնս թագաւորը ոտք կ'ելլէ. կ'աղաչէ Աւբար
Ֆանէզի որ հանդարտի եւ երկուքը մէկ Քսիմե-
նայի քով կ'երթան:

□

Ը

ՄՈՒՏՔՆ Ի ՎԱԼԵՆՅԱ

□

(Բուն Սիտէն առնուած. տես 85 – 87):

Թ

ՄԱՐԻՏԱՆԱՅ ԻՆ

□

Հայէ՛, նայէ՛, Մաւրիտանացի մը կու գայ ճամ-
բէն՝ աշտանակած կարճասպանդակ շառատ զամ-
բիկ մը. կը կրէ Մարոքի մոյկեր, ոսկի խթան-
ներ, վահան մը կուրծքին առջեւ, նիզակ մը
ձեռքը: Կը նայի Վալենցայի վրայ եւ կ'ըսէ.

«Չար կրակ մը այրէ՛ քեզ: Երբեմն Մուդրի-
ներուն կը պատկանէիր եւ քրիստոնեայք առին
քեզ: Եթէ իմ աշտէս չի ստեր, Մուդրիներուն
պիտի դառնաս. սա Սիտ ըսուած շունը պիտի
բռնեմ մօրուքէն. իր Քսիմենա կինը գերուհիս
պիտի ըլլայ. իր աղջիկը իմ հարձս պիտի ըլ-
լայ. եւ երբ իրմէ յագենամ՝ պիտի նետեմ՝ զին-
ուորներուս»:

Բարի Սիտը այնչափ հեռու չէր որ չլսէր այս խօսքերը: «Հոս եկէք, աղջիկս, թողուցէք ձեր ամենօրեայ զգեստը, հագէք Զատկուան ձեր պատմունճանը: Սա Մուղրին հոս բռնեցէք շան զաւակը, մինչեւ որ Բաբիեկաս թամբեմ եւ սուրս կապեմ»:

Զքնաղագեղ օրիորդը պատուհան երեւցաւ եւ Մուղրին՝ զայն տեսնելով՝ այսպէս խօսեցաւ.

«Ալլահը պահէ քեզ, Տիկին»:

— Ատուած պահէ ձեզ, Տէր, բարի եկաք: Ահա եօթը տարի է, թագաւոր, եօթը տարի որ ձեզ կը սիրեմ:

— Ահա եօթը տարի է, Տիկին, որ դուք կը թագաւորէք սրտիս մէջ»:

Այս խօսքերն արտասանելու հետ էին՝ երբ Սիտ հասաւ:

«Մնաս բարով, մնաս բարով, Տիկին, աղուորս, վասն զի Բաբիեկայի դոռոյթն է որ կը լսեմ»:

Ուր որ շառատ զամբիկը կը դնէ իր ոտքը, Բաբիեկա կը դնէ իր թաթուլը: Եօթը անգամ քօշմօրութիւն շուրջը դարձան. զամբիկը որ թեւ թեւ է՝ առաջ կ'անցնի եւ կը հասնի գետակին եզերքը ուր նաւ մը կայ: Մուղրին զայն տեսնելով կ'ուրախանայ, մեծ աղաղակներ կ'արձակէ եւ կը կանչէ նաւավարը:

Պատրաստ է ան, կը տանի նաւը: Երբ Սիտ հասաւ, Մուղրին նաւ նստած գտաւ, եւ զայն ողջ տեսնելուն՝ կը մեռնէր սրտին ցաւէն: Այն աւտեն՝ խելայեղ՝ իր տէգն անոր նետեց աղաղակելով.

«Առէք, փեսաս, առէք այս տէգը: Պիտի գայ ժամանակ որ ան ձեզի թանկագին պիտի ըլլայ»:

ԿԱՐՐԻՈՆԻ ԿՈՄՍԵՐԸ

Ա

ՍԻՏԻ ԱՂԶԻԿՆԵՐԸ

Կարրիճնի կոմսերը նկատելով Բիւարի Ռոտ-
րիկին ազդեցութիւնը, եւ զի իր փառքը կը յա-
ճախէր իր ամէն մէկ քաջագործութեան, կը խըն-
դրեն Ալֆոնս թագաւորէն, որ զիրենք ամուսնա-
ցընէ անոր աղջիկներուն: Սիտի փեսայ ըլլալը
յարգանքի արժանի բան մըն է: Թագաւորն ա-
նոր բանքեր կը զրկէ որ Հոքսուենա երթայ այս
գործին վրայ խօսելու համար: Ռոտրիկ՝ լուրն
առնելուն՝ կը հաղորդէ Քսիմենայի. վասն զի ա-
տանկ դէպքերու մէջ կիներուն կարծիքը լաւ է:
Նէ կը պատասխանէ Սիտի.

«Չեմ սիրեր կոմսերու հետ խնամութիւն ու-
նենալ, թէեւ բարձր տոհմէ ըլլան: Բայց դուք,
Ռոտրիկ, գործեցէք՝ ինչպէս ձեզի յարմար կը
թուի. պէտք չկայ խորհուրդի հոն՝ ուր թագա-
ւորը կը գտնուի, եւ դուք իսկ»:

Ռոտրիկ ուրեմն Հոքսուենա կ'երթայ եւ թա-
գաւորն ալ հոն կ'երթայ՝ ընկերակցութեամբ կոմ-
սերուն, որպէս զի Սիտ զանոնք տեսնէ եւ անոնց
հետ խօսի: Պատարագէն վերջ՝ զոր կ'երգէ տոն

Յերոնիմոս եպիսկոպոսը թագաւորին եւ մեծերուն առջեւ, թագաւորը կ'ըսէ ծանրութեամբ.

«Գուք լաւ գիտէք, տոն Ռոտրիկ, որ ձեր վերայ շատ սէր ունիմ եւ հոգ՝ ձեր ամէն բաներուն վրայ: Այս ճամբորդութիւնն ըրի գործի մը կարգադրութեան համար, որու մասին հարկ է խօսիմ ձեզի: Կարրիոնի կոմսերը աղաչեցին ինծի որ դուք որոշէք ձեր աղջիկներն իրենց տալու կնութեան. այս շնորհին համար շատ երախտապարտ պիտի ըլլան. վասն զի անոնք իրաւամբ կը յարգեն մեծապէս աղջիկներն այդպիսի հօր մը: Մեծ տենչանքով կը ցանկան ձեր բարեկամութեանը, կը սպասեն լաւ ընդունելութիւն մը, կը սիրեն ինչ որ ձերն է, կը մեծաբէն ձեր արիւնը»:

Սիտ շնորհակալ եղաւ թագաւորին իր փութկոտութեան համար, իրեն աղաչեց որ ինք իր ուզածին պէս տրամադրէ իր աղջիկներն ու իր ինչքերը. աւելցուց թէ իր աղջիկները պիտի չամուսնացնէր, այլ պիտի տար զանոնք թագաւորին, որպէս զի ինք զանոնք ամուսնացնէ իր բարի կամքովը: Թագաւորն հրամայեց հատուցանել անոնց՝ հարսանիքի օրը՝ ութ հազար արծաթ մարք, եւ դեռատի օրիորդները յանձնեց իրենց մօրեղբօր՝ բարի Ալբար Ֆանէզի՝ մինչեւ այն ժամանակը: Յետոյ թագաւորը կանչեց Կարրիոնի կոմսերը՝ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ, եւ անոնց հրամայեց որ Սիտ Ռուի Տիագի ձեռքերն համբուրեն եւ իրենց մեծարանքը մատուցանեն: Այսպէս ըրին թագաւորին եւ մեծերուն առջեւ, եւ

Սիտ վերադարձաւ կոմսերուն հետ Վալենցա, ուր պսակի հանդէսը կատարուեցաւ:

Եպիսկոպոսը կատարեց իր պաշտօնը, տուաւ օրհնութիւնները: Հանդէսները տեւեցին երեսուն օր. խաղեր եղան եղէգներու, ցուլերու եւ պարեր: Սիտ ճոխ ընծաներ բաժնեց կոմսերուն եւ պեւտութեան զլխաւորներուն, եւ իր փեսաներուն մէջքին կապեց Տիգոնա եւ Կոլադա իր սուրերը. զի ան՝ որ մեծ է իր գործերուն մէջ, սովոր է մեծ ըլլալ ամէն բանի մէջ:

Բ

Ս ՈՒԼԴԱՆԸ

Սիտի համբաւը հասաւ մինչեւ Պարսից սահմանները. եւ երբ Սուլդանն իմացաւ անոր հռչակապ գործերը, որոշեց ընծաներ ղրկել: Ուղտերու կարաւան մը բեռցուց որդան կարմիր, ծիրանի, մետաքս, ոսկի, արծաթ, խունկ, զըմուռս եւ ուրիշ շատ հարստութիւններ. դեսպանութիւնն յանձնեց իր ազգականներէն մէկուն, իր տունն ու իր սեղանէն ուտողներէն:

«Ըսէ Սիտ Ռուի Տիագի՝ որ Սուլդանը կ'ողջունէ զինքը, թէ մեծ փափագ ունի իր լուրերն առնելու, եւ յանուն Մահմէտի կեանքին եւ իմ

Թագաւորական զխուս, սիրով պիտի տայի ես
Թագս՝ զինքն երկրիս մէջ տեսնելու համար: Իմ
մեծութենէս թող ընդունի այս խոնարհ պարգեւ-
ներն ի նշան իմ բարեկամութեանս, որ պիտի
տեսէ մինչեւ մահ»:

Մուղրին ճամբայ ելաւ, եւ հասաւ իսկոյն Վա-
լենցա, խնդրելով Սիտի ունկնդրութիւն: Սիտ
քաղաքէն դուրս ելաւ զայն ընդունելու համար
ուտքը գետին չդրած, եւ երբ Մուղրին զինքը տե-
սաւ, անանկ շփոթութեան մը մէջ ինկաւ, եւ
սկսաւ անանկ դողալ, որ չկրցաւ խօսք մ' իսկ
արտասանել: Սիտ բռնեց անոր ձեռքէն.

«Բարի եկար, Մուղրի, բարի եկար իմ Վա-
լենցա քաղաքս: Եթէ քու Թագաւորդ քրիստոն-
եայ ըլլար, իրեն այցելութեան կ'երթայի»:

Այսպէս խօսելով երկուքն ալ քաղաք մտան,
ուր քաղաքացիք հանգէս ըրին իրենց: Սիտ ա-
նոր ցոյց տուաւ իր տունը, իր աղջիկներն ու
Քսիմենան: Մուղրին հիացաւ այնքան հարստու-
թեանց վրայ, եւ քանի մը օր ուրախանալէ յե-
տոյ, հրաժեշտ խնդրեց՝ իր երկիրը դառնալու:
Ի փոխարէն անոր պարգեւներուն՝ Սիտ զրկեց
Սուլդանին գանազան բաներ, որ չեն գտնուիր
անոր երկիրներուն մէջ: Ու երբ Մուղրին մեկ-
նեցաւ, Ռոտրիկ՝ Քսիմենա եւ իր աղջիկները շը-
նորհակալ եղան Աստուծոյ:

Գ

Ա. Ռ. Ի. Ի. Ծ. Ը

□

Ճաշէն վերջ՝ երեսը ձեռքին կրթնցուցած՝ կը
ննջէ Սիտ իր թանկագին աթոռին վրայ: Քոջն
են՝ պահապան իր քունին՝ իր փեսաները Տիե-
կոյ եւ Ֆերնանտ եւ մունջ Վերմուզոգ՝ քաջա-
խիզախ մարտի մէջ: Յած ձայնով կատակներ
կ'ընեն եւ կը ծիծաղին մեղմով, մատերնին չըրթ-
ներնուն վրայ: Յանկարծ աղաղակներ կը պայթին՝
որոնցմով կը թնդար պալատը. «Ուշադրութիւն,
առիւծը փախեր է վանդակէն: Անէծք արձակո-
ղին»: Տոն Վերմուզոգ չայլալեցաւ, բայց վախը
սառեցուց ծիծաղն երկու եղբայրներուն, որ ծա-
ծուկ կը խորհրդակցէին՝ փախչելու: Կրտսերը՝
Ֆերնանտ Գոնսալուէզ պահուրտեցաւ Սիտի ե-
տեւը՝ փորվրայ պառկելով Սիտի նստարանին
տակ. իսկ Տիեկոյ՝ երէցը՝ պահուրտեցաւ զարեւի
տեղ մը, որուն անունը չի կրնար տրուիլ: Ամ-
բօխը կը մանէ՝ ճիշեր արձակելով. առիւծը ա-
ռաջ կու գայ ինքն ալ մոնչելով. Վերմուզոգ կը
սպասէ անոր՝ սուրը ձեռքը: Այն ատեն Սիտ ձայն
հանեց, եւ գազանը կարծես հրաշքով սկսաւ ա-
նոր առջեւ քծնիլ, խոնարհ եւ ազին շարժելով:
Ուրախացաւ Սիտ, թեւերն անոր վզին չուրջը

անցուց եւ զայն տարաւ իր վանդակը՝ գգուելով։
Ժողովուրդը հիացած կը դիտէր, չնկատելով որ
երկուքն ալ առիւծներ էին. բայց Սիւս կը գե-
րազանցէր քաջութեան մէջ։

Սրահ դռնալով տեղեկութիւն ուզեց իր փե-
տաներուն մասին, գուշակելով անոնց վատութիւ-
նը։ Վերմուդոգ պատասխանեց.

«Ահա մէկը պահուրտած է փորվրայ՝ տեսնե-
լու համար թէ առիւծը արո՞ւ է թէ էգ»։

Այն ատեն հասաւ Մարտին Պելայէզ, քաջա-
րի Աստուրեանը, ըսելով բարձրաձայն.

«Աւետի՛ս, տէր, քաջեցին հանեցին։

— Ո՞վ, հարցուց Սիւս։

Մարտին Պելայէզ յարեց. «Միւս եղբայրը, որ
սարսափէն նետուեր էր տեղ մը, ուր սատանան
անգամ պիտի չնետէր ինքզինք։ Նայեցէք, տէր,
բայց հեռուէն. վասն զի կարելի չէ մօտենալ ա-
նոր առանց բուրվառի»։

Բոտրիկ սաստիկ բարկացած՝ ըլլայ խօսելու,
ըլլայ լռելու, վերջապէս բարձրացուց ձայնը եւ
սկսաւ նախատել իր փետաները.

«Շատ բան պիտի տայի տեսած չըլլալու հա-
մար այս վատ գործերը։ Զինուած էիք, ինչո՞ւ
փախաք երկուքնիդ ալ։ Թագաւորէն աղջիկներս
խնդրեցիք, կարծելով թէ բան մը կ'արժէք. տը-
ւի անոնք ձեզի, կատարելով ոչ իմ կամքս, այլ
թաւաւորին։ Այս փետաներն են ուրեմն որ պի-
տի խնամարկեն ձերութիւնս»։

Կոմսերը զայրացան այս խօսքերէն, եւ այս
օրուրնէ սկսեալ ատեցին Սիւսը։

7

ՊԱՏԵՐԱԶՄԼՆ ԱՌԱՋ

«Եթէ մահառիթ վէրքով խոց՝ մեռնիմ պատե-
րազմին մէջ, տարէք զիս, իմ Քսիմենաս, կար-
դենեան Սուրբ Պետրոսի աբբայարանը։ Թող ճա-
նապարհը դիւրին ըլլայ ձեզի։ Յետոյ փոսս փո-
րեցէք խորանին քով Սուրբ Յակոբի, որ պատ-
ուար էր իմ պատերազմներուս։ Մի՛ լաք, մի՛
գուցէ մարդերս՝ տեսնելով որ իմ բազուկս կը
պակսի իրենցմէ՝ փախչին եւ թողլօքն երկիրս։
Թող Մուղրիները տկարութիւն չգտնեն ձեր սըր-
տին մէջ, այլ թէ՛ հոս թող շաչեն շահաչեն զէն-
քերը, եւ հոն՝ յուղարկաւորութիւնս կատարուի։
Սուրս, զարդարանքն ալ ափիս, թող անջ մնայ
եւ չիյնայ կնոջ մը ձեռքը։

«Եւ եթէ Աստուած ուզէ որ Բաբելեկա ճայիկս՝
առանց իր տիրոջ՝ գայ խրինջէ ձեր դրան առ-
ջեւ, բացէք, գգուեցէք զայն, տուէք իրեն իր
ամբողջ բաժինը, վասն զի ան որ բարի տիրոջ
կը ծառայէ՝ անկէ լաւ փոխարէն կը սպասէ։

«Թող քու ձեռքդ, Քսիմենա, հագցընէ ինծի
զրահս, ուսապանս, բազուկներուս պահպանակ-
ները, սաղաւարտս, ձեռնապաններս, տայ ինծի

տէգս եւ վահանս, եւ անցընէ խթաններս: Դեռ արեւը ծայր չարձակած եւ Մուղրիները զիս գործի չմղած, օրհնեցէք զիս, Քսիմենա. եւ իցիւ երկիրքը ձեզ պաշտպանէր»:

Այսպէս կը խօսի Սիւս Բուկարի դէմ պատեւրագմ մղելէ առաջ: Տա՛ր Աստուած որ անոր ելքը յաջող ըլլար:

Ե

ԲՈՒԿԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Սիւս ժողով կազմեց Բուկար թագաւորին վալենցայի պարիսպներուն առջեւ հասնելուն առթիւ: Դռնէն մտան իր փեսաները, եւ զանոնք նստեցուց իր աջ կողմը, ինք՝ դողալով իր եռանդնալից աշխուժէն, անոնք՝ իրենց վատութենէն: Թմբուկներուն, սրածայն սրինգներուն եւ փողերուն շօինդը կը ծանուցանէ Մուղրիներուն գալուստը, եւ Ռտրիկ՝ իր ետին ունենալով իրենները՝ կ'ելլէ աշտարակ մը այնքան բարձր ուրջան իր մտածումները, որոնք աստղերուն կը հասնին: Աշտարակին ատամներուն մէջէն, թող սակայն իր փեսաները դողան, ան կը նկատէ Բուկարի բանակը: Վեր՝ Աւկազար կը հանէ իր կինն

ու աղջիկները. անոնք կը տեսնեն տնկուած վըրանները:

«Ի՞նչ է այս, Ռտրիկ. թող Աստուած մեզ պաշտպանէ:

— Մի՛ վախնաք, Քսիմենա. դուք պատերազմին ներկայ պիտի ըլլաք. պիտի գիտնաք՝ ձեր աչքերով՝ թէ հացն ինչպէս կը շահի մարդ»:

Պաշտօնեայ մը կ'իմացնէ Սիւսի թէ թագաւորին սուրհանդակը եկած է, եւ ինք կ'իջնէ որ զայն ընդունի:

«Բուկար թագաւորը, տէրս, կ'ըսէ դեսպանը, թողուց իր երկիրը դարմանելու համար ամենամեծ անիրաւութիւնը զոր ըրիր Մուղրիներուն: Կը պահանջէ քենէ Վալենցան, եւ որովհետեւ դուն չես թողուր զայն, քեզ պատերազմի կը հրաւիրէ եւ կը ծանուցանէ որ զայն պաշտպանես:

Սիւս կը պատասխանէ զուարթօրէն.

«Վալենցան ինծի սուղի նստած է. անկէ ելլելու միտք չունիմ, վասն զի զայն առնելու համար կրեցի շատ խոնջէնք եւ շատ նեղութիւն: Զայն կը պարտիմ Աստուծոյ միայն եւ ազգականներուս ու բարեկամներուս արիւնին»:

Բանբերը պատասխանը կը տանի իր տիրոջ, եւ Սիւս պատերազմին համար կը մտածէ միջոցներ. ծանօթ իր փեսաներուն վատութեան՝ կը հրամայէ անոնց որ քաղաք մնան եւ խնայեն իրենց ոյժերուն. բայց անոնք՝ ամօթահար այս նախատիւնքէն՝ կ'ուզեն ընկերանալ իրեն դէպ ի վտանգ: Թմբուկներու եւ սրինգներու ձայնով կը սկը-

սի պատերազմը: Ռոտրիկ կ'առաջնորդէ յառաջապահ գունդին եւ կու տայ պատերազմ. երկու բանակներն իրար կու գան. Սիտ' արիւնոտուշտ կռիւէ մը յետոյ՝ գերի կը բռնէ տասնութ թագաւորներ, եւ զանոնք ամբողջ պիտի բռնէր եթէ չփախչէին: Յաղթութիւնը շահած Վալենցա կը մտնէ՝ ծափերու միջեւ. լի ցնծութեամբ եւ գոհութեամբ կ'ողջագուրէ Քսիմենան:

2

ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու եղբայրները՝ կոմսեր Կարրիօնի՝ Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ՝ միաբանած են նախատինք ընելու Սիտին, եւ նիւթած են մեծ մատնութիւն մը: Կ'ըսեն իրեն թէ կ'ուզեն վերադառնալ իրենց երկիրները եւ կը խնդրեն իրենց կիները Սիտէն՝ որ զանոնք իրենց տայ:

«Փեսաներս, մտածեցէք վարուիլ աղջիկներու հետ իբր ազնուական եւ պատուաւոր տիկիններու, վասն զի ես զանոնք շնորհեցի ձեզի կիւ»:

Երկուքն ալ կը խոստանան եւ կը մեկնին. բարի Սիտը՝ իր բոլոր ասպետներով անոնց կ'ընկերանայ: Մրգատաններէն եւ պարտէզներէն կ'երթան անոնք խօսելով ու խնդալով. Սիտ ա-

նոնց ընկերացած է մղոն մը ճամբայ, յետոյ հըրաժեշտ կ'առնէ արտասուածքով:

Մարդու մը պէս որ կը կասկածի նիւթուած մեծ մատնութիւնը, կը պատուիրէ Ալբար Ֆանէզի որ անոնց հետեւի: Ու կոմսերը կը հեռանան՝ արագօրէն երիվարելով:

Հասեր են միջին անտառ մը հինաւորաց ծառերով լեցուն. կը թողուն որ իրենց մարդերը երթան առջեւ՝ մեծ բացատով: Տիեկոյ եւ Ֆերնանտ միայն կը մնան իրենց կիներով. կը ցատքեն իրենց ձիերէն եւ կը հանեն սանձերը. իրենց կիները որ կը տեսնեն ասի, կ'արձակեն մեծ ճիչ մը. զանոնք կ'իջեցընեն իրենց շորիներէն, եւ կը մերկացնեն՝ երկուքն ալ՝ ինչպէս ծնաւ զիրենք մայրերնին եւ կը կապեն զանոնք պնդապէս երկու կաղնիներու: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը կը խարազանէ իր կինը իր ձիուն սանձով. արիւնը որ կը հոսի կը թրջէ երկիրը: Յետոյ՝ զանոնք ձեռնելէն դեռ գոհ չեղած՝ կը թողնեն հոն:

Է

Հ Ո Վ Ի Ի Ը

□

Վայրենի լեռան մը վրայ, դաւաճաններէն մերկ թողուած, աշխարհը կը նկատէ երկու աստղեր, տոնա Էլուիրա եւ տոնա Սուլ, դուստրերը Քսիմենա Գոմէզի եւ Կամպէադոր Սիտի: Կոմսեր դուք կուրօրէն գործեցիք. դուք կը կապէք ձեռքերն երկու կիներու, դուք ազատ կը թողուք ձեռքերը վրէժխնդրին: Ա՛հ, երկու կաղնիներ, միայնութիւն, փուշեր: Ո՛րքան կ'երազէ ան որ աշխարհի կը վստահանայ:

Անոնք արդարութիւն կը պաղատին երկնքէն՝ Սիտի դուստրերը: Կաղնիներու կապուած ճիչեր կ'արձակեն աղեկէզ, եւ չկայ պատասխան տուող՝ բայց եթէ արձագանգն իրենց ձայներուն: Կը չարչարուին քարուականքէն ու թշնամանքէն՝ ոչ իրենց վերքերէն. վասն զի կիներուն համար նախադէպը՝ ցաւ է մահառիթ:

Անոնց հեծութիւններուն ձայնին կու գայ հո՛վիւ մը, եւ սարսափահար՝ չի համարձակիր մօտենալ: Անոնք կը պաղատին իրեն. «Ստուռոյ սիրուն, կ'աղաչենք քեզի, մարդ, գթա վրանիս: Թող քու հօտդ աճի անդադար. թող ջուրն իրեն

չպակսի երբեք ամառուան տօթին. թող արեւն ու սառուցը չչորցնեն խոտը. տեսնէս մեծնալը օրհնեալ թոռնիկներուդ. սանտրիս ճերմակ մազերդ՝ անգէտ՝ անփորձ գրկանքներու եւ ցաւերու: Ազատէ՛ մեզ, վասն զի քու ձեռքերդ՝ մեզ կապող ձեռքերուն նման չեն ձեռքեր ոճիրի եւ մատնութեան»:

Հասաւ այն ատեն Ալբար Ֆանէզ որ կը հետեւէր կոմսերուն: Քակեց իր թոռնիաները՝ լի բարկութեամբ, եւ զանոնք ծածկեց իր տառաւորկով, վասն զի անոնք մերկ էին բաց օդին. սակայն գիշերը որ կ'իջնէր՝ իր վերարկուն կը տարածէր գորովագին: Գացին հանգչելու հովիւին խրճիթին մէջ, որ լուսածա գին՝ վաղ առաւօտ՝ լուր տարաւ Սիտի:

Ը

Ո Ի Խ Տ Ը

□

Էլուիրա, թողուցէք սուրս, տոնա Սուլ, հեռաճէք, մի՛ բռնէք բազուկս, թողուցէք զիս, տոնա Քսիմենա, մի՛ փորձէք ողորել բարկութիւնս, մի՛ փորձէք ամաքել ամօթս. ամբողջ կեանքս արաւտաւորուած է:

Իմ աղջիկներուս, դրուժան կոմսեր, իմ պատ-

ուաւոր աղջիկներուս, շուներ, զարհուրելի նա-
խատինք մ'ըրիք դուք: Ես որ զանոնք ձեզի
տուած էի՝ շքեղաշուք զգեստներ հագած: Ես
ձեզի տուի Տիգրնա եւ Կոլադա սուրերս, լաւա-
գոյնն իմ ստացուածքներուս. երկու հազար մա-
րաւիտի պարտքի տակ ինկայ Վալենցայի մէջ:
Ձեզի տուի Արաբիոյ ոսկի շղթաները, հրաշալի
արուեստով բանուած, զոր ղրկեց ինծի Պարսից
թագաւորը դեսպանութեամբ մը, եւ վերարկուներ
նուրբ ասուիէ կրկնապատիկ պատառով: Եւ իբր
հատուցում իմ վստահութեանս՝ իմ աղջիկներս
ինծի կը դարձնէք, կոմսեր, խարազանուած ան-
արգաքար, անոնց ճերմակ մարմինները մերկաց-
ուած, անոնց տխուր միտերը՝ պատռտուած:

Կ'ընեմ այս ուխտը Ձկնորսին որ կը կառավարէ
մեր եկեղեցին (եւ թող զիս գէշ ընդունի եթէ
պակօսիմ հոն՝ երբ դառնամ ի Կարդենա). Ֆրո-
մենտայի եւ Կարրիոնի, Տորքուեմադայի եւ
Վալենզուելայի մէջ՝ քաղաքներ ձեր կոմսու-
թեանց, քար քարի վրայ պիտի չլծողում:

Թ

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Մ

Այն պահուն ուր այգը կը զուարթացնէ երկի-
րը, վեց փողեր կը հնչեն Վալենցայի մէջ. Բի-
ւարի տոն Ռոտրիկը, բարի Սիւրը կը պատրաս-
տուի մեկնելու դէպ ի Տոլեդոյ, ուր կը սպասէ
իրեն թագաւորը: Ազնիւ Քսիմենան կը բռնէ ա-
նոր ասպանդակը եւ այսպէս կը խօսի.

«Տէր, հօրս արեան, այս կոմսին՝ զոր դուք
սպաննեցիք ամէն պատուով, առէք վրէժը. վա-
սըն զի ազնիւ է: Դուք Ատեան կ'երթաք, բարի
Սիւս. մեր փեսաներն ու իրենց բարեկամները
պիտի նախապաշարեն թագաւորը՝ հնարելով սու-
տեր, բան մը՝ զոր վատերն երբեք չեն վրիպիր
ընելէ: Մի՛ ընդունիք Ալֆոնս թագաւորէն ոչ ա-
ղաչանք, ոչ չքմեղանք, ոչ պարգեւ. նախատինք
մը չի չպարուիր խօսքի սնգոյրով: Մտածեցէք
ձեր աղջիկները կապուած կաղնիներուն, որոնց
տերեւները կը սրսփան վշտահար անոնց ձայնին
ի լուր: Աստուած պահէ ձեզ ուր դուք կ'երթաք:
Ձեր թշնամիները անգութ են, վատ եւ մատնիչ:
Տէր, անոնց հետ մի՛ կոռուիր. մի՛ պատուէք զա-
նոնք ձեր սուրով: Այնքան թագաւորներու յաղ-

Թողը չի խոնարհիր այդպիսի մարդերու. Բաւ
բիեկայի վրնջիւնները յաղթած են ատոնցմէ լաւ
ագոյններուն: Տալ տուէք ձեր երկու սուրերը
Տիգրան եւ Կոլադան, եւ յանձնեցէք զանոնք
Վերմուդոզի եւ Որդոնէզի. անոնք Թող կոռւին
ձեր տեղը»:

Սիտ կը պատասխանէ. «Այդպէս Թող ըլլայ,
Քսիմենա»:

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵԱՆԸ

Թագաւորն հաստատեց երեք ատեաններ արւ
դարութեան, երեքն ալ մէկ եղանակի մէջ. աւ
ռաշինը Բուրգոսի մէջ, երկրորդը Լէոնի եւ եր
րորդը Տուրգոյի, ուր են ազնուականները, որ
իրաւունք կը կտրեն ամէնուն, մեծին ու փոքրին:
Երեսուն օր կու տայ, ոչ մէկ աւելի, ոչ: Անի
որ երեսունը մէկերորդ օրը ներկայանայ՝ մատ
նիչ պիտի յայտարարուի: Քսանըինը օրեր ան
ցեր են. կոմսերը կը հասնին. երեսուն օրեր ան
ցեր են. բարի Սիտը չի գար, ոչ: Այսպէս խօ
սեցան կոմսերը.

«Տէր, մատնիչ յայտարարէ զայն»:

Թագաւորն անոնց պատասխանեց.

«Ատիկա պիտի չընեմ, ոչ: Բարի Սիտը աս
պետ մըն է որ շահած է շատ պատերազմներ. իմ
բոլոր արքունիքներուս մէջ անկէ լաւագոյն մը
չկայ»:

Այս վայրկեանին՝ հասաւ բարի Սիտը երեք
հարիւր ասպետներով, ամէնքն ալ ազնուական,
ամէնքն ալ նոյն ասունին հագած եւ մի եւ նոյն
գոյնով, բաց ի Սիտէն՝ որ կը կրէր կնգդաւոր
կրկնոց մը. կնգուղը ճերմակ էր. Ռոտրիկ կայսր
մը կը թուէր, եւ կորբանը գլխուն արեւու պէս
կը փայլէր:

«Աստուած պահէ ձեզ, բարի Թագաւոր, Աս
տուած պահէ ձեզ միւսերդ: Կոմսերուն մասին
չեմ խօսիր, որոնք ինծի թշնամի են»:

Այն ատեն կոմսերն այսպէս խօսեցան. «Մենք,
մենք Թագաւորներու որդիներ ենք, թոռներ Կայ
սեր. կ'արժէ՞ր որ ամուսնանայինք գեղջուկի մը
աղջիկներուն հետ»:

Սիտ խօսեցաւ: Լաւ մտիկ ըրէք ինչ որ ըսաւ.
«Զեզ ճաշի հրաւիրեցի, բարի Թագաւոր, եւ դուք
ընդունեցաք. եւ երբ սփոռցը կը վերցնէին, աւ
ղաչեցիք ինծի ամուսնացնել աղջիկներս Կար
րիոնի կոմսերուն հետ: Պատասխանեցի յարգան
քով եւ սիրով թէ պիտի ըսէի իրենց մօրը, իւ
րենց մօրը՝ որ զիրենք ծնաւ: Խորհուրդ հարցուցի
անոնց զայեակին որ զիրենք մեծցուց: Վայեակն
ըսաւ ինծի. «Բարի Սիտ, մի՛ հաւանիք, մի՛: Զի
կոմսերը շատ աղքատ են, եւ ունին շատ հպար
տութիւն»:

Բայց ձեզի չհակառակելու համար,
բարի Թագաւոր, աղջիկներս անոնց տուի: Հար

տանիքը երեսուն օր տեւեց. աւելի չտեւեց, ոչ: Պաճարիս լաւագոյններէն հարիւր զլուխ մորթեցի. հաւերն ու որձատները, բարի թագաւոր, չեմ հաշուեր, ոչ»:

ԺԱ

Ս Ի Տ Ի Ս ՈՒ Ր Ե Ր Ը

Ի Տըլեդոյ, թագաւորը կը հրամայէ որ Գալիանայի պալատին պատը ծածկեն ճամկազարդ դիպակով եւ տախտակամածը թաւիչով: Գահոյքին քով նստարան մը դրուեցաւ Ռոտրիկի համար. եւ երբ ամէնքը նստան, թագաւորն այսպէս խօսեցաւ.

«Թող ամէնքը լուռ կենան, ազնուականներ եւ բարեսոհմիկներ: Դուք, Սիւս, ըրէք ձեր բողոքը. դուք, կոմսեր, պաշտպանեցէք ձեր դատը. քաղաքը թիւն պիտի ըլլայ: Նշանակեցի վեց դատաւոր իմ տունէս եւ իմ խորհուրդէս. թող ամէնքը միասին երգուն Աւետարաններուն վրայ երկու կողմերը լսելու, եւ լսելէ վերջ՝ դատելու առանց կրքի, առանց սիրոյ, առանց վախի»:

Սիւս իսկոյն ոտք ելաւ, եւ առանց աւելի երկար սպասելու՝ ըսաւ.

«Ահաւասիկ տարինէր, ո՞վ թագաւոր, որ ձեր ծառայութեան մէջ չտեսայ սուրիս շեղքը մաքուր արիւնէ, եւ հէք Քսիմենան, ծնունդ վատախաւրակ, դուք զինքն այրիացուցիք իր ամուսնէն՝ ինչպէս ես որբացուցած էի զինքը հօրմէն: Նէ կու լար իմ բացակայութեանս՝ դատարկ անկողինին կէտին վրայ, մինչդեռ ես կը զգետնէի հազար որօշներ մարիտան: Փախցուցի աւելի մահիկներ քան որքան դար չէ տեսած արեգակը:

«Յիշեցէք, թագաւոր, որ ես աղջիկներս ամուսնացուցի հակառակ իմ կամքիս, կամքին Քսիմենայի եւ ամբողջ տանս. ձեզի հաճոյք ընելու համար միայն կատարուեցաւ այդ դառն հարսանիքը: Եւ ես տուի իմ երկու սուրերս Կարրիոնի կոմսերուն:

«Ո՞ր էք դուք, իմ գերսիրելի սուրերս: Ո՞ր էք դուք, իմ սիրուն սուրերս: Սիրուն՝ ոչ թէ գնուած ըլլալուն համար արծաթով կամ ոսկւով, այլ սիրելի, վասն զի ճակտիս քրտինքով էին վաստկուած. Մարոքի Մուդրի թագաւորէն աւի Տիգոնան. եւ Կոլադան շոպեցի Բարսեղոնի կոմսէն՝ Բրիանդայի ամրոցներուն յարձակման: Այս թանկագին սուրերը ի՞նչ մեղք ձեզի է ձեռքը կոմսերուն, իմ փեսաներուս, ուր անոնք կը ժանգոտին»:

Սիւս կը պահանջէ իր Տիգոնա եւ Կոլադա սուրերը. թագաւորը կը նայի կոմսերուն՝ որ չեն գտներ ոչ մի արդար փաստ ի պաշտպանութիւն իրենց: Դատաւորները կը հրամայեն անոնց որ անմիջապէս սուրերը Ռոտրիկի դարձնեն: Կոմ-

սերը՝ ի հեճուկս իրենց երկիւղին՝ փափագ չու-
նին զանոնք դարձնելու: Թագաւորը կ'ըսէ.

«Արքադաքավարներ, յանձնեցէ՛ք զանոնք ի-
րենց տիրոջ, վասն զի ան կրցաւ առնել զանոնք
Մարտի մուղրիներէն»:

Սիտ կը ստանայ իր սուրերը. յետոյ կը պա-
հանջէ երկու հազար արծաթ մարք եւ բոլոր գո-
հարները զոր տուած է ամուսնութեան համար:
Դատաւորները միաձայնութեամբ կը դատապար-
տեն կոմսերը որ հատուցանեն: Կոմսերը կը յու-
սան որ դրամի մասին անպարտ թողուին. բայց
Սիտ նորէն կը սկսի, աշուին բոցավառ, դէմքը
դեղին ինչպէս ալաժահրի (gaude), հատուցում
խնդրելու նախատինքին.

«Փեսաներս, անզգամ կոմսեր, դուք մերկա-
ցուցիք աղջիկներս հարուստ պատմուճաններէն՝
զոր անոնց հագցուցած էի. դուք զանոնք խա-
րազանեցիք եւ թողլքեցիք կաղնուտին մէջ: Դուք
թշնամանեցիք՝ նոյն իսկ ձեր կիներուն մէջ՝ իմ
արիւնս: Ուրեմն, ձեզի հրաւէր կը կարդամ, կոմ-
սեր, ձեր պատիւին համար եւ իմինիս. վասն զի
պատիւին արատը արիւնով միայն կը մաքրուի»:

Այն ատեն թագաւորն որոշեց, առանց ուրիշ
ունկնդրութեան եւ հաւանութեամբ ամբողջ առ-
եանին, որ Կարրիոնի կոմսերը եւ իրենց հոր-
եղբայրը Սուէր Գոնզալէզ՝ որ նիւթած էր մատ-
նութիւնը, պիտի կոռէին՝ համաձայն ձայնատու
հրաւէրին՝ Սիտի երեք զինակիրներուն հետ: Ա-
նոնք որ պիտի տանէին յաղթանակ՝ իրաւունքն
իրենց կողմը պիտի ըլլար: Կոմսերը յամուրդ

մը խնդրեցին որ պատրաստուին եւ Արքայն շը-
նորհեց իրենց:

Պալատէն երբ կ'ելլէին՝ վասն զի գիշերը կը
կոխէր՝ հաւարրայի եւ Արագոնի բանբերներն եւ
կան. նամակներ կը բերեն իրենց թագաւորնե-
րէն, որոնք կը խնդրեն՝ իրենց երիտասարդ որ-
դիներուն համար՝ Սիտի աղջիկներուն ձեռքը:
Հաւարրայի տոն Ռամիրոն կը խնդրէ երէցը, տո-
նա Էլուիրան, եւ տոն Պետրոյ թագաւորը կըր-
սերը՝ իր տոն Սանչոյ որդւոյն համար, Ժառանգ
Արագոնի: Լի ցնծութեամբ եւ գոհութեամբ Ռո-
տրիկ կը մեկնի դէպ ի Վալենցա՝ վրէժն ա-
ռած իր աղջիկներուն, եւ կը հրամայէ անոնց ա-
մուսնութիւնը:

ԺԲ

ԴՐՈՒԺԱՆՆԵՐԸ ՊԱՐՏՈՒՄԸ

☐

Ալֆոնս թագաւորը կը մեկնի Տուեդոյէն եւ
կ'երթայ Կարրիոն. որովհետեւ կոմսերը չեն ներ-
կայանար կռուելու համար Սիտի մարդոց դէմ:
Կը հասնի Կարրիոն եւ դաշտին մէջ կանգնել
կու տայ վրաններ: Կոմսերն իրեն կու գան իրենց
հօրեղբօր Սուէր Գոնզալէզի հետ. իրենց ազգա-
կաններէն շատերն իրենց կ'ընկերեն. զինուած

են հաստաբեւտ զրահներով, եւ դաւադրած մէջերնին՝ եթէ առիթը ներկայանայ՝ սպաննելու Սիւտի ախոյեանները՝ դեռ կռուի չսկսած: Սիւտի մարդիկը հոտն առած են դաւին եւ կ'ըսեն թագաւորին. «Տէր, Բիւարի Ռոտրիկը մեզ ձեր ձեռքերուն եւ ձեր զթութեան մէջ դրաւ. թոյլ մի տաք որ մատնուինք կամ խոշտանգուինք»:

Թագաւորը կը հրատարակէ սոյն ծանուցումը, թէ ո՞վ որ նախատինք ընէ կամ անարդարութիւն Սիւտի մարդոց՝ պիտի կորսնցնէ իր ինչքերն ու գլուխը: Ինֆանտներն ու իրենց հօրեղբայրը կը ներկայանան կռուելու՝ ետեւնին ունենալով բազմութիւն մը մարդոց որ զիրենք կը խրախուսեն: Թագաւորը կ'ըսէ բարձր ձայնով.

«Կարրիոնի ինֆանտներ, այս մենամարտը որոշած էի որ տեղի ունենար Տոլեդոյի եւ ոչ թէ Կարրիոնի մէջ: Պնդեցիք որ ձեր զէնքերը կը պակսէին. ազնուութեան համար եկայ ձեր քաղաքը: Սիւտի ասպետներն իմ ուղղամտութեանս յանձնեցին իրենց կեանքն ու իրենց հաւատքը: Կոմսեր, դուք եւ ձեր հետեւորդները մի՛ ձեռնարկէք երբեք անոնց դէմ որեւէ նենգամիտ արարքի: Վասն զի յանցաւորը պիտի քարկոծուի իսկոյն՝ իմ հրամանովս»:

Թագաւորին այս խօսքերը ծանր եկան կոմսերուն: Իրեն աղաչած էին որ թոյլ չտայ անոնց Տիգոնա եւ Կոլադա սուրերը գործածելու կռուին մէջ, եւ մերժուած էին. «Ինֆանտներ, պատասխաններ էր ան, չեմ կրնար ընել ատիկա. դուք պէտք էիք այդ խնդիրքը Տոլեդոյ ընել. հոս՝

տեղը չէ այլ եւս: Հագէք ձեր լաւագոյն զէնքերը, ոչ որ ձեզի կ'արգիլէ. պինդ կեցիք մարմնով, կռուեցէք քաջութեամբ»:

Կռուանոց կը մտնեն. ամբոխն ոգեւորուած է. կը պատրաստուին, կ'առնեն իրենց վահանները, կը դնեն կորդակները, եւ կը զարնեն իրենց տէգերով գոր կը բռնեն ափերնին: Ֆերնանտ նախ կը յարձակի Վերմուդոզի վրայ. իր տէգը կ'անցնի ասպարէն թափ, բայց չի հասնիր միտին: Վերմուդոզ կը ծակէ զրահն իր հակառակորդին թափ ընդ թափ, եւ զայն իր ձիուն գաւակէն թամբով միատին գետին կը տապալէ. արիւնը կը ցայտէ գունդագունդ: Վերմուդոզ կը քաշէ Տիգոնան եւ կ'ըսէ. «Մատնիչ, հիմա պիտի սատկեցնեմ քեզ»: Բայց Ֆերնանտ ճանչնալով սուրը գոր ունի բարի Վերմուդոզը, շնորհ կը խնդրէ եւ ինքզինք պարտուած կը խոտտովանի:

Որդոնէզ կը մրցի միւս եղբօրն հետ. փշեր են անոնք տէգերնին եւ կը կռուին սուրով: Որդոնէզ կը զարնէ Տիեկոյին Կոլադայով, նուրբ սուրով, եւ զայն կը խոցէ իր հարուածներով: Տիեկոյ կ'արձակէ անհղ ճիչեր եւ կը նուաղի. իր ձին կը տանի զայն շրջանակէն դուրս՝ գոր գծած է թագաւորը, եւ եղբօրը պէս պարտուած կը յայտարարուի:

Նունոյ Բուստոս եւ Սուէր Գոնզալէզ կը կռուին արիաքար. ունին տէգեր ուժեղ եւ հաստաբեւտ: Սուէր Գոնզալէզ գետին կը տապալի եւ Նունոյ Բուստոս իր տէգին ծայրը կը դնէ դէմքին վրայ: Բայց Սուէր Գոնզալէզի հայրը կ'ա-

դադակէ. «Մի զարնէք, ի սէր Աստուծոյ, վասն զի որդիս պարտուած է. կարծեմ թէ կը մեռնի»:

Հունոյ Բուստոս կը հարցնէ դատաւորներուն թէ պէտք է կանգ առնէ:

«Ատիկա բան մը չ'արժեր, կ'ըսեն. ինք պէտք է պարտուած ճանչնայ ինքզինքը եւ ոչ ուրիշը»:

Այն ատեն Սուէր Գոնգալէզ կը խոստովանի իր պարտութիւնը:

Այն օրէն սկսեալ, թագաւորն իբր մատնիչ՝ զրուժան կը ճանչնայ Ինֆանտներն ու իրենց հօրեղբայրը: Փախան անոնք իրենց երկրէն, ուր այլ եւս չերեցան երբեք, եւ երբեք զլուինին չբարձրացուցին: Սիտի նահատակները շատ պարզեւներ եւ գանձեր ընդունեցան եւ դարձան վալլենցա, ուր Սիտ հրամայեց՝ իրենց ընդունելութեան համար՝ մեծ հանդէսներ, որոնք ութ օր տեւեցին:

Ս Ի Տ Ի Մ Ա Հ Ը

Ա

Ս Ո Ւ Ր Բ Պ Ե Տ Ր Ո Ս

Սիւս շատ ցաւագին էր, խոնջ իր տաժանքնե-
րէն, խոնջ աշխարհի պատերազմներէ։ Լուրեր բե-
րին իրեն, եւ անոնք զինքը հոգերու մէջ ձգեցին.
Բուկար թագաւորը՝ հզօր Մուղրին՝ Վալենցայի
տակ կը հասնէր երեսուն թագաւորներով եւ ան-
համար մարտիկներով, հետի եւ այրուծի։

Սիւս Ռոտրիկ պառկած էր անկողնին վրայ՝ լի
անձկութեամբ. կ'աղաչէր կը թախանձէր Երկըն-
քի Աստուծոյն որ զինքը պաշտպանէր միշտ եւ
հանէր այս վտանգէն ողջ եւ պատուով։ Յան-
կարծ մարդ մը տեսաւ իր քովը, երեսը լուսա-
սապայծառ, ճերմակ ինչպէս ձիւն, եւ որ կը
օփռէր անուշ հոտ մը։ Եւ այս մարդն ըսաւ.

«Կը ննջե՞ս, Ռոտրիկ։ Յիշէ եւ արթնցիր»։

Հարցուց Սիւս. «Ո՞վ էք դուք»։

— Սուրբ Պետրոս, Պապերուն առաջինը։ Կու
գամ քեզի ըսելու, Ռոտրիկ, բան մը՝ որուն
վրայ բնաւ չես մտածեր. դուն պիտի թողուս
այս աշխարհը, Աստուած կը կանչէ քեզ միւս
աշխարհը եւ այն անվախճան կեանքին, զոր կը

վայելեն Սուրբերը: Այս օրուքնէ սկսեալ երեսուն օրէն պիտի մեռնիս: Աստուած քեզ շատ կը սիրէ, Սիտ, եւ ան քեզի պարգեւեց այս շնորհը, որ անգամ մըն ալ յաղթես Բուկարին՝ մահուընէդ վերջ, երբ մարդիկդ պատերազմ մըդեն անոր բանականներուն դէմ: Եւ աս պիտի ըլլայ օգնութեամբ Սուրբ Յակոբ առաքեալին: Դուն, Ռոտրիկ Կամպէադոր, դարման ըրէ մեղքերուդ, որպէս զի երբ մեռնիս՝ փառքերու բարձրանաս: Աստուած բոլոր ասոնք հրամայեց իմ սիրոյս համար, վասն զի իմ տունս պատուեցիր Կարդենայի մէջ:

Երբ աս լսեց Սիտ մեծ ուրախութիւն ունեցաւ. ցառքեց իր անկողնէն եւ ծունր դրաւ Առաքեալին ոտքերն համբուրելու համար.

«Անօգուտ է, ըսաւ Սուրբ Պետրոս, ինծի պիտի չհասնիս, Ռոտրիկ, մի՛ թափեր զուր ճիգեր: Բայց ինչ որ քեզի ծանուցի, համարէ՛ ստուգութիւն»:

Աս ըսելով Առաքեալը երկինք վերադարձաւ, եւ Ռոտրիկ մնաց գոհ, ուրախ եւ մխիթարուած, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ իր պարգեւին համար:

Բ

Կ Տ Ա Կ Ը

Ան՝ որ ոչ ոքի չի խնայեր, ոչ թագաւորնեւրուն, ոչ ազնուականներուն, ինծի ալ որ հաստատուած էի վալենցայի մէջ՝ եկաւ դուռս բախելու եւ կանչեց զիս: Տրամադիր ըլլալով իրեն հետեւելու եւ հնազանդ իր կամքին, այսպէս կ'ընեմ իմ կտակս եւ կը յայտնեմ վերջին կամքս.

«Ես Ռոտրիկ Բիւարի՛, անուանեալ քաջ Սիտ Կամպէադոր, յաղթական Մաւրիտանեան ազգերու, կը յանձնեմ իմ հոգիս Աստուծոյ որպէս զի ընդունի իր արքայութեան մէջ. եւ իմ հողազանգ մարմինս կու տամ երկրի: Կ'ուզեմ որ զմուսն եւ օծեն իւղերով որ շիշերուն մէջ են, զորս ինծի ղրկեց Պարսից Սուլթանը. եւ ուղղուած Բաբիկային վրայ, դրօշիս եւ վառերուս ետեւը, ցուցնէք զայն Բուկար թագաւորին եւ բոլոր իր պաշտպաններուն: Իմ Բաբիկաս՝ կը հրամայեմ որ թաղէք: Թող չուները չլափեն իմ ձիս, որ շատ ստէպ չուներուն միսն է ցըրցըրած... Իմ թաղմանական հանդէսիս թող ներկայ ըլլան իմ ազնուականներս, հացակիցներս ու սեղանակիցներս, բարի աշխարհակալները:

Հարուստ Սուրբ Աղքատ Ղազարի եղբայրու-
րութեան կը թողում՝ Բիւրի մարգագետինս
բոլոր իր յարակից մասերով: Նոյնպէս կ'աղաչեմ
որ եղերամայրեր չվարձեն վրաս լալու համար.
Քսիմենայի արցունքները կը բաւեն ինծի. ուրիշ
գնելու հարկ չկայ: Կարդենայի Սուրբ — Պետ-
րոս եկեղեցւոյն մէջ՝ սուրբ Զինորոսին սեղանին
քով թող փոս մը փորեն՝ վրան դնելով պղինձէ
շիբիմ մը:

«Դարձեալ կը հրամայեմ որ երկու հրեանե-
րուն՝ զորս խաբէցի, բռնադատուած հարկէն,
արկղին աւագին ծանրութեամբ արծաթ տան:
Թող տոն Աւֆոնս ագնիւ թագաւորը, տոն Յերո-
նիմոս բարի եպիսկոպոսը եւ իմ հաւատարիմ
Աւբար Ֆանէզս ուլան իմ կտակակատարներս:
Ինչքերուս մնացածը կը բաժնեմ աղքատներուն
որոնք են՝ մարդուն եւ Աստուծոյ միջեւ՝ կնքա-
հայրեր եւ բարեխօսներ:

Գ

Մ Ա Հ Ը

Բարի Սիւրը կը հանգչի, վախճանած, Սիւրը
գոր կը կոչէին Բիւրի. Ժիւ Տիագ, իր բարի
ծառան՝ կատարեր է անոր հրամանները. գմտեր
է մարմինը՝ որ շատ կարծր կը մնայ: Դէմքը

գեղեցիկ է եւ կարմրերփին, աչուին հաւասար բաց,
մօրուքը լաւ սանտրուած, մեռած չի թուիր: Եւ
այսպէս ուղղելու համար զայն՝ Ժիւ Տիագ հը-
նարք մը գործեր է. մարմինը դրեր է թամբի մը
վրայ. տախտակ մը նեցուկ է ուսերուն, ուրիշ
մը կուրծքին. անոնք կը միանան քոֆտի, դիա-
կին շուրջը դառնալով մինչեւ անութները, մոյթ
ըլլալով առջեւէն՝ կգակին, ետեւէն՝ ծոծրակին:

Տասներկու օր անցեր է Սիւրի մեռնելէն ի վեր:
Իր մարդիկը կը պատրաստուին պատերազմի Բու-
կար թագաւորին եւ իր շուներուն դէմ: Կէս գի-
շերին թամբը կը պնդեն Բաբիեկայի վրայ, եւ
Սիւրի դիակը՝ այնպէս ինչպէս կապուած է՝ կար-
ծես կ'երիվարէ, ողջ. աջ ձեռքն է իր Տիգրան
սուրը, հրաշալի կերպով կապուած: Մէկ կողմէն
կ'երթայ տոն Յերոնիմոս բարեհամբաւ եպիսկո-
պոսը, միւսէն՝ Ժիւ Տիագ, որ կ'առաջնորդէ Բա-
բիեկային. տոն Պետրոյ Բերմուդոզ կը կրէ Սի-
ւրի դրօշը, ընկերացած չորս հարիւր ագնուական-
ներու, որ կը կազմեն իր թիկնապահ գունդը:
Ետեւէն կը քալէ Քսիմենա՝ վեց հարիւր ասպետ-
ներով. կը յառաջեն լոկի միջիկ. պիտի կարծէիր
որ քսան հոգի չկան:

Երբ վալենցայէն դուրս ելան, պայծառ օրը ցու-
ցուց ինքզինք: Աւբար Ֆանէզ յարձակեցաւ գա-
ռաջինն, կենդանի աշխուժով մը, Մուդրիներու
մեծ զօրութեան վրայ որուն կը հրամայէ Բուկար:
Իր առջեւ կը գտնուի Մուդրի ամագոն մը՝ հրա-
շալիօրէն ճարտար նետ նետելով տաճիկ արուես-
տով. նէ Աստղ կը յորջորջուի իր ճարտարութեան

համար. նէ կը կոուի շատ քաջասիրտ երեք հարիւր ընկերուհիներով. Սիտի քաջերը կը տեղան անոնց վրայ կարծր հարուածներ եւ դիտապատ զետին կը փռեն:

Բուկար թագաւորն ու իր գնդին թագաւորները հիացած կը նային քրիստոնեաներուն. անոնց կը թուի թէ եօթանասուն հազար ձիաւորներ են, ամէնքն ալ սպիտակ ձիւնի պէս: Մէկը մանաւանդ զանոնք կ'ահաբեկէ, աւելի բարձրահասակ, ճերմակ ձիու մը վրայ նստած, կուրծքին վրայ կարմիր խաչ մը, ճերմակ դրօշ մը ձեռքը, սուրը կայծակնացով՝ ինչպէս կրակը: Մուղրիներուն միջեւ, ոմանք կ'իյնան՝ մահացու վէրքերով, ուրիշներ կը փախչին առանց սպասելու. Բուկար թագաւորն ու իր թագաւորները կը թողուն ցամաքը, կը հասնին ծով՝ ուր են իրենց նաւերը: Սիտի մարդիկը զանոնք կը հալածեն. տասն հազարէ աւելի անհաւատներ կը խեղդուին, վասն զի իրենց շտապումին մէջ՝ չեն կրնար ամէնքը նաւ նստիլ: Թագաւորներէն քսանը կը մեռնին, Բուկար կ'ազատէ իր կեանքը փախչելով: Սիտի մարդիկը կ'աւարեն անոնց վրանները շատ ոսկիով եւ արծաթով. աղքատը հարուստ կ'ըլլայ այն օրուան մէջ շահածէն:

Դ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բուկար թագաւորը պարտուած է, ինքը եւ իր դաշնակիցները, վալենցա քաղաքին ներքեւ: Մեռած բարի Սիտը հեծած է Բաբելեկան՝ իրեն ներն իր երկու դին: Զէնք չի կրեր, այլ միայն զգեստ. անոնք որ չեն գիտեր իր մեռնիլը՝ զայն ողջ կը կարծեն: Ամէն անգամ որ օթեւան մը կը հասնին, իր ծառաները զայն կ'իջեցնեն ձիէն, եւ ան կանգուն կը մնայ՝ թամբին վրայ ուռքեւրը ասդին եւ անդին դրած:

Բարի Քսիմենա Գոմէզը լուր դրկած է Սիտի ազգականներուն որ զան անոր իրենց մեծարանքն ընծայելու, եւ նաեւ իր երկու փեսաներուն որ պսակուած թագաւորներ են: Մինչեւ անոնց հասնիլը՝ Աւբար Ֆանէզ ուզեց դիակը գոց դազաղի մը մէջ դնել, ծիրանեպատ, գամուած ոսկի գամերով: Քսիմենա չի հաւանիր եւ այսպէս կը խօսի.

«Սիտ գեղեցիկ դէմք ունի, մաքուր աչքեր. պէտք է այսպէս թողուլ զայն. վասն զի իմ աղջիկներս եւ փեսաներս պիտի նախընտրեն տեսնել զայն այնպէս ինչպէս որ է՝ քան թաղուած»:

Ամէնքը կը հաւանին Քրիստոսայի կամքին: Տոն Սանչոյ եւ Գարսիա իրարու են հանդիպեր Ումեդոյէն կէս փարսախ հեռու: Արագոնի թագաւորին կ'ուղեկցին զինավառ ասպետներ. կը կրեն իրենց ասպարները թամբին գունդէն կախ, ծայրը դէպ ի վար. սեւ վերարկուներ են հագած եւ վիշտը կը կաթէ իրենց դէմքերէն. կնգուղներ են դրած ըստ Կաստիլեան սովորութեան: Տոնա Սոլ եւ իր կիները ծածկուած են շարով. անոնք կ'ուզեն մեծ սուգ պահել, բայց մայրերնին կ'արգիւլէ. այսպէս ուզած է Սիտ, եւ պէտք է հնազանդին իրեն:

Տոն Սանչոյ եւ իր կինը կը հասնին Սիտի քով եւ կը համբուրեն իր ձեռքերը. կը հիանան տեսնելով զայն այնպէս, որ մեռած չի թուիր, այլ ողջ: Տոն Գարսիա եւ իր կինը՝ դուստր Սիտի, անոնք ալ կը համբուրեն անոր ձեռքերը եւ կուլան բոլոր իրենց արցունքները: Ալֆոնս թագաւորը եկած է Տուրդոյէն եւ շատ պատիւներ կ'ընէ փառապանծ Սիտի մարմնոյն. կը հրամայէ որ չթաղեն, այլ դնեն զայն Կարդենայի Սուրբ Պետրոսի խորանին քով, ձեռքը իր Տիգոնա սուրին կոռանին վրայ:

□

Ե

Տ Ի Ե Կ Ո Յ Ժ Ի Լ

□

Կարդենայի Սուրբ – Պետրոս եկեղեցւոյն մէջ՝ Սիտը զմոտուած է: Ալֆոնս թագաւորին հրամանով՝ նստեցուցած են զայն իր պատուանդանին վրայ, իր կարշնեղ եւ ազնիւ անձը իր ըզզեւտներն հագած: Իր հոլանի դէմքը լի է ծանրութեամբ, իր ճերմակ մօրուքը երկայն՝ ինչպէս կը վայելէ պատուաւոր մարդու մը. իր ընտիր Տիգոնա սուրը կախ է մէջքէն. մեռած չի թուիր:

Ահա եօթը տարի է որ ան այսպէս է. եւ ամէն տարի տօն մը կատարեն իր փառաւորեալ հոգւոյն համար. եւ շատ մարդիկ կու գան տեսնել իր մարմինը:

Տարի մը՝ հանդէսի տեսն՝ Սիտի մարմինը մինակ մնաց. պահապան չկար: Հրեայ մը ներս եկեղեցի մտաւ, եւ մտածելով թէ լսող մէկը չկայ, այսպէս խօսեցաւ.

«Ահաւասիկ այդքան փառաբանուած Սիտի մարմինը: Կ'ըսեն թէ ողջութեանը ոչ ոք քաշեր է իր մօրուքը: Կ'ուզեմ բռնել զայն լի ափով, որովհետեւ մեռած է: Տեսնեմ թէ սարսափ մը զիս պիտի ահաբեկէ»:

Հրեան ձեռքը վերցուց որ միտքը դրածն ընէ, եւ ահա ձեռքը մօրուքին չտարած՝ Սիւս բռնած էր իր Տիգրնա սուրը եւ զայն թզաչափ մը պատեանէն հանած: Հրեան բոլոր երկայնքովը գետին փռուեցաւ, սարսափէն մարած, եւ զայն հոն գտան՝ տարածուած: Երեսին վրայ ջուր լցին որ ինքզինքը գտնէ եւ իր նուաղելուն պատճառն հարցուցին իրեն: Պատմեց եղածը, եւ ժողովուրդը շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ հրաշքին համար եւ թոյլ չտալուն՝ որ իր ծառան հրեայի մը ձեռքով պղծուէր:

Հրեան Տիեկոյ ժիւ կը կոչուէր, մտաւ Աստուծոյ ծառայութեանը Կարդենայի Սուրբ — Պետրոս եկեղեցւոյն մէջ, ուր վերջացուց իր օրերը իբր բարի քրիստոնեայ:

Սիւսի մարմինը զմոտուած մնաց՝ Սուրբ Պետրոսին խորանին քով՝ տասը տարի, եւ տասնը մէկին՝ շիրմի մը մէջ դրուեցաւ:

ՅԱՆ Կ

Յառաջաբան	5
-----------	---

ԻՄ ՍԻՏԻ ԵՐԳԸ

Ա. Աքսորը	12
Բ. Հարսանիք Սիւսի դուստրերուն	67
Գ. Նախատինքը	124

ՅԱՏԵԼՈՒՄԾ

Կամալագոր Սիւսի դրոյցը	193
------------------------	-----

ՍԻՏԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Նախատինքը	197
Բ. Ոտերիկ եւ Լոզանոյ	199
Գ. Վրէժխնդրութիւնը	201
Դ. Մարիտանացի թագաւորները	203
Ե. Քսիմենա	204
Զ. Հարսանիքը	207
Է. Բուրգոսի պալատին մէջ	208

ՖԵՐՆԱՆՏ ԹԱԳԱՌՈՐԸ

Ա. Բորոտները	213
Բ. Կալահորրա	215
Գ. Կոյիմբուլի պաշարումը	217
Դ. Սիւս Ուլի Տեալ	219
Ե. Արդաւազ մուղրին	220

	էջ
Զ. Վիկտոր պապը	221
Ի. Ժողովը	223
Ը. Քսիմենայի նամակը	226
Թ. Թագաւորին պատասխանը	228

ԶԱՄՈՐԱՅԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

Ա. Տոնա Ուրրակա	233
Բ. Տոն Սանչոյ	235
Գ. Զամորա	237
Գ. Սիտի վերադարձը	239
Ե. Նետը	239
Զ. Մատնիչը	241
Ի. Տիեկոյ Որդոնէզ	242
Ը. Մենամարտը	244
Թ. Արիաս Գոնգալս	246

ՎԱԼԵՆՅԱՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ

Ա. Աւֆոնա Թագաւորը	251
Բ. Աքսորը	254
Գ. Արկղերը	»
Դ. Բաժանումը	255
Ե. Վալենցա	256
Զ. Ալբար Ֆանէզ	257
Ի. Նուէրը	259
Ը. Մուտքն ի Վալենցա	261
Թ. Մաւրիտանացիին	»

ԿԱՐՐԻՈՆԻ ԿՈՄՍԵՐԸ

Ա. Սիտի աղջիկները	265
Բ. Սուղանը	267
Գ. Աթիւծը	269

	էջ
Դ. Պատերազմէն առաջ	271
Ե. Բուկար Թագաւորը	272
Զ. Մատնութիւնը	274
Ի. Հովիւը	276
Ը. Ուխտը	277
Թ. Մեկնում	279
Ժ. Արդարութեան ատենը	280
ԺԱ. Սիտի սուրերը	282
ԶԲ. Դրութանները պարտուած	285

ՍԻՏԻ ՄԱՀԸ

Ա. Սուրը Պետրոս	291
Բ. Կտակը	293
Գ. Մահը	294
Դ. Յուզարկաւորութիւնը	297
Ե. Տիեկոյ ժիւ	299

ԿԱՐԵՒՈՐ

էջ	տող	սխալ	ուղիղ
19	3	Իմ դէմ	Իր դէմ
40	2	Սիեուայի ումանը, ումանք՝ զեախն դէմ	ուղղէ
		Կեցուց ումանք լիւրան, ումանք՝ զեախն դէմ	
42	12	Կը	Կը
201	6	Տիեկոյ լայն	Տիեկոյ Լայն

Ա. Ճաշակ Գաղղիական արդի բանաստեղծութեան (Հսկումը և Դարբիններու Գործադուլը) Ֆրանսուա Գորէի, Տպ. 1899.	1 50
Բ. Ճաշակ Գաղղիական արդի բանաստեղծութեան. (Ծաղկաբույլ այլ և այլ ձեղինակներէ), Տպ. 1899.	2 —
Գ. Միւլթար. — Հ. Ա. Ղազիկեան, Տպ. 1901	1 —
Դ. Ներոն. (Ողբերգութիւն ձիւզ արարուածով), — Ա. Պոյթոյի, Տպ. 1902	2 —
Ե. Դժոխք (Աստուածային պատակերգութիւն), — Տանդէի, Տպ. 1910	7 —
Զ. Օսիան Ա. (Քերթնածներ), Տպ. 1902	8 —
Է. Օսիան Բ. (Քերթնածներ)	— —
Ը. Ճիողոնտա (Մելոտրամ), Տպ. 1903	2 —
Թ. Քաւարան (Աստուածային պատակերգութիւն), — Տանդէի, Տպ. 1905	6 —
Ժ. Յաւիտենական Զրոյց (Ոտանաւորներ), — Վիկտորիա Աղանուրի, Տպ. 1905	5 —
ԺԱ. Ենէական. — Վիրգիլիոսի, Տպ. 1910.	8 —
ԺԲ. Երգեր. — Ղեւրարտի, Տպ. 1910	5 —
ԺԳ. Երգեր. — Վիկտորիա Աղանուրի, Տպ. 1910	4 —
ԺԴ. Դիական. — Հոմերի, Տպ. 1911	10 —
ԺԵ. Երուսաղէմ Ազատեալ. — Դաստոյի, Տպ. 1911	8 —
ԺԶ. Դրախտ Կորուսեալ. — Միլտոնի, Տպ. 1913	8 —
ԺԷ. Արուեստ Քերթնողական. Կուինտոսի Որատիոսի Փրակիոսի, Տպ. 1923	2 50
ԺԸ. Տալ զերեզմանաց. — Ուիլյ Ֆոսկոլոյի, (Բնագրով) Տպ. 1923	2 50

	Ֆր.
ԺԹ. Մշակակաճք. — Վերգիլիոսի, Տպ. 1923	5 —
Ի. Չարլզ Գամմելլ. — Երգիծաքանութիւններ եւ յորիշ քերթուածներ, Տպ. 1924.	5 —
ԻԱ. Ողիտական. — Հոմերի, Տպ. 1924	10 —
ԻԲ. Արքայութիւն (Աստուածային աստակերգութիւն) Տանդէի, Տպ. 1924	7 —
ԻԳ. Հովուականք. — Վերգիլիոսի, Տպ. 1925	5 —
ԻԴ. Ճակատագիր. — Ատւ.	5 —
ԻԵ. Մըրիկներ. — Ատա Դե	— —
ԻԶ. Ռուանի երգը, Տպ. 1925	7 —
ԻԸ. Իմ Սիտի երգը. Մականիական ղիւցազներգութիւն, Տպ. 1925	10 —

Ընդ մամուլ

ԻԸ. Ներելունգներուն երգը.

Դիմել՝

IMPRIMERIE ARMÉNIENNE

St. Lazare

VENISE (Italie)

Wn

2872

2013

